

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

etnologie

Miroslav Nožina

**ÚLOHA HORSKÝCH ETNIK VE SPOLEČENSKÉM
VÝVOJI LAOSU**

The Role of Mountain Ethnic Groups in the Social Development of Laos

Disertační práce

Vedoucí práce - Doc. PhDr. František Vrhel, CSc.

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 7. 4. 2008

Miroslav Nožina

OBSAH

I. ÚVOD	9
1. 1. Koncepční východiska a struktura studie	10
1. 2. Charakteristika použité literatury a pramenů	13
1. 3. Poznámka k přepisu	21
II. ETNICKÉ PROSTŘEDÍ V LAOSU	23
1. Geografické a přírodní podmínky	23
2. Obyvatelstvo	25
2. 1. Problémy etnické klasifikace	25
2. 1. 1. Dynamika etnických procesů	26
2. 1. 2. Vývoj etnické klasifikace v Laosu	28
2. 1. 2. 1. Předkoloniální a koloniální klasifikace	28
2. 1. 2. 2. Klasifikace zavedená královskou vládou	30
2. 1. 2. 3. Klasifikace užívaná vládou LLDR	32
2. 1. 2. 3. 1. Příklad klasifikační ekvilibristiky. Výzkum <i>Neo Láo Sangsátu</i> z let 1999/2000 a výsledky sčítání obyvatel z roku 2005	36
2. 1. 2. 4. Nezávislé výzkumy	38
2. 1. 3. Jazykové členění	40
2. 2. Základní charakteristika laoských etnických skupin	43
2. 2. 1. <i>Láo Lumové</i>	43
2. 2. 1. 1. Laové	44
2. 2. 1. 2. Horští Thajové	46
2. 2. 2. <i>Láo Thēngové</i>	50
2. 2. 2. 1. Khmuové	52
2. 2. 2. 2. Lametové	55
2. 2. 2. 3. Kha Tong Luangové	57
2. 2. 3. <i>Láo Súngové</i>	57
2. 2. 3. 1. Miao-Jao	58
2. 2. 3. 1. 1. Hmongové	58
2. 2. 3. 1. 2. Jaové	65
2. 2. 3. 1. 3. Lao Huajové	66
2. 2. 3. 2. Čínsko-tibetská etnika	66

2. 2. 3. 2. 1. Akhaové	67
2. 2. 3. 2. 2. Lahuové	71
2. 2. 3. 2. 3. Ho (Jün-nanští Číňané)	74
2. 2. 3. 3. Ostatní etnika	74
2. 3. Mezietnické vztahy	75
2. 3. 1. Vztahy mezi jednotlivci a lokálními komunitami v rámci jednoho etnického celku	76
2. 3. 2. Vztahy mezi etnickými celky v rámci jedné etnicko-geomorfologické vrstvy	77
2. 3. 3. Vztahy mezi příslušníky rozdílných etnicko-geomorfologických vrstev	78
III. HORSKÁ ETNIKA V PŘEDKOLONIÁLNÍM OBDOBÍ	85
3. 1. Souhrnný nástin etnických procesů na území dnešního Laosu do příchodu Francouzů	85
3. 1. 1. Příchod Hmongů	89
3. 2. Vztahy centra a minorit v rámci tradičního laoského státu	90
3. 2. 1. Koncept <i>mýangů</i> a mandalového státu	90
3. 2. 2. Vnitřní stratifikace laoské společnosti	94
3. 2. 2. 1. Saket Ngong a povstání <i>Láo Thēngů</i>	95
IV. HORSKÁ ETNIKA V OBDOBÍ FRANCOUZSKÉ KOLONIÁLNÍ SPRÁVY	97
4. 1. Etnické procesy v období prvních kontaktů s Francouzi	97
4. 2. Správa Protektorátu Laos	99
4. 2. 1. Opiová politika Francie	106
4. 3. Odpor horských etnik proti koloniální správě	108
4. 3. 1. Phokaduotovo povstání	109
4. 3. 2. Povstání Ong Kea a Ong Kommadama 1901 – 1937	110
4. 3. 3. Povstání Horských Thajů	116
4. 3. 4. Povstání Hmongů 1918 – 1922	118
4. 4. Druhá světová válka	121
4. 4. 1. Japonská okupace	121
4. 4. 1. 1. Hmongský klanový spor (I)	124
4. 4. 2. Protijaponský odboj	129
4. 4. 3. Japonský převrat a nárůst laoského nacionalismu	131
4. 5. První válka v Indočíně	133

4. 5. 1. Návrat Francouzů	133
4. 5. 2. Počáteční fáze konfliktu a příčiny neúspěchu laoského nacionalistického hnutí	134
4. 5. 2. Sociální mobilizace horalů	137
4. 5. 3. Politický vývoj po porážce u Thakheku	139
4. 5. 4. Počáteční fáze mobilizace horských etnik	141
4. 5. 4. 1. Hmongský klanový spor (II)	142
4. 5. 5. Národní kongres v srpnu 1950 a program boje proti francouzským kolonialistům	145
4. 5. 5. 1. Mobilizace horských etnik prováděná laoským hnutím odporu	146
4. 5. 6. Francouzská mobilizace horských etnik	149
4. 5. 6. 1. Opiový problém v Laosu a Operace X	153
4. 5. 7. Dubnová ofenzíva Pathet Laa a Viet Minhu v laoských horách	156

V. HORSKÁ ETNIKA V OBDOBÍ KRÁLOVSKÉ VLÁDY V LAOSU

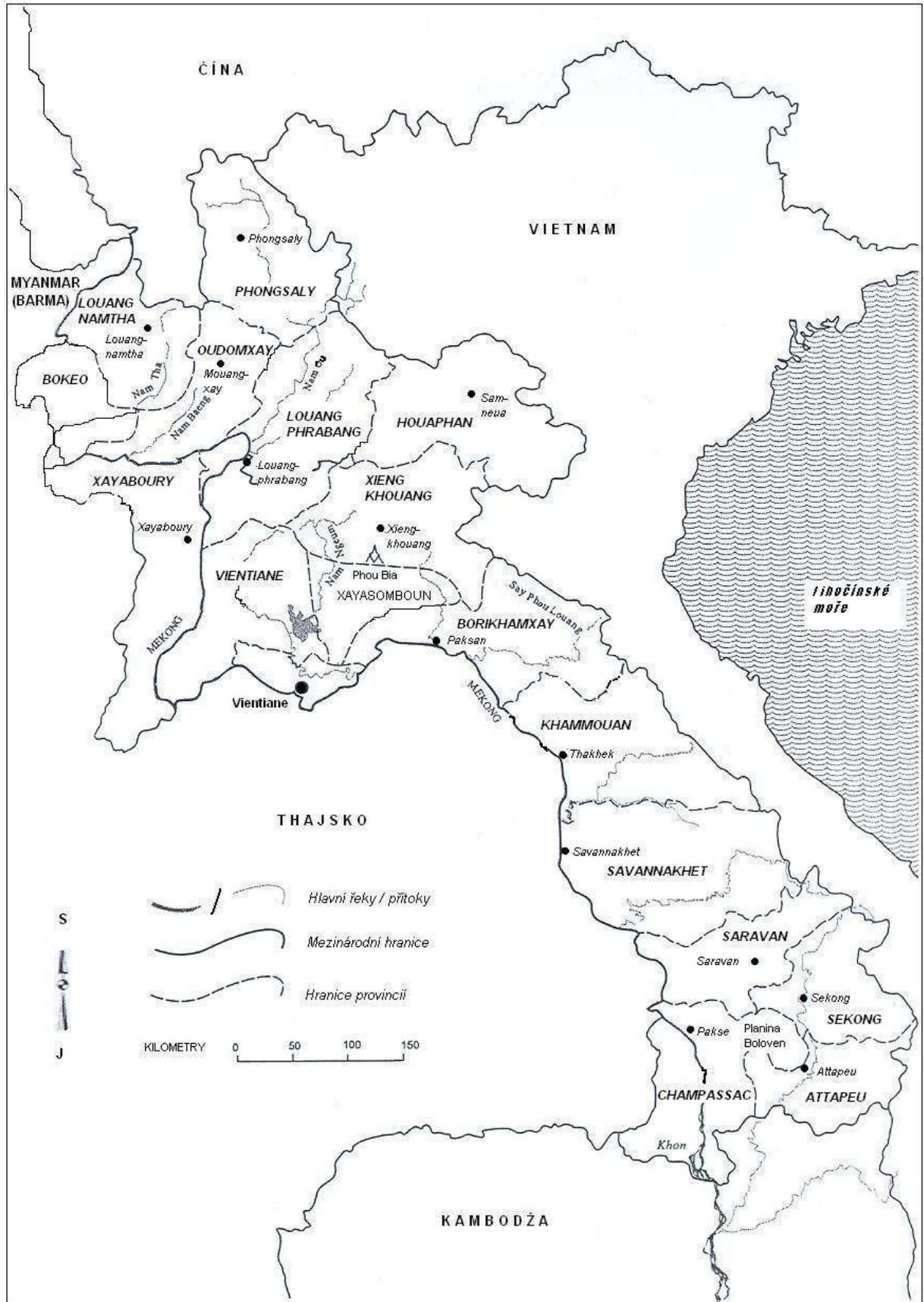
1954 – 1973	160
5. 1. Ženevská konference a narůstání americké aktivity v Laosu	160
5. 2. Americké aktivity v horách	164
5. 2. 1. Mobilizace horalských <i>komandos</i>	164
5. 2. 2. Počátek amerických rozvojových a přesídlovacích programů	166
5. 3. Mobilizace horalů prováděná levicovým hnutím odporu	168
5. 4. Laoská krize 1960 – 1962 a její dopad v horách	171
5. 5. Vyhlášení neutrality Laosu	177
5. 5. 1. Pokračování amerických aktivit v horách	178
5. 6. Konec laoské neutrality	180
5. 6. 1. Americké bombardování Laosu	181
5. 6. 2. Americké přesídlovací a rozvojové programy	183
5. 6. 3. Životní podmínky na území kontrolovaném Pathet Laem	188
5. 6. 4. Budování amerických paravojenských jednotek	191
5. 6. 5. Závěrečné fáze války v horách	196

VI. OBDOBÍ RADIKÁLNĚ LEVICOVÉ VLÁDY V LAOSU

6. 1. Nástup levice k moci v letech 1973 – 1975	199
6. 1. 2. Konec Armée Clandestine	201

6. 2. Národnostní politika vlády LLDR v letech 1975 – 1980	202
6. 2. 1. Politika vlády LLDR vůči opozici	207
6. 2. 2. Uprchlícký problém v letech 1975 – 1979	208
6. 2. 3. Protivládní hnutí odporu	212
6. 3. Etnický problém v Laosu v osmdesátých letech	215
6. 3. 1. Politická a ekonomická situace	215
6. 3. 2. Národnostní politika vlády LLDR v osmdesátých letech	217
6. 3. 2. 1. Problémy národnostní politiky	219
VII. OBDOBÍ PO ODSTARTOVÁNÍ REFORMY <i>ČIN TANAKÁJ MAJ</i>	
A ROZPADU KOMUNISTICKÉHO BLOKU	221
7. 1. Ekonomická a politická situace	221
7. 1. 1. Komunistická strategie a volby v horách roku 1989	225
7. 2. Ústava z roku 1991 a nová politika laoské vlády vůči menšinám	226
7. 3. Imperativy nové národnostní politiky laoské vlády	230
7. 3. 1. Omezování a likvidace kopaničářského zemědělství	230
7. 3. 2. Industrializační projekty v horách	235
7. 3. 3. Drogový problém	239
7. 3. 3. Přesídlovací kampaň	244
7. 3. 3. 1. Studie OSTOM 1997	246
7. 3. 3. 2. Participatory Poverty Assesment (PPA) 2000	247
7. 3. 3. 3. Action Contre la Faim (ACF) Long District Study 2001, 2003	248
7. 3. 3. 4. Comité de Cooperation avec le Laos (CCL). Economic Impacts of Resettlement in Phongsaly Province Survey 2004	249
7. 3. 3. 6. United Nations Development Programme/ European Commission Humanitarian Office/National Economic Research Institute of Laos (NERI) Livelihoods Study: Xekong/Louangnamtha 2004	250
7. 3. 4. Problém hmongské opozice	251
7. 4. Laos na prahu 21. století	257
VIII. ZÁVĚR	259

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	269
Teoretické studie	269
Etnologická literatura	270
Historická a politologická literatura	272
Sociologické, teritoriální a rozvojové studie	278
Dokumenty a pramenné materiály	280
Internetové zdroje	281
Novinové a časopisecké články	282
PŘÍLOHA	284
Tab. 1: Etnické složení obyvatel Laosu, 1911 – 1955	284
Tab. 2: Seznam 55 etnických skupin v Laosu sestavený na základě censu NLS 1999 – 2000	285
Tab. 3: Seznam 49 etnických skupin v Laosu schválený vládou LLDR	286
Tabulka redukovaného přepisu s laoštiny	287
ABSTRAKT	289
ABSTRACT	291

LAOS

I. ÚVOD

Jedním z nejvýznamnějších společenských problémů, s nimiž se potýká Laos, je problém koexistence desítek rozdílných etnických skupin v rámci jednoho státního celku. Laos totiž patří mezi etnicky nejvíce heterogenní území na světě. Zhruba polovinu obyvatel země tvoří etnická majorita – Laové – která má rozhodující vliv ve vládě, státním aparátu a v armádě. Jde o mírně nadpoloviční většinu obyvatel Laosu. Zbytek tvoří příslušníci hospodářsky, jazykově, sociálně, kulturně i psychicky značně odlišných národnostních menšin. Jedná se o městské menšiny (Viety, Číňany, Indy aj.), venkovské menšiny, které obývají společně s Lay nížinné oblasti (Khmery, Thaje, Barmánce, Viety, aj.) a zejména tzv. horské menšiny (Hmongy, Jay, Akhay, Lahuy, Loloy, Khamuy, Katangy, Phuthaje, Luey a další). Výčty etnických skupin se zde při využití rozdílných rozdílných kritérií pohybují řádově od čtyř desítek do více jak dvou stovek. Vzhledem k vnějším civilizačním tlakům dnes kultury laoských horalů dnes patří k nejohroženějším na světě.

Horské menšiny vždy hrály v laoských společenských procesech významnou, někdy rozhodující roli. Ze strany různých politických uskupení a centrální správy se proto setkáváme se snahami horaly mobilizovat pro dosažení určitých cílů či kontrolovat a ovládat v rámci státní administrativy. Tyto snahy a jejich dopad v laoském etnickém prostředí jsou hlavním tématem této práce.

Vnitřní vývoj v zemi vždy významně ovlivňoval vývoj na poli mezinárodních vztahů, který mnohdy propojoval světové dění s děním v nejzapadlejších laoských vesnicích. Za šest a půl století své státnosti Laos prodělal různorodou zkušenost královské vlády asijského typu, francouzského kolonialismu, konstituční monarchie a komunismu – dnes v mnoha ohledech již pouze „komunismu na hlavičkovém papíře“, který se po rozpadu socialistického bloku otevírá novým globálním vlivům. Státní orgány a hlavní uskupení, která na laoské politické scéně dominovala, se s etnickým problémem vyrovnávala různými prostředky a metodami. Laoští horalé na tyto vnější podněty reagovali prizmatem svých kultur. To vždy způsobovalo odstředivé tendence, které silně omezují schopnost fungování Laosu jako konzistentního státního celku.

Práce analyzuje především mechanismy sociální a vojenské aktivizace laoských horských etnik v klíčových událostech, které Laos zasáhly v jednotlivých obdobích jeho historie. Hlavní pozornost je věnována procesům v období konfliktu v Indočíně a v období levicové vlády v Laosu, které významně poznamenaly současný stav etnického problému v zemi. Bez jejich pochopení není možné tento problém uspokojivě vyřešit.

1. 1. Konceptní východiska a struktura studie

Základní jednotkou, kterou se studie zabývá je heterogenní, multietnický stát. Základními zkoumanými procesy jsou mezietnické a politické procesy. Výchozí koncept, který je ve studii diskutován, je koncept státu jako organizované politicky jednotné společnosti (resp. politického společenství) na určitém území, tzn. v určitých hranicích s jednotným zákoníkem, vládou a správou. Podle tohoto konceptu je stát zaměřen k udržení a ke stupňování jednoty cítění, myšlení vůle a kooperace. Je to syntéza, souhrn, celek, totalita, která je víceméně přítomná ve všech dílčích státních institucích. Záměrem je prokázat, že tento koncept nebyl v Laosu nikdy naplněn; i přes vybudování formálních řídicích a administrativních struktur nadále postrádá vnitřní obsah.

Laos prošel během historického vývoje stádii technického (mandalového), autoritativního (koloniálního a monarchistického) a totalitárního (komunistického) státu. Tato stádia se vyznačovala rozdílnými politickými přístupy a rozdílným administrativním jednáním vůči národnostním menšinám. Lišila se určenými cíli, postupy umožňujícími těchto cílů dosáhnout i účinnou mobilizací prostředků k realizaci cílů. V procesech utváření laoské státnosti bez výjimky nesla znaky politických a administrativních vzorů importovaných ze zahraničí. Ty pak byly vlivem místních podmínek dále modifikovány.

Komunity v prostředí etnických menšin, jež se staly objektem těchto centrálních národnostních politik a administrativního jednání, na ně reagovaly po svém – na základě fungování vlastních tradičních politických a administrativních struktur, na základě vlastních diskursů. Jejich motivace, cíle a postupy k dosažení těchto cílů byly konfrontovány s motivacemi, cíli a postupy národních a nadnárodních politických uskupení a státní administrativy.

Výrazným rysem prostředí etnických komunit je, že politické jednání je zde poznamenáno silnou subjektivitou, snahou o prosazování parciálních zájmů; na druhé straně nezřídka i silným altruismem – schopností obětovat své osobní zájmy v zájmu celku s nímž se identifikují.

Při studiu studiu těchto procesů jsem vyšel z maximalistického pojetí politična, jež považuje politiku za sociokulturní fenomén, který je neoddelitelnou součástí všech forem lidské společnosti. Neomezuje tedy politično pouze na fungování státu, jak činí minimalistické pojetí, které se staví negativně nebo nejednoznačně k možnosti, že každá společnost má vždy nějakou vládu, tedy že tzv. primitivní společnosti s politickou organizací v pravém smyslu slova neexistují. Společně s G. Balandierem považuji diskusi,

v níž jsou proti sobě stavěny společnosti „kmenové“ a společnosti „politické“, za již překonanou.¹ Tyto koncepty mají ve skutečnosti jen zřídka absolutní hodnotu; často vyjadřují pouze absenci politických institucí, srovnatelných s institucemi, které řídí moderní stát. Záměrem studie je zachytit dynamiku jednotlivých struktur, stejně jako systém vztahů, který je utváří, postavit politické procesy, které uvnitř i vně těchto struktur probíhají, do vzájemných příčinných souvislostí. Přijetí konceptu, který přiznává schopnost politického jednání těmto různým společnostem, pochopení takových souvislostí umožňuje.

Na politické jednání se úzce váže administrativní jednání. Jako pracovní jsem přijal koncept M. G. Smitha. Zatímco politické jednání podle něj probíhá v rovině rozhodování o více či méně explicitně formulovaných „programech“, administrativní jednání probíhá v rovině organizační a prováděcí. Politické jednání je určeno mocí, administrativní jednání autoritou. Smith dodává, že politické jednání je svou povahou „segmentární“, protože se projevuje prostřednictvím „soupeřících skupin a osob“. Administrativní jednání je naopak svou povahou „hierarchické“, neboť organizuje na různých stupních a podle pevných pravidel řízení veřejných záležitostí. Vládnutí společnosti s sebou vždy a všude nese tuto dvojí formu jednání. Politické systémy se liší v míře, v níž kolísá stupeň diferenciací a způsob spojení těchto dvou řádů, jež mohou konstituovat celou řadu vzájemně kombinovatelných typů politického a administrativního jednání.²

To je koncept aplikovatelný na laoské prostředí, jež se vyznačuje existencí množství různorodých etnicko-sociálních uskupení s rozdílnými administrativními strukturami. Tyto struktury se dnes navíc navzájem překrývají a vytvářejí specifické kombinace s rozdílnou formou a obsahem. To je zřejmé zejména v rovině centrální státní orgány – menšinová etnická uskupení. V menšinovém prostředí je ze strany centrálních orgánů zaváděn jednotný administrativní systém. Vlivem existence místních paralelních politických a administrativních struktur je však oslabován a modifikován. To omezuje možnosti fungování země jako jednotného státně-administrativního celku.

Při vytváření a fungování etnických a multietnických formací antropologická literatura upřednostňuje především rodové a územní vazby. V rámci této studie považuji za nutné akcentovat rovněž klientské vazby, které se v laoském prostředí vytvářejí i mimo rámec

¹ Srv. Balandier, G.: *Politická antropologie*. Dauphin, Praha, 2000, s. 73 – 74.

² Srv.: Smith, M. G.: *On Segmentary Lineage Systems*. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 86, 1956; cit. podle Balandier, G. *Politická Antropologie*, c.d., s. 54 – 55.

příbuzenství či území. Klientské vazby fungují jak uvnitř etnických komunit, tak i mezi příslušníky různých etnických skupin. V politických procesech v Laosu mnohdy sehrávají klíčovou úlohu.

V práci operuji s termíny jako rodina, rod, klan, kmen. Činím tak s plným vědomím faktu, že zatímco rodina či rod představují v laoském prostředí poměrně jasně vymezené kategorie, klan a zejména kmen jsou kategorie diskutabilní, vyznačující se mnohdy nejasnými hranicemi a řadou modifikací.

Dalším klíčovým termínem i tématem v této práci je sociální mobilizace. Podle F. Tesaře se jedná se o proces, „jímž se dospívá ke kolektivní akci, a který z potenciální skupiny učiní skupinu skutečnou, s vlastními vnitřními altruistickými hrami“.³ Cílem každé sociální mobilizace je tedy vytvoření pocitu jednoty a společných zájmů mezi lidmi, dále společná akce za účelem dosažení vytčeného cíle. V prostředí laoských etnických skupin se setkáváme jak s mobilizací vnitřní, prováděnou „zevnitř“ daných komunit jejich vlastními organizačními složkami, tak i s mobilizací vnější, prováděnou „zvenčí“ velkými politickými uskupeními s mezinárodním dosahem. Studovány jsou předpoklady mobilizace, tak jak je formulovali A. J. Tellis, T. S. Szayna a J. A. Winnefeld: počáteční změny v rovnováze moci (*incipient changes in the balance of power*); „spouštěcí události“ (*tipping events*); vůdcovství (*leadership*); zdroje a organizace (*resources, organisation*); zahraniční faktor (*the foreign element*).⁴ Dále pak vedení, zdroje, organizace a průběh jednotlivých forem mobilizací.

S výjimkou úvodní části, která popisuje etnickou situaci v Laosu, je text studie v kapitolách věnovaných různým obdobím laoské historie vždy tématicky rozdělen do tří navzájem propojených a komparovatelných rovin:

- *politický a ekonomický vývoj v Laosu*; cílem je charakterizovat obecnou politickou, sociální a ekonomickou situaci v daném historickém období, od níž se přístupy k horským etnikům odvíjely;
- *národnostní a administrativní politika centrálních vlád a politických uskupení*; cílem je analyzovat vnější podněty a základní principy a postupy, jež centrální moc v prostředí horských menšin používala a používá;

³ Tesař, F.: Etnické konflikty. Portál, Praha 2007, s. 74.

⁴ Tellis, A. J. – Szayna, T. S. – Winnefeld, J. A.: Identifying Potential Ethnic Conflict: Application of a process model. Santa Monica: RAND, RAND REPORT MR. 1188, 2000; Tesař, F.: Etnické konflikty, c.d., s. 79.

- *case studies*. Záměrem je touto cestou interpretovat sledované procesy z lokálního (subjektivního) úhlu pohledu; zaměřil jsem se především na etnickou skupinu Hmongů, která má klíčovou roli v procesech, jež se odehrály v laoském horalském prostředí v moderní době.

V závěru práce interpretuji laoský problém v širších souvislostech mezietnické interakce.

Popis a analýzu zmiňovaných jevů a procesů provádím s vědomím toho, že tato problematika v Laosu trpí nedostatkem vstupních dat. Nové poznatky a pohledy by mohly přinést výzkumy v rámci směrů současné nové etnografie, zejména ty, které jsou vedeny snahou o tzv. vnitřní deskripci kultury – tedy usilují o pochopení vnitřní logiky fungování konkrétních politických institucí a provádějí jejich popis, klasifikaci a interpretaci z perspektivy příslušníků dané kultury.

Problémem zůstává i nedostatečně rozpracovaná metodologie politické antropologie. Politično nelze redukovat na nějaký „kód“ (jako je jazyk nebo mýtus), ani na určitou „sít“ (jako je příbuznost nebo směna), zůstává celistvým systémem, který na půdě tohoto vědního oboru ještě neprošel uspokojivým formálním zpracováním.⁵

1. 2. Charakteristika použité literatury a pramenů

Studie byla zpracována na základě dostupné literatury a dat shromážděných během terénních pobytů v Laosu v letech 1990 – 2004 (především v letech 1993, 1999 a 2004).

V teoretické rovině politické antropologie mi poskytla vodítko práce G. Balandiera,⁶ v otázce etnických konfliktů přináší některé poznatky rovněž C. H. Enloeová.⁷ Především se však opírám o práce J. Vincentové⁸ a T. C. Lewellena.⁹ Příznačné pro Vincentovou a

⁵ Srv. Balandier, G.: c.d., s. 81.

⁶ Balandier, G.: Politická antropologie. Dauphin, Praha 2000.

⁷ Enloe, C.H.: Ethnic Conflict and Political Development. University Press of America, 1986.

⁸ The Anthropology of Politics: A reader in ethnography, theory and critique. Ed. Joan Vincent, Blackwell Publishers, Oxford 2002; Vincent, J.: Political Anthropology. Routledge Social Science Encyclopedia. Routledge, New York – London 2004.

⁹ Lewellen, T.: Political Anthropology. Third Edition. Bergin and Garvey, Westport Conn. 2002; Lewellen, T.: The Anthropology of Globalization: Cultural Anthropology Enters the 21st Century. Bergin and Garvey, Westport Conn. 2002.

Lewellena je, že vycházejí převážně z afrického materiálu, takže jejich závěry nejsou v asijském prostředí vždy aplikovatelné. Podobně B. Badie¹⁰ pracuje především s materiálem z Blízkého a Středního Východu, poskytl mi však řadu podnětů v otázce implantování západních státních a administrativních struktur do tradičních společenských systémů.

Regionem jihovýchodní Asie se zabývá dnes již klasické dílo E. R. Leache¹¹ o politických systémech v horských oblastech Barmy a rovněž vynikající práce G. Hickeyho¹², věnovaná etnohistorii horských etnik centrálního Vietnamu. Tyto práce mi poskytly řadu podnětů, jak shromážděný materiál interpretovat. Mnoho vynikajících postřehů z laoského terénu a rovněž některá teoretická východiska jsem čerpal ze studie laoské antropoložky Vatthany Pholseny¹³, působící v Singapuru.

Vlastní problematika laoských horských etnik zůstávala dlouhou dobu mimo ohnisko vědeckého zájmu. Situaci výrazněji změnila až 2. světová válka a konflikt v Indočíně. S rostoucí úlohou horalů v těchto událostech vzrostla i potřeba jejich zkoumání. Výzkumy získaly větší rozsah zejména v období druhé války v Indočíně v 60. a 70. letech. Probíhaly jak v Laosu, tak zejména v jižním Vietnamu a v Thajsku. Jejich výsledkem byla řada terénních zpráv, časopiseckých a sborníkových studií.¹⁴ Konec války v Indočíně a následná vietnamská převaha v oblasti však znamenaly jejich přerušení. Kontinuitu si udržely pouze v Thajsku, kde se soustředily zejména kolem Tribal Research Institute v Chiangmaji

¹⁰ Badie, B.: *The Imported State. The Westernization of the Political Order*. Stanford University Press, Stanford, California 2000.

¹¹ Leach, E. R.: *Political Systems of Highland Burma. A Study of Kachin Social Structure*. Beacon Press, Boston 1954.

¹² Hickey, G. C.: *Sons of the Mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954*. Yale University Press, New Haven – London 1982; Hickey, G. C.: *Free in the Forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954 – 1976*. Yale University Press, New Haven – London 1982.

¹³ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos. The Politics of Culture, History and Identity*. Cornell University Press, Ithaca – New York 2006.

¹⁴ Srv.: Mole, R. L.: *The Montagnards of South Vietnam: A Study of Nine Tribes*. Charles E. Tuttle Co., Tokyo 1970; *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (I – II)*. Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967; *Minority Groups in Thailand. Ethnographic Study Series. Department of the Army Pamphlet. No 550% – 107* (Washington D. C.), February 1970; za pozdější shrnutí této problematiky v jižním Vietnamu, vzniklé na základě těchto strategických výzkumů, je možné považovat dvě rozsáhlé práce G. C. Hickeyho: *Sons of the Mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954*. Yale University Press, New Haven – London 1982 a *Free in the Forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954 1976*. Yale University Press, New Haven – London 1982.

(*Ťiangmaji*). Během let zde vznikla řada fundovaných studií, které mají i komparativní hodnotu.

Ve Vietnamu komunistická vláda dokázala postupně vytvořit svůj vlastní badatelský program, schopný produkovat vlastní, materiálově poměrně kvalitní práce.

Laoská vláda zřídila roku 1983 Národní ústav umění a literatury, pověřený ochranou a rozvojem národního kulturního dědictví a spoluprací s mezinárodními výzkumnými agenturami. Ústav byl v roce 1987 převeden pod Národní výbor společenských věd a nakonec se roce 1993 reorganizován jako oddělení Ministerstva informací, kultury a turistiky. Roku 1985 byl pod střechou Ministerstva národního vzdělávání zřízen Výzkumný ústav společenských věd. Ten byl roku 1989 rozpuštěn a nahrazen Výborem pro společenské vědy, v jehož rámci fungoval Etnografický ústav. Výbor publikoval několik studií k etnické otázce. V roce 1992 byl nahrazen Ústavem pro výzkum kultury. V rámci Laoské fronty národní výstavby (NLS – *Neo Láo Sangsátu*,) vzniklo oddělení národností, pověřené rozvojem života horských etnik. Celkově nejsou laoské aktivity v oblasti etnologického výzkumu nijak rozsáhlé.

Při zpracování daného tématu bylo zejména pro starší období nevyhnutelné použít materiály značně různorodého charakteru a vypovídací úrovně. Většinou se jedná o práce založené na terénním pozorování, vzpomínkách a interview, často výrazně ovlivněné osobními postoji pisatelů. Tato skutečnost značně ztěžovala objektivní hodnocení sledovaných procesů.

V otázce starších klasifikací laoských etnik vycházím z práce J. F. Embreeho a W. L. Thomase (1950)¹⁵ a z práce F. M. LeBara, C. G. Hickeyho a J. K. Musgraveho (1964).¹⁶ Díky užším kontaktům s laoským komunistickým prostředím přináší v tomto ohledu některé specifické informace i sovětská kolektivní monografie *Narody Jugo-Vostočnoj Azii* (1966).¹⁷ Jedná se o studie „zvenčí“, vytvořené převážně na základě kompilací různorodých sekundárních materiálů.

¹⁵ Embree, J.F. – Thomas, W.L.: *Ethnic Groups of Northern Southeast Asia*. New Haven, Yale University, Southeast Asia Studies 1950 (rozmnoženo).

¹⁶ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. Human Relations Area Files Press, New Haven 1964.

¹⁷ *Narody Jugo-Vostočnoj Azii*. Eds. A. A. Guber – Ju. V. Maretin – D. D. Tumarkin – N. N. Čeboksarov, Nauka, Moskva 1966.

Ve studii se opírám především o informace ze sčítání obyvatel z roku 1985 a 1995. Cenné nepublikované podklady k censu z roku 1985 a jeho interpretaci mi poskytl ze svého soukromého archívu ruský laosista L. N. Morev, který je shromáždil během studijního pobytu v Laosu v druhé polovině 80. let. Mnohé z těchto údajů byly ze strategických důvodů tajeny. Další, zčásti nepublikované materiály k censu z roku 1995 jsem získal od pracovníků národnostního oddělení *Neo Láo Sangsátu* ve Vientiane. Na konci roku 1995 rovněž připravila organizace Care International profilovou studii Indigenous Peoples Profile pro Světovou banku.¹⁸ Většina údajů publikovaných ve studii byla přejata z tohoto censu.

Četné terénní informace a profily etnických skupin pocházejí z francouzské studie L. Chazée (1995).¹⁹ Tato studie obsahuje údaje o 129 ze 132 registrovaných etnických skupin a podskupin, shromážděná během terénního výzkumu v letech 1989 – 1994 v 95 laoských distriktech a 450 vesnicích. Další data, shromážděná během dodatečného výzkumu v letech 1995 a 1998, byla doplněna do anglická verze publikace (2002).²⁰

V oblasti kvalitativních informací poskytují dílčí poznatky, založené převážně na vlastních terénních výzkumech autorů, monografie H. Rouxe (1954),²¹ H. A. Bernatzika (1943, 1947),²² K. Iwaty (1951)²³, K. G. Izikowitze (1951)²⁴, W. A. Smalleyho (1961)²⁵ aj. Tento okruh studií je vesměs staršího data a proto již jen zčásti odpovídá nynějšímu stavu, značně změněnému převratnými událostmi posledních desetiletí. Pro období šedesátých a

¹⁸ Chamberlain, J. R. – Alton, C. – Crisfield, A. G.: Indigenous Peoples Profile (I – II). Prepared for the World Bank. Care International, Vientiane 1995 (nepublikováno).

¹⁹ Chazée, L.: Atlas des ethnies et des sous ethnies du Laos. L. Chazée, Bangkok 1995.

²⁰ Chazée, L.: The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities. White Lotus Press, Bangkok 2002.

²¹ Roux, H.: Deux tribus de la région Phongsaly (Laos septentrional) – I: A-Khas or Khas Kos; II: P'u Noi, Bulletin de l'École Française de Extrême Orient, 24, 1924, s. 373 – 500.

²² Bernatzik, H. A.: Akha und Meau. Probleme der angewandten Völkerkunde in Hinterindien (I – II). Wagner, Innsbruck 1947.

²³ Iwata, Keiji: Minority Groups in Northern Laos. Especially the Yao. Ed. J. M. Halpern, Laos Project Paper No. 16, Los Angeles, University of California 1961 (rozmnoženo).

²⁴ Izikowitz, K. G.: Lamet. Hill Peasants in French Indochina. Etnografiska Studier, No 17, Göteborg 1951.

²⁵ Smalley, W. A.: Outline of Khmu Structure. American Oriental Series. American Oriental Society, New Haven 1961.

sedmdesátých let existuje v Laosu jen minimum relevantních etnologických informací. Změnu k lepšímu pozorujeme až v osmdesátých a zejména devadesátých letech, kdy otevírání se Laosu světu umožnilo rozsáhlejší terénní výzkumy, na jejichž základě vzniklo několik etnologických a lingvistických studií. Tyto kvalitativní studie významně přispěly k lepšímu pochopení zejména skupin Lao, Lue (*Lý*), Khmu, Lamet, Katu, Akha, Jao, Hmong a Saek (*Sék*). Další příležitostné studie vznikly jakou součástí zpráv z různých rozvojových projektů zaštiťovaných např. mezinárodními organizacemi: UNDP, UNICEF, UNDCP, FAO, SIDA, EC, IFAD, GTZ, OSTROM, IUCN, CARE, Světovou bankou, Asijskou rozvojovou bankou, Écoles Sans Frontières, Enfants et Développement, Médecins du Monde a Save the Children Fund.

Vzhledem ke společenské potřebě, kterou vyvolávají problémy spojené s národnostní otázkou v Laosu, můžeme předpokládat, že se počet publikací věnovaných etnické problematice v budoucích letech zvýší. V současné době působí v Laosu několik thajských, francouzských, britských, amerických, australských a švédských týmů, zabývajících se zde etnologickým a lingvistickým výzkumem. Z laoské strany dnes tyto zahraniční aktivity zastřešuje Ústav pro výzkum kultury ve Vientiane, pod jehož patronací vycházejí rovněž publikace k etnické problematice.

Pro předkoloniální období a období francouzské koloniální správy mi poskytly cenné údaje zejména starší práce P. Le Boulanger²⁶, G. Coedès²⁷, Ch. Archaimbault²⁸, F. Dupont²⁹ a A. W. McCoy³⁰. Tito autoři většinou používají podobné informační zdroje. Místy se značně odchyľují od novější literatury, zejména laoského původu. Dobrým pramenem původních zpráv je monografie 5. vojenské oblasti v severním Laosu, kterou napsal důstojník francouzské koloniální armády G. Aymé³¹, a historie Hmongů od

²⁶ Le Boulanger, P.: *Historie du Laos français 1893 – 1945*. Plon, Paris 1931.

²⁷ Coedès, G.: *The Making of South East Asia*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1966, aj.

²⁸ Archaimbault, Ch.: *Les Annales de l'ancien Royaume de S'ienng Khwang*. Bulletin de l'École Française de Extrême Orient, 53, 1967, sv. 2, ss. 557 – 673.

²⁹ Dupont, F.: *Mission de la France en Asie*. Horizons de France, Paris 1956.

³⁰ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*. In.: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970.

³¹ Aymé, G.: *Monographie du Ve territoire militaire*. Impr. d'Extrême-Orient, Hanoi 1930.

misionáře F. M. Saviny³². Obě práce jsou založeny na zkušenostech získaných během dlouhodobého pobytu v regionu. Z novějších autorů se starším obdobím zabývají P. a S. Simmsovi³³ a M. Stuart-Fox³⁴

Francouzskou aktivitu v laoských horách během 2. světové války zevrubně rozebírá především M. Caply³⁵.

Značně rozdílné údaje i hodnocení událostí nacházíme zejména v pracích věnovaných období po 2. světové válce. Tuto problematiku doposud podrobněji studoval relativně úzký okruh badatelů. Z autorů, kteří vycházejí především z pramenů západní proveniencie a události interpretují ze „západního“ úhlu pohledu, jsou to především A. J. Dommen³⁶, B. B. Fall³⁷, E. O'Ballance³⁸, R. Shaplen³⁹, autorská dvojice P. F. Langer – J. J. Zasloff⁴⁰, H. Toye⁴¹, G. C. Gunn⁴² a G. Evans⁴³. Vzhledem k vysoké míře autobiografických prvků má

³² Savina, F. M.: *Histoire des Miao*. Société des Missions Étrangères, Hong Kong 1924; Savina, F. M.: *Historie des Miao*, (2. vyd.). Société des Missions Etrangères, Hongkong 1930.

³³ Simms, P. – Simms, S.: *The Kingdoms of Laos. Six Hundred Years of History*. Curzon Press, Richmond 1999.

³⁴ Stuart-Fox, M.: *The Lao Kingdom of Lan Xang: Rise and Decline*. White Lotus, Bangkok 1998.

³⁵ Caply, M.: *Guérilla au Laos*. Presses de la Cité, Paris 1966.

³⁶ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos. The Politics of Neutralization*. Pall Mall Press, London 1964 a Praeger, New York, 1971; Dommen, A. J.: *Laos: Keystone of Indochina*. Westview Press, Boulder and London 1985.

³⁷ Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis. The Laotian Crisis of 1960 – 1961*. Doubleday, New York and Toronto 1969.

³⁸ O'Ballance, E.: *The Indo-China War 1945 – 54: A Study in Guerilla Warfare*. Faber and Faber, London 1964.

³⁹ Shaplen, R.: *Time out of Hand: Revolution and Reaction in Southeast Asia*. Harper and Row, New York 1969.

⁴⁰ Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: *North Vietnam and the Pathet Lao. Partners in the Struggle for Laos*. MA Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts 1970.

⁴¹ Toye, H.: *Laos. Buffer State or Battleground*. Oxford University Press, London 1968.

⁴² Gunn, G. C.: *Road Through the Mountains: The Origins of Nationalism and Communism in Laos, 1930 – 1954*. Univ. Microfilms International, Ann Arbor, Michigan 1988, aj.

⁴³ Evans, G.: *A Short History of Laos. The Land Between*. Allen and Unwin, Crows Nest NSW, (Australia) 2002.

značnou vypovídací hodnotu kniha bývalého člena královské laoské vlády Sisouka na Champassaka⁴⁴.

Taktiku francouzských guerillových aktivit rozebírají bývalý velitel profrancouzských horalských jednotek v Indočíně R. Trinquier⁴⁵ a M. David⁴⁶, který k této problematice podrobně zpracoval francouzské archivní prameny. I přes některé nepřesnosti podává dobrý přehled francouzských a amerických aktivit v laoských horách za války v Indočíně práce A. McCoye⁴⁷, zaměřená především na problematiku nelegálního obchodu s drogami. Vysokou míru autenticity má životopis bývalého pracovníka International Volunteer Service Edgara Buella, který sestavil D. A. Schanche⁴⁸.

Pohled z „druhé strany“ laoského konfliktu mi poskytli zejména sovětský laosista V. A. Koževnikov⁴⁹, novinář A. Šedrov⁵⁰ a rovněž reportáže australského levicového novináře W. Burchetta. Z laoských zdrojů pak především různé publikace vydávané organizací Neo Lao Haksatem, které jsou sice silně ideologicky zaměřené, ale bylo možné z nich získat řadu relevantních dobových údajů o situaci na územích ovládaných levicovým hnutím. Zajímavé jsou např. práce Phoumi Vongvichita⁵¹. Z perspektivy strategie levicového hnutí jsem využil prací generála Vo Nguyen Giapa⁵², Ho Či Mina⁵³ a Mao Ce-tunga⁵⁴.

⁴⁴ Sisouk na Champassak: Storm Over Laos. A Contemporary History. Frederick A. Praeger, New York 1961.

⁴⁵ Trinquier, R.: Modern Warfare. A French View of Counterinsurgency. Frederick A. Praeger, London 1964.

⁴⁶ David, M.: Guerre secrète en Indochine. Les maquis autochtones face au Viêt-Minh 1950 – 1955. Lavauzelle, Panazol 2002.

⁴⁷ McCoy, A. W.: The Politics of Heroin in Southeast Asia. With C. B. Read and L. P. Adams II. Harper Colophon Books, New York – Evanston – San Francisco – London 1972.

⁴⁸ Schanche, D. A.: Mister Pop. David McKay Company, New York 1970.

⁴⁹ Koževnikov, V. A.: Očerki novejšej istorii Laosa. Nauka, Moskva 1979, s. 16.

⁵⁰ Šedrov, I.: Partizanskimi tropami Laosa. Moskva 1970.

⁵¹ Např. Phoumi Vongvichit: Le Laos et la lutte victorieuse de peuple Lao contre le neo-colonialisme americain, b. m. (Editions du Neo Lao Haksat) 1968; *Phúmi Vongviít:*

ປະເທດລາວແລະການຕໍ່ສູ້ພໍ່ໄຊຂອງປະຊາກຸ່ມລາອຕານລັກທີ່ລ່າເມອງຂຶ້ນແບບໃຂອງອາເມລິກາ

(Laos a vítězný boj laoského lidu proti americkému neokolonialismu). B. m. /*Néo Lao Haksát*/ 1968.

⁵² Vo Nguyen Giap: Národně osvobozená válka ve Vietnamu. Naše vojsko, Praha 1971.

Různých aspektů laoské problematiky se dotýká řada sborníkových publikací – v širším plánu jsem využil zejména *Conflict in Indochina*⁵⁵, dále pak *Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations*⁵⁶, speciálně věnovaný otázce národnostních menšin, *Laos: War and Revolution*⁵⁷ a na něj volně navazující *Contemporary Laos*⁵⁸. Současným problémům v pohraničních oblastech Indočíny se věnuje sborník *Where China Meets Southeast Asia*⁵⁹.

Zejména v posledním desetiletí se objevila řada dílčích zpráv a studií k současné etnické a rozvojové problematice v Laosu. Tyto práce mají nestejnou úroveň a vypovídací hodnotu. Výrazná pro ně je i značná tendenčnost vyžadující si opatrné nakládání s jimi předkládanými informacemi. Pozornost si bezesporu zaslouží například kritická studie I. G. Bairda a B. Shoemakera⁶⁰ k přesídlovacím projektům v Laosu, dále práce L. Lestrelina⁶¹ a rovněž studie UNESCO – UNDP k problematice přesídlování, která vznikla pod vedením I. Goudineau.⁶²

⁵³ Fall, B. B. (ed. a úvod): *Ho Chi Minh on Revolution. Selected Writings, 1920 – 66*. Frederick A. Praeger, New York 1967.

⁵⁴ Mao Ce-tung: *Vybraná díla o vojenských otázkách, Naše vojsko, Praha 1960*.

⁵⁵ *Conflict in Indochina: a Reader on the Widening War in Laos and Cambodia*
Eds. M. and S. Gettleman and L. and C. Kaplan. Random House, New York 1970.

⁵⁶ *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (I – II)*. Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967.

⁵⁷ *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970.

⁵⁸ *Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic*. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982.

⁵⁹ *Where China Meets Southeast Asia. Social and Cultural Change in the Border Regions*. Eds. G. Evans – Ch. Hutton – Kuah Khun Eng. Nordic Institute of Asian Studies, Copenhagen 2000.

⁶⁰ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding or Abetting. Internal Resettlement and International Aid Agencies in the Lao PDR*. Probe International, Toronto, August 2005.

⁶¹ Lestrelin, G.: *Land degradation in Laos: Materiality and discourses*. Vientiane,
<http://catsea1.caac.umontreal.ca/ChATSCENE/ChATSEA-WP-Lestrelin-200702.pdf>

⁶² *Resettlement and Social Characteristics of New Villages. Basic needs for resettled communities in Lao PDR*. Ed: I. Goudineau, A OSTROM Survey, Vol 1 and 2. Supported by UNESCO and UNDP, 1997.

1. 3. Poznámka k přepisu

Laoština je tónový jazyk, který užívá slabično-fonetické písmo indického původu. Stejně jako ostatní jazyky, které nepoužívají pro písemný záznam latinku, bychom měli laoštinu přepisovat co nejvěrněji foneticky. Bohužel však dosud nebyla vypracována závazná norma pro tento přepis. Zejména v sedmdesátých letech minulého století se sice objevovaly pokusy (např. některých publicistů) o fonetické přepisy laoštiny. Ty jsou však ve svém důsledku pro čtenáře, který nemá kontakt s živou laoštinou, a naopak se v případě Laosu převážně setkává s francouzskou, anglickou, německou aj. literaturou, zavádějící. Z tohoto důvodu ponechávám laoská jména převážně ve francouzské verzi, kterou dnes běžně přebírají i jiné západní jazyky a která ve vztahu k laoštině, zejména v oblasti zeměpisných a starších laoských jmen a názvů, dnes představuje určitý mezinárodní standard. Rovněž současná laoská vláda, i když dost nekonzistentně, tento systém ve svých dokumentech využívá. Nejvýraznější rozdíly mezi francouzským a anglickým přepisem představují používání francouzského *ou* (vysl. „u“) na rozdíl od anglického *u*; *v* namísto *w*; *ti* (vysl. „t“) namísto *ch*; *x* (vysl. ostré „s“) namísto *s*; a psaní nevyslovovaného koncového *e* ve francouzštině (srv. *Vientiane – Wieng Chan*, *Oudomxay – Udomsay*). V praxi se, zejména u anglických přepisů, běžně setkáváme ještě s řadou dalších variant, které situaci dále komplikují.

Při prvním výskytu jména uvádím v závorce kurzívou i jeho český fonetický přepis. Ke kurzívě se uchyluji i u dalších foneticky zaznamenávaných termínů v textu. V případě laoštiny jsem sestavil její zjednodušený pracovní přepis do češtiny, jehož tabulku uvádím v příloze. V tomto přepisu redukuji tonály, jichž má standartní (vientianská) laoština pět, na dlouhou a krátkou výslovnost („e“ – „é“). Bohužel nebylo možné se vyhnout některým hláskám se specifickou výslovností:

ÿ – vyslovuje se podobně jako německé ü, ale více hrdelně (v angličtině přepisované jako „uo“),

é – vyslovuje se otevřeně,

ē – vyslovuje se hrdelně.

Předmětem diskusí lingvistů zůstává využívání hlásky „r“, která ve staré laoštině existovala a zachovala se i v řadě jmen a pojmů, z výslovnosti moderní laoštiny však již prakticky vymizela. Ve standardních přepisech ji proto zachovávám, ve fonetických přepisech ji v závislosti na výslovnosti buď vynechávám, nebo uvádím v nové variantě jako *l*.

Thajštinu ponechávám v mezinárodně akceptovaném anglickém přepisu a v závorce ji doplňuji fonetickým přepisem (kurzíva).

V případě přepisu vietnamštiny se držím mezinárodního úzu, tedy slova přejímám v nezměněné podobě, ovšem bez diakritických znamének. Výjimkou ze standardního vietnamského přepisu jsou některé zavedené názvy měst a osob (Ho Či Min, Ho Či Minovo město, Hanoj, Vietnam).

U barmských jmen užívám vžitých českých přepisů, případně v závorce i přepis anglický, pokud se výrazně liší.

Ve výrazech původu čínského a indického (z páli a sanskrtu) respektuji standardní české přepisy, které jsou dobře propracovány.

V případě jazyků etnických skupin v Laosu, které nemají psanou podobu, jsem se snažil, pokud to bylo možné, přepis redukovat náslechem (kurzíva).

II. ETNICKÉ PROSTŘEDÍ V LAOSU

Laos patří mezi etnicky nejvíce diverzifikovaná území na světě – a také mezi území po této stránce nejméně prozkoumaná. Doposud provedené censy a etnické klasifikace jsou nepřesné, vyznačují se nedostatkem vstupních dat, nevyvážeností přístupů, rozdílnými metodologiemi a v neposlední řadě i poplatností politickým cílům. Etnickou situaci v zemi významně ovlivňují geografické a přírodní podmínky, které mají značný vliv na utváření etnické mapy Laosu. Napomohly ke zformování odlišných laoských etnicko-geomorfologických vrstev *Láo Lumú*, *Láo Thēngú* a *Láo Súngú*. Mezi etnické vztahy uvnitř i vně těchto vrstev se vyznačují četnými specifiky a variabilitou.

1. Geografické a přírodní podmínky

Laos, jedna z pěti zemí pevninské jihovýchodní Asie⁶³, má tvar úzkého trojúhelníku, rozprostírajícího se od severu na jih v centru Indočínského poloostrova. Zaujímá plochu 236 000 km², z čehož 3/5 leží v severních oblastech a 2/5 na jihu.⁶⁴ Celková délka hranic Laosu činí je 5088 km: z toho připadá 2130 km na Vietnam, 425 km na Čínu, 238 km na Barmu (Myanmar), 1754 km na Thajsko a 541 km na Kambodžu.⁶⁵

Laos, jako jediná ze zemí v oblasti, nemá přímý přístup k moři – na druhé straně však, vzhledem k své centrální poloze na Indočínském poloostrově, vždy sloužil jako tranzitní i nárazová zóna migrací, obchodu, válek či politického soupeření o sféry vlivu. Tuto úlohu si v mnoha ohledech zachovává dodnes.

⁶³ Jiné užívané označení je Indočína, které vymyslel francouzský geograf Malte-Brun v 19. století. V literatuře pod tímto termínem nacházíme různý počet zemí. Ještě v 60. letech se jím rozumělo pouze francouzské koloniální území – Laos, Kambodža a Vietnam; jako synonymum se používalo označení Francouzská Indočína. V pozdější literatuře jsou tyto země někdy označovány jako Východní Indočína na rozdíl od Západní Indočíny, která zahrnuje Barmu a Thajsko. Společný termín Indočína pak zahrnuje všech pět zemí. Vzhledem k jeho koloniálním konotacím je dnes termín Indočína nahrazován geografickým termínem pevninská jihovýchodní Asie (Mainland Southeast Asia).

⁶⁴ The Far East and Australasia 1988. Nineteenth Edition of an Annual Survey. Europa Publications, London 1987, s. 579.

⁶⁵ Area Handbook for Laos. Ed. D. P. Whitaker, Department of the Army Pamphlet No. 550 – 58. Government Printing Office, Washington D. C. 1972, s. 19.

Podnebí v Laosu výrazně ovlivňuje pravidelné střídání monzunových větrů, které dělí roční cyklus na dvě období – období dešťů (během jihozápadního monzunu od května do října) a období sucha (během severovýchodního monzunu od listopadu do dubna). Období dešťů vrcholí v červenci a srpnu, naopak již v polovině listopadu jsou deště vzácné. Roční průměry srážek se v jednotlivých částech země liší, přičemž na většině území přesahují 1500 mm za rok. Nejvyšší hodnoty byly naměřeny na náhorní planině Bolovenu (*Bólavénu*) – 4064 mm; naopak v okolí Louangphrabangu (*Luangphabángu*) je to 1270 mm za rok. Na většině laoského území prší nejméně 100 dnů v roce;⁶⁶ srážky jsou převážně soustředěny do období dešťů.

Období sucha a období dešťů mají zásadní význam nejen pro zemědělský cyklus. V období dešťů se vždy značně zhoršuje průchodnost cest a proto na území Laosu zaznamenáváme výraznou „sezónnost“ i v případě vojenských tažení, migrací apod.

Kolísání teplot ovlivňuje nadmořská výška, zeměpisná šířka a monzuny. Nejteplejšími měsíci jsou březen a duben (kolem 40°C). V nejméně chladném období od listopadu do února se nejnižší teploty na většině území pohybují mezi 10 – 15 °C. V oblasti Xiengkhouangu (*Siangkhouangu*) klesají teploty pod bod mrazu.

Více než polovinu Laosu pokrývají hory a náhorní planiny. Jednotlivé vrcholy na severu přesahují výšku 2000 m nad mořem (horský hřbet Pukum). Nejvyšší hora Laosu Phou Bia (*Phu Bia*) měří 2820 m. Páteř laoského horského pásma pak tvoří hřbet Cheuangsen (*Ďyangsén*), který se na jihu postupně snižuje a končí náhorní planinou Bolovenem. Ve střední části k němu přiléhá rozlehlá náhorní planina Xiengkhouang, jejíž část je známá pod názvem Planina džbánů (*Thonghajhín*).⁶⁷ Podobné menší planiny jsou v Laosu velice časté. Hory na severu a na východě země protínají hluboká a úzká údolí řek, které většinou ústí do hlavní vodní tepny země – řeky Mekongu (*Mé Nam Khongu*). Tato mohutná řeka protéká rozlehlými údolními oblastmi s úrodnými půdami. Jde o značně neklidný tok. Během období dešťů hladina Mekongu prudce stoupá (4 m na severu a 8 – 10 m na jihu) a řeka zalévá široké okolí. Tyto každoroční záplavy mají značný hospodářský význam, protože přinášejí na pole vláhu a úrodnou zeminu. Staly se integrální součástí laoského závlahového zemědělství.

Velká část laoského území je zalesněna. Hustý a vlhký monzunový les pokrývá přibližně 34 000 km² laoského území, otevřený a suchý monzunový les 55 000 km²;

⁶⁶ Tamtéž, s. 14 – 16.

⁶⁷ Oblasti daly název velké kamenné nádoby, často vyšší než člověk, které se na planině nacházejí. Jejich původ a účel je nejasný.

jehličnaté dřeviny rostou na ploše kolem 1500 km². Travnatá a křovinatá step zaujímá plochu 9500 km² laoského území. V některých oblastech, jako na planině Bolovenu, se vyskytuje ve větších souvislých celcích, většinou je však přerušována zalesněním.⁶⁸

Žďárové zemědělství, systematické bombardování za války v Indočíně a rozsáhlá těžba v posledních letech značně změnily vzhled některých horských oblastí. Zalesněné plochy rychle mizí. Vymýcené a vypálené pozemky obyčejně překrývá druhotný porost, v němž převládají křoviny, nízké stromy, bambus a divoké banánovníky.

2. Obyvatelstvo

2. 1. Problémy etnické klasifikace

Podle údajů laoského Ministerstva státního plánování žije v Laosu 6,1 milionu lidí (2006). Vládní etnická klasifikace z roku 2000 a národní census z roku 2005 vymezily, že se jedná o příslušníky 49 etnických skupin, rozdělených do čtyř hlavních jazykových rodin. Tato poslední klasifikace se značně liší od údajů prezentovaných laoskou vládou a, jak přiznávají sami její autoři, stále není zcela přesná.⁶⁹ Pro srovnání – v roce 1973 laoská vláda uznala 58 etnických skupin; při sčítání obyvatel v roce 1985 bylo v Laosu identifikováno 68 etnických skupin; sčítání obyvatel v roce 1995 rozlišilo 47 etnických skupin a 149 podskupin.⁷⁰ Oficiální laoské dokumenty nám poskytují ještě celou řadu dalších čísel: 200, 177, 150, 131 a dokonce i 820 a 850 etnických skupin.⁷¹

⁶⁸ Oficiální a neoficiální údaje o stavu zalesnění se značně liší, proto udávám pouze přibližné hodnoty.

⁶⁹ Rozhovor s pracovníky Neo Lao Sangsátu, Vientiane, únor 2004.

⁷⁰ *Sísuk*:

ບົດສະຫລຸບກອງປະຊຸມສຳມະນາຄົ້ນຄວ້າປຶກສາຫາລືກຽວກັບຊື່ເອີ້ນເຜົ່າໃນສປປລາວ

(Zpráva ze setkání k výzkumu a studiu jmen etnických skupin v Laoské lidové demokratické republice). (Vientiane), 16. listopad 2000.

⁷¹ Tamtéž.

Jiné výsledky prezentují nezávislé etnologické výzkumy. J. R. Chamberlain, C. Alton a A. G. Crisfield došli k číslu 236 etnických skupin v Laosu.⁷² L. Chazée ve své doposud nejzevrubnější práci o etnikách v Laosu udává, že se jedná minimálně o 131 etnických skupin a podskupin, jež se dále dělí do četných klanů, rodů apod.⁷³

Důvodů vzniku těchto rozdílností je celá řada. Významnou roli sehrává značná etnická dynamika, přetrvávající absence relevantních terénních údajů, která je částečně překonávána až v posledních dvou desetiletích, a také rozdílná kritéria prováděných etnických klasifikací. V neposlední řadě jsou to i politické tlaky ze strany oficiálních míst, které vedou ke klasifikační ekvilibristice.

2. 1. 1. Dynamika etnických procesů

Etnické procesy v Laosu nejsou zdaleka ukončeny, naopak mají značnou dynamiku. Část obyvatelstva na laoské území nadále přichází, anebo jej opouští. Probíhá zde vnitřní migrace jak do měst, tak do jiných teritorií. Tato migrace byla v šedesátých a sedmdesátých letech silně podmíněná válkou, dnes je diktovaná především ekonomickými imperativy a národnostní politikou vlády. Interakce mezi etnickými skupinami přispívá k přejímání nových vzorů v náboženství, sociální a politické organizaci, zemědělské výrobě, jazyce, způsobech bydlení, oblékání, zvycích, obyčejích aj. – a tím i k vytváření nových etnických identit. Zároveň vznikají i nová etnonyma. Ta pro etnology i laoské úředníky představují velký problém především v jižních částech země, ale i v některých oblastech středního a severního Laosu.

Některé etnické skupiny v Laosu nemají autonyma, či je zapomněly. Jejich jména (exonyma) jim dali obyvatelé okolních vesnic; v případě těchto exonym se objevuje tendence o jejich co nejužší vymezení, kdy k nim bývají přidávány geografické názvy z míst, kde jejich nositelé žijí apod. Na druhé straně se jedná o vymezení, nezřídka zahrnující příslušníky i několika etnických skupin, pro něž jsou charakteristické některé

⁷² Chamberlain, J. R. – Alton, C. – Crisfield, A. G.: *Indigenous Peoples Profile (I – II)*. Prepared for the World Bank. Care International, Vientiane 1995 (nepublikováno).

⁷³ Chazée, L.: *The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities*. White Lotus Press, Bangkok 2002, s. 1.

vnější znaky – např. lovecko-sběračský způsob života u Kha Tong Luangů (*Kha Tóng Lÿangů*).

Podobně etnická skupina, která se přesunula do jiného teritoria, může od svých sousedů získat nový exonym. Tato nová jména se vztahují k údolím, jež skupina nově obsadila, tokům řek, směrům a teritoriím, z nichž migrovala, charakteristické barvě oblečení či jiným vnějším znakům, jimiž se nově příchozí vyznačují. Příslušníci takové minoritní skupiny v novém prostředí postupně akceptují nové označení. Vzhledem k neexistenci psaných záznamů či slabé tradici orální historie během dvou, tří generací staré jméno, vztahující se k předcházejícímu teritoriu pobytu, zapomínají. Některé původně jednotné etnické skupiny tak mohou postupně získat i několik jmen.

Jiné etnické skupiny autonoma mají, ale užívají ho pouze mezi sebou – sousedé je nazývají jinak. Například Lahuové jsou nazýváni (resp. označují i sami sebe v kontaktu s okolními etniky) rovněž Kui Lung, Kui Louang, Kui Nyai (*ňaj* – laosky „velcí“), Kui Sung (*súng* – laosky „horští“, „z kopců“), Muso či Mousseur (*Mussÿ*); Akhaové jsou nazýváni Kho, Kha Kho, Iko či Ekow (*Ikou*); Mankongové jsou někdy nazýváni So; Katangům říkají jejich sousedé Katengové, Kha, Ong, Lanan či Theung (*Thēng*). Tato nová označení mohou být příslušníky dané skupiny přijata až do té míry, že je užívají i sami mezi sebou.

Tento fenomén je zřetelný zejména u skupin hovořících jazyky austrosijské jazykové rodiny. Například skupiny Khmu Ou (*Khmu U*) a Khmu Lu (*Khmu Lu*) původně tvořily jednolitý etnický celek. Vlivem geografické separace a akulturace pod vlivem rozdílných sousedních skupin je dnes možné je považovat za dvě rozdílné etnické skupiny.⁷⁴

U těchto skupin, na rozdíl např. od tibetobarmských skupin, často existuje jen omezená orální tradice. Výzkumy z první poloviny devadesátých let ve vesnicích Khmu Ou v provinciích Xayaboury (*Sajjabúli*) a Louangphrabangu odhalily, že se zde pouze lidé nad 35 let byli schopni identifikovat jako Khmu, a nikoli pouze Lao Theung (*Láo Thēng*), „Laosané horských úbočí“ – což je geomorfologický termín zavedený laoskou vládou. Mladší generace termín Khmu již zcela vytěsnila. Pouze někteří starší lidé si pamatovali, že byli součástí podskupiny Ou.⁷⁵

Podobně v distriktu Xieng Hone (*Sianghón*) v provincii Xayaboury tři horské komunity (Huay Pong /*Huaj Pong*/, Huay Hua /*Huaj Hua*/ a May Pouviang /*Maj Pu Viang*/)

⁷⁴ Chazée, L.: *The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities*, c.d., s. 4.

⁷⁵ Tamtéž, s. 3.

praktikují způsob života Khmuů (austroasijská jazyková rodina), ovšem sami o sobě tvrdí, že jsou Tai Nyouane (*Thaj Ňuan*) a hovoří pouze jazykem Nyouane (thajská jazyková rodina). Sousedé je nazývají Lao Theung, Lao May Nyouane (*Láo Maj Ňuan* – „Noví laoští Ňuanové“) či Khmu Nyouane, ovšem nikdo si není jistý jejich původem.⁷⁶

V jižním Laosu zaznamenal řadu takových autonym a exonym v polovině 90. let G. Diffloth.⁷⁷

Matoucí je, že někdy bývá velice podobné jméno využíváno pro dvě rozdílné etnické skupiny – například Lu (*Lu* – austroasijská j. r.) a Lue (*Lý* – thajská j. r.).⁷⁸

2. 1. 2. Vývoj etnické klasifikace v Laosu

Významnou úlohu ve zmiňovaných derivacích bezesporu sehrály i metody a techniky censů a způsoby etnické klasifikace, jež byly v Laosu použity. I ony prodělaly svérázný vývoj související s historickými peripetemi, jimiž země prošla. Jasně odrážejí dobovou úroveň znalostí o laoských horalech i záměry a cíle, s nimiž byly sestavovány.

2. 1. 2. 1. Předkoloniální a koloniální klasifikace

Již cency v předkoloniálním období byly pořizovány se záměrem upřesnit výši daňových odvodů a vojenský potenciál. Soustřeďovaly se především na thajskojazyčné obyvatelstvo, respektive etnické Lay, a rovněž na příslušníky jiných etnik žijících ve vlivových zónách laoských *mjangů*. První známý census obyvatel na území dnešního Laosu dal provést král Fa Ngoum (*Fa Ngum*) po dobytí Vientiane v roce 1356. Královi úředníci zjistili, že na severu země jeho poddaní a armáda čítali 600 000 lidí, 2000 slonů a 1000 koní. Na jihu to bylo 400 000 mužů a žen, 1000 slonů a 500 koní. Z tohoto počtu bylo celkem 700 000 Laů a 300 000 *kha*, příslušníků nelaoských etnik. I když dnes není možné

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Se Kong – Se San and Nam Theun River Basins Hydropower Study. Ethno-linguistic Situation in the Project Areas – 1997 (nepublikováno).

⁷⁸ Chazée, L.: The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities, c.d., s. 3.

odhadnout přesnost tohoto censu, vzhledem k tehdejšímu Fa Ngoumovým dobytelským úspěchům se nezdá být neúměrně nadsazený.⁷⁹

Další census nechal provést vládce Chao Oun Hueun (*Ďao Un Huēn*) někdy v letech 1377 – 1389, především aby zjistil aktuální stav své vojenské síly. Tento census zaznamenal 300 000 etnických Thajů (Laů) a 400 000 *kha*. Příznačné je, že census inspiroval Chao Oun Hueuna, aby přijal vladařské jméno Sam Sen Thai (*Sám Sen Thaj*) – „Tři sta tisíc Thajů“.⁸⁰ Jasně to prokazuje fakt, že laoský stát byl v této době budován především na thajskojazyčném obyvatelstvu, zatímco početní *kha* v tomto systému představovali nestálou sociální vrstvu druhé kategorie. I další censy z předkoloniálního období se soustřeďovaly především na Lay a *kha* charakterizovaly jen velice povšechně.

O něco konkrétnější, i když stále jen velice povšechné údaje o příslušnících laoských menšinových etnik se objevují za francouzské koloniální správy. Úřední censy proběhly v letech 1911, 1921, 1931, 1936 a 1942. Vycházely především ze zpráv místních úředníků a měly tudíž přibližnou hodnotu; poté byly souhrnně publikovány v *Annuaire Statistique du Laos* a *Annuaire Statistique de l'Indochine*. Na jejich základě je možné odhadnout, že v roce 1923 měl Laos přibližně 800 000 obyvatel.⁸¹ V těchto censech byly zmiňovány pouze největší etnické skupiny, resp. devět z nich: „Lao“, „Tai“, „Kha“, „Meo-Yao“, „Vietnamci“, „Číňané“, „Evropané“, „Kambodžané“, „Indové a Pákistánci“ (Příloha, tab. 1).

V klasifikaci francouzské administrativy očividně dominovalo vymezení jednotlivých skupin ve vztahu ke koloniální správě. Vycházelo z předpokladu, že tyto skupiny jsou různě „civilizované“, a tudíž i na různém stupni využitelné. Daňová správa potřebovala ke svým účelům pouze zjednodušené kategorie – Laové, domácí minoritní etnika, Evropané (Francouzi a ostatní) a ostatní cizinci z Asie (Číňané, Indové aj.) byli předmětem různých systémů zdanění.⁸² To vysvětluje, proč v případě domácích etnik se na předních místech klasifikačních tabulek objevují Laové a Tajové (Thajové) i přesto, že skupiny „Kha“ Taje početně převyšovaly. Dalším důvodem užívání takto zjednodušené klasifikace byl

⁷⁹ Simms, P. – Simms, S.: *The Kingdoms of Laos*. c.d., s. 35.

⁸⁰ Tamtéž, s. 43.

⁸¹ Introduction. *The Population and Housing Census 2005*, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.); *Lao Census 1995: Preliminary Report 2*, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.).

⁸² Vatthana Pholsena, c.d., s. 153.

nepochybně nedostatek dat z okrajových oblastí Laosu a, vzhledem k malé ekonomické využitelnosti těchto oblastí, rovněž nezáměr o shromažďování takových dat.

Tento systém prodělal v předválečných letech určitá vylepšení, základní princip ekonomické využitelnosti v něm však dominoval po celou dobu trvání francouzské koloniální správy v Indočíně.

2. 1. 2. 2. Klasifikace zavedená královskou vládou

Po odchodu Francouzů v roce 1954 a získání nezávislosti se situace změnila. Budování moderního laoského státu přineslo potřebu začlenit četná laoská etnika do rámce jednoho státního celku. První postkoloniální census královské laoské vlády proběhl v roce 1955.⁸³ Tento a další censy na konci 50. let zjistily, že Laos měl v té době již přibližně 1,9 milionu obyvatel.⁸⁴

Census z roku 1955 (Příloha, tab. 1) se nesl ještě v duchu koloniálních tradic. K určitým změnám v koncepci však došlo. Především – nové laoské úřady, ve snaze zvýšit počet příslušníků centrálního etnika, spojily skupiny „Lao“ a „Tai“ do jedné společné kategorie. Navíc se při porovnání s předcházejícími censy zdá, že kategorie „Kha“ byla početně podhodnocena. Mohlo se tak stát z politických důvodů, ovšem také jednoduše proto, že potíže se sčítáním obyvatel okrajových oblastí nadále přetrvávaly.

Padesátá léta pak přináší významnou inovaci – zavedení geomorfologického principu do etnické klasifikace. Tento princip vychází z historického vývoje, na jehož základě se konstituovala etnická mapa Laosu, a na svou dobu představuje promyšlený počín.

Pro Laos je příznačné, že zde ekologické podmínky výrazně vymezují hospodářskou, kulturní, sociální i jazykovou sféru. Právě zde se ještě výrazněji, nežli v ostatních zemích pevninské jihovýchodní Asie, projevuje vertikální zonálnost, při níž jednotlivá etnická společenství dávají přednost určitým přírodním podmínkám. Tyto podmínky pak zpětně ovlivňují jejich způsob života a kulturu.

Protože charakter přírodního prostředí je v Laosu výrazně určován nadmořskou výškou, nacházíme zde v různých výškových areálech rozdílné hospodářsko-kulturní typy;

⁸³ Tamtéž, s. 154.

⁸⁴ Introduction. The Population and Housing Census 2005, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.); Lao Census 1995: Preliminary Report 2, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.).

příznačné je, že těmto podmínkám z velké části odpovídá i jazyková distribuce. Existují zde tři hlavní zóny:

- nízká zóna říčních údolí (zhruba do 700 m nad mořem);
- středně vysoká zóna náhorních planin a hustě zalesněných horských svahů (zhruba 700 – 1000 m nad mořem);
- zóna horských hřebenů a vrcholů (zhruba 1000 m nad mořem a více).

V průběhu 19. a v první polovině 20. století se zformovalo pojetí, na jehož základě Laosané tradičně vymezují tři základní vrstvy obyvatelstva, jež tyto zóny obývají – *Láo Lumy*, neboli „Laosany nížin“⁸⁵, *Láo Thēngy*, neboli „Laosany horských úbočí“ a *Láo Súngy*, neboli „Laosany horských vrcholů“⁸⁶. Základ *Láo Lumů* tvoří příslušníci thajské jazykové rodiny, tedy vlastní Laové a jim příbuzná etnika. *Láo Thēngové* se skládají převážně z příslušníků austroasijské jazykové rodiny a *Láo Súngové* z příslušníků miao-jaoských a tibetobarmských skupin. Po obsahové stránce se toto členění objevilo již v klasifikacích francouzské administrativy („Laové“ a „Thajové“ – „Kha“ – „Meo-Yao“), královská laoská vláda ho však přiala jako základní princip své národnostní politiky. Z národních censů mizí označení *kha* („podřízený“, „sloužící“,) a na jeho místo nastupuje *Láo Thēng*. Všichni jsou „Laosany“ (*Khon Láo*), ovšem Laosany různého druhu. Etnická diversita postupně zanikne a zrodí se z ní jednotný laoský národ. Katay Don Sasorith k tomu v roce 1953 příznačně napsal:

„... laoský element (v Laosu – pozn. aut) jasně a nepopíratelně dominuje jak početním významem tak i stupněm kulturního a společenského vývoje (...). Někteří vzdělaní a rozvinutí Bolovenci (obyvatelé planiny Bolovenu – pozn. aut.) a Meové (Hmongové – pozn. aut.) mají tendenci se nám přiblížit způsobem oblékání, životním stylem i vlasteneckými ideály do té míry, že nyní chtějí být označováni jménem *Láo Thēng*“ (...).⁸⁷

Tuto klasifikaci přejala do svých prací i řada soudobých západních autorů, kteří i přes odborné výhrady museli uznat její logiku.

⁸⁵ *Lum* znamená v laoštině „spodní“, „dole“.

⁸⁶ *Súng* znamená v laoštině „špička“, „vrchol“.

⁸⁷ Katay Don Sasorith: *Le Laos. Son évolution politique. Sa place dans l'Union française*. Editions Berger-Levrault, Paris 1953, s. 21.

2. 1. 2. 3. Klasifikace užívaná vládou LLDR

Laoští komunisté prováděli podle čínského a vietnamského vzoru sběr etnografických dat již během války v Indočíně v „osvobozených zónách“, jež kontrolovali. Dílčí censy byly na těchto územích provedeny již v letech 1965 – 1966. Po vítězství v roce 1975 pak komunistická vláda rozšířila tyto sběry dat na celou zemi. První celonárodní censy v Laoské lidově demokratické republice však byly uskutečněny až letech 1985 (3,6 mil. obyvatel) a 1995 (4,5 mil. obyvatel).⁸⁸

Nová vláda vyhlásila program budování socialismu. Etnické menšiny byly vyzývány, aby se k tomuto programu připojily v rámci jednotné vlastenecké fronty. Nový marxisticko-leninský koncept politiky rovnosti a národní jednoty oficiálně přiznával všem národnostním menšinám právo na svébytnost. Vůdčí osobností, která prosazovala tento marxisticko-leninský koncept byl generální tajemník Laoské lidové revoluční strany Kayson Phomvihán (*Kajsón Phomvihán*). V roce 1981 napsal: (Každá etnická skupina) má (...) svůj vlastní charakter. S rozvojem revoluce se různé etnické skupiny na základě vlastní vůle staly integrální částí národa na základě tehdejšího politického vymezení: *Láo Lum* (obyvatel nížin), *Láo Thēng* (obyvatel horských svahů) a *Láo Súng* (obyvatel výšin). Ústřední výbor etnických skupin musí spolupracovat s různými odbory a rovněž s našimi bratry, pracujícími z různých etnických skupin, provádět společně výzkum a rozvíjet diskusi o jménech a seznamech etnických skupin s cílem vytvořit oficiální pravidla.“⁸⁹

Kayson odmítl dělení obyvatel Laosu do kategorií *Láo Thēng*, *Láo Lum* a *Láo Súng* s tím, že by měla být nahrazena novou etnickou klasifikací. Etnicko-geomorfologické členění se však v laoských oficiálních dokumentech objevovalo až do konce 80. let. I když totiž koncept *Láo Lum* – *Láo Thēng* – *Láo Súng* vytvářel tři etnicko-kulturní celky různé

⁸⁸ Introduction. The Population and Housing Census 2005, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.); *Lao Census 1995: Preliminary Report 2*, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.).

⁸⁹ *Kajsón Phomvihán*:

ເສີມຂະຫຍາຍມູນເຊື້ອແຫ່ງຄວາມສາມັກຄີລະຫວ່າງເຜົ່າຕ່າງໆ ໃນວົງຄະນາຍາດແຫ່ງຊາດລາວທີ່
ເອກະພາບເດັດດ່ຽວປົກປັກຮັກສາປະເທດຊາດໄວ້ໃຫ້ໝັ້ນຄົງແລະກໍ່ສ້າງສັງຄົມນິຍົມໃຫ້ສຳເລັດ
ຜົນ

(Posilování kořenů solidarity mezi různými etnickými skupinami uvnitř laoské národní komunity, sjednocených a odhodlaných vytrvale chránit národ a úspěšně budovat socialismus). *Viangtān*, 15. 6. 1981 (nepublikováno).

kategorie (resp. nerovnoprávné celky) a proto očividně nekorespondoval s marx-leninskou koncepcí národnostní rovnosti a práva na sebeurčení, laoští představitelé záhy pochopili, že se bez něj neobejdou – vzhledem k vysoké etnické diversitě v Laosu bylo totiž ze strany vlády prakticky nemožné rozvíjet individuální přístupy k jednotlivým etnickým skupinám. Koncept *Láo Lum – Láo Thēng – Láo Súng* si proto díky své jednoduchosti a praktické využitelnosti udržoval význam i nadále. Zástupci *Láo Súngů* a *Láo Thēngů* měli i svá zvláštní místa v komunistickém parlamentu.

Do nové ústavy z roku 1991 však již tento koncept zařazen nebyl, a nebyl použit ani při sčítání obyvatel v roce 1995. V běžné praxi je nadále široce využíván.

Existují i další důvody, proč tato tradiční klasifikace byla počátkem devadesátých let odstraněna z oficiálních vládních dokumentů a proč se nadále udržuje na neoficiální úrovni. V souvislosti se změnou politické situace Laosu, jeho otevíráním se světu a novými výzkumy zde začaly být přijímány normy mezinárodní etnické klasifikace. Kritici tradičního principu poukazovali především na to, že geomorfologická kritéria této klasifikaci neodpovídají. Například někteří *Láo Súngové*, jako například Hmongové, žijí na náhorních planinách a v nížinách; podobně je tomu i u *Láo Thēngů* – například Khmuů, Katangů, Chiengů (*Ťiangů*) a Suajů. Naopak někteří horští Thajové jsou řazeni mezi *Láo Lumy*, i když obývají horská údolí. Například Thaj Phuanové (*Thaj Phuanové*) z provincie Xiengkhouang, Thai Dengové (*Thaj Déngové*) a Thai Khaové (*Thaj Khaové*) z provincie Houaphan (*Huaphán*) žijí v nadmořských výškách mezi 800 a 1000 m nad mořem. Příslušníci austroasijské jazykové rodiny z provincie Xekong (*Sékóng*), jako Katuové či Taliangové, často žijí na horských vrcholcích a měli by proto být řazeni mezi *Láo Súngy* a nikoli *Láo Thēngy*. Etnika ze stejné jazykové rodiny v provincii Attapeu (*Attapý*) Oy (*Oj*) a Chieng, obývající po více jak tři generace nížinu a obdělávající zavlažovaná rýžová pole, jsou klasifikováni jako *Láo Thēngové*. Podobně je tomu i u skupin Suay (*Suaj*) a Katang v Champassacu (*Ťampásaku*) a Saravanu (*Sálavanu*).⁹⁰ Takových příkladů je v odborné literatuře uváděno více.

To, co se do podobných výpočtů a kritiky tradiční laoské klasifikace promítlo, bylo nepochopení jejího obsahu, vycházející ze striktního trvání na geomorfologických kritériích. V laoském prostředí totiž termíny *Láo Thēng* či *Láo Súng* ani zdaleka neznamenají, že jeho nositelé musejí obývat horská úbočí, či horské vrcholky. V počátcích

⁹⁰ Srv.: Chazée, L.: *The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities*, c.d., s. 6.

vytváření etnické mapy Laosu tomu tak skutečně bylo, postupem doby však tyto termíny získaly jinou náplň.

Termíny *Láo Thēng* a *Láo Súng* pocházejí z laoštiny a užívali je příslušníci centrální etnické majority pro označení obyvatel okrajových území. Během procesů vytváření moderního laoského státu se pak tato terminologie vžila jako označení kategorií etnických skupin, vyznačujících se v národním kontextu příbuznými znaky – původem, jazykem, kulturou, ekonomikou, historickou zkušeností, sociálním postavením aj. Teritorium usídlení ztratilo svůj původní význam. *Láo Thēngem* či *Láo Súngem* proto člověk zůstává, i když žije třeba v hlavním městě Vientiane. Vnímá tak sám sebe a je tak vnímán i svým okolím.

V multietnickém prostředí Laosu tato tradiční klasifikace sehrála během různých historických období procesů národní konsolidace významnou úlohu. V modernizačních procesech počátku 21. století se její význam oslabuje, bude však trvat ještě dlouho, nežli její užívání v Laosu vymizí docela.

Vláda LLDR přijala k provádění populačních censů nový systém klasifikace vycházející z marxisticko-leninských principů. Tento systém je založen na Kaysonově referátu, který přednesl na Konferenci o etnicitě v roce 1981: „Národnostní otázka má čtyři kritéria či charakteristiky: společný jazyk, společné území, společná socio-ekonomická organizace, společná psychologie“.⁹¹ Jedná se o definici zřetelně inspirovanou stalinskou definicí národa, která předkládá podobná kritéria: stabilní společenství lidí se společným jazykem, územím, ekonomikou a psychologií neboli „národním charakterem“.⁹²

Kayson Phomvihhan svoji etnickou klasifikaci dále konkretizoval ve spise „Posilování kořenů solidarity mezi různými etnickými skupinami uvnitř laoské národní komunity“, sestaveném v roce 1981 a dodnes považovaném za ideologický základ práce státních orgánů s etnickými skupinami, včetně sčítání lidu a etnologických studií. Zde upřesňuje:

„Klany (*kok*) a kmeny (*lao*) jsou komunity jednotlivců žijících v podmínkách primitivního naturálního společenství, které postrádá stabilitu a vztahovou pevnost. I dnes v některých nerozvinutých zemích stále přetrvávají tyto typy klanových a kmenových společností, založené na příbuznosti, starověké společenské stratifikaci, psychologii, rodech, animistických praktikách, svatebních obřadech apod. Tyto společnosti se posléze, s rozvojem produkce, rozdělují do tříd (*sónsán*). S rozšiřováním vztahů mezi lidmi

⁹¹ Vatthana Pholsena, c.d., s. 159.

⁹² Tamtéž.

z různých klanů a kmenů a rovněž objevením se nových ekonomických základů se tyto klany a kmeny dezintegrují a jsou vytvářena nová lidská společenství – etnické skupiny.

Etnické skupiny (*phó*): každá etnická skupina má svůj vlastní jazyk, ale na územích, jež obývá, ještě neexistuje jazyková jednotka. Existují zde rozdíly vzhledem k tomu, že jednotlivci ze stejné jazykové skupiny žijí na různých územích promíšeně s jinými etnickými skupinami. Ekonomika etnických skupin je založena na soběstačnosti, která nepodporuje rozvoj hospodářské a kulturní výměny. To rovněž vysvětluje nehomogenní charakter jazyků etnických skupin. Etnické skupiny byly zformovány v otrokářském období a přežily až do feudálního období historie lidské společnosti. Mohou se stát základnou pro formování národů, jak je tomu v případě Rakouska, Maďarska, Ruska, Gruzie apod. Jedna etnická skupina se může stát základem formování různého počtu národů, jak je tomu v případě ruské etnické skupiny, z níž se zformovaly ruská, ukrajinská a běloruská etnické skupina. Později z nich vzniklo Rusko, Ukrajina a Bělorusko.

Určitý počet etnických skupin může být změněn v národ, jako v případě Francie, Německa, Itálie, Anglie apod.

Některé etnické skupiny v jistých zemích se spolu mohou natolik progresivně snášet, a to jak v oblasti jazyka, psychologie, tak i ekonomiky a území, že vytvoří národ. To je případ etnických skupin sjednocených během historických období boje proti vnější agresi a ochrany národa před feudálním systémem, jako například ve Vietnamu. (...) Jedná se o etnické skupiny všech kolonií, které se sjednotily v odporu proti imperialismu, k dosažení nezávislosti a svobody, a aby vytvořily jednotný národ (...) a rovněž stát (...). V dějinách současného světa je to případ některých asijských a afrických zemí.

Kategorie národnost (*sát*) není vyjádřením lidské vůle či vynalézavosti správní moci. Je důsledkem působení ekonomických a společenských zákonů. V důsledku toho je národnost komunitou jednotlivců, která se běžně vynořuje v historii na základě společného jazyka, území, ekonomického způsobu života a psychologie, jež se odráží ve společenství kultury. To se stalo v zemích západní Evropy, jako Anglii, Francii a Itálii, když se zde zhroutil feudalismus a rozvinul kapitalismus. Pokud se týká východních zemí, jako je Laos, Vietnam, Kambodža atd., vznikly v jiných historických obdobích. Přes rozdílné cesty formování jsou jejich již vytvořené národní komunity rovněž vnitřně charakterizovány čtyřmi rysy, t.j. jazykem, územím, ekonomikou a kulturou. Etnické skupiny rovněž mají tyto čtyři rysy, ale ty nejsou konzistentní. Zabývat se upevňováním národní jednoty jednoduše znamená zabývat se těmito čtyřmi rysy (...).

Národ (*pathétsát*) se jasně odlišuje od rasy (*sēasát*) (...) a národnosti (*sát*) (...). Národ je komunita nebo skupina komunit, z nichž má každá jiné rysy, ale jsou sjednoceny stejným historickým posláním, vůlí žít na stejném území, pod stejnou správou, ústavou a zákony. Národ se může skládat pouze z jedné národnosti (*sát*) (například Korea, Východní Německo, Japonsko, atd.) nebo z několika národností (*sát*) či etnických skupin (*phó*) (například řada zemí Asie a Afriky).⁹³

Je očividné, že Kayson si uvědomoval obrovskou etnickou roztržičnost Laosu a snažil se nalézt cesty k začlenění různých etnik do jednotného státního celku. Šlo mu o individuální přístup k etnickým skupinám, o vytvoření jejich klasifikace nejen na základě vnějších identifikačních znaků, ale i jejich sebeidentifikace. Jak se ale ukázalo, v laoských podmínkách to byl nerealizovatelný záměr.

Když v dubnu 1985 proběhlo sčítání laoského obyvatelstva, objevilo se v kolonkách národnostní příslušnosti, tedy *de facto* v kolonkách určujících etnickou sebeidentifikaci, na 820 různých názvů. Šlo o rodová jména, jména vesnic nebo skupin vesnic, jména hor, oblastí, řek aj. Po vyřazení geografických a neetnických termínů zbylo laoským úředníkům ještě 350 názvů etnického charakteru. Ty pracovníci seskupili do 68 skupin.⁹⁴

O odbornosti kritérii, podle kterých úředníci postupovali, si není třeba dělat přílišné iluze. Navíc zde významnou roli sehrály politické tlaky. Ty podstatně ovlivňují procesy etnické klasifikace v Laosu dodnes.

2. 1. 2. 3. 1. Případ klasifikační ekvilibristiky. Výzkum *Neo Láo Sangsátu* z let 1999/2000 a výsledky sčítání obyvatel z roku 2005

Poslední sčítání z roku 2005 uvádí číslo 5,9 milionu obyvatel Laosu, odhad pro rok 2007 činí více než 6 milionů. Doposud prezentované oficiální údaje setrvávají na etnickém členění vymezeném na základě výzkumu *Neo Láo Sangsátu* v roce 2000.

Pracovníci *Neo Láo Sangsátu* zahájili v roce 1999 terénní kampaň zaměřenou na sběr dat o etnických skupinách na území Laosu. Týmy, složené z pracovníků Výzkumného

⁹³ *Kaysón Phomvihán*: Posilování kořenů solidarity mezi různými etnickými skupinami, c.d., *Viangčán*, 15. 6. 1981 (nepublikováno); Vatthana Pholsena, c.d., s. 170 – 171.

⁹⁴ Použity materiály ze soukromého archívu sovětského laosisty L. N. Moreva, Institut Vostokovedenija AV SSSR, Moskva. L. N. Morev tyto nepublikované údaje shromáždil během studijního pobytu v Laosu v roce 1987.

oddělení národností NLS, byly na jaře 1999 vyslány do různých oblastí Laosu. Kampaň probíhala až do září téhož roku. Provincie byly rozděleny do pěti hlavních geografických oblastí. Týmy pobývaly v každé provincii zhruba měsíc.

S výjimkou dvou lidí měli členové týmů jen minimální, ne-li žádné znalosti o metodologii sběru etnografických dat. Pouze před odchodem do terénu prošli několikadenním školením, jež vedl Sisouk (*Sísuk*), vysoce postavený úředník NLS pracující v oddělení národností a jedna z význačných postav soudobé laoské etnologie. Sisouk sice na podkladě Kaysonovy studie vypracoval v roce 1999 metodologickou rukověť pro sčítání a etnickou klasifikaci obyvatel Laosu: „Kritéria pro vedení výzkumu etnických skupin pro celostátní statistický sběr“.⁹⁵ Její uplatňování v praxi vzhledem k nízké odbornosti členů týmu NLS však nebylo příliš striktní.

Na druhé straně je nutné poznamenat, že hlavním úkolem terénních pracovníků nebyl vyčerpávající výzkum, ale shromažďování informací od provinčních úřadoven NLS. Nejednalo se tedy o přímou práci v prostředí etnických komunit, ale o sběr sekundárních dat. V rámci kampaně proběhlo pouze několik kvalitativně zaměřených výzkumů, jež většinou řídil osobně Sisouk.

Hlavním cílem kampaně bylo se konečně zorientovat ve změti protichůdných informací a nepřesností, které přetrvávaly po censu z roku 1995. Sisouk k tomu ve své zprávě o kampani napsal: „Podle údajů Výboru pro sčítání obyvatel (z roku 1995 – pozn. aut.) populace (v Laosu – pozn. aut.) vzrostla na 4 574 848 obyvatel, z nichž 24 084 nemá specifikovanou etnickou příslušnost a 10 201 se neobjevilo na seznamu 47 etnických skupin. Mnoho problémů se objevilo, když byly výsledky sčítání zaslány stranickým a státním organizacím v provinciích. Statistické oddělení obdrželo dopisy a telefonáty z Ústředního výboru (Laoské lidové revoluční strany – pozn. aut.) a zástupců etnických skupin v provinciích, upozorňující na absenci jmen etnických skupin a rovněž na jména, jež neuspokojovala dané etnické skupiny.“⁹⁶ Jedenáct jmen na seznamu muselo být zkorigováno, protože mělo koloniální konotace, či bylo považováno za urážlivá.⁹⁷

„Klasický“ v této souvislosti byl případ, kdy příslušníci etnické skupiny Prlai (*P'ljaj*) z provincie Xayaboury byli do sčítání z roku 1995 zařazeni pod jménem Htin (*Tin*), i když

⁹⁵ Cit. podle Vatthana Pholsena, c.d., s. 160 – 171.

⁹⁶ *Sísuk*: Zpráva ze setkání k výzkumu a studiu jmen etnických skupin v Laoské lidově demokratické republice, c.d., s. 4 – 5.

⁹⁷ Vatthana Pholsena, c.d., s. 163.

řada zdejších vesnic Prlai toto jméno neuznává.⁹⁸ S podobnými případy administrativně vytvořených či přenesených jmen jsem se během své terénní praxe setkal vícekrát.

Na podkladě informací získaných během kampaně byl sestaven seznam 55 etnických skupin v Laosu a řady etnických podskupin (Příloha, tab. 2). Ten však vzbudil nevoli ústředních orgánů a byl proto seškrtnán na oficiálně uznaných 49 jmen, přičemž vyškrtnutá jména se jednoduše ocitla v kategorii „podskupina“ (Příloha, tab. 3).

Případ pokračoval roku 2005, kdy laoské Národní shromáždění neschválilo nový seznam etnických skupin navržený *Neo Láo Sangsátem* na základě právě provedeného censu. Stalo se tak poté, co ústřední výbor vládnoucí Laoské lidové revoluční strany (LLRS) opět schválil rozdělení etnických skupin z let 1999/2000. Nový, oproti dříve schválené verzi z roku 2000 jen kosmeticky upravený seznam 49 uznaných etnických skupin schválilo Národní shromáždění až poté, co ho vedení *Neo Láo Sangsátu* konzultovalo s Politbyrem.⁹⁹

2. 1. 2. 4. Nezávislé výzkumy

Po léta byla základní prací vymezující etnické skupiny v pevninské jihovýchodní Asii práce F. M. Lebara, G. C. Hickeyho a J. K. Musgraveho, vydaná v roce 1964.¹⁰⁰ Situaci v Laosu zpracovávala se značnou nepřesností z tehdy dostupných zdrojů. Další posun přinesly některé dílčí etnologické a lingvistické studie realizované v prostředí různých laoských etnik – zejména Laů, Lueů, Khmuů, Lametů, Katuů, Akhaů, Jaů, Hmongů a Saeků. Novější informace se objevily i ve studiích a projektových zprávách realizovaných rozvojovými organizacemi.

J. R. Chamberlain, C. Alton a A. G. Crisfield¹⁰¹ sestavili na základě dostupných sekundárních dat koncem roku 1995 novou klasifikaci pro Světovou banku. Jejich analýzou a komparací v Laosu identifikovali 236 etnických skupin náležejících do čtyř jazykových

⁹⁸ Chazée, L.: *The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities*, c.d., s. 3.

⁹⁹ *Indigenous Peoples in Laos*. International Work Group for Indigenous Affairs, <http://www.iwgia.org/sw17151.asp>.

¹⁰⁰ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. Human Relations Area Files Press, New Haven 1964.

¹⁰¹ Chamberlain, J. R. – Alton, C. – Crisfield, A. G.: *Indigenous Peoples Profile (I – II)*. Prepared for the World Bank. Care International, Vientiane 1995 (nepublikováno).

rodin: thaj-kadaj, austroasijské (monkhmerské), hmong-mien (miao-jao) a čínsko-tibetské (tibetobarmské).¹⁰²

Většinu informací o aktuální situaci a popis způsobu života laoských etnik Chamberlain a kol. převzali z tehdy čerstvě vydané práce L. Chazéeho (1995).¹⁰³ Ta obsahovala data shromážděná během terénního výzkumu v letech 1989 – 1994 v 95 laoských distriktech a 450 vesnicích. Další data, shromážděná během dodatečného výzkumu v letech 1995 a 1998, byla doplněna do anglické verze publikace (2002).¹⁰⁴ L. Chazée tak provedl se značným úsilím základní výzkum ve 12 ze 16 laoských provincií – Louangphrabangu, Xayaboury, Vientiane, Bokeu, Louangnamtha (*Luangnamthá*), Oudomxaji, Phongsaly (*Phongsáli*), Houaphanu, Xiengkhouangu, Borikhamxaji (*Bólikhamsaji*), Xekongu a Attapeu. Vycházel přitom z předpokladu, že každá vesnice by měla znát své sousedy v okruhu 20 kilometrů. Většinu interview však prováděl každých 10 km. Ta pak srovnával s údaji místních úřadů. Ve čtyřech zbývajících provinciích – Khammouanu (*Khammuanu*), Saravanu, Savannakhetu (*Savannakhétu*) a Champassacu (*Ďampásaku*) byly informace shromažďovány podél hlavních komunikací. Údaje o příliš odlehlých a izolovaných oblastech byly doplňovány ze zdrojů místních oblastních a provinčních úřadů. L. Chazée tak shromáždil přímým výzkumem údaje o 129 ze 132 etnických skupin a podskupin, které dokázal zaregistrovat. Jak sám přiznává, nejedná se o vyčerpávající výčet, neboť některé skupiny do své studie nezařadil, protože o nich měl jen nepřesné informace a nedokázal je blíže klasifikovat. To se týkalo i některých skupin zaznamenaných v censu z roku 1995, jež L. Chazée neuvádí. I přes určité nedostatky, související zejména se skutečností, že autor byl vzhledem k značnému rozsahu problematiky nucen některé laoské komunity klasifikovat „z doslechu“, se v současné době jedná o nejkvalitnější a nejkompexnější přehled laoských etnik a průlomovou práci v této oblasti.

¹⁰² Chamberlain, J. R. – Alton, C. – Crisfield, A. G.: Indigenous Peoples Profile (I – II), c.d.

¹⁰³ Chazée, L.: Atlas des ethnies et des sous ethnies du Laos, c.d..

¹⁰⁴ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d.

2. 1. 3. Jazykové členění

Zatím nejspolehlivějším etnodiferenčním prvkem v Laosu zůstává jazyk. K jazykovému členění jako vůdčímu principu etnické klasifikace v Laosu se dnes přiklání i většina zahraničních studií.

Na území Laosu nacházíme řadu značně odlišných jazykových forem. Koexistují zde čtyři velké jazykové rodiny – thajská (thai-kadai), austroasijská, miao-jaoská a tibetobarmská. Jejich rozdílnost je důkazem, že přes laoské území vedly významné trasy lidských migrací v oblasti jihovýchodní Asie.

Z 58 etnických skupin, uznaných vládou v roce 1973, jich 12 náleželo k thajské jazykové rodině, 35 k austroasijské jazykové rodině, 11 k miao-jao a tibetobarmské jazykové rodině. Kritéria výběru nebyla vyjasněna. Na počtu etnik se výrazně projevilo, že několik thajskojazyčných skupin jako Thai Dam (*Thaj Dam* – „Černí Thajové“), Thai Deng (*Thaj Déng* – „Červení Thajové“), Thai Khao (*Thaj Khao* – „Bílí Thajové“) a Thai Laan (*Thaj Lán*) bylo seskupeno pod společným jménem Phuthai (*Phu Thaj* – „Horští Thajové“) a několik austroasijských skupin (Kouene /*Kuen*/, Khmu Lu, Khmu Rok, aj.) bylo klasifikováno pod společným jménem Khmu.

Sčítání obyvatel Laosu v roce 1985 zjistilo, že v zemi žije 3,77 milionu lidí. Dokumenty laoského Výboru pro společenské vědy uvedly v roce 1991, že z tohoto počtu na příslušníky thajské rodiny připadá podíl 68 % populace, Mon-Khmery 23%, Miao-Jao 6%, Tibetobarmánci 2,8 % a Ho (11 různých komunit čínského původu) 0,7 % populace. Kritéria způsobu určení počtu etnik opět nebyla uvedena.¹⁰⁵

Po čítání obyvatel z roku 1995 bylo určeno, že jazyky thajské jazykové rodiny hovoří 65,5 % ze 4,7 milionu obyvatel Laosu. Nejpočetnější z nich jsou Laové, kteří představují 52,5 % celkové populace. Austroasijskými jazyky hovoří 24 % populace, jazyky miao-jao 7 % populace a tibetobarmskými jazyky 3 % populace.

Na základě těchto oficiálních údajů a etnologických výzkumů z devadesátých let je možné odhadnout, že jazyky thajské jazykové rodiny dnes v Laosu hovoří přibližně 60 % obyvatel. Nejpočetnější z nich jsou Laové (*Láové*), kteří představují 35 % celkové populace země a 58 % příslušníků thajské rodiny. Vedle nich zde žijí i skupiny někdy souhrnně poněkud nepřesně označované jako Horští Thajové. Skupiny Phuthai, Phouan (*Phuan*), Thai Nyo (*Thaj Ňo*), Lue (*Lý*), Thai Deng a Thai Khao ze stejné jazykové rodiny

¹⁰⁵ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 5.

představují 20 % celkové laoské populace. Zbývajících 4 – 6 % thajskojazyčné populace je roztrženo do dvou desítek etnických skupin. Všechny tyto skupiny jsou si jazykově poměrně blízké.

Členové austroasijské jazykové rodiny, kteří jsou považováni za původní obyvatele země, tvoří 26 – 36% laoské populace. Vytvářejí etnické skupiny a podskupiny čítající od několika desítek po několik set tisíc jedinců. Nejpočetnější z nich jsou Khmuové (Ou, Rok, Khong, Lu a Me – celkem 38 % členů austroasijské rodiny), kteří žijí v severním Laosu. Významné jsou rovněž skupiny Katang, Makong a Suay, obývající jižní provincie Laosu. Naopak některé skupiny dnes stojí před zánikem. Poslední vesnici skupiny Tchaho (*Čaho*) je dnes možné nalézt v distriktu Gnot Ou (*Knot U*) v provincii Phongsaly; jediná vesnice skupiny Sapuan existuje v provincii Attapeu; ohroženy zánikem jsou skupiny Yae (*Jé*), Kanay (*Kanaj*) a Kado z provincie Saravan, Puarkové z provincie Houaphan a Tamojové z provincie Louangnamtha. Příslušníci skupin Atel (*Atel*) a Ahoé (*Ahý*) přežívají v malých počtech v provinciích Borikhamxaji (*Bolikhamsaji*) a Khammouanu.¹⁰⁶ Kočovní Yumbriové (*Jambriové*) z provincie Xayaboury čítali v prosinci 1998 pouze 18 lidí.¹⁰⁷ Příslušníci skupin Salangů v Khammouanu byli v 80. a 90. letech donuceni opustit lovecko-sběračský způsob života v horách a usadit se v osadách kontrolovaných vládou. Jejich kultury rychle zanikají.¹⁰⁸ Podobný osud potkal i další lovecké skupiny ve středním Laosu.

Austroasijské skupiny snáze podléhají asimilačním tlakům nežli thajské, miao-jaoské a tibetobarmské skupiny. Rozdíly mezi jednotlivými jazyky jsou často tak veliké, že se jejich nositelé navzájem nedorozumí.

Skupiny hovořící jazyky miao-jao migrovaly do Laosu z jižní Číny především v průběhu posledních 200 let. Tvoří 6 – 10 % laoské populace. Dělí se na dvě velké větve – miaoskou a jaoskou. Z miaoské větve jsou v Laosu zastoupeni Hmongové, kteří tvoří 80 % příslušníků této jazykové rodiny. Podle detailů ve zdobení a oblékání se dělí na Hmong

¹⁰⁶ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 7.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Terénní pobyt v osadě *Bán Salang*, provincii Khammouan, listopad 2004.

Khao („Bílé Hmongy“) a Hmong Dam („Černé Hmongy“).¹⁰⁹ Tyto skupiny bývají severní Laos.¹¹⁰ Jazyky Hmong Khao a Hmong Damů se značně odlišují.

Jaové v Laosu hovoří dvěma hlavními dialekty – Mien a Mun. Rozlišují se rovněž podle detailů v oblékání.¹¹¹ Podobně jako Hmongové obývají severní Laos, ovšem teritoriálně jsou daleko roztržštěnější. Příbuzní Jaům jsou Lao Huajové (*Láo Huajové*).

Poslední „domácí“ jazykovou rodinou v Laosu jsou jazyky tibetobarmské. Jejich mluvčí přešli do Laosu z čínského Jün-nanu. Jejich hlavní migrace začala zhruba před 300 lety. Žijí převážně v nejsevernějších oblastech Laosu podél čínské a barmské hranice. Reprezentují pouhých 3 – 4 % laoské populace, ovšem rozdělené do 33 etnických skupin a řady podskupin. Výrazně jsou zastoupeni v provincii Phongsaly, kde tvoří většinu populace. Nejpočetnější jsou Akhaové, dále jsou významné skupiny Phunoy (*Phunój*), Lahu, Sila, Lolo a Hani. Rozdíly mezi jejich jazyky jsou značné.

Vedle tohoto „původního“ osídlení v Laosu žila do poloviny 70. let významná složka „nepůvodního“ obyvatelstva – 40 000 Číňanů, 40 000 Vietnamců, dále smíšená několikatisícová cizinecká komunita Indů, Thajců, Kambodžanů, Filipínců, Francouzů, Američanů, Japonců, Barmánců, Angličanů aj. Po vzniku Laoské lidově demokratické republiky (LLDR) došlo v této skupině k významným změnám. V první polovině 80. let již v Laosu žilo pouze 30 000 osob cizího původu – 10 000 Číňanů (z toho 4500 ve Vientiane), více jak 15 000 Vietnamců (nepočítám vietnamský vojenský kontingent, který činil kolem 50 000 mužů), 1000 – 2000 Indů aj. Osoby evropského původu se zde vyskytovaly minimálně.¹¹² Po roce 1986, a zejména v posledním desetiletí, počet cizinců v Laosu, výrazně stoupl. Těmito menšinami se tato práce dále nezabývá.

Zajímavý je vztah současné jazykové a etnicko-geomorfologické distribuce v Laosu. V roce 1994 bylo vypočteno, že kategorii *Láo Lum*, tedy obyvatele Laosu skutečně žijící v nížinách, tvoří z více než 80 % příslušníci thajské jazykové rodiny, austroasijská skupina je v kategorii *Láo Thēng* zastoupena z více než 85 %, mluvčí tibetobarmské jazykové

¹⁰⁹ Někdy se objevuje dělení i na Bílé, Černé a Zelené Hmongy. Bílí a Zelení Hmongové však ve skutečnosti tvoří jednu kulturní a jazykovou skupinu. Termíny *khao* („bílý“) a *dam* („černý“) nepocházejí z hmongštiny, ale thajských jazyků. Jedná se tedy o exonyma.

¹¹⁰ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 7.

¹¹¹ Moréchand, G.: *The Many Languages and Cultures of Laos*. In: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, c.d., s. 32.

¹¹² Zarubežnyj Vostok. Jazykovaja situacija i jazykovaja politika. Spravočnik, Moskva 1986, s. 240.

rodiny a rodiny miao-jao tvoří *Láo Súngy* z více než 90 %.¹¹³ I tato čísla dokládají, že tradiční laoský koncept má své hlubší opodstatnění.

2. 2. Základní charakteristika laoských etnických skupin

V následujícím textu se věnuji základní charakteristice etnických skupin v Laosu. Tuto charakteristiku jsem doplnil profily některých etnik. Při popisu etnik se zaměřuji na komparaci vybraných znaků. Hlavním záměrem není vyčerpávající etnografický popis, ale upřednostnění znaků, které jsou důležité ve vztahu etnika k političnu a administrativě.

Činím tak s vědomím, že se jedná o v jistém smyslu „ideální“ model, který sice bez větších změn přetrval období francouzské koloniální správy, ale od druhé poloviny 20. století prodělává řadu radikálních změn. Tyto změny mají v prostředí různých etnických skupin i na různých teritoriích nestejnou dynamiku. Badatel v laoském terénu se dnes místy setkává s vysoce konzervovanou etnickou kulturou a stabilním fungováním mezietnických vztahů podle vzorů vytvořených před stovkami let; na druhé straně pak v prostředí některých etnických komunit nalézá pouze zbytkové kulturní relikty, které v současném životě těchto komunit hrají již jen podružnou úlohu.¹¹⁴

Etnika v přehledu dělím do etnicko-geomorfologických vrstev *Láo Lumů* (resp. thajských skupin), *Láo Thēngů* (austroasijských skupin) a *Láo Súngů* (resp. miao-jao a tibetobarmských skupin). Toto členění zařazuji vzhledem k významné roli, kterou sehrálo a sehrává v národnostní politice laoských vlád. V kontextu vývoje laoského etnického problému je mu proto třeba věnovat pozornost.

2. 2. 1. *Láo Lumové*

Etnika hovořící thajskými jazyky, jsou rozšířena od čínských provincií Jün-nan, Chu-nan, Kuang-si, Kuej-čou a ostrova Chaj-nan po Šanský a Kačjinský stát v Barmě, jižní

¹¹³ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 6.

¹¹⁴ Pro podrobnější charakteristiku etnik odkazuji zejména na Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d.

thajsko-malajskou hranici, Laos, severovýchodní Kambodžu, severní a střední Vietnam. V celé jihovýchodní Asii se jedná přibližně o 70 milionů lidí.¹¹⁵

Nejvýraznější složky této jazykové rodiny tvoří Laové, kteří jsou nejdůležitější národností v Laosu, ale většina jich žije v na území severního a středovýchodního Thajska (v tzv. Lao Issanu mají asi 20 milionů příslušníků), Thajci (Siamci) ve středním, západním a jižním Thajsku (27 – 30 milionů), Šanové v Barmě (3,5 milionu), Thoové a Nungové ve Vietnamu (400 000), Chuangové (*Ťuangové*) v čínských provinciích Kuang-si a Kuang-tung (18 milionů), Ahomové v Bengálsku.

2. 2. 1. 1. Laové

Nejpočetnějším etnikem v Laosu jsou Laové. Jejich základní hospodářskou jednotkou jsou vesnické občiny – *bány*. Bývají situovány blízko vody. V jejich okolí se rozkládají rýžová pole, háje kokosových palm a bambusu. *Bány* jsou tradičně seskupeny do skupin vesnic – *mýangů* (viz. kapitola 3. 2. 1).

Tradiční hospodářství Laů je založeno na zemědělství. Chov domácích zvířat a rybolov má doplňkový charakter. Základní plodinou je „mokrý rýže“ (*khaos niao*). Zavlažovaná pole (*ná*) převažují. Při nedostatku zemědělských ploch vhodných pro závlahové zemědělství bývají tyto plochy zejména na severu doplňovány poli obdělávanými „suchým“ způsobem (*haj*). Jednotlivá rodinná hospodářství mají svoji zeleninovou zahradu a ovocné stromy.¹¹⁶

Tradiční laoské domy jsou, podobně jako u jiných thajských skupin, postaveny na kůlech. Mají širokou verandu a prostory pro denní život a spánek.

Vesnice obývá 50 – 1000 lidí; v provincii Vientiane činí průměr 350.¹¹⁷ V *bánu* žije různý počet nukleárních monogamních rodin, nezářídka navzájem spřízněných. Pro postmaritální rezidenci je typická patrilokalita. Za základní jednotku je považována rodina o pěti lidech. Ve skutečnosti jsou ale rodiny často mnohem početnější – zvláště na severu

¹¹⁵ Simms, P. – Simms, S.: The Kingdoms of Laos, c.d., s. 22.

¹¹⁶ Doplňkovými plodinami jsou kukuřice, fazole, tabák, bavlna, cukrová třtina. V zahradách je pěstována zelenina (čili, pepř, okurky, dýně, rajčata, cibule aj.). Z ovoce jsou to banány, manga, ananasy, pomeranče, papája aj. V souvislosti s hedvábnictvím se setkáváme i s pěstováním moruší.

¹¹⁷ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, c.d., s. 216.

země, kde je dodnes možné nalézt stopy velkorodinné organizace, která zahrnuje i mužovy bratry a jejich rodiny. Soužití několika manželských párů v jednom ekonomickém společenství zde dává rodinnému životu značnou svéráznost. V jedné vesnici nacházíme několik takových skupin.

Starosta vesnice (*pho bán*) je volen. Jeho práva a povinnosti jsou zvykově vymezeny. Zajišťuje organizaci a dohled nad pracovními skupinami, řešení sporů mezi rodinami, přijímání cizinců, kontakt s úřady. Důležitá rozhodnutí však musí uskutečňovat až po poradě s nejdůležitějšími členy obce. Tradiční starosta Laů vždy musí spíše přesvědčovat, nežli nařizovat.

Náboženství Laů se vyznačuje množstvím synkretických prvků. Prakticky v každé vesnici stojí buddhistický chrám (*vat*) nebo svatyně. Laové vyznávají buddhismus Théravády se zbytky bráhmanských věr a rituálů, silně zabarvený domácími animistickými kulty. Základní koncepce buddhismu se v laoském prostředí mísí s vírou v nejrůznější dobré a zlé duchy (*phí*). Jedná se o duchy lesa, horských vrcholů, lesního požáru, duchy zavražděných lidí. Zvláštní pozornost Laové věnují duchům spojeným s kultem předků. Věří, že tito *phí* mají vliv na plodnost. Úzce jsou s nimi svázáni *phí*, kteří člověku pomáhají při práci. Např. duch tygra (*phí sĩa*) je hlavním pomocníkem lovců. Důležité jsou i vztahy s duchy rýžového pole (*phí ná* a *phí haj*). V pátém a desátém měsíci lunárního kalendáře jim Laové přinášejí obětiny; zároveň obětují vařenou rýži z nové úrody duchům předků. V šestém měsíci pak probíhá obětování duchu rostoucí rýže a také duchům místa, osady a předků. V minulosti byly tyto obřady spojeny s ceremoniálním zabitím buvola a s poléváním obětních oltářů alkoholickými nápoji. Oltáře předků jsou téměř v každém venkovském domě. Pro ostatní duchy vesničané zřizují stálé nebo příležitostné oltáře na místech, kde pobývají. Mohou jimi být rozpůlené kokosové ořechy, košíky, modely domů na vysokých kůlech aj.¹¹⁸

Víra v *phí* není omezena pouze na venkovské vrstvy obyvatelstva. Setkáváme se s ní i na nejvyšších laoské společnosti. Navzdory pokusům řady laoských vlád (počínaje dekretem krále Phothisarata /*Phóthisaláta*/ z roku 1527), které se pokoušely kult *phí* omezit, víra v duchy nadále přetrvává.¹¹⁹ Rovněž mnoho buddhistických kněží má pověst

¹¹⁸ Srv.: Condominas, G.: The Lao. In: Laos: War and Revolution, c.d., s. 15 – 17; pro podrobnější rozbor viz Condominas, G.: Notes sur le Bouddhisme populaire au milieu rural Lao. Archives de sociologie des religions (Paris), 13/1968, č. 25, s. 81 – 110; č. 26, s. 111 – 150.

¹¹⁹ Area Handbook for Laos, c.d. (1972), s. 47.

znalců *phi*. V případě onemocnění bývají zváni do domácností, aby zde řídili obřady a pomáhali vypudit zlé duchy. Svě domáci *phi* mají i vaty (*phi khun vat*).

Duchovní život laoských venkovanů se tak pohybuje mezi oltářem *phi* a vatem, který je zároveň symbolem i centrem vesnické komunity.¹²⁰

2. 2. 1. 2. Horští Thajové

Skupina tzv. Horských Thajů (někdy Tajů) je jazykově blízce příbuzná Laům, ovšem kulturně se značně odlišuje. Nejvýznačnějším rysem je, že Horští Thajové – ať přímo nebo nepřímo – nepřijali v širším měřítku indickou kulturu a uchovali si v daleko větší míře svůj původní sociální systém a kulturu.

Předkové Horských Thajů, stejně jako předkové Laů, původně žili na sever od dnešního laoského území. Jejich první skupiny mohly přicházet na laoské území již někdy v 6. – 7. století n. l., hlavní migrační proud sem však dorazil až ve 13. století.¹²¹ Tato migrace pak pokračovala dále na jih, na území dnešního Thajska.

V horách severního a středního Laosu dnes žije více jak deset thajských etnických skupin. Obývají zde náhorní planiny a horská údolí sousedící se severozápadním Vietnamem, jihozápadní Čínou a severním Thajskem.¹²² Nejznámější jsou Černí Thajové (*Thaj Dam*), Červení Thajové (*Thaj Déng*), Bílí Thajové (*Thaj Kháo*), Severní Thajové (*Thaj Nya*), Lue, (*Thaj Lj*), Thai Yang (*Thaj Jang*), Thai Phuanové (*Thaj Phuanové*), Yuanové (*Thaj Juanové*). Dále na jihu sídlí Phuthajové (*Phu Thajové*), Yoové (*Jóové*), Saekové (*Sékové*) aj. U těchto skupin a podskupin existuje nejasná etnická klasifikace. Etnologické a oficiální vládní údaje o jejich počtu se značně odlišují.

Horští Thajové jsou tradičně závlahoví zemědělci. Protože obývají vyšší oblasti, kde je častý nedostatek pozemků vhodných pro zřizování uměle zavlažovaných údolních a terasovitých polí, některé jejich skupiny (Černí Thajové, Červení Thajové aj.) praktikují i doplňkové kopaničářské zemědělství na přilehlých údolních svazích. V těchto případech obdělávají pole tři roky. Poté ho nechávají 8 – 10 let ležet ladem.

¹²⁰ Condominas, G.: *The Lao*, c.d., s. 17.

¹²¹ Simms, P. – Simms, S.: *The Kingdoms of Laos*, c.d., s. 14, 23.

¹²² *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 51.

Vedle rýže, jako hlavní plodiny, horští Thajové pěstují rovněž kukuřici, sladké brambory, kasavu, dýně, fazole, bavlnu, indigo aj. Důležitým doplňkovým zdrojem obživy Horských Thajů zůstává sběr lesních plodin, lov a rybolov. Chov domácích zvířat (buvolů, malých koní, prasat, koz, slepic aj.) je zastoupen slaběji.

Vesnice Černých Thajů a Lue čítají i několik desítek domů. Všeobecně však převládají malé osady (ne více než 10 domů). Domy jsou prostorné, s jednou velkou hlavní místností, stavěné na kůlech. Hospodářský areál vesnice zahrnuje obdělávanou půdu, les pro lov a sběr, travnaté plochy pro pasení dobytka, pohřebiště a vodní zdroje.¹²³

Základem tradičních komunit Horských Thajů je malá, převážně monogamní, patrilinéární, patrilokální rodina. Muži v ní mají dominantní postavení. Tato forma ovšem vykazuje řadu velkorodinných znaků. Je součástí rozvinutého klanového systému, který tvoří hlavní osu tradiční sociální stratifikace Horských Thajů. V tomto systému se příslušníci jednotlivých klanů dělí na několik společenských vrstev:

- rodovou aristokracii, příslušníky elitních klanů vedené zástupci „hlavních“ rodových linií (tj. přímými potomky předpokládaného předka), kteří jsou tradičně pokládáni za vlastníky veškerých pozemků, jichž obecina užívá. Například u Černých Thajů jsou to tradičně klany *Ló a Ĥám*;
- svobodné rolníky s „občanskými“ právy v občině;
- sloužící, závislé na vládci z aristokratických klanů.¹²⁴

Vesnice Horských Thajů (*bány*) byly, podobně jako vesnice Laů, spojeny do *mýangů*, v jejichž čele stáli *ťao mýangové*. Část *bánů* spravoval *ťao mýang* přímo, zbytek prostřednictvím dalších příslušníků rodové elity. Na úrovni vesnic mu podléhali volení náčelníci *bánů* (*ťao bánové*). Obvykle se jednalo o nejbohatší a nejváženější obyvatele vesnice.

ťao mýang zajišťoval vedle vlastní správy i vojenskou ochranu vesnic, které mu podléhaly. Za to mu vesničané povinně poskytovali pracovní síly pro zemědělské práce.

Úřad a titul *ťao mýanga* byly dědičné. Horští Thajové věřili, a mnohdy ještě věří, že *ťao mýangové* mají přímý kontakt s duchy země. Tato schopnost se přenáší v mužské rodové linii. Např. Černí Thajové věří, že každý člověk má 32 duší. Tyto duše opouštějí tělo člověka po jeho smrti, některé vystupují do nebe, jiné zůstávají na oltáři předků. 6 z 32 duší

¹²³ Dang Nghiem Van – Chu Thai Son – Son Luu Hung: The Ethnic Minorities in Vietnam. Foreign Languages Publishing House, Hanoi 1984, s. 148.

¹²⁴ Tamtéž, s. 151.

příslušníků elitních klanů jsou nejvyšší duchové púdy, kteří ovlivňují její plodnost.¹²⁵ Jedná se tedy o určitou obdobu „modré krve“ evropské šlechty. Jednou z povinností, spojených s úřadem *tao myanga*, bylo proto i vykonávání příslušných rituálů k uctění těchto duchů. Jejich zanedbání mohlo mít pro komunitu neblahé následky.

Lueové v nejsevernější laoské provincii Phongsaly, kteří jsou částí Lueů žijících v jižním Jün-nanu, vytvořili několik mocných *myangů* – knížectví. Dva z nich, Muong Sing (*Myang Sing*) a Muong Ou (*Myang Ú*), anektovali na počátku své přítomnosti v Laosu Francouzi.

V čele lueských *myangů* stáli *tao faové*. O jejich sociálním uspořádání v Laosu máme málo informací, je však možné předpokládat, že se příliš nelišilo od *myangů* Lueů v Číně. Zde nejvyšší úřady na dvoře *tao faa* zastávali příslušníci elitních klanů. Vedle nich ve správním aparátu působili i neurození místní náčelníci, přímo podřízeni *tao faovi*. Řídili svěřenou oblast, vybírali daně, organizovali nábor pracovních sil a vykonávali povinnosti, které obyvatelé daného okrsku měli vůči *tao faovi* a ostatním členům rodové aristokracie. Také členové lueské elity byli nominálními vlastníky veškeré púdy. To zřejmě platilo i v Laosu.¹²⁶

Společným prvkem náboženství Horských Thajů je víra v *phi*. U některých skupin rovněž existuje silný kult předků – zejména u Černých Thajů.¹²⁷ I za absence buddhismu mají thajské komunity propracované představy o posmrtném životě a kněžské instituce. Buddhismus si získal významnější postavení pouze u Lueů.¹²⁸ I zde však víra v *phi* nadále přetrvává.¹²⁹

Sociální rozvrstvení Horských Thajů nachází svůj odraz i v koncepci posmrtného života. Řadoví příslušníci občiny (tj. ti, kteří nemají aristokratický původ) přicházejí na onom světě do vesnic, v nichž žijí stejným způsobem jako na zemi. Členové elitních klanů jsou

¹²⁵ Lafont, P. B.: Notes sur les familles patronymiques Thai Noirs de Son La et de Nghia Lo. *Anthropos*, 50, 1955, (ss. 797 – 807), s. 806.

¹²⁶ *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 52.

¹²⁷ Tamtéž, s. 124.

¹²⁸ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 124.

¹²⁹ Srv.: Lafont, P. B.: Notes sur les familles patronymiques Thai Noirs de Son La et de Nghia Lo. *Anthropos*, 50, 1955, s. 801 – 806; Maspéro, G.: *Un empire colonial français: L'Indochine. (I – II)*. Paris 1929 – 30, s. 238.

podle vznešenosti rozdělení do několika dalších vesnic; nejvýznamnější pohlaváři se pak dostávají do vybraných vesnic, kde žijí idylickým posmrtným životem. Duše žen následují duše svých manželů.

S výjimkou duší nejvyšších náčelníků, duše mrtvých někdy opouštějí tyto vesnice a vracejí se zpět na zem, kde mohou buď pomáhat, nebo škodit.¹³⁰ Červení Thajové věří, že život lidí ovlivňují především tyto duchové nižšího řádu a proto musí být často uctívání. Duchům vyššího řádu děkují za úrodu pouze při výročních slavnostech.¹³¹

Je zřejmé, že struktura tradiční společnosti Horských Thajů v Laosu je ve svém základě podobná ostatním thajskojazyčným skupinám. Ekonomické a sociální rozvrstvení je v nich sankcionováno duchovní sférou. Jak poznamenává E. R. Leach: „I sama hierarchie duchů je odrazem idejí, již známých v reálném světě.“¹³² To z thajských komunit vytváří pevné, vnitřně jasně stratifikované celky.

Již za francouzského protektorátu došlo v rámci snah o užší začlenění Horských Thajů do koloniálního správního systému k pokusům thajské *mýangy* reformovat. *Ťaové* oficiálně ztratili nárok na půdu a ta přešla přímo do rukou představitelů jednotlivých hospodářství; Francouzi se rovněž pokusili zavést volby *tao mýangů* a jejich zástupců. Vzhledem k pevným nábožensko-sociálním vazbám, které vymezovaly tradiční nárok na tento úřad, se však novými *tao mýangy* i nadále stávali příslušníci starých elitních klanů.¹³³ Během konfliktu v Indočíně pak úspěšnost a šíře mobilizace komunit Horských Thajů vždy výrazně závisely na získání podpory předáků elitních klanů.

Toto rozvrstvení bylo plánovitě narušováno na územích ovládaných levicovým hnutím odporu za občanské války a po roce 1975 laoskou vládou. V terénu se ovšem s jeho fungováním na různém stupni setkáváme dodnes.

¹³⁰ Area Handbook for Laos, c.d. (1972), s. 125.

¹³¹ In: LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, c.d., s. 228.

¹³² Leach, E. R.: Political Systems of Highland Burma, c.d., s. 173.

¹³³ Area Handbook for Laos, c.d. (1972), s. 51.

2. 2. 2. *Láo Thēngové*

Základ *Láo Thēngů* tvoří etnika hovořící jazyky austroasijské jazykové rodiny, resp. její mon-khmerské větve.¹³⁴ To je spojuje s velkými etniky, jako jsou Monové v Thajsku a Barmě, Khmerové v Kambodži, Vietové ve Vietnamu; na druhé straně pak s desítkami malých, geograficky značně roztříštěných etnik – Khasii v indickém Ásámu, některými skupinami Orang Asliů v Malajsii a na Nikobarských ostrovech. Celkově do této rodiny náleží přibližně 150 jazyků.¹³⁵

Oproti jednoznačné preferenci vlastního životního stylu *Láo Lumů* je naopak etnicko-geomorfologický typ *Láo Thēngů* výrazně poznamenán častými kulturními přejímkami od sousedů.¹³⁶ Význačnou roli v utváření způsobu života *Láo Thēngů* sehrála i určitá regrese, kterou prošli.

Pod *Láo Thēngy* jsou dnes v Laosu zahrnovány více jak tři desítky etnických skupin. Nejpočetnější z nich jsou Khmuové, kteří mají kolem půl milionu příslušníků. Khmuové, Katangové, Mangkongové, Suajové, Lavenové, a Taojové společně tvoří více jak 70 % příslušníků austroasijské jazykové rodiny v Laosu. Jiné austroasijské skupiny, jako Yumbriové, Atelové či Ahoové, dnes mají méně než 50 členů.¹³⁷

Pro tyto nejstarší obyvatele Laosu je typické ostrůvkovité osídlení mezi příslušníky ostatních etnických skupin. *Láo Thēngové* během dlouhého soužití se sousedy na různém stupni přijali jejich způsob života. Proto je všechny není možné jednotně charakterizovat. Existují mezi nimi skupiny, které již zcela přešly na závlahové zemědělství (Khmu, zčásti Brao /Bru/ aj.) a naopak skupiny, u nichž nadále převládá kopaničářské zemědělství (Laven, Taoy, Phong, Lave, Katu, Lamet, Alak aj.). Značná část skupin obě aktivity kombinuje (Mangkong, Suay, Oy, Nge, Bit, Sedang aj.). Za „výchozí“ je však možné považovat kopaničářský způsob zemědělství.

¹³⁴ Austroasijská jazyková rodina se dělí do dvou podskupin na etnika hovořící mon-khmerskými jazyky v jihovýchodní Asii a etnika hovořící jazyky munda v severovýchodní Indii. resp. její mon-khmerské větve.

¹³⁵ The Cambridge History of Southeast Asia. Volume One, Part One. From early times to c. 1500. Ed. Nicholas Tarling, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 109.

¹³⁶ Česnov, Ja. V.: Istoričeskaja etnografija stran Indokitaja. Nauka, Moskva 1976, s. 71.

¹³⁷ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 51.

Láo Thēngové obvykle sídlí ve výškách 300 až 800 m n. m.; extrémně až 1200 m n. m. v provincii Xiengkhouang.¹³⁸ I když představují méně než 36 % obyvatel Laosu, obývají více jak 50 % jeho teritoria v řídké zalidněných oblastech. Tato nízká hustota osídlení je podmínkou pro jejich přežití. Ekonomika *Láo Thēngů* je tradičně založená na kopaničářském zemědělství, které si vyžaduje větší rozlohy vhodné půdy.

Pole obdělávaná za pomoci žďáření užívají *Láo Thēngové* 1 – 3 roky, pak je nechávají 10 – 15 let ležet ladem. Pro uživení pětičlenné rodiny je v tomto systému třeba přibližně 18 ha půdy, z nichž 12 ha je postupně obděláváno. Rodina každý rok využije přibližně 1,2 ha; z toho připadá asi 0,8 ha na rýži a 0,4 ha na kukuřici, sezam, indigo, podzemnici olejnou, sóju, papáje či sladké brambory.

Pro srovnání – k dosažení stejného výnosu potřebují thajské skupiny, praktikující závlahové zemědělství v nížinách, 0,4 – 1 ha půdy, bez toho, že by ji musely střídat.¹³⁹

Zvláštním případem jsou tzv. Phi Tong Luangové (*Phi Tóng Ljyangové* – „Duchové žlutých listů“) či Kha Tong Luangové (*Kha Tóng Ljyangové* – „Služebníci žlutých listů“), kteří tradičně kočují a praktikují lovecko-sběračský způsob života.

Jednotný není ani způsob bydlení *Láo Thēngů*. Původní formou jsou zřejmě dlouhé velkorodinné domy, u mnoha skupin se však dnes vyskytují malé domy, určené pro nukleární rodinu (Katu, Lamet, Thin aj.). Dlouhé domy jsou častější na jihu (Ye, Sedang, Katang aj.). Dlouhých domů bývá v jedné osadě 1 – 5, malých nejčastěji 5 – 20, ale i 50. Kha Tong Luangové užívají pouze dočasné přístřešky.

Ve společenském uspořádání *Láo Thēngů* převládá patriarchální patrilokální rodina, zvláště u jižních skupin je však častá i matrilokalita. Výrazně se zde projevuje vztah mezi matriarchálním společenským uspořádáním a bydlením ve velkorodinných domech.¹⁴⁰ Výběr partnera nebývá majetkově nebo klanově omezen, ovšem výrazná je tendence k lokální exogamii.

Základní politickou jednotkou *Láo Thēngů* je vesnice. Obvykle ji řídí volený náčelník s radou starších mužů vesnice. Stále významné postavení si ve vesnických komunitách zachovávají šamani. Řada autorů tvrdí, že rozsáhlejší seskupení přesahující rámec vesnice,

¹³⁸ Tamtéž, s. 51.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand. Siam Society, Bangkok 1962, s. 66.

popř. zájmová sdružení několika sousedních vesnic se u *Láo Thēngů* nevyskytují.¹⁴¹ V následujícím textu však dokladuji, že *Láo Thēngové* jsou schopni taková zájmová uskupení, zejména pod vnějším tlakem, vytvářet.

Společenská i ekonomická závislost *Láo Thēngů* na vyspělejších sousedech (Laech, Thajích aj.) je častá.

Rovněž náboženské představy *Láo Thēngů* značně ovlivnili sousedé. Základní formou zůstává animismus s řadou domácích kultů. Některé skupiny však přijaly na různém stupni buddhismus (Khmu, Mangkong, Laven, Oy, Thin, Suay) a také křesťanství (Khmu, Taoy). V šedesátých letech se mezi Khmuy značně rozšířilo mesianistické hnutí ve formě kargo kultu. Očekávaný mesiáš měl Khmuům přinést všechny výtobytky západní civilizace.¹⁴²

Vojensko-politická situace v Laosu v posledních desetiletích znemožňovala zevrubnější terénní výzkum *Láo Thēngů*. Především o jižních skupinách proto existuje stále málo informací. Od roku 1986, kdy se Laos otevírá a přiklání se k otevřenější tržní ekonomice, vláda vyvíjí tlak na usazování kopaničářských skupin do stálých vesnic, omezuje jejich vyživovací areály a brání vypalování lesních porostů. Tyto rozvojové programy však s sebou přinášejí nebezpečí zániku pro řadu skupin *Láo Thēngů*. V současné době proto vyvstává akutní potřeba výzkumu a záchraných programů u řady těchto skupin – Yumbri, Samtao, Doy, Thay Then, Sapuan, Atel, Ahoé aj. The World Conservation Union v roce 1997 doporučil provedení několika záchraných programů pro skupiny Themaru, Blengbru, Arao, Maleng, Malang, Makag, T'oe, Phong, Kri, Tum, Liha, Phong, Ahao a Ahlao v oblasti Nakai – Nam Theun v Khammouanu (kde má být postavena velká přehrada) a v některých oblastech provincie Borikhamxay.¹⁴³

2. 2. 2. 1. Khmuové

Khmuové jsou nejpočetnější skupinou v Laosu hovořící monkhmerským jazykem. Obývají zejména oblasti severního a středního Laosu od provincie Phongsaly po Paksan v provincii Borikhamxaji. Vedle toho můžeme jejich komunity nalézt i ve Vietnamu a

¹⁴¹ Srv. např. příslušné kapitoly z *Ethnic Groups of Mainland...*, c.d. a také Dang Nghiem Van – Chu Thai Son – Son Luu Hung: c.d.

¹⁴² *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 126.

¹⁴³ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 52.

Thajsku. Po roce 1975 se mnoho z nich ocitlo v utečeneckých táborech v Thajsku a emigrovalo do Francie, Austrálie a USA.

Khmuové se dělí do řady skupin a podskupin, přičemž je obtížné tyto kategorie rozlišit. Například census z roku 1985 zahrnul mezi Khmu skupiny Ou, Lu, Rok, Me, Keun, Khong, Kouene, Kongsat. Ovšem Nguan, blízcí Khmu, byli zařazeni zvlášť. Na základě censu z roku 1995 byli do skupiny Khmu zařazeni společně Rok, Krong, Kouene, Ou, Me, Thene, Kasak a Nguan, zatímco Bit byli klasifikováni samostatně a Khmu Lot se v soupisu vůbec neobjevili.

Khmuové mají společný původní jazyk skupiny Khmu (s výjimkou skupiny Bit, kteří hovoří jazykem skupiny Palaung-Wa), ale současná jazyková diversita je vyšší vzhledem ke geografickým přesunům komunit Khmuů a vnějším etnickým či náboženským vlivům, akulturaci a asimilaci.¹⁴⁴ Khmuové se snadno adaptují na sociopolitické a ekonomické systémy Laů a Lueů, v jejichž sousedství žijí. Jedním z příznaků této adaptace je i fakt, že převážně odložili svůj tradiční oděv a mladší generace se vzdala tradičního tetování.

Nejpočetnější větví Khmuů jsou Khmu Ou (*U*), jejichž počet se podle různých odhadů pohybuje okolo 450 000 lidí.¹⁴⁵ Druhou největší skupinou jsou Khmu Rok (*Hok*) o přibližně 50 000 lidech.¹⁴⁶

Vesnice Khmuů jsou tradičně situovány v údolích ve výškách 400 – 800 m nad mořem, kde jsou vhodné podmínky pro kopaničářské zemědělství a dostatek vodních zdrojů. Domy jsou umístěny kolem hlavních a vedlejších cest v údolích. Jejich konstrukce a umístění často přebírá laoské aj. vzory. Obvykle v nich žije 30 – 150 rodin. V okolí těchto vesnic musí být dostatek vhodné půdy – v průměru 1,2 ha na rodinu; v desetiletém rotačním cyklu tedy 12 ha. Tyto plochy jsou v současné době pod tlakem úřadů redukovány a rotační cyklus omezován na 2 – 3 roky. Doplňkové hospodaření zahrnuje omezený chov dobytka, přičemž buvoli byli považováni za symbol bohatství a využíváni jako obětní zvířata. Obchodování s nimi je dodnes omezeno. Hojně chovaná jsou prasata a drůbež. Khmuové vedle toho nadále široce praktikují i lov a sběr lesních produktů.

Khmuové udržují pravidelné obchodní kontakty s komunitami nížinných Laů a dalšími etniky v sousedství. Příležitostně, zejména v obdobích neúrody a nedostatku potravin, pro ně pracují jako námezdní síly.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 58.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 72.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 58.

Tradiční náboženství Khmuů vychází, podobně jako u jiných austroasijských skupin, z víry v duchy neživých věcí, zvířat a lidí. V některých rodinách se praktikuje čarodějnictví a komunikace s duchy prostřednictvím médií, která vstupují do tranzu. Sousedé Khmuů často věří v jejich magické schopnosti a obávají se jich.

Ceremoniály Khmuů se soustřeďují kolem obětí, jež jim mají zajistit ochranu před zlými duchy a štěstí. K těmto účelům byli původně ceremoniálně obětováni buvoli, dnes jsou to většinou prasata či slepice. V pantheonu duchů mají významné postavení duch domu (*Gaang*), duchové lesa a velkých stromů (*Bri, Jú, Torteri*). Tradiční rituály značně ustoupily po roce 1975, ale v omezené míře nadále přetrvávají. Část Khmu Roků a Khmu Ou dnes rovněž praktikuje buddhismus, přičemž nebývá neobvyklé, že zkušení buddhističtí mniši ve vesnicích fungují jako specialisté na vyhánění zlých duchů.

Vesnice Khmuů tradičně řídily rady starších. Dnes jsou na základě oficiálního správního systému řízeny starosty, vesnickými výbory a masovými organizacemi. Tradiční rady starších si však nadále zachovávají významnou sociální a kulturní roli.

Základní hospodářská činnost probíhá v rámci rodiny. Pro sociální organizaci Khmuů je příznačná existence skupin vzájemné pomoci při zemědělských aj. pracích. Tyto skupiny bývají složeny v průměru z deseti rodin a mění se každého roku v závislosti na konkrétních podmínkách pro zřizování polí, setbu, sklizeň aj. Tradiční kooperace dále zahrnuje ujednání při rozdělování pozemků pro pole, pastviny, sběr plodů, stavbu domů aj. Tohoto systému v minulosti využívaly komunistické orgány Pathet Laa při kolektivizaci venkova. Některá z těchto původních „zemědělských družstev“, naroubovaných na tradiční systém Khmuů, fungují v jejich prostředí i po změnách v druhé polovině osmdesátých let. „Družstva“ bývají složena z přibližně třech desítek pracovníků a, stejně jako v minulosti, se zaměřují na vzájemnou výpomoc a vytváření společných zemědělských fondů.

Adaptabilita v komunitách Khmuů není vždy pozitivním jevem. Ztráta sociálních vazeb a kulturní identity zde čas od času vede k exodům, snižování životní úrovně a zneužívání drog.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Srv.: Tamtéž, s. 58 – 71.

2. 2. 2. 2. Lametové¹⁴⁸

V Laosu žije přibližně 17 000 Lametů ve zhruba devíti desítkách vesnic.¹⁴⁹ Nacházejí se zde v distriktech Vieng Poukha (*Viang Pukha*) a Nale (*Nale*) v provincii Louangnamtha a Houeyxay (*Huajsáj*) v provincii Bokeo. Lametové obývají zalesněné kopcovité oblasti ve výškách mezi 400 – 1000 m n. m. Jedná se o málo zabydlená a izolovaná území (5 – 8 obyvatel na km²), vzdálená od hlavních komunikací. Hovoří monkhmerským jazykem skupiny Palaung-Wa. Mezi monkhmerskými skupinami představují nejizolovanější a tradičně nejkonzervativnější složku. Jejich vesnice se obtížně integrují do laoského ekonomického systému a nadále kladou důraz na soběstačnost.

Lametové praktikují kopaničářské zemědělství a polousedlý způsob života. Vedle horské rýže (tzv. lepkavé rýže pěstované bez zavlažování) pěstují i taro, jamy, batáty, kukuřici, papriku a dýně. Pole obdělávají v zemědělském cyklu 5 – 8 let (dříve to bylo 12 – 15 let). Při mýcení a klučení lesa pracují ve skupinách 6 – 10 rodin. Skupiny vzájemné výpomoci vytvářejí i pro obdělávání polí, setí a sklizeň úrody. Domácí chov zahrnuje buvoly, prasata, slepice, psy. Významný je i lov, rybolov a sběr lesních plodin. Řemeslná výroba je zaměřená především na domácí potřebu; tkaniny a proutěné výrobky Lametové prodávají i sousedům. Necháávají se rovněž najímat na sezónní práce od sousedních Laů a Lueů.

Osady Lametů mají jak soustředné, tak nepravidelné uspořádání, zpravidla kolem vodního toku. V jejich architektuře se projevuje vliv Laů, Lueů a Khmuů. Domy Lametů jsou postaveny na dřevěných kůlech. Obyčejně mají jedinou místnost, s koutem vymezeným pro spaní. Sýpky bývají od obytných domů odděleny. V centru vesnice bývá postaven shromaždištní dům. V tradičním systému Lametů je půda považována za vlastnictví obcíny.

Značnou úlohu v životě Lametů hrají rodinné vztahy. Klany jsou exogamní, rodiny patrilokální, s tradicí tříleté matrilokality v první etapě manželství. V Laosu byly identifikovány lametské klany *Tá*, *Pos*, *Kiak*, *Mpol*, *Klang*, *Iyiet*, *Tave*. Převládá monogamie, ale v zámožnějších společenských vrstvách se objevuje i polygamie. Předmanželský sex je povolen.

¹⁴⁸ K problematice Lametů viz zejména Izikowitz, K. G.: Lamet. Hill Peasants in French Indochina. Etnografiska Studier No 17. Göteborg 1951. Dále Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 79.

¹⁴⁹ Sčítání z roku 1995 udává 16740 Lametů v 87 vesnicích.

V tradičním společenství Lametů nenacházíme institucionalizovaný post náčelníků. Lametové však mají instituci respektovaného vykonavatele obřadů – kněze, který zajišťuje uctívání různých místních duchů. Tento kněz udržuje pořádek ve vesnici, aby nebyli uraženi duchové, a rovněž se stará o společenský dům. Jeho úřad je dědičný v mužské linii. V případě, že kněz nemá syna, jeho funkci přebírá bratr, nebo bratrův syn. Významnou roli v rozhodovacích procesech má tradičně rada starších (*neohom*).

I na malé ploše vesnické obcí se u Lametů ustanovily sociální hranice mezi tzv. *lemy*, zámožnou společenskou vrstvou, která má významné postavení i v řízení obce, a *toji*, řadovými členy komunity. Statusu *lema* je možné dosáhnout tak, že člověk nashromáždí odpovídající bohatství; jeho tradiční formou je dobytek, gongy a bronzové bubny. Jeho postavení však musí oficiálně uznat ostatní *lemové*. Titul *lema* není dědičný, ale existuje tendence k manželstvím mezi členy zámožných rodin *lemů* – třeba i proto, že chudý muž si nemůže opatřit dostatečně velký obnos požadovaný za *lemské* nevěsty. I když je tedy tato vrstva otevřená, jejími členy se převážně stávají příslušníci určitých elitních rodin.¹⁵⁰

V posledních letech v lametském prostředí roste úloha oficiální vesnické správy zavedené vládou a také některých celolaoských společenských organizací.

Náboženství Lametů je založeno na animismu a kultu předků. Nejvýznamnější duchové (*mbrong* nebo *phi*) jsou *Phi Ná* (předek), *Phi /Mbrong/ Jing* (vesnice), *Phi Pran* (les), *Phi Jakun*, *Phi Om* (voda), *Phi Up* (rýže). Na rodinné úrovni jsou uctíváni domácí ochranní duchové. Významné postavení v lametské duchovní hierarchii má duch rýže.¹⁵¹ Lametové rovněž věří, že každý člověk má 2 duše.

Lametové praktikují výměnný obchod zejména se sousedními Nguany a Khmuy (resp. Khmu Roky). Ti, kteří migrovali po roce 1975 do provincie Hueyxay, jsou více integrováni do širší tržní ekonomiky vzhledem k možnostem obchodu poblíž hranice s Thajskem a kulturně jsou více ovlivněni svými sousedy Luey, Lay, Samtay a Lahuy.¹⁵²

¹⁵⁰ Area Handbook for Laos, c.d. (1972), s. 53 – 54.

¹⁵¹ Izikowitz, K. G.: Lamet. Hill Peasants in French Indochina, c.d., s. 112 – 117; ¹⁵¹ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 79.

¹⁵² Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 79.

2. 2. 2. 3. Kha Tong Luangové

Kha Tông Lỵangové („Služebníci žlutých listů“) či *Phí Tông Lỵangové* („Duchové žlutých listů“) je thajských jazycích souhrnné označení pro příslušníky malých komunit roztroušených v Laosu, Thajsku a Vietnamu, které tradičně kočují a praktikují lovecko-sběračský způsob života v džungli. Dnes jsou již ve všech třech zemích v naprosté většině sedentarizováni. Na usedlý způsob života se těžko adaptují. Většinou žijí na okrajích vesnic rozvinutějších etnik, která profitují z jejich laciné pracovní síly. Původně zřejmě hovořili monkhmerským jazykem, který ale vlivem sousedů prodělal řadu změn. Usedlí Mrabriové v thajské provincii Nan dnes čítají maximálně 100 lidí. Kočovní Yumbriové v laoské provincii Xayabury čítali 22 lidí v září 1994 a 18 lidí v prosinci 1998.¹⁵³ Další skupiny *Kha Tong Lỵangů* v Laosu jsou od druhé poloviny 80. let úřady sedentarizovány. To je případ Salangů (Kriů) z provincie Khammouanu ve středním Laosu, soustředěných do vesnice Bán Salang, aj.¹⁵⁴ Existují neověřené zprávy o posledních migrujících skupinách lovců a sběračů v provincii Saravanu (distriktu Taoy). Při hledání potravy údajně přesouvají svá lesní tábořiště každých 3 – 5 dní. Jen občas navštěvují okolní vesnice, aby zde vyměnily lesní produkty, zvířata a rattanové výrobky za tabák, oděvy a příkrývky.¹⁵⁵

Sociální organizace *Kha Tong Lỵangů* nepřesahuje rámec rodiny a malé lovecké skupiny. Po sedentarizaci bývají zařazováni pod pravomoc starostů vesnic, v jejichž obvodu se ocitají.

Vzhledem k nedobrovolné sedentarizaci a silným tendencím k akulturaci ze strany úřadů se jedná o nejohroženější skupiny v Laosu.

2. 2. 3. Láo Súngové

Etnicko-geomorfologická vrstva *Láo Súngů* zahrnuje:

- etnika hovořící jazyky rodiny miao-jao (Hmongové, Jaové, Lao Huajové – Lantienové);
- etnika hovořící jazyky tibetobarmské rodiny (Akha, Phunoy, Lahu, Sila, Lolo, Hani).

¹⁵³ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 52.

¹⁵⁴ Terénní pobyt v provincii Khammouanu, listopad 2004.

¹⁵⁵ Tamtéž

Někdy bývají k *Láo Súngúm* řazeni i příslušníci čínské jazykové skupiny Ho.

Miao-jaoské a tibetobarmské skupiny *Láo Súngú*, podobně jako z velké části i thajské skupiny, zformovaly své kultury již ve svých původních oblastech, kde je i adaptovaly na horské prostředí. Na území Laosu je pouze přenesly. Jejich sporadické pokusy o změnu přírodního prostředí skončily ve většině případů neúspěchem a rovněž v současných společenských procesech v Laosu jim přinášejí řadu problémů.

2. 2. 3. 1. Miao-Jao

2. 2. 3. 1. 1. Hmongové

Laoští Hmongové jsou částí miaoského etnika, které čítá několik milionů lidí a žije vedle Laosu i v severním Thajsku, severní Barmě, v severním a středním Vietnamu a v jihozápadní Číně. Vlivem událostí za války v Indočíně jich značná část emigrovala do USA, Francie, Austrálie a Francouzské Guayany. L. Chazée odhaduje, že v Laosu bude přibližně 260 000 Hmongů (census z roku 1995 udává 315 465 Hmongů).¹⁵⁶ Nejpočetnější jsou v provinciích Xiengkhouangu, Borikhamxaji a Houaphanu (*Huaphánu*). Obývají však některé horské oblasti i v provinciích Vientiane, Louangphrabangu, Oudomxaji (*Udomsaji*), Xayaboury, Bokeu a Phongsaly.¹⁵⁷ I přes značnou územní roztržitost si dokázali uchovat etnickou identitu. V laoském prostředí představují jednu z nejdynamičtějších složek obyvatelstva.

Označení Meo, které pro toto etnikum užívají Thajci, Laosané a Vietnamci, je deformovanou podobou čínského jména Miao. To je v Čínské lidové republice oficiálně užíváno dodnes.¹⁵⁸ Laoský a thajský překlad termínu *Méo* znamená „Kočka“, i když

¹⁵⁶ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 105.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Původ jména Miao je nejasný. V čínském znakovém písmu je vyjádřeno znaky, které označují travu či vegetaci a pole či rýžová pole. Někteří badatelé se domnívají, že staří Číňané tak chtěli vyjádřit termín „obyvatelé polí“, synové půdy“, jinými slovy „domorodci“. To je velice volná interpretace kombinovaných znaků, ovšem v případě čínského znakového písma nijak neobvyklá. Jiní vědci jméno Miao spojují se stejnojmenným krajem v čínské provincii Che-nan. Nejbarvitější teorie tvrdí, že jméno vzniklo podle zvuku mňoukání kočky – v Číně, Thajsku a Laosu se na kočky volá *mia, mia*. (Srv.: Nožina, M.: *Cesty za opiem*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 172).

s poněkud odlišným tonálem. Horalé ho proto považují za urážlivý. Když se někdy kolem roku 1972 vrátil do Laosu dr. Yang Dao (*Jang Dáo*), první Hmong, který získal doktorát na universitě ve Francii, požadoval, aby byl termín *Méo* zrušen. Jako náhradu navrhl termín *Hmong*, který znamená „Svobodný člověk“. Tento termín se ujal a je dnes mezinárodně užíván.¹⁵⁹ Laosané však nadále často užívají termín *Méo*.

Původním domovem Hmongů je jihozápadní Čína. V provinciích S'-čchuanu, Jün-nanu, Chu-nanu a Kuej-čou jich dodnes žije kolem čtyř milionů.¹⁶⁰ Hory, které Hmongové v Číně obývají, mají úzká, hluboká údolí a ostré vysoké vrcholky. Vždy tvořily přírodní pevnost, za jejímiž hradbami si Hmongové žili po svém. Až do 19. století nebyla hlavní státní cesta protínající horskou provincii Kuej-čou nikde širší než 2,5 metru.¹⁶¹

Do 17. století projevoval císařský dvůr v Pekingu jen malý zájem o hornaté a chudé jihozápadní provincie. Čínští císaři byli obyčejně spokojeni, když jim Hmongové poslali pravidelný tribut. Výměnou za něj udělovali hmongským vůdcům šlechtické tituly a uznávali autonomii jejich „knížectví“. V každém takovém „knížectví“ vládla jedna klanová skupina v čele s „malým králem“ – *kaitongem*. Když se například císaři z dynastie Ming (1368 – 1644) setkali s odporem Hmongů, zřídka proti nim vysílali trestné výpravy. Namísto toho oslabovali jejich knížectví jmenováním více *kaitongů* a šlechticů, a tak podněcovali jejich vnitřní rozpory. Tato praxe nepřímé vlády vytvářela zvláštní politický hybrid. V centrálních oblastech byla Čína rozdělena na provincie řízené státními úředníky, při okrajích ji věnčilo množství polozávislých knížectví a kmenových území. To vyvolávalo značné administrativní obtíže. Když se roku 1644 dostali k moci Mandžuoové, pokusili se rozbít autonomii periferií a podrobit je centrální správě impéria. Politika císařského dvora vyvolala mezi Hmongy značný odpor a podnítila jejich dlouholetou revoltu. Mandžuoové proto začali hmongské obyvatelstvo systematicky vyhlazovat a na jeho území usazovat Číňany z vnitrozemí.

Čínská agrese vyvolala pohyb hmongského obyvatelstva na jih. Na laoské území zřejmě přicházeli první hmongsští migranti již dříve, jejich hlavní vlna sem však dorazila až mezi lety 1810 – 1900. Významný pohyb nastal zejména po sérii krvavých masakrů v polovině 19. století v Číně, pod jejichž vlivem odešly do Indočíny tisíce Hmongů. Roku 1860 se

¹⁵⁹ Simms P. – Simms. S.: *The Kingdoms of Laos*, c.d., s. 199.

¹⁶⁰ Nožina, M.: *Cesty za opiem*. c.d., s. 173.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 173.

Hmongové v severním Vietnamu pokusili o sestup do nížiny. Vietnamský císař však proti nim povolal čínské žoldnéřské oddíly Černých vlajek a ty je zatlačily zpět do hor. Značná část jich potom zamířila do Laosu. Kolem roku 1890 pokračovala hmongska migrace do Barmy a Thajska. Narůstající problémy v Číně po nacionalistické revoluci, 2. světová válka a nástup komunistů k moci hmongska migraci ještě více podpořily.¹⁶²

V Laosu rozlišujeme podle odlišností v oblékání, dialektů a některých dalších rozdílů (tradice, uspořádání vesnic, řemesla) především dvě nejpočetnější skupiny Hmongů: Bílé Hmongy (*Hmong Khao*) a tzv. Pruhované/Barevné Hmongy (*Hmong Láj*).¹⁶³

Laoští Hmongové jsou převážně kopaničářští zemědělci. Pole obvykle obdělávají 3 roky, poté je nechávají 8 – 10 let ležet ladem. Pěstují na nich kukuřici, rýži, konopí, dýně, cibuli, batáty aj. Chovají prasata, drůbež, kozy, rohatý skot a koně.

Významnou složku hmongska zemědělské produkce tvoří mák odrůdy *Papaver somniferum*, poskytující opium. Při své vysoké atraktivnosti a poměrně dobré ceně je opium výhodným obchodním artiklem. Je jednou z mála komodit, kvůli kterým byli obchodníci z nížin vždy ochotni podnikat cesty do hor. Hmongska produkce opia bývá proto často více jak ze tří čtvrtin určena pro vnější trh.¹⁶⁴

Technika pěstování opiového máku a získávání surového opia je jednoduchá, i když pracná. Sklizeň kvalitního opia je výsledkem několikaměsíční práce, při níž hraje významnou úlohu schopnost pěstitelů vybrat vhodné místo na pole, volit správné osivo či zahájit ve správný okamžik nařezávání makových hlavic. V Laosu je opiový mák pěstován jak v rovině, tak ve svazích, které mají i 40°. Obvykle to bývá 20 – 30°. Nadmořská výška umístění makových polí se pohybuje mezi 500 až 1700 m nad mořem. Nejčastější destinace je mezi 1000 – 1400 m nad mořem. Nejvyšší opium v Laosu údajně pochází z oblasti Phu Khe (*Phu Khe*) v provincii Xiengkhouang.¹⁶⁵

¹⁶² Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 173 – 174. Minority Groups in Thailand. Ethnographic Study Series (Contrib. J. L. Schrock, I. Crowe, M. Fromme, S. E. Grosier, V. S. McKenzie, R. W. Mayers, P. L. Stegeman), Department of the Army Pamphlet, No 550 – 107, February 1970 (Washington D. C.), s. 585. Srv. také Bumke, P. J.: Die Miao: Sozialgeschichte und politische Organisation einer segmentären Gessellschaft und die Auswirkungen der thailändischen Minderheitenpolitik. Dissertation. Univ. Heidelberg 1970. Harrassowitz, Wiesbaden 1971, s. 49 – 65.

¹⁶³ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 105.

¹⁶⁴ Terénní pobyt, Laos, provincie Xiengkhouang, oblast Nonghet, březen 1993.

¹⁶⁵ Tamtéž.

Máku se nejlépe daří ve výškách nad 1000 metrů, v půdách vzniklých z vápencové vrstvy na vrcholu žulového podloží. Tyto půdy jsou úrodné a dobře odolávají erozi. Rýži naproti tomu vyhovuje teplejší klima pod hranicí 1000 m. Kukuřice roste v obou pásmech, z praktických důvodů ale vesničané dávají přednost jejímu vysazování ve výškách nad 1000 metrů. I když je to „hladová“ plodina, která značně vyčerpává živiny z půdy, díky jejímu posunutému vegetačnímu cyklu je možné ji vysazovat v kombinaci s mákem. Vesničané tak činí velice často. Když byla na poli vyseta kukuřice, je poté možné je připravit pro osetí mákem již v září nebo v říjnu; v případě rýže je to až v listopadu.

Opium se sklízí od února do března; někdy až v dubnu, když je chladno. Rané opium (*jáfin-dó*) z máku sázeného v srpnu a sklízeného v prosinci vyrábějí obvykle jenom kuřáci opia pro doplnění zásob. Během sklizně musí vesničané naříznout jednu makovici po druhé zvláštním nožem se dvěma či třemi ostřími.¹⁶⁶ Nařezávání probíhá odpoledne. V podvečerním slunci a během noci bílý latex, který prýští z nařezaných makovic, tuhne a hnědne. Vesničané ho následujícího rána seškrábou zvláštními plochými škrabkami a uloží do malých misek. Poté ho na chvíli dají dosušit na slunce. Opium se postupně změní v tmavě hnědou gumovitou hmotu. Následně je zabaleno do papírů, kusů novin a podobně. V této formě může být skladováno léta bez toho, že by ztratilo na kvalitě. Nařezání hlavic je možné dvakrát i třikrát opakovat. Závisí to na velikosti a bohatosti makovice a také na množství pracovních sil, které vzhledem k pracnosti procesu rozsah produkce opia výrazně limitují. Hmongové přitom většinou spoléhají na rodinu a pracovní síly odjinud si najímají zřídka. Někdy to bývají i *Láo Thěngové*.¹⁶⁷

Hmongové, adaptovaní na horské podmínky, při zřizování svých polí a osad jednoznačně preferují vyšší nadmořské výšky mezi 800 – 1500 m a do nížin se přesouvají jen neochotně. Tato obava z nížiny se odráží i v rozšířeném hmongském úsloví: „Jestliže se nebojíš hladu, zůstaň v horách – jestliže se nebojíš smrti, jdi do nížiny.“¹⁶⁸ Hmongské vesnice mají různou velikost. V provincii Xiengkhouang je v osadách průměrně 8 hospodářství, ale existují zde i vesnice, které čítají více než 40 hospodářství. Domy jsou postaveny na zemi. Uvnitř mají jednu místnost bez oken. Hmongové se tradičně vždy po 12

¹⁶⁶ Hmongové v Laosu obvykle užívají nůž se třemi čepelemi, zatímco *Láo Lumové*, *Láo Thěngové* a Ahaové užívají nože se dvěma čepelemi.

¹⁶⁷ Terénní výzkum, Laos, provincie Xiengkhouang, oblast Nonghet 1993.

¹⁶⁸ Tamtéž, také Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 105, z provincie Oudomxay.

– 15 letech stěhují blíže k polím. V současné době existuje snaha vlády tyto přesuny omezit.

Hospodářskou jednotku Hmongů tvoří příslušníci rozšířené patrilokální rodiny. Po otcově smrti se hlavou rodiny stává nejstarší syn. Ženatý syn si po svatbě a po krátkém období soužití v otcovském domě může postavit vlastní dům. Obyčejně se usazuje v blízkosti rodičů a nadále zůstává podřízen otcově autoritě. V manželství je povolena polygamie. Zvláště význačnější Hmongové mívají více žen. Polovinu otcova majetku tradičně dědí nejstarší syn, druhou polovinu ostatní synové.¹⁶⁹ Pod vlivem Laů se dnes objevuje tendence dělit majetek rovnoměrně mezi všechny syny.¹⁷⁰

Hmongové praktikují animistický šamanismus se silným kultem předků. Rejstřík duchů, v němž jednotlivé hmongské skupiny věří, je často rozdílný. Obecně mezi nejvýznamnější patří nebeský duch, duch země, duch hor, duch bouřky, duch draka a celá řada domácích duchů. Duchovní svět Hmongů je rozdělen na Nebe a Zemi. Na nebi sídlí bohové a démoni. Stvořitel a vládce světa je popisován jako „velká osobnost“, *ňo neng*, a Hmongové k němu chovají velkou úctu. Dávají mu jména jako „Král nebes“, „Pán nebe a země“, „Otec a matka nebe a země“ apod. Jeho role je v mnoha ohledech podobná Svatému duchu křesťanů.

Vedle tohoto „Svatého ducha“ mají Hmongové i svého „Ježíše Krista“. Je jím polobožský pomocník Krále nebes, děd *Šo*. Je to technik a organizátor. Uspořádal čerstvě stvořený svět. Má rád lidi, chrání zamilované a pomáhá neplodným ženám. Protihráčem dobráckého *Šoa* je vládce démonů *Da Ňcu Ňong*. Žije v nebeském kraji tvořeném dvanácti horami. Na nejvyšší hoře má vládce démonů postaven nádherný palác.

Na zemi žije řada dalších duchů. U Hmong Khaů jsou to například *Da Ťe* (duch domu), *Da Suka*, *Ta Tr'tong*, *Da Gniuda* (specifičtí domácí duchové), *Da Ťong* (hora, les), *Da Ha* (voda, řeka), *Da Te Da Ťe* (duch území), *Da Tontza* (hroby), *Da Seng* (stromy) aj.¹⁷¹

Hmongský šamanismus je postaven na exorcismu. Hmongové věří, že lidské bytosti se skládají z pomíjivého těla, jež ožívují duchové. Tyto duchy označují termíny *pli* anebo *ňcu*, případně *ňcu pli*. V překladu to znamená „duchové života“. *Ňcuové* v jistém slova smyslu zobrazují některé význačné rysy lidské povahy, přičemž se tyto rysy u různých *ňcuů*

¹⁶⁹ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 130, 131.

¹⁷⁰ Area Handbook for Laos, c.d., (1972), s. 57.

¹⁷¹ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 131.

mnohdy překrývají a jeden rys se může vyskytovat i u několika *ñcuů*. Nejedná se tedy o pojem totožný s křesťanskými dušemi, ani o přesně definovaný a hierarchizovaný systém. Hmongové sami se neshodují v tom, kolik *ñcuů* v lidském těle je. Nejčastěji udávají 2 – 3, ale i 32 duchů.¹⁷² Skupina duchů života v lidském těle tvoří harmonický celek (*tsua*), v němž nic nepřebývá a nic nechybí. Síla a harmonie duchů života vytváří silného a harmonického člověka. Je-li naopak rovnováha narušena, člověk onemocní. To se obvykle děje v případě, že do těla člověka vstoupí zlý duch, který zde způsobí „nadstav“, anebo naopak nějaký duch života z těla člověka uprchne, a vznikne tak „podstav“. Tehdy musí nastoupit šaman (*tsi neng*), aby vzniklé nesrovnalosti vyřešil. Jeho úkolem je přesvědčit zlého ducha, aby se svých záměrů vzdal a odešel; v opačném případě nalézt ducha života a navrátit ho do těla nemocného. Nádherný palác *Da Ñcu Ñonga* na nebesích totiž silně přitahuje duchy života. Ti sem odcházejí, když jsou nespokojeni se svým nositelem na zemi. Šaman se proto uvádí do transu, v němž se v myšlenkách vydává k branám *Ñcu Ñongova* paláce a přesvědčuje ducha života k návratu. V tom mu pomáhají četní přátelští duchové. Léčba je ukončena, když je nespokojený duch přiveden zpět.¹⁷³

V souvislosti s tradicí *kaitongů* se mezi Hmongy vyskytuje i víra v meoského mesiáše, krále-osvoboditele, který jednou přijde a povede Hmongy proti všem, kdo je utlačují. Mesianismus se mezi laoskými Hmongy objevil např. při povstání v roce 1918; koncem 50. let předpovídal příchod Ježíše Krista řídicího džíp a oblečeného v amerických šatech, který Hmongům dá zbraně a povede je do boje proti nepřátelům.¹⁷⁴ V 70. letech se tato víra projevila v kultu bojovníků *tao fa*, který rozebereme později. Třebaže tyto novější verze byla silně ovlivněny křesťanstvím a současnou společensko-politickou situací, v základě odpovídaly starším meoským koncepcím. Se zbytky této víry se u laoských Hmongů setkáváme i v současnosti.

Pro Hmongy je příznačné rozvinuté příbuzenské cítění a vědomí sounáležitosti, které často pokrývá rozlehlá území. Tyto vazby jsou budované na principu exogamních

¹⁷² Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 147.

¹⁷³ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 147. K hmongskému šamanismu srv. Mottin, J.: Allons faire le tour du ciel et de la terre. Le chamanisme des Hmong vu dans les textes. Imprimerie Don Bosco, Bangkok 1981; Moréchand, G.: Le chamanisme des Hmong. Bulletin de l'École Française d'Extrême Orient, Tome LIV, Paris 1968, ss. 53 – 294.

¹⁷⁴ Area Handbook for Laos, c.d., (1972) s. 57 – 58, 126. Koncepce mesiášství je mezi horskými etniky Indočíny častá. Souvisí s jejich společenským postavením a tlakem, jemuž jsou zejména v 20. a 21. století vystavena. V Indočíně je znám např. horalský kult Hadího boha (Centrální pohoří), řada lahuských kultů, kult Khmuů aj.

patrilinéárních klanů a rodů. V Laosu byly u *Hmong Kháú* identifikovány klany Lo, Va, Li, Ya, Tcha, Vu, Moua, Heu, Xiong,¹⁷⁵ u *Hmong Lájú* klany Chang, Vang, Yang, To, Mua, Kwu, Vu. Lao, Haeu, Tju, Li, Ha.¹⁷⁶

V čele vesnice obyčejně stojí předák nejvýznamnějšího klanu. Na rozdíl od starosty Laů, který je spíše první mezi rovnými, má hmongský náčelník značnou autoritu. Jeho vliv je výrazný zejména ve vesnicích obývaných jedním klanem. Náčelník řeší spory mezi jednotlivými vesničany, dohlíží na pořádek v osadě a na udržování cest, má hlavní slovo při výběru místa a určování termínu přesunu vesnice, řídí společné práce a jedná s úřady. O důležitých záležitostech se však musí radit s předáky jednotlivých hospodářství.

Klanové vazby často dosahují i do desítek geograficky značně vzdálených vesnic. Například byla zaznamenána migrace celé vesnice Hmongů z Vietnamu do Laosu k příbuzným, žijícím ve vzdálenosti 300 kilometrů.¹⁷⁷ Když jsem se v roce 1993 zúčastnil pohřbu manželky hmongského předáka Faydanga Lo Bliayaa (*Fajdanga Ló Blijáa*) z klanu Lo (*Ló*) v Nonghetu (*Nonghétu*), shromáždili se zde k ceremoniálů příbuzní z více jak pěti desítek vesnic vzdálených desítky kilometrů.

Hmongové, vedle důrazu na příbuzenské vazby, projevují i značnou schopnost vytvářet početná zájmová seskupení – nejčastěji z vojenských důvodů. Tradiční hmongský vojenský systém je založen na milici složené ze všech bojeschopných mužů. V době starých *kaitongů* právě tito muži měli právo vybírat následníka mezi *kaitongovými* syny. Tradiční hmongská vojenská organizace v minulosti zahrnovala i několik desítek vesnic (nejčastěji udávaný počet je 20). Členství v ní bylo dobrovolné. Každá vesnice zůstávala v jejich rámci autonomní a případně mohla z organizace i vystoupit. Muži mohli svého náčelníka sesadit a důležitá rozhodnutí (především otázky míru a války) si vyžadovala jejich souhlas ve společném shromáždění. Náčelník v případě zahájení války obyčejně určoval svého „polního maršála“ a některé „nižší důstojníky“.¹⁷⁸ Existence a fungování organizace značně závisely na jeho vůdcovských schopnostech. Seskupení vesnic se mohlo po náčelníkově smrti nebo selhání změnit.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 131.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 130.

¹⁷⁷ Muchlinov, A. I.: *V'etnam*. In: *Etničeskije processy v stranach Jugo-Vostočnoj Azii*. Nauka, Moskva 1974 (ss. 42 – 110), s. 83.

¹⁷⁸ *Minority Groups i Thailand*, c.d., s. 660.

¹⁷⁹ *Area Handbook for Laos*, c.d, (1972), s. 57.

Hmongové projevují silný zájem na uchování své kulturní identity, nezávislosti, rodinné a klanové solidarity. Jejich exogamní klanový systém a rovněž sociální a teritoriální bezpečnostní sítě, silně ovlivňované patriarchálními vztahy, fungují i v současnosti.¹⁸⁰ Také autorita hmongských předáků bývá nezřídka zachována. Úřady, aby se vyhnuly obtížím, je často oficiálně jmenují do místních správních orgánů. Nové rozvojové modely jsou v hmongských komunitách zevrubně diskutovány.

2. 2. 3. 1. 2. Jaové (Yao, Dao, Mien, Iu Mien, Miao, Man)

Odhady celkového počtu Jaů v regionu jihovýchodní Asie se pohybují kolem 1,5 milionu; z toho připadá zhruba 900 000 na jižní Čínu, 340 000 na severní Vietnam, 23 000 na severní Thajsko a 18 000 na severní Laos. Blíže neurčený počet Jaů žije ve Státu Šanů v Barmě.¹⁸¹

Jaové jsou blízkými příbuznými Hmongů. K rozdělení jednotného miaosko-jaoského etnika došlo někdy v 9. – 10. století v Číně. Přesun prvních skupin Jaů na Indočínský poloostrov začal relativně krátce poté – zhruba ve 13. století. Významným podnětem pro zesílení jaoské migrace na jih byly čínské zábory půdy v horách. To vyvolávalo značný odpor Jaů. Jejich největší povstání propuklo v 16. století. Čínská vláda musela k jeho potlačení zmobilizovat několik set tisíc vojáků. Čínský tlak vyvolal postupnou infiltraci Jaů do severního Vietnamu, Laosu, šanských knížectví v Barmě a následně do severního Thajska. Jaové prokazatelně nedosáhli thajského území před rokem 1800.¹⁸² Velká část Jaů, která přešla do Thajska z Laosu, sem dorazila až v období po 2. světové válce.¹⁸³

Jaoská materiální kultura je v základě podobná kultuře Meů. Výrazněji se liší v takových oblastech jako je způsob oblékání, zdobení, apod.

¹⁸⁰ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 105.

¹⁸¹ Srv. údaje: Čína – Fei Xaitong: *Revising the Mountains of the Yao People*. In: *China's Minority Nationalities (I)*, Great Wall Books, Beijing 1984, s. 209; Vietnam: Dang Nghiem Van – Chu Thai Son – Son Luu Hung. c.d., s. 188; Thajsko: Kunstadler, P.: *Highland Populations in Northern Thailand*. In: *Highlanders of Thailand*. Eds. J. McKinnon – Wanat Bhruksasri, Oxford University Press, Kuala Lumpur 1983 (ss. 15 – 45); Laos: *Census 1995*.

¹⁸² *Minority Groups in Thailand*, c.d., s. 239.

¹⁸³ *Area Handbook for Laos*, c.d., (1972), s. 58.

Sociopoliticky se jedná o dobře organizovanou a vnitřně soudržnou skupinu. Z moderních vzorů přebírá převážně pouze prvky, které považuje za ekonomicky výhodné, a příliš nemodifikuje svoji tradiční sociální organizaci.¹⁸⁴

2. 2. 3. 1. 3. Lao Huajové (Lantienové)

Lao Huajové (*Láo Huajové*) do Laosu migrovali z Číny přes severní Vietnam, kde dnes rovněž sídlí. Na těchto územích jsou známi jako Lantienové (Lantenové). Lao Huay je exonym, který jim dali Laové. Dnes jich žije přibližně 4500 v provinciích Louangnamtha, Oudomxaji a Bokeu.¹⁸⁵ Jsou blíže příbuzní Jaů a sdílejí s nimi řadu kulturních prvků. Na rozdíl od Jaů dávají přednost usídlení v nižších nadmořských výškách (400 – 1000 m). Jejich kultura a náboženství byly v minulosti silně ovlivněny čínskými vzory, jako je čínské písmo, taoistické příměsi v původně animistické víře, obřadní masky, oděv, ornamenty, rituály apod. Na rozdíl od Hmongů a Jaů se jejich kultura vyznačuje vysokou tolerancí vůči cizincům a otevřeností vůči novým podnětům. V současné době jsou komunity Lao Huajů v Laosu vystaveny silným ekonomickým a akulturačním tlakům. Jejich tradiční kultura je silně ohrožena.¹⁸⁶

2. 2. 3. 2. Čínsko-tibetská etnika

Čínsko-tibetská etnika mají v jihovýchodní Asii více jak 20 milionů příslušníků. Roztroušena jsou v západní, východní a severní Barmě, v Jün-nanu a severních regionech v Thajsku, Laosu a Vietnamu. L. Chazée odhaduje, že 33 čínsko-tibetských skupin v Laosu mělo v roce 1995 129 000 lidí, což představovalo 3 % laoské populace.¹⁸⁷ Obývají zde severní a severozápadní horské oblasti. Nejvýznamnějšími skupinami jsou Akhaové

¹⁸⁴ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 129.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 108.

¹⁸⁶ Blíže viz Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 108 – 127.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 133.

(62 000) a Lahuové (15 – 16 000).¹⁸⁸ Mezi další čínsko-tibetská etnika v Laosu patří Phunojové (27 000), kteří před asi 150 lety přijali od Lueů buddhismus; dále jsou to etnické skupiny Keu (2000), Phusang (1850), Sida (1330), Lolo, (asi 1000), Hayi (asi 850), Sila (390), Alu. Všechny tyto skupiny žijí v odlehlých oblastech, praktikují kopaničářské zemědělství a způsob života založený na soběstačnosti.¹⁸⁹ Ještě v roce 1993 některé skupiny Phusangů, Silaů a Khoů z provincie Phongsaly nežívaly laoskou státní měnu kip, ale nadále dávaly přednost tradičním indočínským piastrům ze stříbra. Po devalvaci kipu v letech 1997 a 1998 tento směnný systém založený na stříbře v mnoha horských vesnicích nadále posílil.¹⁹⁰

Od druhé poloviny osmdesátých let jsou tato etnika vystavována silicím tlakům z nížiny.

Zvláštní skupinu představují Hoové, kteří jazykově náleží do čínské větve čínsko-tibetských jazyků. V Laosu jich přibližně 10 000, z toho 9 000 v provincii Phongsaly. Nejedná se o horské etnikum v přesném smyslu tohoto slova, ale původně o čínské imigranty z nížiny.

2. 2. 3. 2. 1. Akhaové (Iko, Kho, Kha Ko)

Největší část Akhhaů sídlí v čínském Jün-nanu (500 000), na východě Státu Šanů v Barmě (40 000), v severním Thajsku (40 000) a v severozápadním Vietnamu. V Laosu se Akhaové dělí do 22 podskupin, jež představují polovinu veškeré místní čínsko-tibetské populace (census 1995). V Laosu Akhaové žijí v provinciích Phongsaly (30 000), Louangnamtha (26 000), Oudomxaji (4200) a Bokeu (1800).

Nejpočetnější skupinou Akhaů jsou Akha-Pulyové, kteří dnes mají více jak 50 000 příslušníků. Největší část z nich žije v distriktech Long a Sing v provincii Louangnamta a distriktech Khoa a Samphan v provincii Phongsaly. Další jejich vesnice se nacházejí

¹⁸⁸ Tamtéž, 134.

¹⁸⁹ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 134.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 133.

v distriktu Namu v provincii Oudomxay. Vnitřně se dělí na dvě skupiny, tzv. Puly Noi (*Puly Nój* – „Malé Polyje“) a Puly Nyai (*Puly Ňaj* – „Velké Polyje“).¹⁹¹

Předkové dnešních Akhaů po léta postupovali podél toků řek na jih asijského kontinentu. Pouť těchto horalů začala kdesi na svazích tibetského Himálaje a pokračovala do jižního S'čchuanu a Jün-nanu v Číně. Tam se poutníci rozdělili. Jeden proud, předchůdci Akhaů, zamířil dále na jih, zatímco jejich blízcí příbuzní, předkové dnešních Loloů, se usadili severněji. Jižní proud tibetských migrantů v sedmém století našeho letopočtu dosáhl nejjižnějších částí dnešního Jün-nanu. A právě zde se zrodila kultura odlišná od ostatních loloských skupin, jako jsou Lolové, Lisuové či Lahuové. Její příslušníci začali sami sebe nazývat Akha. Třebaže mnoho Akhaů v pozdějších stoletích odešlo, největší část jich v jižním Jün-nanu žije dodnes.

Akhaská kultura v Jün-nanu po staletí vzkvétala. Horalé sestoupili do údolí, kde za pomoci pluhů a vodních buvolů začali obdělávat rýži na zavlažovaných polích. Akhaské pověsti, potvrzené i zprávami ze starých čínských kronik, se zmiňují o dobách, kdy Akhaové stavěli svá vlastní zděná města. Pověsti se rovněž zmiňují o třech generacích mocných náčelníků. Je možné, že kdyby tento vývoj pokračoval, Akhaové by časem v Jün-nanu vytvořili centralizovaný stát. Jenomže pak přišel „velký požár“ – období hrůz a utrpení, kdy Akhaští uprchlíci byli nuceni opět hledat útočiště v těžko přístupných horách a džungli.

„Velký požár“ není jasněji definován. Genealogické linie akhaských rodů sahají zpět až ke jménům legendárních náčelníků, kteří vládli Akhaům předtím, než byli donuceni uprchnout do hor. Nacházejí se zhruba na třicátém místě zpětného výčtu rodového řetězce. Z toho někteří vědci odvozují, že tito náčelníci žili zhruba před 700 lety, resp. ve 13. století, kdy hordy mongolského vládce Kublajchána napadly Čínu a zřejmě i vyplenily stát Akhaů.

Jisté je, že po „velkém požáru“ Akhaové již nikdy neměli mocné vládce a jejich společenské zřízení ustrnulo na vesnické úrovni. Ocitli se ve stínu jiných, mocnějších sousedů, kteří jim již nikdy nedovolili sestoupit z hor do nížiny. Na druhé straně při svém postupu vzhůru naráželi na odpor skupin, které již okupovaly vyšší úrovně horských pásem. Ocitli se tak v kleštích; stali „lidmi horských úbočí“, „lidmi uprostřed“, jak je jméno *A-Kha* někdy překládáno. V druhé polovině 19. století, v období velkých společenských změn v Jün-nanu, akhaský předvoj překročil jižní hranice Číny. Akhaové z

¹⁹¹ Velké skupiny Pulyů dnes žijí i v Číně, Barmě, Thajsku a pravděpodobně i Vietnamu.

Barmy později migrovali dál do Thajska, kam vstoupili počátkem 20. století.¹⁹² První akhaskou skupinou v Laosu byli zřejmě Pulyové, jejichž některé skupiny sem přišly kolem roku 1850, ovšem hlavní akhaská migrační vlna dorazila až po roce 1900.¹⁹³

Akhaské vesnice jsou roztroušeny v kopcích bez toho, že by se jejich zakladatelé příliš starali o etnický původ sousedů. Jen zřídka stojí ve výšce nad 1500 metrů. Akhaové jsou žďároví zemědělci, přičemž vedle běžné produkce tradičně tvoří část jejich příjmů výnosy z produkce opia. H. A. Bernatzik zaznamenal koncem 40. let v severním Thajsku řadu vesnic, které byly na úrodě opiového máku existenčně závislé. Opium Akhaové směňovali s čínskými obchodníky za rýži a další potraviny, oděvy, zbraně apod.¹⁹⁴

Základní sociální jednotkou Akhaů je rozšířená patrilineární patrilokální rodina. Význam si udržují příbuzenské skupiny, které zahrnují několik rodin. V každé vesnici žije několik takových skupin.

Náboženství Akhaů je animistické se silným vlivem kultu předků. Nejživější složkou v duchovní kultuře Akhaů je víra v bytosti zvané *néq*. Tyto bytosti v sobě mísí lidské, démonické i božské rysy, které lze označit jako „duše“, „funkce“ či „podstata“ věcí. Akhaové věří, že každý důležitý prvek v jejich světě – jako jsou lidé, rýže, peníze, zvířata, stromy, potoky, zbraně – má tuto duchovní podstatu, ke které je nutno se chovat jako k živé bytosti. Svět těchto bytostí je složitý a různorodý. Akhaové s nimi proto na jedné straně zacházejí jako katolíci se svými svatými patrony, na druhé straně jako s nevídanou infekcí. Někteří *néqové* jsou přátelští a pomáhají lidem – jde například o „matku rýže“, „paní domu“, „manžele vodní dýmky“, či „loveckého chlapce“. Daleko větší znepokojení způsobují *néqové*, kteří žijí mimo obvod vesnice a ničí vesničanům úrodu, způsobují jim úrazy, nemoci aj.¹⁹⁵ Pulyové se obávají zejména dvou druhů duchů: duchů dětí, které zemřely předtím, než dostaly jméno, a duchů žen, která zemřely při porodu. Puly Nyiaové mají zvláštní ochranný ceremoniál v případě, že v jejich rodině někdo vážně onemocní. Musejí při něm obětovat minimálně 20 slepic, pět prasat, tři vejce a značnou peněžní částku

¹⁹² Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 35 – 36.

¹⁹³ Poznatky z terénního pobytu v provincii Phongsaly, listopad 2004.

¹⁹⁴ Bernatzik, H. A.: Akha und Meau, c.d., s. 392 – 393.

¹⁹⁵ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 74.

(kolem 1 200 000 laoských kipů, tedy asi 180 amerických dolarů) šamanovi. Mnohé jejich rodiny se z těchto výdajů vzpamatovávají po léta.¹⁹⁶

Ústřední roli ve světovém názoru Akhaů má kult předků. Svě předky jsou Akhaové schopni vyjmenovávat řadu pokolení zpět. Během staletí si rovněž vytvořili obrovský soubor ústně předávaných textů *Akhazang* – „Cestu Akhaů“ – složený z více jak 10 000 veršů. Toto dílo obsahuje informace o jejich původu, genealogické linie a historii rodů, legendy, pohádky, informace o světě duchů a také četné regule týkající se každodenního života. *Akhazang* postihuje nejrůznější aspekty života Akhaů, jež antropologická literatura zahrnuje pod nepřiliš jasně definovaný pojem „kultura“. S jistou nadsázkou je možné říci, že se jedná o ústní obdobu židovské Tóry či křesťanského Písma. „Cesta Akhaů“ předepisuje kdy, kde a jak kácet či vypalovat les, jak sázet rýži a kdy ji sklízet, jak klást pasti a lovit zvěř, kde a jak stavět domy a zakládat vesnice, jak zabíjet domácí zvířata, jak si vybírat manžela a manželku, jak připravovat potravu, jak vychovávat děti a uzavírat obchody. *Akhazang* rovněž obsahuje předpisy, jak se chovat k ostatním – lidem i skupinám v akhaském prostředí i mimo ně. Rozebírá rodinné a klanové vztahy, záležitosti týkající se sňatků a příbuzenství, řešení sporů a škálu trestů, způsoby chování k cizincům. Detailně se věnuje i záležitostem každodenního života – kdy je vhodné ráno vstávat a v jakém pořadí vykonávat ranní úkony, jak si rozdělit práci, ale i jak držet bambusový šálek s čajem či jak pít z poháru kořalku v části roku, jíž vládnou duchové a části náležející lidem. Popisuje úkony, jež mají vykonávat ženy, když je sázena rýže na poli, a rovněž úkony náležející mužů. Obsahuje i vypracovaný systém, který bychom mohli s trochou nadsázky nazvat etiketou.¹⁹⁷

Mít dobrou paměť a být *pimou* – znalcem a vypravěčem *Akhazangu* – je v prostředí Akhaů kvalifikace, zajišťující *pimovi* úctu a dobré postavení v životě komunity. Na druhé straně chyba v hodiny trvajících recitacích, které *pimové* podstupují, může způsobit kosmický nepokoj a také smrt. Známy nizozemský antropolog Leo Alting von Geuseau se zmiňuje o případu, kdy jeho informátor obvinil *pimu* ze smrti svých několika dětí, protože opilý starý muž udělal několik chyb v recitaci *Akhazangu* během pohřebního rituálu.

Příznačné je, že *Akhazang* není statický systém. Na jedné straně sice obsahuje řadu velice precizních požadavků, na druhé straně v nových podmínkách nebrání tomu, aby do něj byly začleněny nové procedury. Akhaové nikdy neodmítali učit se od svých sousedů,

¹⁹⁶ Poznatky z terénního pobytu v provincii Phongsaly, listopad 2004.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 69 – 75.

pokud to pro ně bylo výhodné. Rituální texty se přímo zmiňují o tom, že své domy se naučili stavět od horských Khmerů, šít šaty od Šanů a pěstovat tabák od Číňanů.¹⁹⁸

Vesnice jsou řízeny náčelníky. Tradiční politické organizace Akhaů nemají stálý charakter.¹⁹⁹ Akhaové projevují malé vojenské a organizační schopnosti. V minulosti většinou bojovali pouze v malých skupinách vedených vesnickými náčelníky. Zejména v posledních desetiletích pronikají do prostředí Akhaů politické a administrativní vzory z nížiny.

2. 2. 3. 2. 2. Lahuové (Mousseur, Kui)

Lahuové pocházejí z Číny, kde dodnes žijí v Jün-nanu (asi 270 000). Scott a Hardiman kladou jejich původ do tibetské oblasti.²⁰⁰ Lahuové sami tvrdí, že do svých současných sídel přišli ze severu, odkud je vytlačili Číňané, s nimiž bojovali řadu let. Podrobeni byli až koncem 19. století. Dále se vyskytují v Thajsku (asi 62 000), Barmě (asi 100 000).²⁰¹ Některé jejich komunity žijí v severozápadním Vietnamu.

Značná část Lahuů do Laosu migrovala až v několika posledních desetiletích.²⁰² Provincii Bokeo obývá 9 000 Mousseur Dam (*Mussý Dam* – „Černých Lahuů“) a Mousseur Khao (*Mussý Khao* – „Bílých Lahuů“), dále 1200 Kui Lungů (*Kuj Lungů*) a Kui Sungů (*Kuj Súngů*); v distriktu Long v provincii Louangnamtha žije 1500 Mousseurů a 3500 Kujů.²⁰³

Lahujské vesnice mívají kolem 15 – 20 domů s průměrem osm obyvatel na jedno stavení. Lahuové tradičně praktikují kopaničářské zemědělství, kde jim to však podmínky dovolují, věnují se lovu. Místy je lov jejich převažující aktivitou a prodej sušeného masa

¹⁹⁸ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 74.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 392 – 393.

²⁰⁰ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, c.d., s. 38.

²⁰¹ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 134.

²⁰² Minority Groups in Thailand, c.d., s. 365.

²⁰³ Tamtéž, s. 134.

základním zdrojem příjmů.²⁰⁴ Lahuvé obdělávají pole zpravidla tři roky, poté je nechávají 10 – 15 let ležet ladem. I v jejich prostředí se dnes cirkulační cyklus zkracuje vlivem vnějších populačních tlaků a úředních omezení. Lahuové pěstují především rýži a kukuřici, pro obchod pak opiový mák a pepř. Z domácích zvířat chovají prasata a drůbež, místy nákladní koně a muly. Celkově je ale chovatelství u Lahuů méně rozvinuto.²⁰⁵

Rodina Lahuů je patrilineární, patrilokální, převažuje monogamie. Mužští i ženští potomci mají stejná dědická práva. Klanové skupiny u Lahuů existují, ale nemají takovou soudržnost a společenskou roli, jako u Hmongů či Horských Thajů. Základní politickou jednotkou Lahuů je vesnice. V jejím čele stojí tradičně náčelník s radou starších. Scott a Hardimman se zmiňují o starých lahujských „královstvích“, která existovala v 17. – 18. století v oblastech dnešního barmsko-čínského pomezí.²⁰⁶ Údajně je řídilo 36 náboženských vůdců – *fu*. Vědomí bývalé existence vlastního státu je mezi Lahuy stále silné. Jsou známy případy, kdy barmští Lahuové napadali vesnice Lahuů žijících na území sousedních států a nutili je k návratu zpět do Barmy, kde měli pomáhat takový stát znovu vytvořit.²⁰⁷

G. Young označuje tradiční lahujské náboženství za „theistický animismus“ a zdůrazňuje, že se jedná o formu značně odlišnou od náboženských představ ostatních horalů. Lahuové nemají rozvinutý kult předků. Věří v boha-otce a širokou škálu dobrých a zlých duchů, jež je nutné uctívat a usmiřovat.²⁰⁸ Barmští Lahuové stavěli k uctívání nejvyššího boha, či spíše „nejvyššího jsoucná“, vesnické chrámy.²⁰⁹

Ve větších lahujských vesnicích tradičně existují tři zvláštní duchovní funkce:

- *poku*, náboženský vůdce a vesnický kněz;
- *mopa*, věštec a šaman, který umí odhánět duchy způsobující nemoci a neštěstí; praktikuje černou a bílou magii;

²⁰⁴ Srv. Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 31; Ethnic Groups of Mainland ..., c.d., s. 31.

²⁰⁵ Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 85; Ethnic Groups of Mainland ..., c.d., s. 31.

²⁰⁶ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland ..., c.d., s. 31.

²⁰⁷ Minority Groups in Thailand, c.d., s. 392.

²⁰⁸ Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 10.

²⁰⁹ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland ..., c.d., s. 33.

- *šepa*, léčitel pracující s pomocí léků a zařikávání. V menších komunitách se tyto funkce překrývají.

Nejvýznačnější postavení zaujímá *poku*. Často má větší autoritu, nežli vesnický náčelník či starosta. *Poku* zpravidla bývá členem vesnické rady. Může vetovat její rozhodnutí, jestliže „odporují vůli duchů“.²¹⁰ *Poku*, který si získal pověst mocného kněze, může mít vliv na značně rozlehlém území. V roce 1958 jeden z lahujských *poku* v Barmě prohlásil, že má „kouzlenou palici“, „kouzelný provaz“ a „kouzelný nůž“, s jejichž pomocí zničí všechny nepřátele Lahuů. Tehdy za ním odešla řada Lahuů i z okolních zemí.²¹¹

Lahuové se proslavili jako válečníci již v 19. století svojí energickou obranou proti čínské armádě. V Barmě roku 1850 společně s Akhay porazili siamskou armádu, která napadla šanská knížectví. Za 2. světové války patřili k nejlepším příslušníkům protijaponských partyzánských oddílů organizovaných Brity mezi etnickými menšinami v Barmě.²¹² J. R. Thompson tvrdí, že lahujských schopností využili v období po 2. světové válce komunističtí Číňané, kteří vycvičili 20 000 lahujských válečníků a operovali s nimi podél barmské hranice.²¹³

Lahuové v Laosu jsou daleko méně sociopoliticky organizováni nežli Jaové, Hmongové či Akhaové. Vazby na větší lahujské celky ztratili během přesunů na laoské území. Vlivem tlaků z nížiny zde poklesla autorita jejich tradičních duchovních vůdců. Ztráta tradic a etických kánonů nebyla dostatečně nahrazena novými vzory. Řada lahujských komunit v Laosu dnes čelí akulturaci, toxikomanii, chronické chudobě, nemocem a žije v ekonomické závislosti na příslušnících jiných etnických skupin.²¹⁴

²¹⁰ Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 17.

²¹¹ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland ..., c.d., s. 33; Minority Groups in Thailand, c.d., s. 386; Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 19.

²¹² Minority Groups in Thailand, c.d., s. 392.

²¹³ Thompson, J. R.: Mountains in Climb. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 59, č. 10, 7. březen 1968, s. 22.

²¹⁴ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 134.

2. 2. 3. 2. 3. Ho (Jün-nanští Číňané)

Základ Hoů tvoří čínští muslimští obchodníci, kteří migrovali do Barmy, severního Thajska a Laosu v průběhu posledních zhruba 150 let.

Většina Hoů pochází z Jün-nanu; někteří přišli i z jiných provincií na jihozápadě Číny. Na území Indočíny se často objevili až během 2. světové války a po komunistické revoluci v Číně. Tři čtvrtiny Hoů v Thajsku a v pohraničních oblastech Barmy a Laosu původně žily v čínských prefekturách ležících těsně u barmské hranice. K Hoům se počítají i míšenci Číňanů a domorodého obyvatelstva – horských etnik, Thajů, Laů a Barmánců. V Laosu se Hoové smísili zejména s Loloy.²¹⁵

Termínem Ho byli rovněž označováni příslušníci ozbrojených band, které v polovině 19. století terorizovaly severní Laos a příslušníci vojenských jednotek bývalého čínského Kuomintangu, kteří po vítězství komunistů v Číně ustoupili do pohraničních oblastí Barmy, Thajska a Laosu.

Nové komunity Hoů z Jün-nanu, poněkud odlišné od dřívějších příchozích, se od roku 1993 začaly usazovat v provinciích Phongsaly a Oudomxaji.²¹⁶

Usedlí Hoové používají v porovnání s ostatními etnickými skupinami pokročilejší zemědělské techniky, a to jak při závlahovém, tak i nezávlahovém způsobu hospodaření. Mají rovněž rozvinutý chov dobytka. Tradičně zajišťují obchodní spojení mezi horami a údolím.²¹⁷ V souvislosti s tím se v minulých desetiletích významně podíleli na obchodu s drogami. Dodnes v něm působí jako překupníci pro syndikáty v Thajsku, Laosu a Barmě. Zejména nové vlny Hoů se aktivně zapojují i do života ve městech.

2. 2. 3. 3. Ostatní etnika

J. Chamberlain zaznamenal některé skupiny *Láo Thēngŭ* hovořící vietkými jazyky ve středním Laosu (Ahoe, Thaveung, Atel, Kri, Phong, Maleng, Malang, Arao, Cheut, Salang-

²¹⁵ Srv. Mote, F. W.: The Rural „Haw“ (Yunannese Chinese) of Northern Thailand. In: Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations (II), c.d., s. 487 – 523; Minority Groups in Thailand, c.d., s. 761.

²¹⁶ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 134.

²¹⁷ Minority Groups in Thailand, c.d., s. 503; Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand, c.d., s. 83.

X, Salang-Z).²¹⁸ Otázka jejich původu by si zasloužila detailnější výzkum. Nedostatečně prozkoumána a zařazena jsou i malá etnika Phumong, Phuhoy, Teket, Salao, Bo aj.

I když všeobecně dávají přednost městům, ve horských oblastech Laosu žijí i malé komunity Barmánců (distrikty Muong Sing a Long v provincii Louangnamtha), Číňanů (Phongsaly, Oudomxay, Louangnamtha), Vietnamců (Phongsaly, Houaphan, Khammouan, Savannakhet), Thajové (podél Mekongu na laoské straně) a Khmerové (jižní regiony Laosu).²¹⁹

2. 3. Meziethnické vztahy

Etnické komunity v laoských horách nejsou izolované, ale jsou propojeny sítěmi solidárních a klientských vazeb, či naopak rozděleny spleťmi animosit. Tyto vazby jsou značně mnohotvárné. Liší se komunitu od komunity, region od regionu. Utvářejí se jak v rámci jednotlivých etnik, tak i nad něj, mezi různými etniky. V laoských společenských procesech se výrazně projevují.

Často užívané centrálně – periferní schéma, omezující meziethnickou komunikaci pouze na vztah jednotlivých etnických minorit a etnické majority, v laoském prostředí neplatí.²²⁰ Ústřední administrativa v Laosu a vnější politické subjekty, které do dění v zemi vstupovaly, při prosazování svých politických záměrů nikdy neměly co do činění pouze s izolovanými komunitami či etniky, ale velmi často s většími celky vzniklými na základě takových vazeb. Kompaktnost, či naopak roztržitost těchto vazeb je důležitým faktorem účinnosti sociální mobilizace, a to bez ohledu na státní hranice.

V Laosu mají tyto vazby hluboké historické kořeny a řadu forem. Bohužel o nich máme jen málo, spíše kusých informací, které jsou většinou spojeny s konkrétními případy reakce horských etnik na vnější podněty. Jejich přesnější analýza by si vyžádala rozsáhlý kvalitativní průzkum, který zatím chybí a pro svoji složitost zřejmě ani nikdy realizován nebude. Některé případy rozeberu v následujících kapitolách.

²¹⁸ Chamberlain, J. R.: Indigenous Peoples and Hydropower Development: A Case Study in the Use of Ethnolinguistic Analysis in Environmental Assessment. Transfield Pty Ltd., 7 – 11 October 1996, http://www.singposts.uts.edu.au/articles/Laos/Indigenous_People/366.html, s. 7.

²¹⁹ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 181.

²²⁰ Srv.: Esman, M. J.: Communal Conflict in Southeast Asia, In.: Ethnicity. Theory and Experience. Eds. N. Glazer – D. P. Moynihan, MA: Harvard University Press, Cambridge 1975, ss. 391 – 419.

Určitá základní charakteristika těchto vazeb v laoském prostředí je možná, jestliže vyjdeme z konceptu etnicko-geomorfologických vrstev, respektive tyto vazby studujeme v rovinách:

- vztahů mezi jednotlivci a lokálními komunitami v rámci jednoho etnického celku;
- vztahů mezi etnickými celky v rámci jedné etnicko-geomorfologické vrstvy;
- vztahů mezi příslušníky rozdílných etnicko-geomorfologických vrstev.

2. 3. 1. Vztahy mezi jednotlivci a lokálními komunitami v rámci jednoho etnického celku

V prostředí etnických skupin můžeme vydělit dva základní, vzájemně se prolínající koncepty solidarity a klientismu – příbuzenský (resp. rodový) a územní (občinnový).

Jak ukázal předcházející přehled, převažující základní sociální jednotkou laoských etnických skupin je nukleární rodina složená z muže, ženy a jejich dětí. Tato malá rodinná jednotka je však většinou začleněna do rámce patriarchální a patrilokální rozšířené rodiny. Zejména u jižních monkhmerských skupin je rovněž častá matrilokalita. Objevuje se monogamie i polygamie (zejména u příslušníků etnitních společenských vrstev). Příbuzenské vazby vycházející z faktického nebo domnělého vědomí společného původu nejsou vázány územně. Velice často také překračují hranice jedné vesnické komunity a pokrývají rozlehlá území (např. Hmongové). V případě mezietských sňatků pak mohou přesáhnout i rámec jediného kulturního okruhu.

Základní územní jednotkou je areál vesnice, který zahrnuje nejen obývanou plochu, ale celou niku (vyživovací areál, území nezbytné pro hospodářský život komunity) – pole, zahrady, pastviny, lesní porosty určené pro lov a sběr, vodní zdroje, naleziště nerostných surovin aj. Nika bývá často, zvláště v případě vyšší hustoty osídlení, přesně vymezena, její hranice jsou střeženy a bývají předmětem sporů. U skupin praktikujících žďárové zemědělství zahrnuje i půdy perspektivně vhodné pro využití v rámci cirkulačního zemědělského cyklu. Ještě rozlehlejší je tento areál u loveckých skupin. Příslušníci vesnických komunit na toto území deklarují nárok, vytěžují ho a společně vystupují při jeho obraně.

V jedné vesnické komunitě žije vždy několik rodin a může i nemusí se zde vyskytovat několik rodů či klanů. Poměr obou komponentů – příbuzenského a územního – je u jednotlivých etnických skupin v Laosu variabilní. Velice obecně lze konstatovat, že tradiční

společenství Mon-Khmerů se nachází ve stádiu přechodu od rodové k sousedské občině s nevýraznou úlohou elitních klanů. Podobně je tomu i u Tibetobarmánců. U thajských skupin vždy měla významnou úlohu územní jednotka *mjang*. Během historického vývoje se v rámci *mjangů* zformovaly silné, sociálně diferencované elitní klanové skupiny. Jedná se tedy o oboustranně konsolidované sociální formace. V tradičním společenství miaosko-jaoských skupin, zejména Hmongů, dominují klanové vazby.

Ve sféře příbuzenských i územních vztahů se vytvářejí solidární a klientské vazby, které jsou mimořádně pevné. V tradičním laoském prostředí ovšem nejsou jediné. Setkáváme se zde i se širokou škálou ekonomických (obchodních), náboženských, kulturních, generačních, vojensko-protekcionistických aj. svazků, které dosahují za příbuzenský a územní rámec a v konkrétních případech mohou být rovněž velice pevné a stabilní. K nim je dnes nutné přičíst i vazby, které přináší moderní doba – členství v mládežnických organizacích, organizacích žen, politických uskupeních, společná zkušenost služby v armádě či studií ve městě. To vše se významně podílí na utváření diskursů, podle nichž jednotlivci i celé komunity jednají, jejich vzájemné solidarity. Pro dnešní Laos je v tomto ohledu příznačné např. upřednostňování rodinných příslušníků, příslušníků vlastních etnik a „krajanů“ ze stejných regionů při ekonomických aktivitách, dosazování na výhodné posty do úřadů apod. Právě zde je možné hledat i kořeny vysokého stupně aktivizace thajských a miaoských skupin v indočínském konfliktu.

2. 3. 2. Vztahy mezi etnickými celky v rámci jedné etnicko-geomorfologické vrstvy

Řada etnických skupin v Laosu žije promíšeně. Tato situace zákonitě zvyšuje četnost mezietnických kontaktů i v rámci jednotlivých etnicko-geomorfologických vrstev. Počet mezietnických sňatků je v rámci těchto vrstev výrazně vyšší, nežli je tomu u etnik, která náležejí do různého etnicko-geomorfologického prostředí.²²¹

Společnost bytí vyvolává často i potřebu společného odporu proti vnějšímu tlaku. Ten stimuluje mezietnickou solidaritu. Ve sledovaném regionu se proto často setkáváme s existencí vojenských uskupení vytvořených z příslušníků různých etnických skupin. Pro tato uskupení je příznačné, že nemají jednotnou ideologii nebo instituce, na jejichž základě

²²¹ V Laosu k tomuto fenoménu neexistují relevantní data, ovšem v prostředí etnik centrální Indočíny se jím zabýval G. C. Hickey v práci *Sons of the Mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954*, c.d.

by bylo možné vytvoření trvalejšího politického celku. Proto uskupení na úrovni jedné etnicko-geomorfologické vrstvy nemívají stálý charakter a jejich existence a přetrvávání jsou podmíněny měnící se společenskou realitou, zejména vnějším tlakem. Na druhé straně je příznačné, že základní kádr povstání horských etnik proti Laům a Francouzům před 2. světovou válkou tvořili převážně příslušníci stejných etnicko-geomorfologických vrstev.

S nárůstem objemu kontaktů mezi etniky získává na významu i úloha zprostředkovatelů – lidí, kteří znají jazyk a zvyklosti druhého etnika, vyznačují se silou osobnosti. Tito prostředníci mohou ve vhodné situaci získat značný vliv. Jejich roli v jaoských komunitách analyzoval P. Kandre. Zjistil, že postupy řešení konfliktních situací zde mají své ustálené schéma. Jaové nejdříve konzultují své problémy s šamanem, aby zjistili, zda nevznikly z konfliktu s duchy. Jestliže se jedná „pouze“ o narušení mezilidských vztahů, obrací se na osobu, která má pověst člověka, schopného podobné problémy řešit. Když má zprostředkovatel úspěch, získává určitou odměnu. Vedle toho vzroste i jeho reputace. V důsledku své pověsti bývá často jmenován i vesnickým náčelníkem. Někdy ho vyzve skupina „malých náčelníků“, aby se stal jejich *tung tao mianem* – „velkým náčelníkem“, resp. zprostředkovatelem a vyjednávačem. Tento postup je tajemstvím úspěchu řady jaoských politických předáků, kteří začínali jako vesničtí náčelníci a postupně si získali pověst obratných zprostředkovatelů při konfliktech v horách. V některých případech se stali jakýmsi polofeudálními vládci, kteří ovládali rozlehlá území a vybírali daně od vesnic, v nichž žili příslušníci rozdílných etnických skupin. Jejich postavení často následně potvrzovala laoská vláda.²²²

2. 3. 3. Vztahy mezi příslušníky rozdílných etnicko-geomorfologických vrstev

Tyto vztahy tvoří nejzávažnější a také nejproblematičtější složku mezietnické komunikace v Laosu. Jak již bylo řečeno, v průběhu rozsáhlých etnických procesů docházelo na laoském území k častému kontaktu a překrývání značně odlišných etnik. Slabší etnika mohla nastoupit cestu asimilace, nebo se mohla pokusit uchovat si svoji identitu – to znamená se co nejvíce izolovat v cizím etnickém prostředí, popř. ustoupit do odlehlých a těžko přístupných oblastí, které byly pro dominantní etnikum hospodářsky

²²² Srv.: Kandre, P.: *Autonomy and Integration of Social Systems: The Yu Mien („Yao“ or „Man“) Mountain Population and Their Neighbors*. In.: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (II)*. Ed. P. Kunstadler, Princeton – New Jersey 1967 (ss. 583 – 638), s. 616 – 618.

nezajímavé, či je bylo možné snadněji bránit. Tento „ústup“ je výrazný v případě monkhmerských etnik. V jejich případě se setkáváme i s častou asimilací – například řadu skupin Khmuů a Saeků je dnes možné považovat spíše za etnografické skupiny Laů.²²³ Podobná je situace u Kuiu, kteří jsou zejména v sousední Kambodži a Thajsku silně asimilováni.

Jinou formu představuje migrace miao-jaoských a tibetobarmských etnik, specializovaných na výše položené regiony. Ty byly na laoském území populačně neobsazené a stály mimo zájem centrální majority. Horská etnika si do těchto oblastí přinášela vnitřně konzistentní kulturu, která zde až do moderní doby nebyla vystavena silnějším akulturačním tlakům. Hmongové a Jaové rozsáhlejší asimilaci dodnes úspěšně vzdorují.

Snaha o zachování svébytnosti zdaleka neznamena naprostou izolaci. Obecně lze konstatovat, že v Laosu neexistuje etnická skupina, která by byla zcela uzavřená. I když je pohyb v horách ztížený, nikdy nebránil častým kontaktům mezi jejich obyvateli. Tyto styky získaly během doby do jisté míry ustálený charakter.

Nejčastější a také relativně nejpravidelnější formou mezietnického styku, a to jak v rámci jednotlivých etnicko-geomorfologických vrstev, tak i mezi nimi, je obchod. Ten v horách, i mezi horami a údolím, vždy čile probíhal. Tržní síť se skládá z velkých a malých obchodních center a tepen, vesnických tržišť a cest spojujících vesnici s vesnicí. Jako jinde, i v Laosu se obchod stal zprostředkovatelem dělby práce. V Laosu existují vesnice tradičně specializované na různé druhy řemeslné produkce (kovářství, hrnčičství, košíkářství, těžba soli, sběr laku, tkalcovství), jejichž výrobky bývají k dostání na trzích vzdálených často i několik stovek kilometrů do místa svého vzniku. Některé předměty, jejichž výrobu horská etnika neznají a mohou je získat pouze prostřednictvím obchodu, se staly součástí jejich kultury.

Tuto situaci popsal K. G. Izikowitz koncem 40. let u Lametů. Železné výrobky, především sekery, Lametové kupovali od phuthajských kovářů. Další obchod probíhal mezi Lamety a Lay. U Laů v podhorských a horských oblastech Izikowitz pozoroval specializaci na řemeslnou výrobu a obchod se zbožím, určeným pro potřeby horských etnik. Výměnou za své zboží získávali Laové od horalů rýži, opium, lesní produkty aj.²²⁴

²²³ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 112 – 117, 149; Srv. Morev, L. N.: *Jazyk Sek*. Nauka, Moskva 1988.

²²⁴ Izikowitz, K. G.: *Lamet. Hill Peasants in French Indochina*, c.d., s. 313 – 315.

Khmuové prodávají do nížiny dřevo, banány a banánové listí, bambus, rotang, vosk, med, koření, léčivé rostliny, cukrovou třtinu, betel, chili, dýně, kukuřici, a také cínové nádoby, pletené stoličky a podnosy, štětce. Dále pak opium a aromatické přípravky. Tradičně nakupují sůl, oděvy, tkaniny, nářadí, rýži, ozdoby aj.²²⁵

Stejnými cestami, jako v minulosti, se dnes do hor dostává průmyslové zboží – laciné průmyslové tkaniny, výrobky z plastických hmot, sklo, hodinky a elektronika. Zejména v posledních letech v tomto ohledu stoupla úloha lokálních tržišť při větších komunikacích. Tradiční velká obchodní cesta vede z čínské provincie Jün-nanu přes Laos do Thajska, s odbočkou na Louangphrabang. Obchodníci po ní v minulosti přiváželi čínské, indické a tibetské zboží výměnou za opium.²²⁶ Tato cesta si uchovala význam dodnes a zejména v druhé polovině 80. let značně ožila. Do Laosu po ní putuje laciné zboží čínské provenience. Podobně ve směru na Vietnam v posledních letech nabyly na významu komunikace Phonsavan – Vinh, Muong Paksan – Vinh či Savannakhet – Khe Sanh.

Ještě koncem předminulého století byl v horských oblastech značně rozvinut obchod s otroky. Do tohoto druhu „podnikání“ byli zapojeni jak laoští, kambodžští a vietnamští obchodníci, tak samotní horalé. Francouzský lékař Jules Harmand během své expedice z Champassacu po řece Mekongu do vietnamského Hue v roce 1877 pozoroval, jak Laové organizují každoroční lovy na otroky.²²⁷ Jejich cílem se stávali zejména příslušníci monkhmerských horských skupin. Zajatce – především děti – kupovali zájemci z Kambodže, Thajska a také Barmy. Otroky dodávali i sami horalé, kteří prováděli nájezdy na jiné horalské vesnice a na vesnice Laů a Vietů. Harmand v Laosu viděl vietké otroky, které horalé zajali asi deset let předtím ve vietnamské provincii Quang Binhu. O něco později, v roce 1894, irský cestovatel Prosper Odend'hal putoval přes náhorní planinu Boloven. Setkal se zde s vietnamským otrokem, který byl původně vojákem v oblasti Son Phongu ve Vietnamu. Tohoto muže společně s několika dalšími zajali horalé a prodali laoským obchodníkům.²²⁸ Po ustavení francouzského protektorátu v Laosu zde otroctví bylo oficiálně zrušeno, ale ve skutečnosti přetrvávalo do první poloviny 20. století.

²²⁵ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 92.

²²⁶ Halpern, J. M.: *The Rural and Urban Economies. Laos Project Paper No 19*, University of California, Los Angeles 1961 (rozmnoženo), s. 27.

²²⁷ Citováno podle Hickey, G. C.: *Sons of the Mountains*, c.d., s. 185.

²²⁸ Tamtéž.

Rozšířený byl i obchod s dětmi, jejichž nákupem a adopcí si řada etnických skupin doplňovala svoji populaci. P. Kandre odhaduje, že ještě koncem 60. let minulého století příslušníky jaoských komunit žijících v Laosu asi z 10 % tvořili původní Akhaové, Hmongové, Lahuové, Šanové, Lametové, Khmuové, Laové a Thajové. Převážnou část dětí Jaové zakoupili od těchto skupin ve velice mladém věku a později rituálně začlenili do jaoské komunity.²²⁹

Spojení mezi horskými oblastmi a nížinami tradičně zajišťují Hoové a někteří laoští, kambodžští, vietnamští a barmští obchodníci. Na severu země v posledních letech zaznamenáváme silný příliv obchodníků z jižní Číny.

Vedle zprostředkovatelů obchodních kontaktů s nížinou se v Laosu setkáváme i se zvláštní sociální institucí lamů (*lamů*). Zejména jejím prostřednictvím byli horalé v Laosu a také Jün-nanu začleněni do sociálně-politických struktur thajských skupin. Jednalo se o klientský systém, v jehož čele stál *phó lam* („otec lam“, neboli patron, někdy označovaný jako *lam kha*). Lam, většinou *Láo Lum*, bydlel ve vesnicích *Láo Thēngů*. Jeho role byla v základě podobná úloze učitele či právníka na evropském venkově. Protože obyčejně uměl číst a psát, a měl vyšší prestiž nežli ostatní vesničané, fungoval jako určitý „generální poradce“. V roli arbitra rozhodoval spory mezi vesničany, poskytoval jim rady a také jednal s úřady. Pobíral za to poplatky od obou stran. O svátcích dostával za své služby výměnou za symbolické dárky, které dával do každé domácnosti, podporu v rýži, mase a alkoholu. Jednalo se o zvykový poplatek za to, že daný *Láo Lum* byl s horaly „ochoten žít“. Jedno z přísloví *Láo Thēngů* v této souvislosti říká: „Jako má strom listí, musí mít *Láo Thēng Láo Luma*“.²³⁰

Rozvinutější formu těchto vazeb představovala varianta, kdy jako *phó lam* fungoval pohlavár elitního lueského nebo thajského klanu či jiný místní předák. Nezřídka mu podléhalo i několik horalských vesnic. Tento *phó lam* zajišťoval pro jejich obyvatele obchodní spojení a také zprostředkoval jednání s úřady. Za to dostával podíl z obchodního obratu a také z daní, které od horalů pro vládu vybíral.²³¹ Pod kontrolou

²²⁹ Kandre, P.: *Autonomy and Integration of Social Systems: The Yu Mien („Yao“ or „Man“)* Mountain Population and Their Neighbors. In.: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations* (II). Ed. P. Kunstadler, Princeton – New Jersey 1967, s. 594.

²³⁰ Ngo Dyk Tchyn': *Malye narody stran Vostočnogo Indokitaja*. In.: *Malye Narody Indokitaja*. Eds.: D. V. Deopik – A. I. Kuznecov, Nauka, Moskva 1983, s. 205.

²³¹ Srv.: LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 207 – 208.

lueských *phó lamů* byla ještě v druhé polovině 20. století řada vesnic Akhaů. Lueové s nimi udržovali kontakt zejména prostřednictvím trhů, které se konaly každých pět dní v lueských střediscích.²³² Některé monkhmerské vesnice náležely thajským feudálům jako *lúk lam* – „děti lama“, sluhové. Jejich obyvatelé museli vedle plnění povinností vůči koloniální správě pracovat i pro Thaje a platit jim naturální rentu „za ochranu“. Tato forma však nebyla příliš rozšířena.²³³ Instituce *phó lamů* dodnes funguje u Phi Tong Luangů v Xayaboury.

Bylo časté, že vesnice nebo části vesnic, které migrovaly za lepší půdou nebo hledaly příznivější sociální prostředí, se přizpůsobovaly převládající politické struktuře oblasti, do které vstupovaly,²³⁴ a budovaly si klientské vazby na místní pohlaváry. Hmongové a Jaové se v době, kdy přišli do Laosu, převážně začlenili do systému laoských a thajských *mjangů*. V jejich rámci více či méně záviseli na místních vládcích a zpravidla jim každoročně platili různé daně. V některých oblastech však příslušníci jaoských a hmongských elitních klanů dokázali převzít místní správu a měli i vlastní ozbrojené oddíly domobrany. Centrální vláda jejich postavení často následně potvrzovala.

Typickým příkladem je Uen Tsoe, *tung tao mian* Jaů v oblasti Muong Singu – Namthy v Laosu a v sousedních pohraničních oblastech čínské provincie Jün-nanu. Když Uen Tsoe ve 40. letech zemřel, uznávala jeho autoritu více jak stovka vesnic obývaných příslušníky sedmi rozdílných etnických skupin – Jay, Lantieny, Akhay, Khamuy, Hmongy, Lahuy a Katoy. Své postavení získal na základě prestiže, kterou zdědil po svých předcích (několik z nich bylo význačnými náčelníky), vůdcovských kvalit a také schopnosti působit jako prostředník ve styku s francouzskou koloniální správou. Královská vláda mu udělila vysoký titul *phej luang*.²³⁵ Jeho dva synové získali od vlády tituly *tao maj* a *tao lá*. Tyto tituly byly dědičné a náležely vždy staršímu a mladšímu synovi *phej luanga*. I oni zastávali vysoké posty v královské administrativě.²³⁶

²³² Tamtéž, s. 208.

²³³ Ngo Dyk Tchyn': *Malye narody stran Vostočnogo Indokitaja*, c.d., s. 102 – 103.

²³⁴ Kandre, P.: *Autonomy and Integration of Social Systems: The Yu Mien („Yao“ or „Man“) Mountain Population and Their Neighbors*, c.d., s. 617 – 618.

²³⁵ k titulu viz dále kap. Vnitřní stratifikace laoské společnosti.

²³⁶ Kandre, P.: *Autonomy and Integration of Social Systems: The Yu Mien („Yao“ or „Man“) Mountain Population and Their Neighbors*, c.d., s. 617.

Naopak některé jaoské vesnice spadaly pod autoritu hmongských a lahujských náčelníků. Podobné postavení jako Uen Tsoe měl i známý hmongský předák Touby Ly Foung (*Tubí Lí Fung*; viz dále).

Ve vztahu centrální majority v Laosu k etnickým menšinám je příznačné, že v jejich očích nemají všechna etnika stejný společenský status. Historicky ze strany *Láo Lumů* vždy existovala tendence pohlížet na *Láo Thēngy* a *Láo Súngy* s despektem. I dnes se s tímto postojem běžně setkáváme.

Na nejnižší příčce laoského společenského žebříčku stojí *Láo Thēngové*. O tom svědčí i jejich starší označení *kha*, vyjadřující podřízené postavení. V literatuře bývá překládáno jako „otrok“, ovšem přesnější je výraz „sloužící“ či „podřízený“. (Staré laoské texty, jako např. Legenda o Khun Boromovi /*Nithan Khun Borom*/, o nich hovoří i jako o *kha táo*, „starých sloužících“).²³⁷

Láo Thēngové byli až do nástupu komunistů k moci v 70. letech jenom minimálně přijímáni do místní administrativy. Barney udává, že zpravidla nedosahovali úředních hodností nad úroveň *tao tásénga*.²³⁸ Burchett koncem 50. let zaznamenal fakt, že v mnoha částech Laosu nesměli *Láo Thēngové* při návštěvě domu *Láo Lumů* používat hlavních dveří. Dovnitř směli vejít pouze přes kuchyň a nesměli nikdy vstoupit do hlavní části domu.²³⁹

Poněkud vyšší společenský status mají *Láo Súngové* – především díky své vnitřní integritě a výrazně nižší závislosti na centrální autoritě. Hmongové ze Xiengkhouangu měli své poslance v Národním shromáždění již v době královské laoské vlády (Touby Ly Foung a jeho bratr Toulya Ly Foung /*Tulja Lí Fung*/).²⁴⁰

Mezi Lay je rozšířeno úsloví, že zatímco jsou *Láo Súngové* „chytří, ale špinaví“, *Láo Thēngové* jsou „hloupí a špinaví“.

Despekt je možné registrovat i mezi Lay a Horskými Thaji. Zhruba jej můžeme charakterizovat tak, že zatímco Laové pokládají Horské Thaje za zaostalé, Horští Thajové pohlížejí zejména na Lay z měst jako na zkorumpované „světáky“.

²³⁷ Stuart-Fox, M.: *The Lao Kingdom of Lan Xang*, c.d., s. 164.

²³⁸ Barney, G. L.: *The Meo of Xieng Khouang Province*. Laos. In: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*, c.d., ss. 271 – 294.

²³⁹ Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*. Seven Seas Publishers, East Berlin 1959, s. 207.

²⁴⁰ Barney, G. L.: *The Meo of Xieng Khouang Province*, c.d., s. 282.

Je příznačné, že výraznější odstup vůči horalům je možné pozorovat u Laů z nížinných oblastí, nežli u Laů žijících v horách. Typický je nezáměr obyvatel měst o okrajové oblasti doprovázený často minimálními znalostmi o obyvatelích těchto regionů. Důvodem je mimo jiné i přetrvávající špatná dopravní situace v zemi, která způsobuje, že cesta do odlehlých regionů zabere často i několik dnů.

I přes tuto skutečnost však jednotlivé součásti laoské etnické mozaiky nikdy nežily zcela odděleně. V okamžiku propuknutí konfliktů a společenských otřesů v centrálních oblastech byly horské etnické skupiny, vzhledem k existujícím ekonomickým a sociálním vazbám, těmito událostmi ve větší či menší míře zákonitě zasaženy. Do jejich prostředí byly, a nadále jsou, zvnějšku implantovány různé politické a vojensko-strategické zájmy, koncepty výkonu centrální politické moci a administrativy. V Laosu se tyto implantace lišily jak na různých teritoriích, tak i v různých historických obdobích.

III. HORSKÁ ETNIKA V PŘEDKOLONIÁLNÍM OBDOBÍ

Území dnešního Laosu se stalo v předkoloniálním období dějištěm rozsáhlých etnických procesů, během nichž vedle zformování austroasijských etnik představují nejvýznamnější impulsy migrace thajských, tibetobarmských a miao-jaoských skupin. Na základě thajského systému *mýangů* a pod indickým kulturním vlivem zde dochází k formování státních celků, do jejichž struktury jsou minoritní etnika více či méně integrována.

3. 1. Souhrnný nástin etnických procesů na území dnešního Laosu do příchodu Francouzů

Nejstarší historie Laosu je zatím jen málo prozkoumána. Stopy paleolitického osídlení zde roku 1940 našel Paul Lévy na nalezištích Xieng Lek, Phon Muat a Pha Khom poblíž města Louangphrabangu. Madeleine Colaniová prokázala neolitické osídlení v jeskyních provincie Khammouanu. Dalšími viditelnými důkazy tohoto osídlení jsou megality v provincii Houaphanu a kamenné nádoby na Planině džbánů v provincii Xiengkhouangu. Území dnešního Laosu v tomto období obývaly skupiny lidí hovořící jazyky austroasijského původu, zabývající se lovem, sběrem a kopaničářských zemědělstvím. Zpravidla se jednalo o menší komunity bez pevnější politické organizace. Až teprve mezi 6. – 8. stoletím se na jihu Laosu začal prosazovat vliv Khmerů, kteří na území dnešní Kambodže vytvořili první státní celky, silně ovlivněné vzory přicházejícími z Indie. Khmerové v jižním Laosu založili království Čen-la s centrem v dnešním Champassacu. Od 10. století jejich moc dosahovala do středního a severního Laosu.

Zřejmě již ve 3. – 1. století př. n. l. se z oblasti dnešního Jün-nanu a S'čchuanu v Číně začala směrem na jih zdvihát pozvolná migrace skupin hovořících thajskými jazyky. Z Jün-nanu a severozápadního Vietnamu pronikly někdy kolem 6. – 7. století n. l. i na laoské území. Jejich příliv na Indočínský poloostrov zesílil zejména vlivem migračních vln vyvolaných mongolskými nájezdy do Číny ve 13. století a konfliktů s čínskými vládci.

Příchod thajských osadníků přinesl konfrontaci mezi dvěma kulturami – starší místní kulturou kopaničářských a zčásti závlahových zemědělců hovořících austroasijskými jazyky a thajskými zemědělci užívajícími rozvinuté techniky závlahového zemědělství. Thajové si znalost těchto zemědělských technik přinesli z Číny. Aby je mohli úspěšně

praktikovat i na území Laosu, potřebovali k tomu rovné plochy zemědělské půdy s dostatečnými vodními zdroji. Půda se sklonem nad 30 % pro tradičního závlahového zemědělce ztrácí přitažlivost. Budování teras a systému závlah na takových svazích si vyžaduje příliš mnoho energie. To thajské zemědělce nutilo usazovat se v nížinách a v říčních údolích na úpatí hor. Jejich hospodářská nika proto byla výrazně omezená na zemědělsky využitelnou půdu, plus úzký prstenec okolního území potřebného k těžbě dřeva, sběru plodů, rybolovu či občasnému lovu (ten nehrál v thajských komunitách příliš velkou roli).²⁴¹ Do hor Thajové pronikali sporadicky a trvalejší komunity, které zde zakládali, nepřekračovaly hranice horských údolí.

Průměrné výnosy závlahového zemědělství z té doby nejsou známy. V současnosti činí 1900 – 2200 kg/ha při dvou úrodách do roka.²⁴² Vzhledem k nevýrazným změnám v základních technikách a při použití tradičních odrůd rýže poskytujících dlouhé rýžové zrno (*Oryza sativa*), je možné předpokládat, že výnosy nebyly o mnoho nižší.²⁴³ Tento způsob hospodaření poskytoval dobré možnosti pro výživu obyvatelstva a tím i jeho demografický růst, umožňoval permanentní usídlování na relativně malém prostoru a vytváření pevnějších a početnějších sociálně stratifikovaných komunit, nežli tomu bylo v případě skupin, které neužívaly zavlažování.²⁴⁴

Thajci při obsazování nových území vytlačovali původní obyvatelstvo. Zůstává otázkou, do jaké míry mělo toto vytlačování násilný charakter. Zřejmě místy docházelo ke konfliktům o pozemky vhodné pro zřizování zavlažovaných polí, v případě komunit praktikujících kopaničářský způsob zemědělství však zřejmě převažovala mírová koexistence. Tyto komunity totiž dávají přednost zalesněnému, kopcovitéjšímu terénu.

Kopaničářské zemědělství je založeno na vykloučení a vypálení určitého pozemku. Popel ze spáleného porostu na takto získaném poli potom slouží jako přírodní fertilizér. Je na něm vysazena rýže pěstovaná bez zavlažování, „na sucho“. Vzhledem k nízké kvalitě půd v Indočíně se takto získaný pozemek během 2 – 3 let vyčerpá a je nutné založit pole nové. Staré pole zaroste druhotným porostem – vysokou, tzv. „sloní“ trávou, bambusem a

²⁴¹ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 15.

²⁴² Kunstadler, P. – Chapman, E. C. – Sangha Sabhasri. *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. University Press of Hawaii, Honolulu 1978, s. 13.

²⁴³ *Narody Jugo-Vostočnoj Azii*, c.d., s. 314.

²⁴⁴ Coedès, G.: *The Making of South East Asia*, c.d., s. 33.

křovinami. Zemědělci se na něj mohou vrátit až za řadu let. V případě, že je vhodná půda v okolí vyčerpána, přesouvá se celá vesnice. To kopaničářské zemědělce nutí k polokočovnému způsobu života. Nižší výnosy je udržují ve větší závislosti na dodatečných způsobech obživy – sběru a lovu. Podstatně méně proto lpí na určitém území. V nížinách je navíc méně kvalitní voda, více se zde vyskytuje malárie, dyzentérie a další nemoci.

Území Laosu bylo řídko osídleno a proto, když se v sousedství objevili početnější a lépe vyzbrojení Thajové, bylo kam ustoupit. Informace o násilném obsazování půdy a válkách s thajskými skupinami se v orální historii austroasijských skupin neobjevují. Když např. ve 20. století Laové, Lueové, Yuanové a Thai Damové osídlili údolí řek Nam Long a Nam Tha, omezili tak životní prostor místních horských skupin Kho, Nguam, Khmu Lu a Lametů jen minimálně.²⁴⁵

Thajské skupiny v laoském prostředí konstituovaly etnicko-geomorfologickou vrstvu *Láo Lumů*, charakterizovanou nejen tendencí k obývání nížin, ale i jazykem, fyziologií, architekturou, ekonomikou, odíváním, životním stylem, kulturou a náboženstvím, sociálním a politickým systémem, v neposlední řadě i psychologií a silným etnonacionálním cítěním. Původní austroasijské skupiny kopaničářských zemědělců, vytlačené do okrajových území, pak v laoském prostoru vytvořily etnicko-geomorfologickou vrstvu *Láo Thěngů*.

Thajské skupiny v průběhu 11. – 13. století ustanovily svoji nadvládu nad velkou částí Indočínského poloostrova. Na území dnešního Laosu se thajská etnika začala prosazovat od 9. a zejména od 11. století, kdy se jim podařilo omezit vliv Khmerů na jihu. Již od konce 12. století se na území dnešního Laosu setkáváme s řadou malých raně feudálních knížectví – *mjangů*.²⁴⁶ Ta roku 1353 sjednotil král Fa Ngoum (1316 – 1374) v centralizovaný stát *Lan Sàng Hom Khao* („Království milionu slonů a bílého slunečnicku“).²⁴⁷ V *Lan Sàngu* vládlo několik králů. Významná pro upevnění stability země a její organizace podle principu buddhistických království byla období králů Vixuna (*Visuna*, 1501 – 1520),

²⁴⁵ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 15.

²⁴⁶ Stratanovič, G. C.: Laos. In: *Etničeskije processy v stranach Jugo-Vostočnoj Azii*, c.d., s. 195.

²⁴⁷ Coedès, G.: Introduction à l'histoire du Laos. In: *Présence du Royaume Lao. France-Asie, Revue Mensuelle de Culture et de Synthèse Franco-Asiatique* (Saigon), 10e Année. 12 Mars – Avril – Mai 1956, č. 118, 119, 120, (ss. 711 – 715), s. 712; *Introduction à la Connaissance du Laos*. Paris 1950, s. 14 – 16; Coedès, G.: *The Making of South East Asia*, c.d., s. 172.

Phothisarata (*Phóthisaláta*, 1520 – 1547) a Sethathirata (*Sethathiláta*, 1548 – 1571).²⁴⁸ Ten nastoupil na trůn poté, co zvítězil nad Barmánci. Za jeho vlády byl roku 1566 vybudován státní chrám That Louang (*That Luang*).

Král Suligna Vongsa (*Suliña Vongsa*, 1637 – 1694) přeměnil Laos v mocný a prosperující stát. Vnitřní rozpory způsobily, že se tento stát počátkem 18. století víceméně rozpadl na dvě části – Vientiane a Louangphrabang.²⁴⁹ Oslabení Laosu využili Siamci. Vyplenili Vientiane a obsadili laoská území na pravém břehu Mekongu. V letech 1804 – 1828 se proti rostoucímu siamskému vlivu postavil král Chao Anou (*Ďao Anu*). Jeho boj však nebyl úspěšný. Vientiane bylo roku 1828 vypleněno a následujícího roku se stalo siamskou provincií. Siamci část obyvatel Vientiane deportovali na své území. Zbytek Laosu přeměnili ve dvě vazalská království – Louangphrabang na severu a Champassac na jihu.

V 18. století se na laoském území zřejmě objevili první příslušníci etnických skupin původem z Tibetu a předhůří Himálaje, z čínského Jün-nanu a S' čchuanu. Laoskou hranici překročily na severu a severozápadě z Číny a Barmy, zčásti ze severozápadního Vietnamu. Tyto skupiny, specializované na život ve vyššího horských polohách, v Laosu konstituovaly etnicko-geomorfologickou vrstvu *Láo Súngů*.

Hmongové začali ve větších počtech přicházet na laoské území ze severovýchodu někdy v letech 1810 – 1820, a zejména mezi roky 1850 – 1880. Jejich příbuzní Jaové přišli na laoské území zhruba ve stejné době, ovšem ze severu a severozápadu. Akhaové dorazili do Laosu zřejmě někdy kolem roku 1850, ovšem mohlo to být i dříve. Lantienové migrovali do Laosu z Jün-nanu kolem roku 1900.²⁵⁰

Pronikání těchto skupin do Laosu bylo většinou nenásilné. Z oblastí, odkud přicházely, si přinášely specializaci na horské zemědělství, které praktikovaly ve vyšších nadmořských výškách, nežli etnika, doposud obývající Laos. Pěstovaly „suchou“ rýži, v lesích lovily zvěř a jako zboží pro obchod produkovaly opium. S výjimkou potřeby soli a kovů, které musely získávat z nížiny, byly prakticky soběstačné. S ostatními obyvateli Laosu měly jen málo společného.

²⁴⁸ Evans, G.: A Short History of Laos, c.d., s. 15.

²⁴⁹ Coedès, G.: The Making of South East Asia, c.d., s. 176.

²⁵⁰ Chazée, L.: The Peoples of Laos, c.d., s. 16.

3. 1. 1. Příchod Hmongů

Jeden z vědců mladé generace laoských Hmongů žijících v emigraci, Dr. Gary Yia Lee, rekonstruoval na základě vyprávění hmongských předáků počátky přítomnosti Hmongů v Laosu.²⁵¹

„Na počátku bylo pouze několik slov od čínského obchodníka, který se podvakrát vrátil z jihu a vyprávěl o velkých plochách země pokrytých panenským lesem, v němž se proháněla divoká zvířata. Tuto jižní zemi obývalo jen málo lidí, protože v ní žili krvežízniví tygři, divocí sloni a nosorožci. Vyprávění vyznívalo, jako by se jednalo o zemi velkých příležitostí, zemi snů mnoha Hmongů zmiňovanou v jejich legendách. Hmongové proto s obchodníkem na jeho třetí cestu vyslali své zástupce. Ti po návratu nadšeně popisovali tuto jižní zemi, jež vešla ve známost jako Niag Moos (*Ňag Mús*), ‚Matka země‘.

Hmongové se vydali na jih v naději, že před nimi nejdou žádní jiní lidé. Nejsou si jistí, zda země, odkud odešli, byla v Jün-nanu nebo Tonkinu. Nevěděli ani, kdo vládne v zemi, do níž mířili. První skupina, která dorazila na svém putování do oblasti Nonghetu v severovýchodním Laosu, byli Zelení Hmongové. Záhy je následovaly dvě skupiny Bílých Hmongů. Nově příchozí se usadili na vrcholcích kopců a kolem svých osad začali v panenském lese klučit a vypalovat pozemky pro pole.

Někdy uprostřed období sucha laoští vesničané, žijící v údolí poblíž nových vesnic Hmongů, zahlédli stoupat nad džunglí kouř. Překvapilo je to, protože neproniknutelné lesy nad nimi nikdy za jejich života nevzplanuly ohněm, který by po celý týden vydával tak mnoho hustého šedého a černého kouře. Domnívali se proto, že se rozhněvali duchové džungle a pálí porost. Jak nejrychleji mohli, informovali o těchto podivných událostech vládce místního *mýangu* Kham (Muong Khamu). Ten vyslal několik svých nejlepších mužů do hor, aby zjistili, co se děje. Muži si proklestili cestu neprozkoumaným terénem až k místům, kde hořely ohně. Objevili zde, že panenský les byl kus po kuse vymýcen, ponechán aby uschnul a poté spálen. Na dohled však nikdo nebyl.

Muži po dlouhém hledání objevili lidská obydlí umístěná na horském hřbetu. Nebyla to však obvyklá vesnice Laů, protože domy byly vystavěny na zemi, namísto na kůlech.

²⁵¹ Lee, G. Y.: Ethnic Minorities and National Building in Laos: The Hmong in the Lao State. Peninsula, č. 11/12, 1985/1986, s. 215–232, <http://members.ozemail.com.au/~yeulee/History/ethnic%20monirities%20and%20national%20building%20in%20laos.html>.

Když Laové dorazili do vesnice, její obyvatelé uprchli do džungle s dětmi a majetkem, který stačili posbírat a odnést. ‚Tihle lidé musejí být divoši,‘ pomysleli si Laové. ‚Proč by jinak utíkali při spatření jiných lidských bytostí?‘ Misky a lžíce těch lidí, které našli, byly vyrobeny ze dřeva, zatímco Laové používali kovové nádoby. Muži usoudili, že jejich země byla znovu napadena, ovšem tentokrát nikoli Vietnamci, kteří obvykle přicházeli z východu, ale někým neznámým..

O těchto událostech byl spěšně informován vládce knížectví Xiengkhouangu, pod jehož autoritu *mjang* Kham patřil. Ten namísto toho, aby se znepokojil, přikázal poslům, které k němu vyslal vládce *mjangu* Kham: ‚Vraťte se k svému pánovi a vyříd'te mu, ať se ničeho neobává. Tihle lidé jsou moji noví poddaní. Jestliže dávají přednost životu v horách, nechte je být. Ve vhodný čas je poctíme je svojí návštěvou.‘

Vládce Xiengkhouangu zanedlouho poté vyslal k Hmongům jednoho ze svých zástupců a požadoval na nich, aby mu platili daň za povolení žít v kopcích na severu jeho státu.

Hmongští osadníci záhy zjistili, že v horách nejsou sami. O něco níže na svazích kopců žili Khmuové, domorodá rasa, kterou Laové před mnoha staletími vytlačili do hor. Dokud bylo hmongských rodin v horách málo, Khmuové je tolerovali. Jak však jejich počet rostl, začaly mezi Hmongy a Khmuy propukat spory o půdu. Khmuové si činili nárok na využívání většiny horských lesů a nechtěli, aby je Hmongové káceli. Mnoho Khmuů se rovněž stalo závislými na hmongském opiu a bylo nuceno pracovat pro Hmongy a pro Lay v nížině. Zášť se záhy změnila v nepřátelství a místy v ozbrojený boj.²⁵²

Hmongové měli výhodu v tom, že proti kopím a šípům Khmuů měli muškety a rovněž dlouholetou zkušenost z bojů proti nájezdníkům z Číny. Tyto šarvátky po dlouhou dobu ovlivňovaly vztahy mezi oběma etniky.

3. 2. Vztahy centra a minorit v rámci tradičního laoského státu

3. 2. 1. Koncept *mjangů* a mandalového státu

Koncept tradičního laoského státu vycházel z thajského systému *mjangů* – sdružení různého počtu vesnic pod jedním náčelníkem. Thajská migrace do dnešního Laosu pak

²⁵² Viz též Larteguy, J. – Yang Dao: L'heureuse venture du peuple de l'opium. Presses de la Cité, Paris 1989, s. 85.

zpravidla probíhala tak, že na jeho území postupovaly podél toků řek a horskými údolními skupiny thajských migrantů, ať už příslušníků jednotlivých rodin nebo celých vesnic a *mjangů*, z jižní Číny. Na vhodných místech s dostatkem vody a rovných ploch pro zřizování zavlažovaných polí zakládaly *bány*, opět sdružované do *mjangů*. Malé *mjangy* se často dále spojovaly do větších *mjangů* a konfederací *mjangů* – ať už z důvodů obrany během války, mocenských ambicí některých náčelníků – *’ao mjangů*, či z ekonomických důvodů. Počátky laoské státnosti jsou spojeny s vytvářením i četnými rozpady takových aliancí, které mohly mít jak dočasný charakter (vojenské spojenectví v době války), tak přetrvávaly mnoho let. Nejsilnější z těchto *mjangů* postupem doby začaly dominovat na laoské politické scéně, zatímco slabší z nich se stávaly jejich vazaly. Například království Vientiane na přelomu 18. a 19. století zahrnovalo 79 takových podřízených *mjangů*.²⁵³

Thajové, kteří zůstali v horách jižní Číny, severního Vietnamu a severního Laosu byli vystaveni vlivu čínské kultury a jejich aristokracie se ocitla ve vazalském postavení vůči čínským a vietnamským vládcům. Jednalo se např. o skupiny dnešních Černých, Bílých a Červených Thajů ve Vietnamu a Laosu. Tradiční koncept *mjangů* se zde zachoval ve své původnější podobě. Jiná byla situace v případě Thajů, kteří postoupili dále na jih. V jejich prostředí byl koncept *mjangů* modifikován konceptem státu, importovaným do jihovýchodní Asie z Indie.

Thajové se během své migrace podél toků řek Mekongu a Menamu do dnešního Thajska či na dnešní šanská území v Barmě dostali do kontaktu se značně rozdílnými civilizacemi, jako byla kultura Dváravátí národa Monů v dnešním Thajsku, či khmerská angkorská říše v Kambodži. Tyto státní útvary byly dlouhodobě vystaveny indickému vlivu. Indie je vybavila celou řadou kulturních prvků – panteonem bohů hinduistického náboženství, jeho mytologií, kosmologií a rituály (zejména bohy Šivou a Višnuem, s nimiž se mohli jejich vládci identifikovat), buddhistickou filosofií, sanskrtem, coby jazykem obřadů a úředních záznamů, indickým písmem tesaným do kamenů a psaným na stránky knih z palmových listů, astronomií, estetikou. Z Indie přišly i nové pohledy na organizaci státu, politické zřízení, společnost, armádu. Tento stát byl budován podle modelu mandaly.

Mandala je často zobrazovaná v hinduistickém a buddhistickém umění jako harmonické spojení kruhu a čtverce, kde kolo je symbolem nebe, transcendence, vnějších sil a nekonečna, kdežto čtverec představuje vnitřní síly, to, co je spojené s člověkem a zemí. Oba obrazce spojuje ústřední bod, který je zároveň počátkem i koncem celého systému. Ve

²⁵³ Simms, P. – Simms, S.: The Kingdoms of Laos, c.d., s. 26 – 30.

vztahu ke státu mandala reprezentuje geopolitickou ideu, v jejímž centru se nachází postava univerzálního vládce – *dévarádži*. Ten stojí na vrcholu společenské hierarchie a jeho postavení je posvěceno bohy. Má přístup k božské moci a užívá tuto moc k vytváření světového řádu. Žije v posvátném středu říše. Z tohoto duchovního a mocenského ohniska se odvíjí veškeré vnitřní i vnější dění ve státě. V tomto konceptu jsou důležitá posvátná centra, nikoliv teritoria či hranice. Moc vládce se nepoměřuje územím, které kontroluje, ale množstvím lidí, nad kterými má spirituální moc; resp. kterým vládne. V podmínkách pevninské jihovýchodní Asie, vyznačující se nízkou hustotou osídlení, se proto v této souvislosti setkáváme s faktem, že zde války nejsou vedeny kvůli územním ziskům, ale kvůli získávání zajatců, jež by bylo možné přesídlit na vlastní území a využívat jejich pracovní sílu (to bylo i důvodem zmiňované deportace obyvatel Vientiane do severovýchodního Thajska – Issanu po vyplenění města v roce 1828). Mandalové státní celky zde ze stejného důvodu nikdy neměly, zejména ve směru do hor, přesně vymezené hranice – vždy se jednalo o území poměřované aktuálním dosahem vlivu centrální moci.

Když si vládce severolaoského *mjangu* Soua (*Sua*, pozdějšího Louangphrabangu) Fa Ngoum (1353 – 1371) podrobil řadu menších laoských *mjangů* a roku 1353 založil království *Lan Sàng*, přijal i on tento mocenský model. Vzorem se mu přitom stala mocná khmerská říše na jihu, v níž strávil mládí.²⁵⁴ Jeho vládu, i vlády jeho následovníků, pak vždy hluboce poznamenávaly nejen konflikty s mocnými sousedy v Thajsku, Barmě a Vietnamu, ale také neustálé snahy o upevňování autority nad množstvím malých a větších *mjangů*, které se více či méně dobrovolně ocitly v dosahu jeho moci. Tento systém klientských vazeb se během doby vyvinul do správní struktury, již lze vyjádřit stupnicí:

- *phalátsaánátak* (království, stát)
- *khueng* (provincie, kraj)
- *mjang* (distrikt, okres, obvod)
- *táséng* (oblast)
- *bán* (vesnice).

Stát byl rozdělen na provincie, *khuengy*, spravované *tao khuengy*. Ti v provincii zastupovali ústřední vládu. Byli vrchními veliteli provinční policie a domobrany (po získání nezávislosti Laosu podléhali ministerstvu vnitra).²⁵⁵

²⁵⁴ Srv. Simms, P. – Simms, S.: *The Kingdoms of Laos*, c.d., s. 26 – 30.

²⁵⁵ Srv.: *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 156 – 158.

Jednu provincii tvořilo v průměru 7 – 8 *mjangů* (ve smyslu okresů), dále vnitřně rozdělených do *táséngů*. Tradiční laoský *táséng* zahrnoval různý počet vesnic. Jeho náčelníka (*náj tásénga*) vybírali starostové vesnic, které do daného *táséngu* náležely. *Táséng* byl největší správní jednotkou, jejíž představitelé byli voleni. Náčelníka *mjangu*, který spravoval několik *táséngů* (přibližně 80 – 300 *bánů*), již jmenoval král.²⁵⁶

Administrativnímu uspořádání v základě odpovídala i struktura buddhistické organizace (*sátsany*).²⁵⁷

Králi nominálně náležela veškerá půda a podléhaly mu všechny obcíny. Jeho jménem místní vládci spravovali svá území. Ve skutečnosti však měli značnou autonomii.²⁵⁸ Jejich panství svojí velikostí a bohatstvím často soutěžila s královskými državami. Moc centra měla v Laosu vždy spíše symbolickou, nežli reálnou podobu. Slábla úměrně s narůstající vzdáleností od hlavního města a opěrných bodů královské moci. Významně ji modifikovala spleť sítí klientských vazeb. Výnosy z vybírání daní, které přicházely královskému dvoru, nebyly příliš vysoké. Místní úředníci a pohlaváři tradičně považovali za svoji výsadu si jejich část ponechávat pro sebe. Laosané tento zvyk nazývali *kin mjang* (doslova „jedení /resp. vyjídání/ *mjangů*“).²⁵⁹

Bylo běžné, že v mandalovém systému si na suverenitu nad malými *mjangy* na okrajových územích činily nárok různé strany. V laoském prostředí byl tento jev nazýván *sóng tao fa* („dva vládci“) či *sám tao fa* („tři vládci“). Například severolaoský Muong Phoueune (*Mjang Phuēn*) během své existence střídavě uznával, že je vazalem *Lan Sángu*, *mjangu* Vientiane a rovněž vietnamského království. V některých obdobích byl proto nucen platit výroční tribut všem třem.²⁶⁰

Přesnější demarkační linie byly vymezeny až za francouzské koloniální správy v Indočíně. Ta do regionu vnesla západní koncept státnosti. I poté se však příslušníci různých etnických skupin pohybovali přes hranice bez ohledu na to, na území kterého státu se nacházeli. V horských oblastech zůstávají demarkační linie často nejasné dodnes.

²⁵⁶ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 218.

²⁵⁷ Srv.: *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 111 – 112.

²⁵⁸ Gunn, G. C.: *Theravadins and Commissars: The State and National Identity in Laos*. In: *Contemporary Laos*, c.d., s. 77.

²⁵⁹ Srv. Grant, E.: *A Short History of Laos*, c.d., s. 51.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 55.

3. 2. 2. Vnitřní stratifikace laoské společnosti

Již nejstarší laoský zákoník z období *Lan Sangu*, tzv. Khun Boromův zákon, sepsaný v roce 1422 v Xiengkhouangu, detailně popisuje strukturu tehdejší laoské společnosti. Ta byla rozdělena do čtyř kategorií: aristokracie, svobodných rolníků a řemeslníků (*phaj*), otroků – resp. nevolníků a domácích služebníků (*kha* a *khoj*) a příslušníků etnických menšin (*kha* a *khon pa*).²⁶¹

V čele laoského státu stál král (*somdet pha tao*), obklopený mocnými šlechtici, kteří tvořili *Sena amat* („Radu vznešených“).²⁶² V Louangphrabangu v době před ustanovením francouzského protektorátu vedle krále řídil zemi i vicekrál (*tao mahá upakhát*), dále čtyři knížata-ministři s dědičným titulem *tao*, tři vysokí úředníci s titulem *phej*, kteří zodpovídali za soudnictví, veřejné služby a dopravu; dále soudci, nižší úředníci pověřeni vybíráním daní a dozorem nad veřejnými pracemi aj.²⁶³

Nejvýznamnější místa ve státním aparátu zaujímali členové královské rodiny a několika elitních klanů. Laoská elita, která si své výsadní postavení uchovala až do poloviny osmdesátých let dvacátého století, nebyla nikdy příliš početná. Ještě v polovině šedesátých let minulého století ji tvořili příslušníci zhruba dvou desítek rodin – maximálně se jednalo o několik tisíc lidí.²⁶⁴

Níže stáli svobodní rolníci a řemeslníci, kteří byli ceněni jako pracovní síla a vojáci – očekávalo se, že každý fyzicky schopný svobodný muž bude v případě potřeby sloužit i jako voják.

Ještě nižší společenský status měli otroci-nevolníci a příslušníci nelaoských etnik, kteří byli do laoského mandalového systému rovněž zahrnuti – ať už přímou administrativní kontrolou nebo formou volných ekonomických vazeb. Příslušníci těchto etnik bývali (a na venkově dodnes často jsou) označováni jako *kha*, což bývá nepřesně překládáno jako „otrok“. *Kha* je termín ze staré laoštiny, který vyjadřuje podřízené postavení vůči

²⁶¹ Vatthana Pholsena: Post-War Laos, c.d., s. 23; Evans, G.: A Short History of Laos. The Land Between, c.d., s. 21.

²⁶² Stuart-Fox, M.: The Lao Kingdom of Lan Xang: Rise and Decline, c.d., s. 47.

²⁶³ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, c.d., s. 218.

²⁶⁴ Area Handbook for Laos, c.d. (1972), s. 44; LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, c.d., s. 218.

nadřazenému. Tak i vládce mocného *mýangu* byl *kha* ve vztahu ke králi. V laoské společnosti, která rovněž ostře diferencovala mezi buddhisty a nebuddhisty, byl nebuddhista *kha* ve vztahu k buddhistům.²⁶⁵

Příslušníci nelaoských etnik, kteří žili podle svých vlastních norem a zákonů mimo vlivové okruhy *mýangů*, byli označováni *khon pa*, „lesní lidé“. Jejich status byl z pohledu Laosanů ještě nižší, nežli status nevolníků.

Podíl nelaoských etnik v laoské mandale nebyl nijak malý. Podle prvního sčítání lidu v Laosu, které nechal král Fa Ngoum provést v roce 1356, měla jeho říše milion obyvatel, z čehož bylo 700 000 Laů, 300 000 příslušníků jiných etnik.²⁶⁶ Jednalo se tedy téměř o třetinu obyvatel.

Podřízené postavení *Láo Thēngů* bylo vzájemně potvrzováno každoročním rituálem na královském dvoře v Louangphrabangu. Obřad přetrval do druhé poloviny 20. století. *Láo Thēngové* během něj symbolicky uznávali hegemonii laoského krále a jeho nominální nárok na půdu v horách.

Rovněž pozdější příchozí *Láo Súngové* byli do tohoto systému začleněni. Hmongové, kteří v posledních desetiletích 19. století již obývali vedle Xiengkhouangu i provincie Houaphan, Louangphrabang a Phongsaly, platili daň dvou stříbrných mincí z hospodářství. Předáci hmongských klanů vedle toho museli laoským vládcům dodávat jako příležitostný tribut lesní produkty – slonovinu, rohy nosorožců, maso vysoké zvěře, opium aj.²⁶⁷

Vlivní klanovní náčelníci byli do laoské administrativy začleňováni prostřednictvím úřadů a titulů, které jim královská vláda přiznávala.

3. 2. 2. 1. Saket Ngong a povstání *Láo Thēngů*

Při prosazování centrální královské moci a autority jednotlivých *mýangů* v horách docházelo ke střetům s místními etniky. Zpravidla se nejednalo o události většího rozsahu a královské kroniky nám o nich zachovaly jen útržkovité zprávy. Například král Setthathirat

²⁶⁵ Grant, E.: A Short History of Laos, c.d., s. 21.

²⁶⁶ Simms, P. – Simms, S.: The Kingdoms of Laos, c.d., s. 35.

²⁶⁷ Yang Dao: Les Hmong du Laos face au developpement. Editions Siasavath, Vientiane 1975, s. 45.

(*Setathilát*) byl roku 1571 zavražděn svým generálem během vojenské výpravy proti odbojným horalům v jižním Laosu.²⁶⁸

V jižním Laosu propukla roku 1817 revolta, v jejímž čele stál buddhistický mnich Saket Ngong, známý rovněž jako Sa. Tento mnich o sobě tvrdil, že má kouzelnou moc ovládat sluneční paprsky a s jejich pomocí zapálit město Champassac. Prohlašoval, že je schopen učinit se neviditelným a podle dobových svědectví nějakým trikem své zmizení skutečně předváděl. Záhy se okolo něj začalo shromažďovat množství stoupců, zejména horalů z provincie Attapeu. Saova armáda horalů posléze v zabavených lodích zamířila na ostrov Khong na řece Mekongu, kde sídlil vládce Champassacu Phommanoy (*Ďao Phommanój*) se svým dvorem.

Chao Phommanoy vyslal svého nového *upakháta*, Chao Khamsouka (*Ďao Khamsuka*), aby zjistil, co se děje. *Upakhát* mu po návratu zděšeně sdělil, že hladina řeky je pokryta loděmi plnými polonahých divokých bojovníků. Král s rodinou proto uprchl do Bangkoku, kde požádal o pomoc siamského vládce, jemuž v té době podléhal jako vazal. Ten vypravil k potlačení rebelů armádu. Rovněž vládce *mýangu* Vientiane Chao Anou (*Ďao Anu*), který měl v rámci svých vazalských povinností vůči Siamu bdít nad bezpečností hranic s Vietnamem a Kambodžou, vyslal jako posilu Siamcům svého syna Chao Nhoa (*Ďao Nhoa*) s vojenským sborem.

Saket Ngong se podle legendy stal natolik sebejistým, že vyčerpal svoji kouzelnou sílu stykem s mladými dívkami. Již nebyl schopen učinit se neviditelným a jeho rozčarování stoupců ho začali opouštět. Uprchl proto do Annamského pohoří. Tam ho ale dostihli a zajali Chao Nhoovi vojáci. Byl popraven v Bangkoku.²⁶⁹

²⁶⁸ Simms, P. – Simms, S.: *The Kingdoms of Laos*, c.d., s. 81.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 173 – 174.

IV. HORSKÁ ETNIKA V OBDOBÍ FRANCOUZSKÉ KOLONIÁLNÍ SPRÁVY

Obsazení Laosu francouzskou armádou na úkor potlačení siamského vlivu v roce 1893 představovalo poslední etapu 36leté expanze francouzského impéria. Francouzi vládli v Laosu až do roku 1954. Jejich přítomnost přinesla implantování západních administrativních vzorů do tradičního mandalového systému správy země. V Laosu vznikla v jistém smyslu hybridní forma, uplatňující západní způsoby řízení na vyšších stupních administrativní hierarchie a tradiční způsoby řízení na jejích nižších stupních. Příznačné pro francouzskou správu bylo i zavádění jinoetnických principů na různých stupních řízení země. Horská etnika většinou zůstávala stranou těchto procesů. Francouzská správa se o ně, vzhledem k jejich nízké ekonomické využitelnosti, příliš nezajímala a nedisponovala ani dostatečnými kádry a prostředky pro pronikání do hor. Snahy o důraznější prosazování centrální správy v horách vyvolávaly nevěli, místy ozbrojený odpor horalů. Jejich povstání byla většinou izolovaná, regionálně a etnicky omezená. Zejména na jihu Laosu však některá z nich přetrvávala po desetiletí.

Horská etnika nabyla strategický význam až za prvního konfliktu v Indočíně. Tehdy se stala objektem mobilizačních snah obou válčících stran – levicového hnutí odporu i Francouzů.

4. 1. Etnické procesy v období prvních kontaktů s Francouzi

V druhé polovině 19. století se na laoském území začali prosazovat Francouzi. Prostřednictvím svého emisara Augusta Pavieho (1847 – 1925) pacifikovali Laos a uzavřeli se Siamci a Barmánci dohody o právech a omezeních vztahujících se k laoskému území.

Pavieho pacifikační mise, nejdříve jako vicekonzula a poté jako generálního komisaře (1885 – 1896), spadá do období, kdy došlo v severním a středním Laosu k rozsáhlým populačním přesunům jak do země, tak i uvnitř země. Tyto přesuny vyvolala například revolta muslimů proti čínské vládě v Jün-nanu v 19. století, loupení organizovaných zločineckých skupin kantonských Čňanů a zejména loupeživé nájezdy ze strany čínských banditů Ho.

Hoové, kteří loupili dobytek, rýži a peníze, zahájili své nájezdy do Laosu ve čtyřicátých letech 19. století; své aktivity vystupňovali zejména v letech 1867, 1872 a 1887. Krádeže prováděné hoskými bandity však byly registrovány v některých vesnicích na severu Laosu

v provinciích Phongsaly, Oudomxay a Louangnamtha ještě v padesátých letech minulého století. Příznačné bylo, že sami Hoové někdy tvrdě potírali své nevídané konkurenty z řad čínských banditů.²⁷⁰

Loupení Hoů bylo jedním z hlavních důvodů, proč došlo k imigraci thajských komunit z lueského knížectví Sipsong Phan Na (*Sipsóng Phan Ná*, „Dvanáct tisíc rýžových polí“), rozkládajícího se v severním Laosu, severní Barmě a v jižním Jün-nanu, a thajské federace Sipsong Chao Thai (*Sipsóng Āo Thaj* – „Dvanáct thajských náčelníků“), ležící v severozápadním Vietnamu, do Laosu. Například komunity Lueů z Jün-nanu (z oblasti Sipsong Phan Na, Muong Hou /*Mýang Hu*/ a Kaleun /*Kalēn*/ dnes sídlí v Bountai (*Bunthaj*) a Bouneua (*Bunnja*) v provincii Phongsaly, podél řeky Nam Ou (*Nam U*) v Louangphrabangu a řeky Nam Beng (*Nam Béng*) v severních distriktech provincie Xayaboury; v oblasti Muong Sing v provincii Louangnamtha se noví migranti začlenili do tamnějšího lueského *mýangu*.²⁷¹

Některé přesuny byly způsobeny i vnitřními nepokoji, jako byla například krvavá revolta Khmuů v jižních oblastech Louangphrabangu.²⁷²

Roku 1893 obsadila Laos francouzská armáda a ten se stal součástí francouzského koloniálního impéria v Indočíně. Roku 1899 se Laos stal autonomním protektorátem pod správou francouzského vrchního rezidenta (*résident supérieur*).²⁷³ Dynamika etnických přesunů se zmírnila, i když pozvolné přesuny migrantů do Laosu a z Laosu dále do Thajska, Kambodže, Vietnamu, zpět do Číny a Barmy pokračovaly. Nadále vysoká byla lokální migrace horských etnik uvnitř země. Tyto procesy znovu nabyly na intenzitě a dramatičnosti od padesátých let 20. století v souvislosti s komunistickou revolucí v sousední Číně a zejména s válkou v Indočíně.

²⁷⁰ Chazée, L.: *The Peoples of Laos*, c.d., s. 16.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Simms P. – Simms. S.: *The Kingdoms of Laos*, c.d., s. 202.

4. 2. Správa Protektorátu Laos

Francouzskému záboru Laosu příznačně předcházela mise Auguste Pavieho, zaměřená na zmapování Laosu a vytyčení jeho přesnějších hranic. I když se Francouzi v Laosu snažili navázat na tradiční struktury a prosazovat nepřímé formy administrativy, v konceptu byrokratické státní správy západního typu, který si s sebou přinesli, nebylo pro mandalová přechodná území místo.

Roku 1897 byl jmenován generálním guvernérem Indočíny Paul Doumer. Po svém nástupu do funkce začal na územích kontrolovaných Francouzi organizovat koloniální administrativu. Francouzi původně plánovali rozdělení laoského území. Jeho jižní část chtěli přiřčenit ke Kambodži, centrální k vietnamskému Annamu a království Louangphrabang rozdělit na dvě samostatné oblasti. Své plány však posléze pozměnili. Roku 1899 z Laosu vytvořili „autonomní protektorát“, který v roce 1900 pod názvem Protektorát Laos začlenili do Indočínského svazu.²⁷⁴ Francouzi považovali za laoský protektorát východní polovinu údolí řeky Mekongu. Dohoda vnucená Siamu zajišťovala Francouzům pevnou hranici na Mekongu s 25km demilitarizovanou zónou na jeho západním břehu. Hranice na východě a na severu zůstaly nadále nejasné, nezřetelně vytyčené horskými hřbety. Toto vymezení naprosto neodpovídalo reálnému etnickému rozložení v oblasti. V důsledku toho se příslušníci různých etnických skupin, dříve existujících politických útvarů a často i stejných klanových skupin ocitli na různých stranách demarkační linie. To, co Francouzi považovali za jasně určenou politickou jednotku, bylo ve skutečnosti jedním z etnicky a sociálně nejrozmanitějších regionů v Asii.²⁷⁵

V severním Laosu vznikla značně složitá situace po francouzské anexi oblastí, které byly původně součástí *Sipsóng Phan Ná*. Tento státní útvar, rozkládající se na ploše 9000 km²,²⁷⁶ tvořilo 28 knížectví situovaných v horských údolích táhnoucích se západovýchodním směrem od Mekongu. Správu státu zajišťoval vysoce centralizovaný

²⁷⁴ Indočínský svaz byl vytvořen roku 1893 sloučením vietnamského Tonkinu, Annamu, Kočinchíny a Kambodže.

²⁷⁵ Srv.: McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945. In.: Laos: War and Revolution, c.d., s. 75.

²⁷⁶ Dodd, W. C.: The Thai Race: Elder Brother of the Chinese. Torch Press, Cedar Rapid (Iowa) 1923, s. 187.

byrokratický aparát založený na konfuciánských organizačních principech. V čele každého knížectví stála místní šlechta, která podléhala přímo ústřední vládě. Vládnoucí Lueové tvořili pouze asi polovinu obyvatel *Sipsóng Phan Ná*. Zbytek byl složen z příslušníků rozdílných horských etnik.²⁷⁷

Francouzský zábor lueských knížectví v dnešních provinciích Louangnamtha a Phongsaly vyvolal mezi místním obyvatelstvem značnou nespokojenost a v pozdějších letech se stal příčinou dvou velkých protifrancouzských povstání.²⁷⁸

Podobně Francouzi připojili k Vietnamu východní polovinu provincie Samneua (dnešní provincie Houaphanu) a ignorovali přitom fakt, že již od 13. století měli Červení a Černí Thajové v provincii společné politické zřízení, silné vzájemné příbuzenské a ekonomické vazby i kulturu. Thajové z východní části provincie v důsledku toho zahájili přesun na západ. Východní část se téměř vylidnila.²⁷⁹

Většinou však na takto rozdělených územích tradiční kontakty fungovaly nadále, i přes administrativní hranici. Proto i události, ke kterým docházelo v sousedních zemích, měly zpravidla ohlas v Laosu a naopak.

Systém správy Protektorátu Laos byl dotvořen v roce 1917. V následujícím období prodělal již pouze dílčí změny. Francouzi do protektorátu začlenili království Louangphrabang a území, která dříve patřila královstvím Vientiane, Champassacu a Xiengkhouangu. Takto vzniklý celek Francouzi rozdělili na deset provincií²⁸⁰ a jednu vojenskou oblast (V^e territoire militaire), ležící v horách na severu země.²⁸¹ Na základě dohody mezi prvním francouzským rezidentem v Laosu Augustem Paviem²⁸² a králem Ounkhamem (*Unkhamem*) Francouzi spravovali Louangphrabang nepřímo, zatímco zbytek Laosu podléhal přímo koloniální správě Indočíny. Vládcové Xiengkhouangu a

²⁷⁷ LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 207 – 212.

²⁷⁸ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 76.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 77.

²⁸⁰ Dupont, F. *Mission de la France en Asie. Horizons de France*, Paris 1956, s. 485.

²⁸¹ Vojenských teritorií vytvořili Francouzi v Indočíně celkem pět. Jedno z nich – páté – bylo v Laosu. Srv. Aymé, G.: *Monographie du Ve territoire militaire*. Hanoi 1930.

²⁸² K Pavieho osobě a podílu na francouzském obsazení Laosu viz blíže Pavie, A.: *Passage du Mékong au Tonkin, 1887 – 1888 [Texte imprimé] : exploration du Cambodge, du Laos et du Vietnam. texte établi et présenté par Henri Eckert*, Transboréal, Paris 2006; Pourville, A. de: *Auguste Pavie*. Larose, Paris 1933.

Champassacu se ocitli v postavení správců. Rozdíly mezi přímou a nepřímou administrativou však byly v koloniální praxi nevýrazné.

Francouzi zachovali tradiční systém *mjang – táséng – bán*, pouze jej přizpůsobili svým potřebám.²⁸³ Důvodem pro zachování předcházejícího správního systému nebyla ani tak jeho funkčnost či odpor obyvatel, jako nedostatek koloniálních úředníků a nezájem Francouzů o ekonomicky neatraktivní území laoského protektorátu. Tento nezájem se ještě prohloubil po neúspěšném pokusu o dopravní využití Mekongu v letech 1893 – 1895.²⁸⁴

Koloniální štáb v Laosu měl v roce 1904 pouhých 72 zaměstnanců a byl nejmenší v celém francouzském impériu. Při tak malém počtu úředníků bylo jedinou možnou cestou využití tradiční laoské královské administrativy v nížinách a etnických politických struktur v horách.²⁸⁵ Francouzi pro tento účel vytvořili třístupňovou byrokratickou hierarchii – vysoké, střední a nízké úřednictvo. Do nejvyšší kategorie patřili úředníci na stupni *tao khuengů* a *tao mjangů*. *Ťao khuengové* řídili provincie nebo zastávali místa pomocníků francouzských rezidentů. *Ťao mjangové* spravovali jednotlivé oblasti nebo plnili funkce pomocníků *tao khuengů* a předsedů soudů. Do nižší kategorie patřili *upakháti*, *phusuajové* a *samianové*. *Upakháti* zpravidla vykonávali povinnosti náčelníků okruhů nebo předsedů soudů. Všichni ostatní úředníci tvořili aparát zabývající se především vybíráním daní a běžnou prací u soudů. Při nedostatku francouzských kádrů byli mezi úředníky této kategorie vybíráni i pomocníci pro francouzský koloniální štáb. Všechny laoské úředníky jmenovala koloniální správa.²⁸⁶

Nejnižší stupně laoské byrokratické pyramidy zaujímali Laové, střední stupně však koloniální správa z velké části předala do rukou francouzsky mluvících a Francouzi vyškolených Vietnamců.²⁸⁷ Nejvyšší stupně administrativy obsadili francouzští úředníci.

²⁸³ Le Boulanger, P.: *Historie du Laos français 1893 – 1945*, c.d., s. 323.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 77.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 78.

²⁸⁶ Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*, c.d., s. 16.

²⁸⁷ Celkově se Francouzi v Laosu snažili posílit nelaoská etnika. Jejich politika vedla k tomu, že v roce 1943 Vietnamci tvořili 53 % obyvatel Vientiane (dále zde žilo 42 % Laů a 4 % Číňanů); v té době druhé největší laoské město Thakhek bylo z 85 % vietnamské (10 % Laové, 4 % Číňané) a třetí největší městské centrum Pakse mělo 62 % vietnamských obyvatel (14 % Laové, 23 % Číňané). Jazykem měst byla vietnamština a francouzština; laoština nepronikla ani do tisku. Zažité nepřátelství Laosanů – zejména obyvatel měst – vůči Vietnamcům často vychází právě z této koloniální zkušenosti (McCoy, A. W.: *Colonialism...*, c.d., s. 85).

Výjimkou byli pouze tradiční vládcové, jako král Louangphrabangu a několik královských dědiců, kteří měli zajištěna významná místa ve správě provincií.

Tento systém založený na etnické diversitě byl značně efektivní. Jeho prostřednictvím např. dokázali pouze tři francouzští úředníci (komisař, pomocník komisaře a vojenský velitel) úspěšně řídit celou provincii Saravan, v níž bylo 6 *mjangů*, 36 *tásengů* a 596 *bánů*.²⁸⁸

Koloniální správa prosazovala své záměry především prostřednictvím profrancouzsky orientovaných Laosanů, které jmenovala na vedoucí místa ve svém aparátu. Když v roce 1896 kníže Kham Huang na protest proti svému odvolání z funkce guvernéra provincie Xiengkhouang podnikl povstání, Francouzi celou záležitost urovnali jednoduše tak, že na Kham Huangovo místo dosadili jeho profrancouzsky orientovaného příbuzného. Namísto boje proti kolonialistům tak spor získal podobu rodinné šarvátky.²⁸⁹

Struktura buddhistické organizace (*sátsany*), dotvořená v roce 1928,²⁹⁰ v základě kopírovala administrativní schéma. V čele *sátsany* stál *pha song khalát*, který sídlil v hlavním městě. Na úrovni provincií řídili záležitosti buddhistické obce *tao khan khuengové*, na nižších stupních *tao khan mjangové* a *tao khan táseňové*. V čele každého chrámu, *vatu*, stál *tao áthikum vat*.²⁹¹ Francouzská koloniální správa mohla jejich prostřednictvím kontrolovat činnost *sátsany* bez toho, že by viditelně zasahovala do společensky citlivé náboženské sféry.

Třebaže francouzská nadvláda zbavila členy tradiční laoské aristokracie svrchované politické moci, byli příslušníci královské rodiny, šlechty a rodin dlouhodobě spojených se systémem královských úřadů jako jediní Laosané dostatečně zámožní na to, aby mohli úspěšně překonat rozdíly mezi starým a novým a stát se členy moderní vzdělané laoské elity. Hlavním kritériem pro dosažení tohoto postavení bylo totiž dokonalé zvládnutí francouzštiny a vzdělání západního typu. Za ním bylo nevyhnutelné putovat do zahraničí, a to bylo nákladné. Nová elitní vrstva v Laosu se tak zformovala především z řad tradiční

²⁸⁸ Tamtéž, s. 78.

²⁸⁹ Archaimbault. Ch.: Les Annales de l'ancien Royaume de S'ien Khwang. Bulletin de l'École Française de Extrême Orient, 53, 1967, sv. 2, s. 595 – 596.

²⁹⁰ Koževnikov, V. A.: Očerki novejšej istorii Laosa, c.d., s. 24.

²⁹¹ Halpern, J. M.: The Role of Religion in Government and Politics in Laos. In.: Southeast Asia. The Politics of National Integration. Ed. McAlister, J. T. Jr., Random House, New York 1973 (ss. 202 – 214) s. 202 – 203.

aristokracie nebo z těch, kteří se k aristokracii připojili. Stejně jako v minulosti však nebyl postup vzhůru uzavřen ani ostatním společenským vrstvám. Příležitost poskytovala především armáda. Jejím prostřednictvím a za pomoci politických seskupení mohl i Laosan se slabším sociálním zázemím dosáhnout vysokého společenského postavení. Podobné případy však nebyly příliš časté.

Tato skutečnost se projevila i po získání nezávislosti. *Khuengy*, *myangy* a *táséngy* zůstaly zachovány a nejvýznamnější místa ve státním aparátu opět obsadili členové staronové laoské elity, která tak dokázala s řadou kosmetických úprav přetrvat i nadále. Tak, mimo jiné, pokračovalo i užívání tradičních titulů *t'ao* („náčelník“, „vládce“), *mahá* („velký“) aj.²⁹²

Situace se začala měnit až počátkem 70. let 20. století, kdy postupně vzrůstal počet Laosanů nižšího původu pracujících jako učitelé, nižší úředníci apod. Profese jako právník, lékař, vyšší úředník aj. nadále vykonávali jedinci, u kterých převažoval elitní původ.²⁹³ Právě příslušníci této vrstvy sehráli vedoucí úlohu v soupeření o tvář dnešního Laosu.

Počet vzdělaných příslušníků horských etnik v této elitní vrstvě byl minimální.

Francouzský přístup k horským etnickým skupinám se vyznačoval nezájmem o jejich problémy spojeným s nedostatkem vhodných kádrů a prostředků. Francouzi sice na horalech vyžadovali daně, opium, bezplatné nosičské služby a práci při výstavbě komunikací v rámci robotní povinnosti, tzv. *corvée*, za to jim však neposkytovali prakticky nic. Když M. A. Lavalée, francouzský koloniální úředník, který procestoval jiholaoské horské oblasti, popsal jejich obyvatele jako „divošskou rasu“, jež je „apatická, pověřčivá a zaostalá“, jako národ neschopný přijmout výdobytky civilizace nebo sehrát významnější úlohu v rozvoji Indočíny, jehož jedinou nadějí je míšení s progresivnějšími etniky z nížin,²⁹⁴ nebyl ve svém názoru ani zdaleka osamocen. Francouzi proto i v horských menšinových oblastech začali praktikovat jinoetnický model, založený na využívání Laů a Horských Thajů ve správě. Systém vedl k vytvoření tvrdé etnicko-administrativní hierarchie a zvláště v severním Laosu stavěl etnika proti sobě. Francouzi využívali etnickou diversitu tam, kde byla silná, posilovali ji tam, kde byla slabá a nově ji vytvářeli tam, kde neexistovala. Příznačné bylo, že Francouzi nikdy netlumočili své požadavky přímo, ale

²⁹² LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, c.d., s. 44.

²⁹³ *Area Handbook for Laos*, c.d. (1972), s. 45.

²⁹⁴ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893–1945*, c.d., s. 79.

prostřednictvím laoských úředníků. „Viníky“ nepopulárních opatření se pak v očích vesničanů stávali tito úředníci, nikoli Francouzi. Prostřednictvím nasměrování příslušníků jednoho etnika proti příslušníkům druhého, stojícím na vyšším nebo nižším stupni laoské etnicko-administrativní hierarchie, byli Francouzi schopni využívat i nejvíce nezávislé skupiny bez nebezpečí přímého nepřátelství.²⁹⁵

Jako příklad takové správy může sloužit situace u Lametů v provincii Louangnamtha. Základ administrativy zde tvořili místní úřední pověřenci vykonávající funkce starostů a výběrčích daní. Lametové je však většinou nepovažovali za skutečné náčelníky. Ty si paralelně volili tradičním způsobem. Jednotlivé vesnické komunity byly organizačně spojeny do *tásénguů*, v jejichž čele stáli lueští správci. Ty řídil náčelník *mjangu*, původem Lao. Tento Lao podléhal úředníkovi střední kategorie, původem Vietnamci. Jemu dával rozkazy jeden ze čtyř Francouzů pověřených řízením provincie. Tento systém značně zatemňoval skutečný stav věcí. Když např. došlo k vážným rozporům mezi Lamety a jejich lueskými správci, stačilo pro uklidnění situace nahradit lueského správce oblasti francouzsky vzdělaným Laem.²⁹⁶

Francouzi podobně pomocí laoských a thajských prostředníků spravovali i hmongské skupiny. Když Hmongové roku 1918 povstali, obrátil se jejich hněv proti těmto prostředníkům a nikoli proti Francouzům.²⁹⁷ Povstání bylo z velké části pacifikováno tím, že koloniální správa ve svém osmibodovém prohlášení přislíbila Hmongům samosprávu pod přímým francouzským dohledem.²⁹⁸

Francouzská snaha o budování a udržování etnické hierarchie, a tím i zachování předkoloniálního daňového systému na jedné straně, a zavádění nových daní a pracovních povinností na druhé straně, ve svém důsledku ještě více ztížily životní podmínky řady horských etnik, jejichž příslušníci se slovy Alfreda W. McCoye mnohdy ocitli v „postavení jenom o málo lepším, nežli bylo postavení otroků“.²⁹⁹

²⁹⁵ Tamtéž, s. 80.

²⁹⁶ Izikowitz, K. G.: Lamet. Hill Peasants in French Indochina. Etnografiska Studier, No 17, Göteborg 1951, s. 346.

²⁹⁷ McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945, c.d., s. 81.

²⁹⁸ Savina, F. M.: Historie des Miao, c.d., (1930), s. 238 – 239; srv. zejména body 6 a 7.

²⁹⁹ McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945, c.d., s. 80.

Francouzi rovněž začali zaměstnávat tradiční *phó lamy* jako tlumočníky a zprostředkovatele v kontaktech s horaly. *Phó lamové* tím při správě oblastí osídlených *kha* získávali výsadní postavení, jež nezdřídka využívali k vlastnímu obohacení.³⁰⁰

K sociálním výdobytkům, které francouzská správa přinesla, patřila pozemková reforma. Francouzi začnou část půdy oficiálně předali do rukou rolníků ve formě malých hospodářství (ovšem již dříve v každodenní praxi laoští zemědělci považovali tuto půdu za své vlastnictví, i když nominálně náležela králi). Různé druhy elitní držby půdy však přetrvávaly i nadále. Tak král a místní šlechta v Louangphrabangu stále vlastnili rozlehlé pozemky. Na druhé straně zde existovali vesničané, kteří z nedostatku vlastní půdy vhodné pro pěstování rýže pracovali jako nájemci.³⁰¹

Hlavní požadavky, které francouzská správa vůči obyčejným Laosanům měla, bylo placení daní a bezplatná pracovní povinnost, *corvée*.

Jednou z prvních reforem, které zavedl Paul Doumer jako generální guvernér Indočíny, byl propracovanější systém zdanění. Indočína se měla stát soběstačnou kolonií a efektivní výběr daní měl vytvořit finanční základy její budoucí ekonomické prosperity. Základní změnou v novém systému byl důraz na přechod od tradičního naturálního k peněžnímu hospodářství. Peněžní směna v něm měla nahradit existující výměnný obchod. Osobní roční daň, placená v penězích a nikoli ve zboží, začala být vyžadována od každého dospělého muže mezi 18 a 60 lety věku.³⁰² Efektivní vybírání daní i nadále značně ztěžoval zvyk *kin myang*. Francouzští guvernéři sice často nabádali *t'ao myangy*, aby zlepšili vybírání daní, jejich snahy se však míjely účinkem.

Otroctví bylo zrušeno, každý muž ve věku 18 – 45 let byl však nadále povinován bezplatnou pracovní povinností. Příznačná v tomto systému byla etnická diferenciaci odůvodněná tím, že některé skupiny jsou „primitivnější“ a „chudší“. Daň z hlavy pro etnické Lay a „rozvinutější“ horaly, jako byli Hmongové, Lueové či Jaové, činila 2 indočínské piastry ročně (ve 40. letech 2,5 piastru), oproti 1,5 piastrům, které platili „Kha a Phuthengové“³⁰³, resp. *Láo Thēngové*. Tyto „úlevy“ však byly na druhé straně kompenzovány zvýšenou pracovní povinností. Ta od roku 1896 činila pro *Láo Lumy a Láo*

³⁰⁰ Vatthana Pholsena: Post-War Laos, c.d., s. 33.

³⁰¹ Area Handbook for Laos, c.d., (1972) s. 45.

³⁰² Tamtéž, s. 32.

³⁰³ Tamtéž, s. 32.

Súngy 10 dnů a pro *Láo Thēngy* 15 dnů v roce. Roku 1914 byla tato povinnost stanovena na 16 a 20 dnů v roce.³⁰⁴ Podle potřeby se mohla i zvýšit. Z této povinnosti bylo možné se vyplatit, což nezřídka činili zámožnější Laové.

Corvée zahrnovala např. nosičské služby a zejména povinnou účast na výstavbě cest. Francouzský plán využití Laosu totiž počítal s vytvořením místní sítě komunikací a propojením Laosu s Vietnamem. Francouzi tak chtěli oslabit tradiční obchodní styky Laosu s Thajskem – přírodní cesta z Laosu k moři totiž vedla přes severovýchodní Thajsko do Bangkoku. Francouzská výstavba cest přes silně zvrásněné laosko-vietnamské pohoří byla vlastně snahou o popření této geografické reality. Plán sítě komunikací rovněž ignoroval fakt, že hlavní část obchodu v Laosu se vždy odbyvala spíše mezi sousedními vesnicemi a lokálními městskými středisky, nežli mezi Vientiane a Hue či Saigonem.

Protože cesty byly budovány v často velice řídké osídlených oblastech, vesničané museli putovat někdy i 40 – 50 kilometrů ze svých domovů na místa, kde výstavba probíhala. Zde byli nuceni vykonávat těžké práce a nezřídka trpěli krutým zacházením dozorců.³⁰⁵ Proto se mnohdy pokoušeli uniknout ze sféry francouzského vlivu. G. Aymé se ve své monografii 5. vojenského oblasti zmiňuje o situaci z let 1924 – 1930, kdy koloniální správa musela přistoupit k řízenému zalidňování řady oblastí provincie Phongsaly, protože během let 1917 – 1924 odtud téměř veškeré jejich obyvatelstvo uprchlo ještě před skončením stavebních prací.³⁰⁶

4. 2. 1. Opiová politika Francie

Koloniální Laos se po celou dobu své existence potýkal s rozpočtovými problémy. V roce 1900 činily francouzské daňové příjmy v Laosu pouhých 300 000 franků. Roční rozpočet kolonie byl přitom dva miliony.³⁰⁷ Rovněž další ekonomické výnosy byly nízké. Laoské zemědělství bylo nadále z převážné části založeno na soběstačnosti. Ve 30. letech bylo v Thakheku (*Thakhéku*), Savannakhetu a Bassacu (*Basaku*) pouhých 300 ha plantáží

³⁰⁴ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 31.

³⁰⁵ Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*, c.d., s. 28.

³⁰⁶ Aymé, G.: *Monographie du Ve territoire militaire*, c.d., s. 126 – 127.

³⁰⁷ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 85.

kávy a tabáku, vlastněných Francouzi. Průmysl v zemi prakticky neexistoval s výjimkou dvou dolů poblíž Thakheku, v nichž pracovaly tři tisícovky Vietnamců. Státem podporované dopravní společnosti a výstavba komunikací ve směru na východ měly podporovat integraci Laosu do ekonomiky Francouzské Indočíny, ve skutečnosti však nemohly konkurovat přirozeným obchodním vazbám ve směru na Thajsko.³⁰⁸

Francouzi, ve snaze o zlepšení této neuspokojivé situace, hledali dodatečné zdroje příjmů. Jako jeden z nich se nabízelo opium. Nízké výrobní náklady spojené se skutečností, že se vzrůstající nabídkou poptávka po droze neklesá, ale naopak roste, činily z tohoto produktu ideální obchodní komoditu.³⁰⁹ Již pouhých šest měsíců po anektování Saigonu (1862) francouzská správa uvalila 10% clo na opium dovážené z Indie. Opium se tak pro ni v Kočincíně (jižním Vietnamu) stalo výnosným zdrojem příjmů. Francouzi svůj úspěšný pokus zopakovali po ustavení protektorátu nad Kambodžou (1863), Annamem (středním Vietnamem / 1883) a po anektování Tonkinu (severního Vietnamu / 1884) a Laosu (1893).³¹⁰ Ve všech těchto regionech pak Francouzi roku 1899 vyhlásili své výsadní právo na pěstování, dovoz, zpracování a prodej opia. Z opiového monopolu hradili značnou část výdajů koloniální správy. V letech 1898 – 1925 činil podíl z opia kolem 20 – 50 % veškerých francouzských příjmů v Indočíně a výrazně přispíval k rozvoji kolonie.³¹¹

V Laosu se francouzská správa zaměřila na produkci opia především v zemědělsky příhodných horských oblastech, kde žily etnické menšiny. Provincii Xiengkhouang udělila výsadní právo na pěstování opiového máku. Produkce a prodej opia se staly klíčem k řešení velké části finančních obtíží v této kolonii.³¹²

³⁰⁸ Evans, G.: *A Short History of Laos*, c.d., s. 50.

³⁰⁹ Blíže k obchodu s opiem viz McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin in Southeast Asia*. With C. B. read and L. P. Adams II. Harper Colophon Books, New York – Evanston – San Francisco – London 1972; McCoy, A. W. *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*. Lawrence Hill Books, Brooklyn 1991; Lamour, C. – Camberti, M.: *Les grandes manoeuvres de l'opium*. Seuil, Paris 1975; Westermeyer, J.: *Poppies, Pipes and People. Opium and its Use in Laos*. University of California Press, Berkeley 1982; Nožina, M.: *Cesty za opiem*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.

³¹⁰ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin in Southeast Asia*, c.d., (1972) s. 73.

³¹¹ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 86.

³¹² Tamtéž, s. 86.

Koncem 30. let prodělávala produkce a obchod s opiem v severním Laosu boom.³¹³ Vedle finančních zisků však opium přineslo Laosu množství sociálních problémů. Především to byla rostoucí narkomanie. Barney udává, že v samotném Xiengkhouangu počátkem 50. let užívalo opium 60 % obyvatel. Opium se zde stalo běžným platidlem na trzích. První křesťanští misionáři v oblasti byli šokováni, když mezi dary kostelu nalézali pečlivě zabalené kousky opia.³¹⁴

Třebaže nákup a vývoz opia mohli oficiálně provádět pouze francouzští úředníci a jimi pověřeni inspektoři, brzy se rozvinul i rozsáhlý podlouný obchod.³¹⁵ Legalizováním a podporou konzumace opia mezi obyvateli Indočíny (Evropané měli jeho užívání oficiálně zakázáno, ovšem často mu také holdovali), a zároveň jeho prodejem za vysoké ceny, vzrostla poptávka po lacinějším zboží. Opium určené pro černý trh bylo produkováno v celém severním Laosu, část úrody ze Xiengkhouangu nevyjímaje. Čínští a jiní obchodníci, kteří se svými karavanami mul volně přecházeli málo střežené laoské hranice, ochotně přiváželi za opium stříbro, látky, nádobí, nástroje, zbraně apod. Rozvinuly se tak tržní vztahy přesahující hranice státu, které mnohde přetrvávají do současnosti.

4. 3. Odpor horských etnik proti koloniální správě

V centrálním Laosu Francouzi při prosazování svých zájmů s úspěchem využívali tradiční společenské uspořádání v čele s králem. Zavedené vztahy byly jejich příchodem narušeny pouze zčásti. Proto zde i odpor proti kolonialistům měl v převážné většině případů nenásilný charakter. Jednou z mála výjimek bylo povstání učitele Khama z *bánu* Hom ve vientianské oblasti roku 1920.³¹⁶ Francouzská armáda povstání rychle zlikvidovala.

³¹³ Grant, E.: A Short History of Laos, c.d., s. 52.

³¹⁴ Barney, G. L.: The Meo of Xieng Kouang Province. Laos. Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (II.), c.d., s. 284.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ *Pavatsát*, ປະວັດສາດ (Historie) – 3. *Viangt'an*, b.d., s. 20; Phoumi Vongvichit: Le Laos et la lutte victorieuse de peuple Lao contre le néo-colonialisme américain, b. m. (Editions du Neo Lao Haksat) 1968, s. 40.

Jiná byla situace v horách. Horalé si v mandalovém systému vždy zachovávali značný díl nezávislosti a žili podle vlastních tradičních norem. Snahy o prosazení centralizované administrativy, nové daňové a pracovní zatížení, spojené se všeobecně malým respektem Francouzů vůči místním zvyklostem, zde proto vyvolávaly nevoli. Prostřední hor a džunglí navíc umožňovalo účinnější odpor proti takovému vměšování, nežli tomu bylo v nížině. Již v roce 1896 se v horských oblastech zdvihla vlna revolt, která trval s přestávkami až do konce 30. let. Svého vrcholu dosáhla v letech 1910 – 1922.³¹⁷

Většinou se jednalo o místní vzpoury, které nepřesáhly rámeček kraje nebo etnické skupiny. Několik jich však získalo širší ohlas a významně ovlivnilo jednání horalů v dalším období.

4. 3. 1. Phokaduotovo povstání

V letech 1901 – 1903 propuklo povstání *Láo Thēngů* v provincii Savannakhetu (*Savannakhétu*). Do jeho čela se postavil populární léčitel (a čaroděj) Phokaduot (*Phókaduot*) z vesnice Kanthachan (*Kanthaťán*) v oblasti Kanthabouri (*Kanthabúli*). Centrem povstání se stala vesnice Phonsida (*Phónsídá*) v *mýangu* Champhon (*Ďamphón*). Zde v květnu 1901 zástupci několika komunit *kha* rozhodli o zahájení společného ozbrojeného boje proti centrální správě. Na Phokaduotovu výzvu se ve vesnici shromáždily stovky bojovníků *kha*. Připojili se k nim i někteří Laové, žijící v sousedních horských údolích. Povstalci ukryli své ženy a děti v džungli. Po krátkém výcviku napadli poštu a vojenský tábor v oblasti Songkhon (*Sóngkhón*) a podařilo se jim zde pobít několik francouzských vojáků. Zbytek Francouzů ustoupil do města Savannakhetu.³¹⁸ Jeden a půl tisícová armáda horalů poté obklíčila sídlo francouzského rezidenta Romyho v Saravanu. Romymu zachránilo život pouze to, že shodou okolností nebyl přítomen.

Tato akce měla mezi horalý značný ohlas. Rebelie v krátké době zachvátila celý laoský jih. Počet povstalců se neustále zvyšoval a rostly i jejich bojové zkušenosti. Remy ve své žádosti o posily z června 1901 popsal místní situaci jako „všeobecné povstání, jehož se účastní všechny vesnice na planině (Bolovenu – pozn. aut.). Povstalci vytvořili sedm skupin,

³¹⁷ McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945, c.d., s. 87.

³¹⁸ *Pavatsát* – 3. *Viangťan*, b.d., s. 15.

z nichž každá má více jak 1000 mužů“.³¹⁹ Hrozilo nebezpečí, že se k povstání připojí i severní *kha*, k nimž Phokaduot vyslal své agitátory.

Zprávy o šířící se vzpouře vyvolaly mezi Francouzi usazenými v Laosu paniku. Koloniální správa byla nakonec nucena povolat k jejímu potlačení francouzské vojáky z Vietnamu. Jednotky pravidelné armády však v bojích v džungli neuspěly. Horalé je dokázali odrazit. Ráno dne 19. dubna 1902 povstalci ozbrojení bambusovými kopími, noži a křesadlovými puškami obsadili francouzský komisariát ve městě Savannakhetu. Francouzi a jejich stoupenci se udrželi pouze ve středu města. Teprve další vojenské posily a užití děl přinutily horaly stáhnout se zpět do džungle. V bojích v nezvyklém městském prostředí ztratili kolem 300 mužů.³²⁰

Phokaduot, aby mohl zkonsolidovat povstalecké oddíly, stáhl své muže do džungle k potoku Longkong (*Longkong*). Nepodařilo se mu však odpoutat od francouzské armády, která v těchto místech na povstalce zaútočila a rozprášila je. Phokaduot byl zajat, mučen a nakonec odsouzen k smrti.³²¹ Po této porážce rebelie „Šťastných lidí“, jak své povstání *Láo Thěngové* nazvali, pokračovalo ještě pět let. Teprve v roce 1907 se je Francouzům podařilo za pomoci tvrdých represí zlikvidovat. Předáci povstalců byli uvězněni a useknuté hlavy některých z nich úřady vystavily na výstrahu obyvatelstvu.³²²

4. 3. 2. Povstání Ong Kea a Ong Kommadama 1901 – 1937

Ve stejném roce, jako Phokaduotové povstání v Savannakhetu, propukla revolta na jihu, v pohraničních oblastech Laosu a Vietnamu. Zasáhla zhruba území od hor Say Phou Louangu (*Sáj Phú Luangu*) po pravý břeh Mekongu. Její bezprostřední příčinou byl odpor domácího obyvatelstva proti snaze Francouzů o obsazení náhorní planiny Bolovenu. Planina měla strategický význam pro ovládnutí jižní Indočíny a navíc zde byly vhodné podmínky pro plantážní zemědělství. Když se francouzská armáda pokusila na planině zřídit stálou posádku, postavili se horalé na odpor.

³¹⁹ Le Boulanger, P.: *Historie du Laos français*, c.d., s. 345.

³²⁰ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 15; Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*, c.d., s. 40. Koževnikov uvádí 150 zabitých povstalců.

³²¹ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 16.

³²² Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*, c.d., s. 40.

Vůdcem povstání se stal Ong Keo z etnické skupiny Nge³²³ (jiní autoři uvádějí skupinu Alak).³²⁴ Ve skutečnosti se jmenoval My (*Maj*); Francouzi ho okamžitě přezdili na „Bac My“ (což lze volně přeložit jako „Ten chlap My“). Narodil se ve vesnici Ban Paktai (*Bán Paktaj*) v relativně zámožné rodině – jeho otec byl vesnický náčelník. Brzy začal vynikat svojí inteligencí a charismatem. Hovořil plynule laosky a páli. Proti francouzské správě začal vystupovat již někdy kolem roku 1900. Na hoře Phu Tayun (*Phu Tajun*), ležící několik kilometrů na východ od jeho rodné vesnice, organizoval ceremoniály *phí* (duchů), během nichž vyzýval své stoupence, aby „odrazili útočníky“. Rituály přitahovaly rostoucí množství lidí. My byl svými stoupenci záhy prohlášen *phu mi bunem* („svatým mužem“) a začal být znám jako Pha Ong Keo (*Pha* znamená „svatý“, *Ong* „král“, „princ“ či zázračná bytost ve vyšším postavení, Keo je „diamant“ nebo „drahokam“).

Laoská badatelka Vatthana Pholsena zaznamenala během interview s obyvateli Ban Paktaje, že Ong Keovi byly připisovány nadpřirozené schopnosti a byl označován za „svatého muže“:

„Pha Ong jednoho večera zaslechl Phi Bang Bota (zlomyslného ducha), který sestoupil dolů na svém koni. Neviděl ho však, mohl ho pouze slyšet. Ong Keo byl v domě duchů. Po tři dny se učil od Phi Bang Bota písně a modlitby. Po třetí noci uviděl svíčky v domě duchů. Phi Bang Bota stále nemohl vidět – jenom jeho koně. Od té doby měl moc. Jestliže nařídil buvolům, aby táhli, museli to udělat; jestliže nařídil lidem, aby spolu bojovali, museli bojovat. Tak každý v Muong Thatengu bez výjimky věřil, že je *Pha Ong*, ten nejmocnější. Proto mohl porazit Francouze. A Ong Keo řekl, že chtěl porazit Francouze, protože utlačovali lidi.“³²⁵

Vedle Ong Kea povstání dále vedli Ong Thong (*Ong Thóng*) z etnické skupiny Lave, Ong Yot (*Ong Jót*) ze skupiny Katu, a také jedna žena – Meye (*Meje*) ze skupiny Taoy.³²⁶

Ong Keo provedl první ozbrojený útok v dubnu 1901. Jeho cílem se staly francouzské místní úřady v Thatengu, v nynější provincii Xekongu. Byla to odplata za to, že Francouzi

³²³ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 16.

³²⁴ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d, s. 127; Gunn. G.: *A Scandal in Colonial Laos: The Death of Bac My and the Wounding of Kommadam Revised*. *Journal of the Siam Society* 75 (Bangkok), č. 1 a 2, 1985 (ss. 42 – 59), s. 43.

³²⁵ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d, s. 130.

³²⁶ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 16.

měsíc předtím rozbořili chrám v Ban Nong Meku, Ong Keově základně na planině Bolovenu. Přepad zahájil šetileté období ozbrojených akcí a represí mezi Ong Keem a jeho stoupenci na straně jedné a koloniálními úřady na straně druhé. Bojovalo se zejména v horách na východ od planiny Bolovenu.³²⁷

Povstalci zabili v srpnu 1901 několik francouzských vojáků a také dva důstojníky. Francouzská armáda proto zahájila v říjnu téhož roku trestnou expedici do hor a v březnu 1902 dobyla centrum povstání – vesnici Nongbok (*Nóngbok*) v provincii Saravanu. Povstalci se pod tlakem francouzské armády rozdělili. Část vedená Ong Thongem odešla do hor Kate (*Katé*) na severovýchodě Saravanu. Další povstalci se přesunuli k řece Xekongu.³²⁸ Zde se udrželi až do počátku roku 1906.

Rebelové se po svém rozdělení soustředili na boj v malých skupinkách, náhlé přepady, narušování komunikací a znepokojování nepřítele. Tato taktika jim i přes špatnou výzbroj tvořenou z velké části pouze křesadlovými puškami, samostřily a pastmi s otrávenými hroty, jakých používali pro lov tygrů, umožnila dosahovat dobrých výsledků proti francouzské armádě vybavené opakovacími puškami, kulomety a horskými děly. Naopak odvetné akce Francouzů se pouze zřídka setkávaly s úspěchem.³²⁹ Bez větších úspěchů skončily i jejich pokusy o blokádu povstaleckých území. Snahy koloniální správy o opětné ovládnutí oblasti se tak ocitly na mrtvém bodě.

Až v roce 1907 se Francouzům podařilo přimět Ong Kea, aby se vzdal. Důvodem byl odchod části jeho bojovníků, vyčerpaných vleklými boji, porážkami, hladem a nemocemi. Ong Keo sice veřejně potvrdil svoji loajalitu Francii, ve skutečně se však podmínkám Francouzů nepodřídil. Dál užíval titul *tao sadet* („Velký král“), který si dříve přisvojil, a pokračoval v organizování velice populárních *bunů*, náboženských ceremoniálů směřujících buddhistické a domorodé rituály. Navíc podněcoval své stoupence, zejména náčelníka Alaků Kommadama, aby pokračovali v boji.³³⁰ Ong Kommadam odešel se svými stoupenci do oblasti Phou Louangu a odmítal se podrobit.³³¹

³²⁷ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 128.

³²⁸ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 16.

³²⁹ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 88 – 89.

³³⁰ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 128.

³³¹ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 16.

V této situaci francouzská zpravodajská služba zahájila taktiku „pronikání zevnitř“, zaměřenou na likvidaci povstaleckých předáků. V roce 1910 kontaktovala jednoho z význačných jiholaoských aristokratů, který přesvědčil Ong Kea, aby se sešel s francouzským komisařem Saravanu Dauplayem (který hrál významnou roli v boji s povstáním). Schůzka byla sjednána na listopad 1910. Ong Keo na ní byl zavražděn.

Kolem celé události panuje řada nejasností. Podle verze, kterou zaznamenal australský novinář W. Burchett na základě vyprávění Kommadamova syna Sithona v padesátých letech, se oba muži měli podle předběžné dohody setkat beze zbraní. Proto byli předtím podrobeni osobní prohlídce. Dauplay však využil zvyku *kha* zakazujícího dotýkat se hlavy a ukryl si pod přilbou pistoli. V okamžiku kdy osaměli, Ong Kea zastřelil.³³²

Naproti tomu Dauplay ve své zprávě francouzskému vrchnímu rezidentovi v Saravanu uvádí, že vůdce *Láo Thēngũ* zabil bajonetem jeden z Dauplayových mužů. Vzhledem k Dauplayově vlastní úloze při incidentu však jeho hlášení nevyznívá příliš důvěryhodně.³³³

Zajímavá je místní verze Ong Keovy smrti, zdůrazňující jeho nadpřirozené schopnosti, kterou zaznamenala Vatthana Pholsena v Ban Paktaji:

„*Phu Mi Bun* byl vyzván ke schůzce s komisařem Saravanu Dauplayem ve Vat Taji v Thatengu. Ale jakmile on a jeho vojáci (bylo jich šest) vstoupili do místnosti, Dauplay zamkl dveře. Francouzský důstojník pak dal Ong Keovi ultimátum, jež mělo prověřit jeho zvláštní schopnosti: jestliže do soumraku nedokáže uprchnout, bude zabit. Příštího rána byl Ong Keo stále v pasti a Dauplay proto nařídil svým mužům, aby na něj vystřelili. Ale kulky Ong Kea nezasáhly. Dauplay poté nařídil svým mužům, aby Ong Kea ubodali, ale ostří jejich bajonetů nedokázala proniknout Ong Keovým tělem. Nakonec ovinuli *pha sin* (tradiční sukně laoských žen – pozn. aut.) kolem bajonetu na pušce a jeho ostří tentokrát Ong Keovo tělo probodlo. Ong Keo zemřel, ale nikde nebyla žádná krev.³³⁴

Je zřejmé, že v této folklórní verzi byla nezranitelnost důkazem Ong Keovy posvátné legitimacy. Pouze „nečistý“ prvek, v tomto případě ženský *pha sin*, mohl narušit jeho moc. Na rozdíl od oficiální laoské historiografie, která zaznamenává pouze Ong Keův hrdinný

³³² Burchett, W. G.: Mekong Upstream, c.d., s.210.

³³³ Gunn, G.: A Scandal in Colonial Laos, c.d., s. 51.

³³⁴ Vatthana Pholsena: Post-War Laos, c.d., s. 131.

boj proti Francouzům, tak v místní tradici nabývá jeho osoba a počínání daleko mystičtější dimenzi.

Zavraždění Ong Kea Francouzům příliš neprosperovalo. Ong Keo měl již v té době nástupce v osobě Ong Kommadama, z něhož se záhy stal nejvýznamnější povstalecký předák. Při svém počínání prokazoval překvapivý rozhled a vynikající taktické schopnosti. Jeho program mířil mnohem dále, nežli program jakéhokoliv jiného etnického povstaleckého vůdce a v některých ohledech obsahoval velice moderní nacionalistické prvky. Kommadam záhy pochopil, že vítězství může dosáhnout pouze v případě, že se mu podaří sjednotit roztržité skupiny *Láo Thēngũ*. K tomuto účelu vytvořil koncept společné etnické identity *kha*, tzv. národa Khom. Sám sebe ustanovil Chao Phraya Khomem (*Āo Phrája Khomem* – „Velkým vůdcem Khomů“) a své hnutí označoval jako „My, Khomové“.³³⁵

Původ termínu Khom není zcela jasný. Zdá se, že se jedná o staré slovo, dříve užívané thajskými etniky jako označení pro monkhmerské obyvatelstvo Laosu. Kommadam si byl dobře vědom historického významu tohoto jména, když ho zahrnul do své politické propagandy. Zdůrazněním jeho starých kořenů se snažil vybudovat vědomí identity horalů vycházející ze společného původu, historické minulosti a pokrevních vazeb.

Kommadam vypracoval i jistou obdobu politického programu. Do horských vesnic *kha* začal vysílat agitátory – zejména na planinu Boloven, ale i do jiných oblastí provincií Attapeu a Saravanu. Vyzýval vesničany, aby všemi prostředky bojovali proti kolonialistům, a to i pasívními formami – odmítáním placení daní, vstupu do jejich služeb, sabotováním *corvée* apod. Byl to zdlouhavý a obtížný proces, při němž mohli kontakt s horaly navazovat pouze pěší kurýři. Pro šíření své propagandy a koordinaci akcí Kommadam vyvinul dokonce zvláštní písemný systém a zřídil v řadě vesnic výuková střediska. Ve svém programu dokázal překonat i tradiční bariéry, oddělující obyvatele hor od obyvatel nížin a podařilo se mu získat podporu části *Láo Lumũ*.³³⁶

Na konci 20. let již Kommadam zaujímal stanoviska vyjadřující jasné vědomí etnické identity *Láo Thēngũ* a požadující pro ně zvláštní politický status. V jednom ze svých posledních známých dopisů z 22. února 1927 sice nezpochybňuje francouzskou správu v Laosu, ale klade si podmínky pro její přetrvání: každý Khom by měl být považován za

³³⁵ Tamtéž, s. 35.

³³⁶ Burchett, W. G.: Mekong Upstream, cd., s.210.

příslušníka zvláštního národa, mělo by mu být umožněno žít v domovské oblasti a mělo by být jasné, pod kterou pravomoc bude spadat a po jak dlouhou dobu.³³⁷

Kommadam rovněž zorganizoval nákup moderních zbraní a munice v Thajsku. Vzhledem ke stále výraznějším vojenským úspěchům povstalců se koloniální správa rozhodla v roce 1934 k energickému postupu. V krátké době zmobilizovala větší část svých ozbrojených sil v Indočíně a zahájila nábor dobrovolníků pro boj s povstáním. S jejich pomocí povstalcům zablokovala přístupové cesty do Thajska a nakonec obklíčila jejich horskou základnu v Say Phou Louangu. Francouzi, ve snaze odříznout povstalce od zdrojů potravin a materiálu, praktikovali na obsazených územích taktiku spálené země. Přesto se Kommadamovi rebelové dokázali v členitém horském terénu bránit ještě dva roky. Jejich bašta v Say Phou Louangu padla až v září 1936.³³⁸ Francouzi nasadili do závěrečné fáze útoku tři prapory pěchoty, letectvo, horská děla, 200 slonů, vojenskou jízdu a psy vycvičené k pronásledování lidí.³³⁹

Těžce zraněnému Kommadamovi se přesto podařilo s malým oddílem z obklíčení uniknout. V únoru 1937 byl však při pokusu o přechod do provincie Attapeu zastřelen domorodou milicí. Kommadamův syn Sithon byl rovněž zraněn a zajat společně s jedním z bratrů. Jejich tři mladší bratry vojáci shodili do strže. Tři nejmladší Kommadamovy děti byly buď zastřeleny nebo později zemřely na útrapy vězení. Pouze jednomu Kommadamovu synovi, Khampanovi, se podařilo uprchnout. Po devíti měsících skrývání v džungli byl rovněž chycen a uvězněn.

Sithona koloniální soud odsoudil na doživotí a jeho dva bratry k dvaceti letům nucených prací. Ostatní povstalce vojáci systematicky zmasakrovali a domy v Say Phou Louangu nechali rozbořit slony.³⁴⁰

Povstání po této porážce odumřelo, jeho ozvuky, zejména ve vědomí lidí, přetrvaly až do období po 2. světové válce. Významně ovlivnily jednání jiholaoských horalů i během války v Indočíně.

³³⁷ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 35 – 36.

³³⁸ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 17.

³³⁹ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 89.

³⁴⁰ Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*, c. d., s. 211 – 212.

4. 3. 3. Povstání Horských Thajů

Anektováním lueských knížectví Muong Ou na severu provincie Phongsaly a Muong Singu v provincii Louangnamtha Francouzi vyvolali nespokojenost Lueů, která byla poněkud utlumena, když jim koloniální správa poskytla autonomii. Ovšem s narůstajícími snahami Francouzů o užší začlenění obou knížectví do administrativního systému kolonie prostřednictvím jmenovaných správních úředníků, zřizováním vojenských posádek a převzetím pravomocí na výběr daní tato nespokojenost Lueů, zejména jejich tradiční aristokracie, znovu narůstala. Nakonec vyústila v povstání.

V Phongsaly se proti centralizačním snahám Francouzů postavil lueský kníže Va Na Poum (*Va Na Pum*). Francouzský vrchní rezident proto v roce 1908 vyslal oddíl vojáků, aby Va Na Pouma zatkli a předvedli k vyšetřování do Vientiane. Lueové však namísto toho vyhnali z knížectví všechny Francouze, pokusili se zabít vládního komisaře a obnovit svoji nezávislost.

Povstání Lueoů přetrvalo až do roku 1910. Tehdy koloniální správa pověřila jeho likvidací protipovstaleckého specialistu M. Nollina, který předtím vedl ozbrojenou kampaň proti Ong Keovým *Láo Thēngům*. Nollin zaútočil s oddílem vojáků na Muong Ou a podařilo se mu zajmout Va Na Puma. Lueský kníže byl však krátce nato zabit v šarvátce, která propukla, když se ho jeho stoupenci pokusili osvobodit.³⁴¹

V roce 1914 začal francouzský vládní komisař omezovat pravomoce vládce Muong Singu, Pha Ong Khama. Kníže se ho proto pokusil zavraždit. Spiknutí však bylo odhaleno. Pha Ong Kham uprchl do čínské části *Sipsóng Phan Ná*. Zde shromáždil armádu a přitáhl s ní zpět do Muong Singu. Francouzi proti němu museli postupně vyslat tři velké a nákladné expedice, než se jim v roce 1916 podařilo povstání zlikvidovat a Pha Ong Khama definitivně zatlačit za čínskou hranici. Koloniální úřady poté zbavily Pha Ong Khamovy potomky následnických práv a z knížectví Muong Singu vytvořily jeden z laoských správních okruhů, *mýangů*, administrativně přímo podřízených centrální správě. Po Pha Ong Khamově smrti v roce 1923 Francouzi umožnili členům jeho rodiny návrat do Laosu. Předtím však museli složit slib loajality.³⁴²

³⁴¹ Aymé, G.: Monographie du Ve territoire militaire, c.d., s. 113 – 114.

³⁴² Le Boulanger, P.: Histoire du Laos français 1893 – 1945, c.d., s. 356 – 357; Phoumi Vongvichit: Le Laos et la lutte..., c.d., s. 40; McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945, c.d., s. 90.

V letech 1914 – 1916 proběhla v pohraničních oblastech severovýchodního Laosu a severního Vietnamu jedna z nejnásilnějších protifrancouzských revolt. Povstání společně zahájili čínští obchodníci, kteří přišli o zisky díky francouzskému opiovému monopolu, a horští Thajové z knížectví Sipsong Chao Thai, trpící nadměrnou rozpínavostí thajského elitního klanu Deo, podporovaného Francouzi. Dne 11. listopadu 1914 čtyři desítky thajských a čtyři desítky čínských ozbrojenců napadly francouzskou posádku ve městě Samneua, pobily ji a město obsadili. Rebelové dokázali rozpráshit i pomocný oddíl ze sousedství. Ve městě se udrželi až do prosince, kdy proti nim Francouzi vyslali pravidelnou armádu z Vietnamu.³⁴³ Poté ustoupili do hor na vietnamské straně hranice, kde se neúspěšně pokusili dobýt francouzské posádky v Son La a Dien Bien Phu. Byli však zatlačeni zpět do Phongsaly v Laosu. V té době měla provincie Phongsaly status zvláštní vojenské oblasti (*V^e territoire militaire*) a životní podmínky zde byly obzvláště těžké. Nároky místní správy na služby, dodávky potravin a daně zde byly vyšší, nežli v jiných oblastech. Mezi horaly proto vládla nespokojenost. V nedávné době zde skončilo povstání Lueů a na severozápadě teritoria žilo mnoho Horských Thajů, kteří sem uprchli před rostoucí mocí deosko-francouzského konglomerátu. Čtyřicet ozbrojenců vedených čínským pohaněčem mul Chinem (*Īinem*) ovládlo bez jediného výstřelu Muong Ou. Místní obyvatelstvo se poté, co byli vyhnáni francouzští úředníci, k rebelii ochotně připojovalo. V únoru 1915 již povstalci ovládali téměř celou oblast. Francouzi vyslali k jejich potlačení dvě vojenské setniny. Po několika měsících šarvátek se však francouzské oddíly bez dosažení významnějšího vojenského úspěchu stáhly zpět. Francouzská nadvláda nad Phongsaly byla vážně ohrožena. Koloniální správa sem proto v prosinci 1915 vyslala z Hanoje dva pluky pravidelné armády, tedy více než pět tisíc mužů, podporovaných několika bateriemi horského dělostřelectva. Expediční sbor po dvou měsících těžkých bojů zatlačil povstalce do Číny a obnovil v oblasti francouzskou kontrolu.³⁴⁴

³⁴³ McCoy, A. W.: *French Colonialism in Laos 1893 – 1945*, c.d., s. 90 – 91.

³⁴⁴ Srv.: Aymé, G.: *Monographie du Ve territoire militaire*, c.d., s. 115 – 122.

4. 3. 4. Povstání Hmongů 1918 – 1922

Roku 1918 v severním Laosu opět vzplanulo povstání. Proti Francouzům tentokrát vystoupili Hmongové, vedení jedním ze svých klanových náčelníků Chao Fa Patchajem (*Ďao Fa Patt'ajem*).

Patchaj se již předtím zúčastnil hmongské revolty ve Vietnamu. Byl to sirotek, kterého vychoval jeho strýc. Poté, co uzavřel manželství a narodil se mu první syn, objevil v sobě nadpřirozené schopnosti. Tvrdil, že ho vyzval bůh, aby učil Hmongy, jak žít ve zdraví a harmonii se svým okolím. To mu v prostředí Hmongů dalo značnou vážnost.

Hmongové v severozápadním Vietnamu v té době podléhali vládcům *mjangů* Černých Thajů, kteří na nich požadovali vysoké poplatky, tributy a bezplatnou práci. To vyvolávalo dlouhodobé napětí, které vyústilo v revoltu. Do jejího čela se postavil Patchaj. Údajně ho o to požádal jeho strýc poté, co viděl, jak Patchaj na shromáždění u příležitosti Nového roku proměnil bavlněnou kouli v explodující granát. Francouzská koloniální správa v Tonkinu vyslala na pomoc svým thajským spojencům v lednu 1918 vojsko. Povstání se tím obrátilo i proti Francouzům. Patchaj se skupinou svých stoupenců nakonec uprchl do Laosu. Zde v boji pokračoval.

Roznětkou, která povstání v Laosu zažehla, bylo zavedení roční daně dvou kilogramů opia na hmongskou rodinu. Povstání začalo v jedné z vesnic v provincii Samneua (Houaphanu), jejíž obyvatelé, podnětení Patchajem, odmítli platit opiovou daň a vykonávat *corvée*. Na vojenský oddíl, vyslaný k jejich potrestání, Hmongové nastražili léčku a porazili ho.

Povstání se rychle šířilo. Na svém vrcholu pokrývalo rozlohu 40 000 km². Hmongové bojovali v oblasti Dien Bien Phu v severozápadním Vietnamu (Tonkinu), v laoském Louangphrabangu, Houaphanu, Louangphrabangu a Xiengkhouangu, v 5. vojenské oblasti.³⁴⁵ Hlavní centra povstání v Laosu byla v oblasti Sopsan (*Khet Sopsán*), *mjangu* Son (*Són*), pohoří Ley (*Phu Lej*), pohoří Louang (*Phu Luang*) a na pravém břehu řeky Ou (*Nam Ú*).

Hmongové bojovali jak pod přímým Patchajovým vedením, tak nezávisle v malých skupinách. Typický pro toto povstání byl, vedle mobilizace cestou klanových vazeb i jeho silný náboženský náboj. Mezi Hmongy se rozšířila pověst, že výzvu k povstání jim poslaly

³⁴⁵ *Pavatsát – 3. Viangt'an*, b.d., s. 18; Le Boulanger, P.: *Historie du Laos français 1893 – 1945*, c.d., s. 358 – 360; Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*, c.d., s. 214 – 216; Savina, F. M.: *Historie des Miao*, c.d., (1930), s. 238 – 239.

nebeské síly, které si přejí, aby vytvořili velké nezávislé království, jehož vládce – mesiáš, který bude plnit vůli nebes, jim přinese „štěstí, mír a rozkvět“. Hlavní město hmongského království mělo být v Dien Bien Phu.

Mesianismus je v prostředí Hmongů silný a často se objevuje v krizových situacích. Kořeny má ještě v čínských dobách, ve víře v bájně krále-spasitele, bojující proti čínským uchvatitelům. Prvním z těchto králů byl Sin Say (*Sin Saj*), syn prvního muže a ženy, stvořených poustevníkem za pomoci kouzel z jílu. Proslavil se jako bojovník se zlými obry a špatnými duchy. Hmongská legenda vypráví:

„Sin Say byl silný a laskavý muž. Když mu bylo 25 let, jeho město ohrožoval velký zlý obr. Hrozil, že město zničí a Sin Saje zabije. Sin Say proto poslal obrovi zprávu, že s ním chce bojovat. Obrovy oči zrudly pekelným ohněm. Toho dne obr nevydržel zůstat ve svém domě. Bručel a řval jako zlý hrom. Létal po nebi a proměňoval se na tisíce a tisíce malých obrů, kteří měli bojovat proti velkému Sin Sajovi.

Sin Say však vzal zrnka rýže, nasypal si je do úst a pak je zase vyprsknul ven. Ze zrněk rýže se tímto kouzlem stali hmongští vojáci, kteří Sin Sajovi pomohli zvítězit.

Když potom byli všichni zlí obři, včetně toho největšího, zabiti, Sin Say řekl: ‚Když zůstanu ve světě lidí, nebude tady pro mě práce. Musím jít zabít zlé obry a špatné duchy na onen svět.‘ Na rozloučenou řekl svým hmongským vojákům: ‚Zůstaňte na vysokých vrcholcích hor, protože když tu nebudu, mohou zlí obrové a duchové přijít a škodit vám. Jste stateční bojovníci, čekejte, dokud se nevrátím.‘ Když dohovořil, vzplanul a ve chvílce shořel. Proto dnes Hmongové říkají, že jsou Sin Sajovi vojáci, žijí na kopcích a věří, že když jim bude těžko, Sin Say se vrátí a zachrání je.³⁴⁶

Poslední z těchto králů byli Chi Chon (*Ťi Ťon*) a Va Yee Leng (*Va Ji Leng*). Zatímco první byl prý synem kance, druhý byl mistrem bojových umění a narodil se s létajícím mečem u boku. Hmongové věří, že kdo tento meč najde, stane se příštím hmongským králem. Když jdou Hmongové do boje, říkají, že jdou „dělat krále“.

Patchay si byl dobře vědom, že k mobilizaci Hmongů je nutné vzpouru ideologicky posvětit. Titul *tao fa*, který si přisvojil, znamená v překladu „Vládce nebes“. Patchay tvrdil, že dostává přímé rozkazy od Houa Taje (*Hua Taje*), legendárního hrdiny který se zrodil ze spojení panny a kance, bojoval proti Číňanům, nakonec byl však lstí poražen a zabit. Svě hmongské bojovníky vedl do boje s pevnou vírou, že působením těchto sil kulky neopustí

³⁴⁶ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 217 – 218.

hlavně francouzských pušek; navíc ho doprovázela mladá žena v magické zástěře, jež měla zachytit kulky, které by byly přesto vystřeleny.³⁴⁷

Hmongové zcela rozvrátili koloniální administrativu v severním Laosu. Již od počátku bojů prokazovali svoji vysokou způsobilost pro vedení partyzánské války v členitém horském terénu a úspěšně poráželi trestné oddíly. Laoská koloniální správa byla nakonec nucena požádat o pomoc generálního guvernéra Indočíny. Ten do povstaleckých oblastí vyslal pravidelné vojenské jednotky z Hanoje a Saigonu, jež v severním Laosu začaly provádět osvědčenou taktiku „pacifikace“. Jednalo se o největší vojenskou akci, jakou doposud Francouzi v Laosu zorganizovali. Nuceně přesídlovali celé vesnice, zatýkali horaly, pálili jim úrodu. I přes dílčí bojové úspěchy byli povstalci již v březnu 1921 zbaveni velké části podpory, kterou jim poskytovalo místní obyvatelstvo. Vedle represí k tomu přispělo i vyhlášení nového *modu vivendi* pro Hmongy, jimž Francouzi přislíbili zrušení opiové daně, uznání jejich zvyklostí a vlastní správu založenou na tradicích (pod francouzským dohledem).

Francouzi v této situaci poslali k Hmongům najatého vraha, který 17. listopadu 1922 zabil Patchaje v Muong Hepu (*Mýang Hěpu*).³⁴⁸ Po Patchajově smrti se mnoho jeho stoupenců vzdalo a povstání pomalu odumřelo. Vůdcové povstání byli s'tati v Nonghetu před očima stovek Hmongů, které Francouzi donutili se zde shromáždit. Nejstarší pamětníci ještě v roce 1985 vyprávěli Garymu Yia Lee, že si živě pamatují meče dopadající na krky popravených povstalců.³⁴⁹

Ostatní Hmongští rebelové museli zaplatit kompenzaci padesáti indočínských piastrů za každého zabitého Laa nebo Vietnamce, nehledě na náhrady za ztráty domů, dobytka a úrody.³⁵⁰ Gary Yia Lee zaznamenal, že od Hmongů bylo vybráno 375 kilogramů stříbrných

³⁴⁷ Tamtéž, s. 219 – 220.

³⁴⁸ *Pavatsát – 3. Viang'tan*, b.d., s. 18; Le Boulanger, P.: *Historie du Laos français 1893 – 1945*, c.d., s. 358 – 360; Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*, cd., s. 214 – 216; Savina, F. M.: *Historie des Miao*, c.d., (1930), s. 238 – 239; Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos: The Hmong in the Lao State*. *Peninsula*, č. 11/12, 1985/1986, s. 215 – 232, <http://members.ozemail.com.au/~yeulee/History/ethnic%20monirities%20and%20national%20building%20in%20laos.html>; Gunn, G. C.: *Shamans and rebels. The Ba'chai (Meo) rebellion of Northern Laos and Northwest Vietnam (1918 – 1921)*". *Journal of Siam Society* (Bangkok), 1986, Vol. 74, ss. 107 – 121.

³⁴⁹ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

³⁵⁰ Gunn, G. C.: *Shamans and rebels. The Ba'chai (Meo) rebellion of Northern Laos and Northwest Vietnam (1918 – 1921)*", c.d., s. 120.

ingotů a mincí. Mnoho z těch, kdo neměli na zaplacení, muselo prodávat či dávat do zástavy svůj majetek a dokonce i děti.³⁵¹

4. 4. Druhá světová válka

4. 4. 1. Japonská okupace

Propuknutí 2. světové války v Evropě společenské dění v Laosu příliš nepoznamenalo – alespoň ne okamžitě. Výraznější byl až ohlas porážky a okupace Francie Německem v červnu 1940. Německé vítězství významně povzbudilo expanzionistické záměry Japonska a souseda Laosu – Thajska – v jihovýchodní Asii. Dne 9. ledna 1941 thajská armáda i přes mírovou smlouvu s Francií zaútočila na laoská území ležící při pravém břehu Mekongu.³⁵² Na severu obsadila část území království Louangphrabang a na jihu provincii Champassac. Thajské letectvo bombardovalo město Louangphrabang. Thajci ve stejné době vtrhli i do Kambodže. Francouzská námořní eskadra v reakci na tyto události zničila thajskou flotilu v Siamském zálivu. Na souši však Francouzi byli poraženi u Yan Dang Khoumu a donuceni k ústupu. Japonci ve sporu viděli ohrožení svých strategických zájmů, zejména v otázce kontroly Siamského zálivu a dovozu strategických surovin. Znepřáteleným stranám proto vnutili mírovou smlouvu, na jejímž základě byli Francouzi (resp. Pétainova vláda ve Vichy) přinuceni postoupit Thajsku 53 000 km² laoského území.³⁵³ Aby Francouzi poněkud uklidnili Louangphrabangského krále Sisavang Vonga (*Sisavang Vonga*), a alespoň částečně kompenzovali jeho územní ztráty, uzavřeli s ním novou Dohodu o protektorátu, která nahradila konvenci z roku 1917. Dohodu podepsali maršál Henri Pétain a král Sisavang Vong 29. srpna 1941. Království Louangphrabang získalo na základě smlouvy provincie Vientiane, Xiengkhouang a Louangnamthu.³⁵⁴ Sisavang Vongova syna prince Savang Vatthanu Francouzi oficiálně uznali následníkem

³⁵¹ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

³⁵² Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis*, c.d., s. 31.

³⁵³ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d., (1964), s. 19; Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*, c.d., s. 48.

³⁵⁴ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d., (1964) s. 19.

trůnu a louangphrabangská královská rada byla přetvořena na radu ministrů. Ministerským předsedou se stal princ Phetsarat (*Phetsalát*), který zároveň získal i titul vicekrále – *upakháta*. Jeho nevlastní bratr princ Souvannarat (*Suvannalát*) získal křeslo ministra hospodářství a králův bratr princ Setha (*Setha*) obsadil post ministra vnitra. Ostatní úřednická místa pak byla rozdělena mezi členy dvou větví královské rodiny: v čele jedné skupiny, která představovala progresivní směr laoské politiky, stál ambiciózní a vlivný princ Phetsarat a jeho bratři; druhou, konzervativní, tvořili stoupenci tradiční politiky v čele s králem.

Rada ministrů se scházela za předsednictví vysokého francouzského úředníka a měla omezenou autoritu. Skutečný význam těchto změn chápaly pouze laoské vzdělané kruhy. Mezi širokými vrstvami obyvatelstva si získaly větší ohlas pouze oslavy, uspořádané u příležitosti připojení nových provincií k Louangphrabangu. Nicméně srpnová smlouva představovala počátek nové moderní etapy laoské politiky.³⁵⁵

Správa zbytku laoského území prodělala pouze několik dílčích změn. Francouzi ještě před podepsáním nové dohody o protektorátu provedli v Laosu administrativní reformu. Na příkaz generálního guvernéra Indočíny zde zřídili úřady laoských guvernérů provincií – *tao khuengů*. Jinými slovy, laoští úředníci získali větší podíl na přímém řízení provincií, ovšem nadále pod dohledem francouzských rezidentů, kteří posty guvernérů dříve zastávali. Místa guvernérů a nejvyšší úřady obsadili členové laoské elity. Francouzi vedle toho posílili složení a kvalitu svých evropských kádrů. Na nižších stupních administrativy k výraznějším přesunům nedošlo.

Francouzi v rámci změny dosavadní politiky zrušili plány na řízenou migraci Vietnamců do Laosu, které počítaly s přesunem 100 000 Vietnamců do údolí Song Khon (*Sóng Khón*) jižně od Savannakhetu a 50 000 Vietnamců na planinu Boloven.³⁵⁶ Koloniální správa posílila vojenské posádky podél laosko-thajské hranice a zřídila i první armádní jednotky *Chasseurs laotiens* („Laoských střelců“) složené z Laosanů.³⁵⁷ Na rozvojové projekty v Laosu vyčlenila podstatně vyšší částky. Obnovila program výstavby komunikací, škol, zemědělských a lesnických středisek, zmrazený v roce 1934 hospodářskou krizí.³⁵⁸

³⁵⁵ Srv.: Toye, H.: Laos. Buffer State or Battleground, c.d., s. 63.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 61.

³⁵⁷ Fall, B. B. Anatomy of Crisis, c.d., s. 33; Toye, H.: Laos. Buffer State or Battleground, c.d., s. 61.

³⁵⁸ Toye, H.: Laos. Buffer State or Battleground, c.d., s. 61.

Tato opatření život horalů příliš nepoznamenala. Hmongové, Phuthajové, skupiny *Láo Thēngú* aj. žili i nadále svým tradičním životem. Bylo to způsobeno jak obtížností kontaktu s horami, tak i neochotou Laů dělit se o získané výhody s příslušníky horských menšin. Počet horalů, kteří do roku 1940 dosáhl středoškolského vzdělání, byl minimální.³⁵⁹ Za situace, v níž etnické menšiny neměly stejné podmínky pro moderní rozvoj jako Laové, byly značně omezeny možnosti jejich integrace do nově vznikajícího státního organismu. To se neblaze projevilo v následujících letech.

Mezitím dne 7. prosince 1941 místního času Japonci napadli americkou vojenskou základnu Pearl Harbour na Havajských ostrovech a zničili ji. V několika hodinách poté vtrhl japonský expediční sbor do Thajska a vynutil si nerušený průchod jeho územím. Ve stejné době japonská vojska vstoupila do Hanoje a obsadila zde strategicky významné pozice. Na základě společného ujednání o obraně Indočíny donutila generálního guvernéra ke slibu, že koloniální úřady neučiní nic, co by bránilo operacím japonských ozbrojených sil rozmístěných v Indočíně.³⁶⁰ Začalo podivné japonsko-francouzské dvojvládní v Indočíně – uspořádání, které bylo faktickou japonskou okupací při zachování francouzské administrativy.

V Laosu japonské jednotky obsadily jižní oblasti (na severu byly japonské posádky rozmístěny až v roce 1945).³⁶¹

Japonská přítomnost měla na slabou laoskou ekonomiku tíživý dopad. Japonci konfiskovali vesničanům skot, omezovali výsev rýže na úkor plodin potřebných pro válečný průmysl, nutili Laosany k účasti na výstavbě vojenských objektů. Po zahájení vojenských operací v Tichomoří byly silně narušeny vnější obchodní styky Indočíny a omezen dovoz průmyslového zboží. Pro uspokojení válečných potřeb a pokrytí nákladů na vydržování japonské armády se koloniální správa musela ve větší míře zaměřovat na efektivní využívání vlastního materiálního a lidského potenciálu.

Francouzi začali při hledání dodatečných zdrojů zisku podporovat produkci opia. Výrazně zvýšili jeho výkupní cenu a vyvolali tak skutečný opiový „boom“. Opiový mák se

³⁵⁹ Toye uvádí, že tohoto stupně vzdělání nedosáhl ani jeden příslušník horských etnických skupin (Toye, H.: *Laos. Buffer State or Battleground*, c.d., s. 62), ovšem na konci 30. let ukončili střední školu hmongský předák Touby Ly Fong a jeho bratr.

³⁶⁰ Mrázek, R.: *Jihovýchodní Asie ve světové politice 1900 – 1975*. Svoboda, Praha 1980, s. 252.

³⁶¹ Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 51.

stal na severu Laosu převládající kulturou a z velké části vytlačil takové plodiny jako rýži a kukuřici.³⁶² Z obavy, že by Japonci mohli odhalit jejich opiový obchod, Francouzi upustili od přímé správy Hmongů v provinciích Samneua (Houaphan) a Xiengkhouangu a nahradili ji řízením prostřednictvím hmongských *t'ao táséngů*.

K zajištění pravidelných a dostatečně velkých dodávek opia Francouzi hledali mezi předáky horských etnických skupin svého „silného muže“. Nalezli ho v Ly Fougovi (*Lí Fungovi*), kterého jmenovali náčelníkem distriktu Nonghet (*Nónghét*). Přispěli tak k prohloubení klanového sporu, který začal před více jak sedmdesáti lety a později významně ovlivnil etnickou mobilizaci Hmongů a rozložení sil v celém severovýchodním Laosu.

4. 4. 1. 1. Hmongský klanový spor (I)

Francouzi v horách severovýchodního Laosu nadále udržovali daňový systém, který zavedli vládci knížectví Xiengkhouang. Protože od místních úředníků striktně vyžadovali určené částky v plné výši, ti, aby si zajistili svůj podíl *kin mjang*, začali daně svévolně navyšovat. Hmongové tak byli nuceni platit dvojnásobek poplatky bez toho, že by se mohli kamkoli odvolat. Nakonec se tři *kaitongové* z oblasti Nonghetu postavili na odpor. Roku 1896 společně zorganizovali léčku na výběrčí daní a jejich ozbrojené strážce ve vesnici Khang Phanieng (*Khang Phaněng*) v Muong Khamu.³⁶³ Francouzi revoltu zažehnali tím, že se s Hmongy dohodli na ustavení hmongského *táséngu* řízeného hlavním vyjednavatelem rebelů, *kaitongem* Muas Zoov Kaimem (*Mua Zó Kaimem*). Na základě tohoto uspořádání hmongští předáci vybírali sami daně od svých lidí a měli značnou autonomii. Ve správě hmongských záležitostí již nezáviseli na vůli správců laoských *táséngů* a *mjangů* a daně odevzdávali přímo francouzským úředníkům.³⁶⁴ Toto uspořádání v budoucích letech podnítilo sklon hmongského vedení k přímému jednání a spojení s jeho západními

³⁶² Koževnikov, V. A.: Očerki novejšej istorii Laosa, c.d., s. 50 – 51.

³⁶³ Yang Dao: Les Hmong du Laos face au developpement, c.d., s. 46.

³⁶⁴ Savina, F. M.: Histoire des Miao, c.d., (1924), s. 238.

partnery (tedy Francouzi a později Američany), namísto s ústřední vládou, v níž dominovali Laové.³⁶⁵ Na pozadí těchto událostí se rozvinul vleklý hmongský klanový spor.

Pro Hmongy je příznačné značně rozvinuté příbuzenské cítění a vědomí sounáležitosti, které díky klanovým vazbám často pokrývá rozlehlá území. V čele jejich seskupení obyčejně stojí předák nejvýznačnějšího klanu. V kraji Nonghetu existovaly tři hmongské elitní klany – Lee (*Li*), Mua (*Mua*) a Lo (*Ló*), přičemž význam klanu *Mua* časem upadl. Protože sem klan *Ló* přišel z Číny jako první, jeho předák, *kaitong* Pasi Lo Bliayao (*Pasi Ló Bliajáo*), se stal nominálním vůdcem celé oblasti.

Klan *Li* se usadil v Nonghetu později. Předák *Líú* vedl hmongské povstání v provincii S'čchuan a když roku 1856 Číňané zahájili genocidu horských etnik, nařídil svým čtyřem synům, aby odvedli ty, co přežili, na jih. Sám kryl jejich ústup.

Třebaže byl Ly Foug příbuzným klanu *Li*, nestýkal se s jeho členy. Ly Fougův otec přišel do Nonghetu v roce 1865. Pracoval tehdy jako nosič pro Číňany. Přestože byl vzdálený příbuzný místních *Líú*, *kaitong* Ly Nhiavu (*Li Niavu*) ho odmítl, když požádal o přijetí do klanu. Pocházel totiž z Jün-nanu, nikoliv ze S'čchuanu jako nonghetští *Líové*, a nadto byl ochoten pracovat jako nosič – tedy otrok – u nenáviděných Číňanů. Ly Fougův otec si musel založit vlastní malou osadu. Oženil se s místní dívkou a měl s ní několik dětí. Naneštěstí přicházely na svět s vážnými vrozenými vadami. Výjimkou byl třetí syn, Ly Foug, který prokazoval značnou inteligenci a jazykové nadání. Již v mládí hovořil plynně čínsky a laosky a byl schopen se dorozumět vietnamsky a francouzsky. Nadto byl silně ctižádostivý.

Příbuzenské svazky jsou u Hmongů základem moci a být členem opovrhované rodiny není zrovna nejlepší vysvědčení, zajišťující bezproblémovou kariéru. Aby se Ly Foug toto „prokletí“ zbavil, rozhodl se přiznít se do rodiny nejvýznamnějšího *kaitonga* v oblasti Nonghetu, Lo Bliayaa (*Ló Bliajáa*).

Lo Bliayao byl nejen hlavou významného klanu *Ló*, ale na místní poměry měl i značné bohatství. Podle vyprávění pamětníků, která zaznamenal Gary Yia Lee, značně vydělal zejména na tom, že v Nonghetu pomáhal Francouzům potlačit Patchajovo povstání a poté byl pověřen vybíráním válečných náhrad od rebelů. Podle pamětníků „dobytek, který

³⁶⁵ Lee, G. Y.: Ethnic Minorities and National Building in Laos, c.d.

získal, naplňoval údolí, které bylo možné projít až po třech hodinách pochodu a peníze, které nashromáždil, naplňovaly kovovou truhlu, kterou neunesli ani dva silní muži“.³⁶⁶

Tradiční hmongská svatba má neobvyklý průběh. Jestliže se mladý muž chce oženit s nějakou dívkou, za pomoci přátel ji unese a ukryje se s ní do té doby, dokud není manželství završeno. Tento zvyk je dnes na ústupu. I v době, kdy byl běžně praktikován, však únos nebýval uskutečněn, dokud k němu rodiče dívky nedali tichý souhlas. V roce 1918 si Ly Foug, který už měl dvě manželky, vyhlédl Lo Bliayaovu nejoblíbenější dceru May (*Maj*). Namísto pokusu o dohodu s otcem, který by ho jistě odmítl, podplatil Majina strýce, aby zinscenoval únos. Když byla May zneuctěna, Ló Biayaovi nezbylo, než přijmout nezvaného zetě do rodiny. Aby alespoň využil jeho schopností, přidělil mu post jakéhosi svého osobního tajemníka.

May porodila Ly Fougovi syna Toubyho a potom ještě dceru. Přesto jejich manželství nebylo šťastné. Při jedné hádce ve čtvrtém roce manželství Ly Foug svoji ženu krutě zbil. Zoufalá May se rozhodla spáchat sebevraždu a spolkla velkou dávku opia. Rozhněvaný Lo Bliayao svého zetě vyhnal a přerušil všechny styky s klanem *Lí*. I když Ly Foug neměl s klanem *Lí* dobré vztahy, podle hmongské tradice byl jeho pokrevním příbuzným a klan nesl odpovědnost za jeho činy. Napětí mezi oběma klany rostlo a v nonghetských horách se schylovalo k válce. Aby se vyhnuli přímé konfrontaci mezi klany, Francouzi rozdělili distrikt na dvě části. Klan *Ló* nadále spravoval oblast Keng Khouay (*Keng Khuáj*) a klan *Lí* dostal oblast Phoc Boun (*Phok Bun*). Rozdělení Nonghetu přijali Hmongové bez protestů a mír byl zachován.

V prosinci 1935 *kaitong* Lo Bliayao zemřel. Jeho smrt znamenala přerušení posledních svazků se starými hmongskými „královstvími“ v jižní Číně. Zároveň byla počátkem vážných problémů klanu *Ló*. *Kaitongův* nejstarší syn a nástupce Chong Tou (*Ťong Tu*) se svému energickému a autoritativnímu otci nevyrovnal a povinnosti náčelníka distriktu ho nezajímaly. Otcovy peníze a dobytek rozhazoval ve hře s místními čínskými a vietnamskými obchodníky.³⁶⁷ Když nedokázal v oblasti zorganizovat výběr daní, zbavili ho Francouzi úřadu.

Podle vyprávění jednoho z pamětníků Vang Senga z Nonghetu: „Chong Tou a Ly Foug jednou vybrali pět indočínských piastrů daně na hmongskou rodinu – že budou zřizovat pole. Když ale měli peníze pohromadě, žádná pole nezřídili. Hráli karty a ty peníze

³⁶⁶ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

³⁶⁷ Tamtéž.

prohráli. Chong Tou se bál hněvu lidí a proto se rozhodl odstoupit z funkce náčelníka distriktu.³⁶⁸

Ly Fong okamžitě využil příznivé situace a nabídl se, že daně vybere. Za to ho koloniální správa jmenovala na Chong Touovo místo. Ly Fong se tak, 70 let poté co jeho otce odmítl klan *Lí*, stal nejmocnějším Hmongem v Nonghetu.

Proti Ly Fongovým mocenským ambicím se postavil druhý Lo Bliayaův syn, Faydang. Ten byl daleko energičtější, než jeho bratr. Pamětníci ho popisují jako tvrdého, rozhodného muže s vynikající pamětí, zvyklého poroučet. I na jen náhodně pronesenou poznámku byl schopen reagovat třeba o několik měsíců později.

Krátce poté, co Ly Fong získal svůj úřad, se Faydang vydal pěšky na téměř 200 kilometrů dlouhou cestu do hlavního města. Zde požádal o pomoc královského prince Phetsarata, jednoho z mála laoských aristokratů, kteří projevovali horalům sympatie. Kupodivu uspěl. Phetsarat ho vyslechl, přislíbil mu podporu a na závěr schůzky mu daroval vzácný roh z nosorožce.³⁶⁹ Následně skutečně zakročil ve Faydangův prospěch a přesvědčil všechny zúčastněné – Francouze, Ly Fonga a laoskou šlechtu – aby souhlasili s tím, že Faydang se stane náčelníkem distriktu Keng Khouay, jakmile Ly Fong zemře, nebo ho nemoc donutí vzdát se úřadu.

I když Ly Fong navenek souhlasil, měl jiné plány. Chtěl své rodině uchovat významné postavení natrvalo a všemožně se proto snažil získat přízeň Francouzů. Velice dobře věděl, jak si Francouzi cení kvalitního koloniálního vzdělání. Svě tři syny proto odeslal na studia do školy ve městě Xiengkhouangu a později na lyceum do Hanoje. Stali se tak prvními Hmongy, kteří kdy studovali na střední škole. Když se Ly Fongův nejstarší syn Touby v roce 1939 vrátil domů, byl jediným Hmongkem v Nonghetu, který hovořil plynule francouzsky a měl i dostatečné vzdělání. Ly Fong díky tomu dokázal prosadit, aby Francouzi Toubyho jmenovali náčelníkem v Phoc Bounu.

Když Ly Fong v září 1939 zemřel, kandidovali Touby a Faydang před shromážděním hmongských předáků v Keng Khouaji na jeho uprázdněné místo. Přítomen byl i francouzský komisař. Zatímco Faydang způsoboval Francouzům potíže, Touby jim vždy prokazoval loajalitu. Byl také ochoten sloužit jako agent při nákupu opia a omezovat jeho prodej pašerákům. Francouzský komisař proto hned v úvodu voleb bez jakéhokoliv

³⁶⁸ Osobní interview, Nonghet (Laos), březen 1993.

³⁶⁹ Tamtéž.

vysvětlení oznámil, že Faydang je z voleb vyloučen. Touby tak hladce zvítězil a ovládl oba náčelnické posty v Keng Khouaji i Phoc Bounu. Křehká mocenská rovnováha hmongských klanů byla narušena.

S počátkem 2. světové války a zvýšením zájmu Francouzů o opium byla Toubyho politická kariéra zajištěna. Několik měsíců po svém zvolení náčelníkem distriktu se Touby stal jediným hmongským členem francouzské komise pro nákup opia. V Nonghetu zvýšil roční daň z tří stříbrných piastrů na přemrštěných devět piastrů s tím, že tuto částku mohli horalé nahradit třemi kilogramy surového opia. Protože jich většina byla příliš chudá, aby dokázala shromáždit dostatečný peněžní obnos, museli daň platit v opiu. Před Toubyho nástupem do úřadu vesničané zpravidla neprodukovali více, než 1 – 2 kg opia za rok. Nyní museli zvětšovat rozlohu svých makových polí. To při úrodnosti půdy a poměrně vysoké koncentraci hmongského obyvatelstva způsobilo, že se Nonghet stal jedním z nejvýznamnějších opiových regionů v Indočíně.³⁷⁰

Ve své funkci prostředníka mezi Francouzi a Hmongy měl Touby značné příjmy. Francouzský historik Caply však tvrdí, že nebyl motivován finančně: „Touby měl sny, představoval si větší nezávislost pro Mey v království, meoské funkcionáře a školy. Chtěl uchovat národní svébytnost Meů a jistě chtěl být náčelníkem všech, kdo v Laosu hovoří jazykem Meů“.³⁷¹

Koloniální správa aplikovala Toubyho opatření na všechny severolaoské horské distrikty. To vedlo k tomu, že se zde opium stalo hlavní zemědělskou komoditou. Jeho produkce stoupla více než dvojnásobně a dosáhla výše 30 – 40 tun za rok. Francouzští

³⁷⁰ V této práci jsem události klanového sporu z Nonghetu popsal na základě vyprávění Faydanga, tak jak ho zachytil v polovině 50 let australský novinář Winfred Burchett během své návštěvy na základně hmongských levicových partyzánů v džungli severního Laosu (Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*, c.d.). Pohled z druhé strany zachytil zejména Američan Alfred McCoy, autor knihy *The Politics of Heroin in Southeast Asia* (c.d.), která se v 70. letech stala v USA bestsellerem. Vyvolala značnou nevoli americké tajné služby CIA, o níž se v souvislosti s nelegálním obchodem s drogami nechvalně zmiňuje. Zajímavé doplňující informace o sporu shromáždil na základě vyprávění pamětníků Dr. Gary Yia Lee, hmongský výzkumník žijící v Austrálii (Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.). S McCoyem jsem se setkal v roce 1999. Svoji verzi založil na interview s Toubym Ly Fongem. „Spor měl podstatně hlubší kořeny, než by se na první pohled zdálo,“ prohlásil během interview. V tom s ním souhlasím. Mé podání, poněkud odlišné od Mc Coye, vychází z údajů zmiňovaných autorů, které jsem doplnil o vyprávění Hmongů z Nonghetu sebraná v roce 1993. Srv. též Nožina, M.: *Cesty za opiem*, c.d., s. 174 – 178.

³⁷¹ Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 83.

agenti byli sice pověřeni skoupit celou úrodu, ve skutečnosti jim ovšem horalé nikdy nepřiznali více, nežli jednu třetinu své produkce. Zbytek prodávali pašerákům.³⁷²

4. 4. 2. Protijaponský odboj

Během války v Laosu nepůsobili jenom Francouzi, kteří se přihlásili k režimu ve Vichy a přijali francouzsko-japonské dvojlvládí. Zejména od konce roku 1943 začali předáci hnutí Svobodné Francie věnovat oblasti Indočíny zvláštní pozornost. Dne 8. prosince 1943, tedy krátce po skončení konferencí Spojenců v Káhiře a v Teheránu, kam nebyli zástupci Svobodné Francie přizváni a kde se mimo jiné jednalo o budoucím osudu kolonií, vystoupil generál de Gaulle se zvláštním prohlášením o Indočíně. Rozhodným způsobem se v něm vyslovil za její navrácení Francii. Prohlásil, že se Svobodná Francie nikdy nesmířila s japonskou okupací Indočíny, že Francie odmítá všechny akce a ústupky, které by mohly být uskutečněny proti jejím právům a zájmům. Dále oznámil, že Francie bude pokračovat v boji až do konečné porážky agresora a úplného osvobození všech zemí Indočínského svazu. Pokud se týká národů Laosu, Vietnamu a Kambodže, nezmínil se ani náznakem o možnosti, že by mohly získat nezávislost; pouze se nejasně vyjádřil o určité „změně statusu“.³⁷³

Francouzi chápali, že pouze aktivní účast v bojích v Indočíně jim může zajistit jejich nároky. Proto se souhlasem Britů vytvořili v Indii akční službu zaměřenou na Indočínu. Na palubách britských letadel odtud do Vietnamu, Laosu a Kambodže dopravovali zpravodajsko-diverzní skupiny. Role hlavní základny pro organizování podvratných akcí a pro přípravu příchodu francouzské armády byla přisouzena Laosu. První skupina byla do Laosu vyslána v dubnu 1944.³⁷⁴

Přívrženci generála De Gaulla vytvořili v Laosu několik tzv. „organizací ozbrojeného odporu“ (*organisations de la résistance militaire*). Významné byly zejména skupiny „Donjon“ v severním Laosu, „Pavie“ ve středním Laosu a také skupina v Pakse (*Páksé*).³⁷⁵

³⁷² McAlister, J. T., Jr.: Mountain Minorities and the Viet Minh: A Key to the Indochina War. In: Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations, II., c.d., s. 821.

³⁷³ Koževnikov, V. A.: Očerki..., c.d., s. 51.

³⁷⁴ Caply, M.: Guérilla au Laos. Paris 1966, s. 24.

³⁷⁵ Srv. tamtéž, s. 53 – 64.

Organizace odporu a zpravodajsko-diverzní skupiny měly za úkol provádět výzvědnou službu, sabotáže, připravovat místa pro výsadky, zřizovat skladiště zbraní a vojenského materiálu, který jim pravidelně shazovala letadla, apod. Zpravodajsko-diverzní skupiny byly složeny průměrně z 12 Laosanů – Laů nebo příslušníků etnických menšin. Veleli jim Francouzi, kteří před válkou žili v Indočíně.³⁷⁶ Působily v celém Laosu a úspěšně spolupracovaly s horaly.

Kromě bojových skupin v Laosu existovala i občanská odbojová organizace francouzských úředníků. Jejím hlavním úkolem bylo „podle míry osvobození“ přebírat kontrolu nad úřady a obnovovat koloniální správu.³⁷⁷ Práce v podzemním hnutí se účastnili i někteří vysocí laoští hodnostáři, známí svými dřívějšími profrancouzskými postoji – princ Boun Oum (*Bun Um*), *tao khueng* provincie Champassacu, Kou Volavong (*Kú Vólavong*), pozdější *tao khueng* Thakheku a laoský ministr obrany, Leuam Insisiengmay (*Ljäm Insísiangmaj*), pozdější *tao khueng* Savannakhetu. K hnutí odporu se připojil i Touby Ly Foug.³⁷⁸

V prosinci 1944 Francouzi začali vysílat vojenské poradce i do severovýchodního Laosu. Dne 27. ledna 1945 vysadili v provincii Xiengkhouangu kapitána Ayrollese, aby zde převzal velení nad skupinou francouzských důstojníků, kteří měli vyvíjet protijaponské aktivity v oblasti Planiny džbánů. Zahájili rovněž nábor hmongských bojovníků. Nikdo z francouzských důstojníků však nehovořil hmongsky. V této situaci byl Touby se svým středoškolským vzděláním a plynulou franouzštinou předurčen stát se důležitou osobností francouzsko-hmongského odboje v provincii. Již na počátku ho Francouzi jmenovali velitelem hmongské milice. Touby dne 6. března 1945 svolal do svého domu v Nonghetu schůzi hmongských předáků. Tam jim představil kapitána Ayrollese a získal od nich slib podpory proti Japoncům.³⁷⁹ V následujících měsících navštívil řadu hmongských vesnic a agitoval zde ve prospěch Francouzů. Když začalo být zřejmé, že se neuskuteční spojenecká invaze do Tonkinu a že bude potřeba určitý čas k tomu, aby Francouzi zorganizovali svoji

³⁷⁶ V severním Laosu veleli dvěma takovým skupinám major Imfeld a kapitán Fabre. Imfeld byl před válkou zaměstnancem geografické služby a Fabre zastával místo ředitele úřadu pro osvětu v Louangphrabangu. (Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 22, 42, 66).

³⁷⁷ Tamtéž, s. 56.

³⁷⁸ Toye, H.: *Laos. Buffer State or Battleground*, c.d., s. 65.

³⁷⁹ Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 85.

reokupační armádu, obdrželo velení odboje v severním Laosu příkaz, aby dále rozšířilo nábor Hmongů pro partyzánské operace. Toubyho postavení se tak ještě více upevnilo³⁸⁰

Faydang se k Toubymu nepřipojil. „Cokoliv udělají Toubyho stoupenci, Faydangovi stoupenci musejí udělat opačně“, prohlašoval od své volební porážky.³⁸¹

Všeobecně však byla aktivita partyzánských jednotek v Laosu silně omezena nedostatkem zbraní a střeliva.

4. 4. 3. Japonský převrat a nárůst laoského nacionalismu

S blížícím se koncem války vzrůstalo napětí mezi Japonci a doposud loajální vichystickou koloniální správou. Ta proto plánovala stažení svých hlavních vojenských jednotek z měst do oblastí, odkud by mohly, v případě, že na ně Japonci zaútočí, ustoupit do hor. Provedení tohoto plánu však zabránila japonská armáda, která 9. března 1945 provedla převrat. Během 24 hodin zlikvidovala francouzskou koloniální správu v Indočíně, odzbrojila francouzské vojenské jednotky a intervenovala francouzské občany ve Vietnamu, Kambodži a Laosu. Kolem šesti tisíc Francouzů a tří tisíc domorodých vojáků se pokusilo probojovat z Tonkinu do Číny; některé jednotky operovaly roztráštěně v horách. Americké síly v Jün-nanu dostaly rozkaz neposkytovat Francouzům pomoc. Rovněž francouzští vojáci, kteří uprchli na čínské území, byli převedeni pod Čankajškovo velení a do bojů v Indočíně zasáhli pouze ti z nich, kteří létali jako navigátoři amerických bombardérů. Sever Laosu, kde se v Phongsaly místní francouzské jednotky společně s oddíly, které se sem probily z Vietnamu, postavily na odpor, Japonci dokázali pacifikovat až v dubnu 1945. Kapitulaci odmítli i *Chasseurs laotiens*, kteří odešli do hor.³⁸²

I po převratu na území Laosu dále působily francouzské diverzně-zpravodajské skupiny vyslané z Indie. Pro „zachování francouzské přítomnosti“ v Laosu však dostaly rozkaz ukončit veškerou diverzní činnost, provádět pouze zpravodajskou službu a vyhýbat se

³⁸⁰ Tamtéž, s. 144.

³⁸¹ Interview Vang Sengem, Hmongem z Nonghetu (Laos, provincie Xiengkhouang), březen 1993.

³⁸² Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis*, c.d., s. 33, Toye, H.: *Laos. Buffer...*, c.d., s. 64 – 65.

přímé konfrontaci s nepřítelem.³⁸³ Do ilegality odešli princ Boun Oum, Leuam Insisiengmay a další. S Francouzi nadále udržovali tajné styky někteří laoští úředníci.

Britové začali odbojové skupiny ve zvýšené míře zásobovat zbraněmi a vybavením. V květnu a červnu byli v Laosu vysazeni i první styční důstojníci známé britské Force 136.³⁸⁴

Japonci po zlikvidování francouzské koloniální správy oznámili, že Laos byl začleněn do „Velké východoasijské sféry společného rozkvětu“ a přiměli krále Sisavang Vonga, aby dne 8. dubna 1945 vyhlásil nezávislost království Louangphrabangu. Poté tento akt rozšířili na celý Laos.³⁸⁵ Ústřední místa v byrokratickém aparátu, dříve vyhrazená pouze Francouzům, zaujali Laosané – ovšem pod dohledem japonských „poradců“.

Počátkem roku 1945 vznikla nacionalistická organizace Lao Pen Lao (*Láo Pen Láo*, „Laos Laosanům“). Založili ji laoští úředníci a intelektuálové, kteří z různých příčin emigrovali v roce 1940 z Laosu. Vůdcem organizace se stal veterinární lékař Oum Sananikon (*Um Sananikón*), příslušník početné a vlivné rodiny Sananikonů z provincie Vientiane. Organizace si vytkla za hlavní cíl boj proti japonským okupantům. Byla ve spojení s americkým Úřadem strategických služeb (OSS) a získávala od něj prostředky. Během dubna až srpna 1945 se vedení Lao Pen Lao snažilo zakládat v Laosu skupiny odporu a výcvikové tábory. Až do skončení války se mu však tyto aktivity nepodařilo příliš rozvinout.

Ve stejné době se také v kruzích domácí laoské inteligence, úřednictva a části aristokracie šířila myšlenka na získání nezávislosti. V řadě částí země docházelo po oslabení francouzského dohledu stále častěji ke vzpourám a ozbrojeným vystoupením příslušníků různých etnických skupin. Vytvořily se tak podmínky pro rozvoj dalšího boje za samostatnost a pozdější vznik národně osvobozené organizace Lao Issary (*Láo Itsaly*, „Svobodného Laosu“).

³⁸³ Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 132.

³⁸⁴ Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis*, c.d., s. 33.

³⁸⁵ Koževnikov, V. A.: *Očerki...*, c.d., s. 53; Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis*, c.d., s. 34.

4. 5. První válka v Indočíně

4. 5. 1. Návrat Francouzů

Dne 15. srpna 1945 japonský císař prohlásil, že bezpodmínečně přijímá diktát vítězů. Druhá světová válka skončila. Pro země Indočíny však toto datum znamenalo začátek dlouhého a obtížného období, které pro ně mělo daleko hlubší a tragičtější následky, nežli právě skončený světový konflikt.

Když Japonsko oznámilo svoji kapitulaci, začal japonský okupační štáb v Thakheku stahovat své oddíly do Thajska.³⁸⁶ Do 14. září nezůstala v severním Laosu jediná japonská jednotka.³⁸⁷ Podle postupimských dohod měla celý Laos a severní Vietnam až po 16. rovnoběžku obsadit čínská nacionalistická armáda, zatímco jih poloostrova se stal okupační zónou Britů.

Dne 18. srpna 1945 ministerský předseda laoské královské vlády princ Phetsarat prohlásil, že nezávislost získaná pod japonským dohledem by měla být považována za legální, nehledě na japonskou porážku. Ve stejné době oznámil vytvoření výboru Lao Issary, jako jádra nově vznikající laoské politické strany s nacionalistickým programem. Ve výboru pracovali Phetsaratův bratr princ Souvanna Phouma (*Souvanna Phúma*), jeho nevlastní bratr princ Souphanouvong (*Souphanouvong*) a také řada dalších laoských politiků a zaměstnanců civilní správy.³⁸⁸

Ani Francouzi nezůstali v Laosu nečinní. V období od 13. do 17. srpna obdrželi velitelé profrancouzských partyzánských skupin řadu instrukcí nařizujících jim připravit se na přijetí japonské kapitulace (toto právo nakonec zůstalo vyhraženo britským a čínským vojákům), obsazení správních center a zabezpečení pořádku. Major Imfeld (krycím jménem Norois), který velel jedné z partyzánských skupin v severním Laosu, byl jmenován velitelem všech francouzských sil odporu s právem vést jednání.³⁸⁹

Imfeld dne 28. srpna vstoupil s deseti muži do Louangphrabangu. O dva dny později přiměl krále Sisavang Vonga, aby uznal, že „protektorát Francie nad Louangphrabangem

³⁸⁶ Fall, B. B.: Anatomy of Crisis, c.d., s. 35.

³⁸⁷ Koževnikov, V. A.: Očerki..., c.d., s. 58.

³⁸⁸ Fall, B. B.: Anatomy of Crisis, c.d., s. 35.

³⁸⁹ Caply, M.: Guérilla au Laos, c.d., s. 111.

neskončil“, zbavil prince Phetsarata postu premiéra a souhlasil se začleněním Laosu do Indočínské federace kontrolované Francouzi. Nacionalisté na to reagovali vytvořením vlastní vlády tzv. Pathet Laa (*Pathét Láo*, „Země Laosu“), která v den svého ustanovení vyhlásila nezávislost Laosu a zveřejnila první laoskou ústavu. Cíle soupeřících stran byly určeny.³⁹⁰

Koncem roku 1945 jedna z profrancouzsky orientovaných skupin, podporovaná místním *tao myangem*, obsadila město Paksan (*Páksan*) ležící na jih od Vientiane. Na severovýchodě hmongské oddíly Touby Ly Founa ovládly bez jediného výstřelu město Xiengkhouang.³⁹¹ Počátkem roku 1946 vstoupily do Laosu z vietnamského a kambodžského území jednotky francouzského expedičního sboru. Dne 21. března rozdrtily u města Thakheku nezkušenou a špatně vyzbrojenou armádu vlády Pathet Laa. Dne 23. dubna Francouzi obsadili Vientiane a 13. května Louangphrabang. Vláda Pathet Laa uprchla do Thajska. Pod francouzským dohledem byla ustanoven nový kabinet v čele s princem Kindavongem (*Kindávongem*), členem dynastie Louangphrabangských *upakhátů* a bratrem prince Phetsarata.³⁹²

4. 5. 2. Počáteční fáze konfliktu a příčiny neúspěchu laoského nacionalistického hnutí

Koncem 2. světové války se v Indočíně stále výrazněji prosazovala levicová Liga nezávislosti Vietnamu (*Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi* – Viet Minh) vedená Ho Či Minem. Aktivisté hnutí šířili i na území Laosu protifrancouzskou propagandu a organizovali základny ozbrojeného odboje. V pohraničních laosko-vietnamských oblastech rozvíjel Viet Minh rovněž propagandu mezi příslušníky horských etnických skupin. Když Japonci kapitulovali, ozbrojené oddíly levice kontrolovaly tak významné strategické body, jako město Thakhek a Pakse. Dále na jihu zavlály rudé prapory se žlutými hvězdami, symbol Ho Či Minova hnutí, nad městy Naphao (*Napháo*) a Thephone (*Théphón*).³⁹³

³⁹⁰ Caply, M.: *Guérilla au Laos*, c.d., s. 312; Koževnikov, V. A.: *Očerki...*, c.d., s. 58 – 61.

³⁹¹ Koževnikov, V. A.: *Očerki ...*, c.d., s. 63; McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin in Southeast Asia*, c.d., (1972), s. 84.

³⁹² Koževnikov, V. A.: *Očerki ...*, s. 63 – 64.

³⁹³ Srv. Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d., (1971), s. 326.

Již od jara 1945 byl ve spojení s Viet Minhem i princ Souphanouvong. Koncem září a počátkem října 1945 zformoval ve vietnamském Hue s pomocí Viet Minhu malou ozbrojenou skupinu. Tran Van Dinh, který byl jejím členem, později napsal, že do oddílu byl vybrán on a šest dalších důstojníků. Velení Viet Minhu jim dále přidělilo „pět dalších vojáků, 15 starých pušek a jeden starý kulomet typu Bren“.³⁹⁴ Tato výzbroj byla věrným obrazem materiálních zdrojů Viet Minhu. Tran Van Dinh přesto tvrdí, že Viet Minh přikládal rozvoji laoského hnutí odporu velký význam.

Počátkem října vyrazila skupina ve starém autobuse na více jak 300 km dlouhou cestu z Hue do Savannakhetu. Přesun jí trval sedm dní. Již cestou se totiž pokoušela o agitaci mezi příslušníky etnických menšin, jejichž vesnicemi projížděla.³⁹⁵ V Savannakhetu se k Souphanouvongovi připojil Kayson Phomvihan, který již předtím působil ve Viet Minhu a později v laoském hnutí odporu. Do Souphanouvongova příjezdu v Savannakhetu zorganizoval několik odbojových buněk. Měl úzké kontakty s vietnamskými komunisty a rovněž v budoucích letech zastával jejich stanoviska. Společně se Souphanouvongem začali organizovat „národně-osvobozenecké výbory“.

V souvislosti s organizováním nového hnutí se vyskytla i řada problémů. Tran Van Dinh vzpomíná, jak laoští předáci, s výjimkou prince Souphanouvonga, pohlíželi na vietnamské „poradce“ s nedůvěrou. To činilo jejich práci „značně delikátní a obtížnou“.³⁹⁶

Těžkosti se objevily i při jednáních se zástupci Lao Pen Laa. Na rozdíl od Viet Minhu, který v souladu se svojí marxistickou ideologií vyzýval k mobilizaci všeho obyvatelstva Indočíny proti návratu Francouzů, aktivisté Lao Pen Laa vycházeli z úzce nacionalistických stanovisek a snažili se pouze o sjednocení Laů, žijících na obou březích řeky Mekongu v Thajsku a Laosu.³⁹⁷ Až po složitých jednáních se 8. října 1945 spojily síly laoského nacionalistického hnutí do organizace nazvané „Armáda osvobození a obrany Laosu“ (*Kóngthap Potpoj Le Tanhtán Láo*). Jejím vrchním velitelem se stal princ Souphanouvong a náčelníkem štábu Phoumi Nosavan (*Phúmi Nosavan*).³⁹⁸ Výběr Souphanouvonga do této

³⁹⁴ Tran Van Dinh: *The Birth of Pathet Lao Army*. In: *Laos: War and Revolution*. c.d., s. 424 – 425.

³⁹⁵ Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: *North Vietnam and the Pathet Lao. Partners in the Struggle for Laos*, c.d., s. 33.

³⁹⁶ Tran Van Dinh: *The Birth of Pathet Lao Army*, c.d., s. 429.

³⁹⁷ Toye, H.: *Laos. Buffer State or Battleground*, c.d., s. 69.

³⁹⁸ Tran Van Dinh: *The Birth of Pathet Lao Army*, c.d., s. 429 – 430, 432.

funkce nebyl náhodný. Jako příslušník královské rodiny měl princ značný vliv mezi Laosany a zároveň měl dobré vztahy s Vietnamci.

Hnutí od počátku trpělo nedostatkem zbraní. Situace se změnila k lepšímu až poté, když se mu podařilo získat část japonské vojenské výzbroje. Proběhla i konfiskace zbraní vietnamského obyvatelstva.³⁹⁹ Bojová síla Souphanouvongových jednotek tak postupně vzrostla.

Armáda osvobození zpočátku úspěšně operovala proti profrancouzským partyzánským skupinám ve středním Laosu. Invazi francouzského expedičního sboru, který tvořilo 1300 francouzských parašutistů a 3000 příslušníků laoských pomocných oddílů, však zastavit nedokázala.⁴⁰⁰ Po prázce u Thakheku se část laoských jednotek, včetně jejich velitele, zraněného prince Souphanouvonga, probila přes Mekong do Thajska. Druhá část ustoupila do hor a přešla na partyzánský způsob boje. Tyto jednotky však byly roztříštěné, měly špatnou výzbroj a špatné velení.⁴⁰¹

První Souphanouvongův pokus o mobilizaci laoského obyvatelstva proti Francouzům neuspěl. Tento neúspěch měl řadu příčin, z nichž mnohé měly své kořeny v minulosti. Především to byla příliš úzká sociální základna hnutí, založená převážně na laoském a vietnamském obyvatelstvu měst. Tato situace byla způsobena nutností co nejrychleji zorganizovat ozbrojený odpor proti Francouzům. Předáci měli jen velice málo času na to, aby mohli vyvíjet širší propagandu mimo centrální oblasti, případně se snažit o překonání tradičních společenských bariér, oddělujících Laosany od Vietnamců, obyvatele měst od obyvatel vesnic, obyvatele nížin od obyvatel hor. Hnutí tak víceméně, podobně jako laoská povstání v minulosti, zůstalo omezeno na jedinou etnicko-geomorfologickou vrstvu a městské menšiny. Ve vědomí Laů navíc nadále přetrvávala tradiční obava z Vietnamců a jejich rozpínavosti. Laosko-vietnamské spojení bylo pouhým „sňatkem z rozumu“, ohrožovaným okamžitým rozpadem při propuknutí národnostních sporů.

Ti, kteří hnutí řídili, i velká část těch, kteří se ho účastnili, neměli jasnou představu o dalším postupu, jestliže se jim podaří vybojovat nezávislost, a neměli ani společnou ideologickou základnu.

³⁹⁹ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d., (1971), s. 325.

⁴⁰⁰ *Area Handbook for Laos*. Ed.: G. C. Hickey, HRAF – 23, University of Chicago, Chicago 1955, s. 40.

⁴⁰¹ Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: *North Vietnam and the Pathet Lao*, c.d., s. 34.

V důsledku chybné strategie došlo již v první fázi bojů k paradoxní situaci, kdy Francouzi okupovali venkov a vedli moderními zbraněmi partyzánskou válku, zatímco laoští nacionalisté okupovali města a vedli konvenční válku primitivními zbraněmi. Nacionalistické hnutí tak bylo hned od počátku zbaveno jedné z nejdůležitějších podmínek pro vedení úspěšné války proti silnějšímu nepříteli – výhody využití terénu. V rozhodujícím okamžiku muselo v nedostatečném počtu a s nedostatečnou výzbrojí přijmout konvenční způsob boje s daleko lépe vybaveným a vycvičeným francouzským expedičním sborem. To mu zákonitě přineslo porážku.

Souphanouvong si tyto chyby uvědomil a po vzoru Viet Mínhu se rozhodl pro radikální změnu strategie. Ta vedle přechodu na partyzánskou válku zahrnovala i sociální mobilizaci horalů. I když se snažil hnutí co nejrychleji znovu zkonsolidovat, účinnější bojové akce v horách byl schopen zahájit až na konci padesátých let.

4. 5. 2. Sociální mobilizace horalů

Pět let následujících po porážce nacionalistů u Thakheku nebylo obdobím velkých bitev ani rozsáhlých vojenských operací. Boj, který během něj probíhal, měl většinou skrytější podobu. Jednalo se v něm o opětovné upevnění koloniální správy na straně jedné a o co nejrozsáhlejší a nejúčinnější zapojení obyvatel Laosu do protifrancouzského odboje na straně druhé. Obě strany si přitom uvědomovaly, že klíčovou rolí v jejich budoucím úspěchu nebo neúspěchu budou mít horalé. Proto se snažily o jejich co nejširší sociální mobilizaci.

Mobilizace laoských horalů byla v následujícím období prováděna „zvenčí“ – na rozdíl od předcházejících období, kdy pod vnějším tlakem probíhala „zevnitř“. M. Halpern upřesňuje, že v případě mobilizace přicházející zvenčí její těžiště leží „ve vytrvalém rozbíjení a rekonstrukci základních vazeb mezi jednotlivci, skupinami a idejemi“ (...) „prvky jsou rozbíjeny, vazby mezi nimi zpřetrhány. Specificky jsou rozbíjeny zděděné vazby, konkrétní spojení mezi jednotlivci, skupinami a koncepcemi, které lidem dávají schopnost vyrovnat se zároveň s kontinuitou a změnou, spoluprací a konfliktem, se spravedlností“.⁴⁰²

⁴⁰² Halpern, J. M.: A Redefinition of the Revolutionary Situation. In: Miller, N. – Aya, R.: National Liberation: Revolution in the Third World. The Free Press, New York 1971, (ss. 1 – 26), s. 16 – 19.

Na jejich místě jsou vytvářeny nové vazby, které „ustanovují jedinečnou a základní podstatu moderního věku“.⁴⁰³

Tato mobilizace byla organizována silami, jejichž politické, hospodářské, sociální aj. koncepty, ideje i zájmy se pouze zčásti překrývaly s idejemi, zámy a koncepty obyvatel hor. Lidé, kteří tuto mobilizaci prováděli, jednali podle jiných diskursů, než jaké byly diskursy příslušníků horských etnik. To zákonitě vedlo ke štěpení a destrukci tradičních sociálních vazeb horalů, existujících sociálních systémů a komunikačních schémat, ke skupinové dezorientaci. Tato dezorientace vytvářela příznivé podmínky pro následnou vojenskou a politickou mobilizaci horalských komunit ve prospěch jednotlivých politických uskupení. Ve svém základě tedy nebyla ničím jiným, nežli využitím, popř. rozbitím a nahrazením tradičních idejí a sociálních vazeb novými idejemi a vazbami odpovídajícími záměrům soupeřících stran.

Příslušníci horských etnik zaujímali k narůstajícímu konfliktu, jehož těžiště leželo v počátečním období v prostředí obyvatel měst a nížin, v naprosté většině lhostejný postoj. S nárůstem strategické role horských oblastí však do něj byli stále hlouběji vtahováni.

Mezi horskými skupinami většinou neexistovaly stabilnější sociální vazby většího rozsahu. Pro efektivní mobilizaci bylo proto nezbytné překonat tuto roztržičnost a vytvořit co nejpevnější organizaci, schopnou nadále působit jako ucelený hospodářský, sociální či vojenský útvar. Je nutné zdůraznit, že tento druh společenské mobilizace nezahrnuje pouze ozbrojené složky. Vedle náboru branců do vojenských jednotek úspěch každého povstaleckého nebo protipovstaleckého hnutí závisí i na podpoře širokých vrstev obyvatelstva, které mu poskytuje nezbytné informace, potraviny, materiální pomoc, úkryt aj. Přímou úměrně jeho narůstající spoluprací narůstají i operativní schopnosti povstaleckých nebo protipovstaleckých jednotek. Hraje se tedy o maximální koncentraci a využití lidského i materiálního potenciálu k dosažení vytčených cílů.

Soupeřící strany si pro své záměry zvolily značně rozdílnou strategii a taktiku, které odpovídaly jejich potřebám, ideologii, sociálním, materiálním i fyzickým možnostem. Zatímco postupy laoského hnutí odporu vycházely z čínských a vietnamských komunistických vzorů, aktivity Francouzů (a později laoské královské vlády podporované USA), v mnohém navazovaly na starší koloniální národnostní politiku a prověřené způsoby vojenské mobilizace. Ani v jednom případě tedy nešlo o zcela nové přístupy, ale o využívání jinde prověřených metod.

⁴⁰³ Tamtéž.

4. 5. 3. Politický vývoj po porážce u Thakheku

Vítězství Francouzů Thakheku a následná reokupace Laosu přinutily vládu Lao Issary k odchodu do thajského exilu. Hnutí bylo porážkou paralyzováno a v jeho vedení propukly spory o další postup. Princ Phetsarat, který studoval v Oxfordu, prosazoval vizi nezávislé konstituční monarchie v Laosu. Souvanna Phouma, který „byl srdcem francouzský aristokrat“ a oženil se s atraktivní Francouzskou, sice také požadoval větší nezávislost, ale byl ochoten přistoupit na kompromisy s Francouzi. Naproti tomu princ Souphanouvong jakýkoliv kompromis odmítal.⁴⁰⁴ A tak, zatímco Phetsarat a Souvanna Phouma se pokoušeli s Francouzi vyjednávat, Souphanouvong se stále více ztotožňoval s idejemi Viet Minhu. Rozpor mezi třemi nevlastními bratry z královského rodu znamenal počátek rozštěpení Lao Issary.

Souphanouvong odcestoval v červenci 1946 do Hanoje, kde se setkal s Ho Či Minem a generálem Vo Nguyen Giapem. Podařilo se mu zde získat vietnamskou podporu pro protifrancouzskou činnost a pro přípravu ozbrojených sil na návrat do Laosu. V létě 1946 zahájil činnost Výbor odporu východního Laosu podporovaný Viet Minhem. Mezi jeho členy bylo několik pozdějších vůdců hnutí Pathet Lao. Zásluhou aktivit výboru v letech 1946 – 1949 postupně rostla bojová síla laoských partyzánských jednotek – zejména v horských obastech při hranici s Vietnamem.⁴⁰⁵

Mezitím došlo k definitivnímu rozchodu Souphanouvonga s bangkokým vedením Lao Issary. Souphanouvong a jeho nejbližší spolupracovníci, ovlivnění strategií Viet Minhu,⁴⁰⁶ pochopili, že jejich hlavním omylem bylo založení revoluce pouze na městském obyvatelstvu, neschopném vést dlouhodobou partyzánskou válku. Naopak horalé s jejich vojenskými schopnostmi a bohatou povstaleckou minulostí mohli tvořit vynikající jádro dalšího odboje proti Francouzům. K tomuto účelu bylo ovšem nutné zmobilizovat co největší část obyvatelstva bez ohledu na etnickou příslušnost a vybudovat si silné bojové zázemí.

Vedení Lao Issary v Bangkoku zůstalo daleko pozadu za Souphanouvongovými snahami o získání podpory etnických menšin. Exilová vláda byla totiž bez výjimky složená

⁴⁰⁴ Warner, D.: *The Last Confucian*. The Macmillan Company, New York 1963, s. 245.

⁴⁰⁵ Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: *North Vietnam and the Pathet Lao*, c.d., s. 38.

⁴⁰⁶ K otázce strategie vedení partyzánské války ve Vietnamu srv. Vo Nguyen Giap: *Národně osvobozená válka ve Vietnamu*. Naše vojsko, Praha 1971.

z členů laoských elitních rodin, kteří většinou zastávali vyhraněné etnocentrické názory. Ty jim znemožňovaly překonat tradiční společenskou bariéru, oddělující je od obyvatel venkova a od příslušníků jiných etnik. Na Souphanouvongův postup pohlíželi s despektem a nedůvěrou. Podle jejich názoru byla nesprávná již Souphanouvongova spolupráce s tradičními rivaly Laosu – Vietnamci; zcela nepřijatelná pak byla jeho snaha o spojení s „rasově méněcennými“ příslušníky horských etnik. V této době vedení Lao Issary nebylo připraveno přijmout jakýkoliv nový vojenský nebo politický program, který by překračoval tradičně vymezené sociální a etnické hranice. To omezilo jeho akceschopnost na minimum a v budoucnu vedlo k defetistickým postojům.

Zatímco členové exilové vlády trávili čas neplodnými politickými debatami, Souphanouvong zahájil přípravu svých sil v Thajsku na návrat do Laosu a k přechodu na partyzánský způsob boje.⁴⁰⁷ Během roku 1947 a počátkem roku 1948 vykonal řadu cest po Laosu, dohlížel na budování partyzánských základů, jednal s náčelníky horalů a veliteli izolovaných skupin odporu, které již v Laosu působily.

V řídké osídleném laosko-vietnamském pohraničí byla v té době značně složitá situace. Operovala zde řada malých protifrancouzských jednotek. Některé z nich měly úzké kontakty s vládou Lao Issary nebo s ní sympatizovaly, jiné, zejména různé etnické skupiny, bojovaly nezávisle.⁴⁰⁸ Existovaly zde i etnické skupiny, které žily ve stavu permanentní revolty po celé koloniální období.⁴⁰⁹ Řada partyzánských jednotek úzce spolupracovala s Viet Minhem. Jeho podpora gradovala od dodávání potravin, peněz, zbraní a munice až po vysílání vietnamských poradců a agitátorů mezi horaly.

Příslušníci Souphanouvongových jednotek v Thajsku postupně získávali zkušenosti při případech francouzských konvojů a posádek podél thajsko-laoské hranice. Třebaže jejich útoky nebyly nikdy tak nebezpečné jako akce Viet Minhu v deltě Rudé řeky, Francouze značně znepokojovaly.⁴¹⁰ Od konce roku 1947 se tyto jednotky začaly přesouvat ze západu na východ Laosu – tedy dále od Thajska a blíže k Vietnamu – do centrálních hor.

Partyzáni zahájili v horských oblastech po vzoru Viet Minhu rozsáhlou „ozbrojenou propagandu“ s cílem vytvořit „lidové základny odporu“. Koncem roku 1948 a počátkem

⁴⁰⁷ Burchett, W. G.: Mekong Upstream, c.d., s. 227.

⁴⁰⁸ Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: North Vietnam and the Pathet Lao, c.d., s. 37 – 38.

⁴⁰⁹ Burchett, W. G.: Mekong Upstream, c.d., s. 207.

⁴¹⁰ Dommen, A. J.: Conflict in Laos, c.d. (1964), s. 30.

roku 1949 již v severovýchodním a jihovýchodním Laosu existovala řada „vojenských zón“. Phoumi Vongvichit (*Phúmi Vongviít*) udává, že od roku 1947 do srpna 1950 vznikly takové zóny v Muong Singu, Louangphrabangu, Samneua, Vientiane, Khammouanu, Attapeu, Saravanu, Savannakhetu aj.⁴¹¹ Povstalci měli silný vliv zejména v provincii Samneua.

Dne 20. ledna 1949 Souphanouvong vyhlásil úplnou autonomii svých partyzánských jednotek a přerušil poslední kontakty s laoským nacionalistickým táborem v Thajsku, jehož členové vyjednávali s Francouzi a stále otevřeněji se připravovali na návrat do Vientiane. Exilová vláda naproti tomu Souphanouvonga oficiálně sesadila z ministerského postu. Bylo to však již jen prázdné gesto. Za čtyři měsíce po podepsání dohody mezi zástupcem Francie a laoským králem o pokračujícím členství Laosu v Indočínském svazu a o poskytnutí omezené samostatnosti (19. července 1949) vydalo vedení Lao Issary dekret, v němž oznámilo rozpuštění své exilové vlády, armády a všech svých občanských i vojenských organizací (24. října 1949). Téměř všichni vedoucí představitelé hnutí, kteří se nepřipojili k Souphanouvongovi (s výjimkou prince Phetsarata), se vrátili do laoského politického života a ke spolupráci s Francouzi v laoské administrativě.⁴¹²

4. 5. 4. Počáteční fáze mobilizace horských etnik

Jestliže mělo laoské hnutí odporu za této situace uspět, bylo pro něj životně nezbytné vybudovat v horách stabilní základnu. Jeho ozbrojené propagandistické skupiny proto tajně navštěvovaly vesnice, vedly agitační práci a ve stylu Viet Minhu vytvářely centra odporu. První taková skupina vznikla 20. ledna 1949. Jmenovala se *Látsavong* („Královská dynastie“). Rovněž jiné skupiny nesly jména králů starého Laosu – „Setthathirat“, „Fa Ngoum“ aj.⁴¹³ Evokovaly tak vzpomínky na nezávislost Laosu.

Agitaci povstalců mezi laoským obyvatelstvem napomáhala i společenská situace v zemi. V poválečném období zde 2x – 3x vzrostla výše různých daní – z hlavy, z dobytka, z ovocných stromů apod. Daně místy dosáhly i dvacetinásobné výše. Každá vesnice musela

⁴¹¹ Phoumi Vongvichit: *Le Laos et la lutte...*, c.d., s. 49.

⁴¹² Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: *North Vietnam and the Pathet Lao*, c.d., s. 44; Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis*, c.d., s. 43.

⁴¹³ Koževnikov, V. A.: *Očerki...*, c.d., s. 74.

zásobovat armádu rýží, masem apod. Rolníci byli odváděni na výstavbu strategických cest, mostů, letišť a vojenských opevnění, na přenášení nákladů. Se zavedením branné povinnosti (23. března 1950) podléhali mobilizaci muži od 21 let, ovšem v praxi byli do laoské armády nabíráni muži mezi 18 až 45 roky, přičemž každá vesnice měla povinnost poskytnout vládě 2 – 5 branců. Zároveň s tím probíhaly i násilné odvody.⁴¹⁴

Zatímco v nížině se centrálním úřadům podařili situaci stabilizovat, v horách docházelo stále častěji ke střetům s povstalci. V jejich řadách bojoval rostoucí počet příslušníků etnických menšin.

Již v roce 1945 se na jihu znovu začali aktivizovat *Láo Thēngové*. Vedli je synové legendárního Kommadama Sithon a Khamphan. Byli osvobozeni z vězení během lidového povstání proti Japoncům a Francouzům v srpnu 1945.⁴¹⁵ Sithon roku 1946 odešel s posledními oddíly Lao Issary do Thajska. Již následujícího roku se však do jižního Laosu vrátil a začal organizovat odboj *Láo Thēngů* v provincii Attapeu. V roce 1950 zde pod jeho vedením vznikla organizace Kommadamovo bojové hnutí (*Khabuan Kántosu Namdój Ong Kommadam*).⁴¹⁶

Na severozápadě Laosu vyvrcholil dlouholetý hmongský klanový spor, který ve svém důsledku vyústil v rozštěpení *Láo Súngů* na dvě vzájemně soupeřící frakce.

4. 5. 4. 1. Hmongský klanový spor (II)

Když Japonci v dubnu 1945 pacifikovali laoský sever, obsadila japonská armáda Nonghet. Faydang japonské vojáky nadšeně přivítal, naproti tomu Touby byl jako spojenec Francouzů zatčen, podařilo se mu však uprchnout do džungle. Skrýval se společně s několika francouzskými důstojníky v okolí hory Phou Sonu (*Phu Sónu*) a řídil odtud své profrancouzské hmongské milice.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 73.

⁴¹⁵ Třetího Kommadamova syna odvedli za války z vězení Japonci, aby jim sloužil jako nosič zavazadel. Od té doby o něm zprávy mizí (Burchett, W. G.: Mekong Upstream, c.d., s. 212).

⁴¹⁶ Koževnikov, V. A.: Očerki..., c.d., s. 73.

⁴¹⁷ Lee, G. Y.: Ethnic Minorities and National Building in Laos, c.d.

Francouzi za pomoci francouzských parašutistů a místních partyzánů znovu ovládli Laos v září 1945, ovšem město Xiengkhouang v listopadu 1945 obsadily oddíly Lao Issary. Odtud je 26. ledna 1946 vytlačily laoská armáda pod velením Chao Saykhana (*Ťao Sajkhána*) a Toubyho hmongské milice.

V září 1946 Král Sisavang Vong jmenoval Toubyho za jeho služby *ťao mýangem* Hmongů v Xiengkhouangu. Stalo se tak na základě intervence francouzského komisaře v Laosu Raynonda. *Ťao khuengem* celé provincie Xiengkouangu se stal Chao Saykhan. Byl to příslušník staré rodiny vládců Xiengkhouangu a Toubyho spolužák ze studií. Za japonské okupace se skrýval společně s Toubym. Chao Saykhan úzce spolupracoval s hmongskými předáky na straně královské laoské vlády až do vítězství komunistů v roce 1975.⁴¹⁸

Faydang a jeho stoupenci byli naproti tomu po odchodu Japonců zbaveni jakékoli podpory a vytlačeni do severního Vietnamu Toubyho milicí. Popis těchto událostí se u jednotlivých účastníků liší.

Americký spisovatel Alfred McCoy nám podává verzi příběhu, který popsal na základě interview s Touby Ly Foungem: Po opětovném obsazení města Xiengkhouangu nařídilo francouzské velení Toubymu, aby se vrátil do Nonghetu. Jeho novým úkolem bylo zajišťovat bezpečnost oblasti a bránit pronikání Viet Minhu přes blízkou vietnamskou hranici. Protože Touby Faydangovi nedůvěřoval, poslal do jeho vesnice vyjednavče se vzkazem, že Faydang má potvrdit svoji věrnost vládě. Třebaže Faydang v té době nebyl ve spojení s Viet Minhem ani laoskými nacionalisty, odmítl. Tehdy Touby, který nyní měl moderní zbraně a nadbytek munice, vyslal oddíl šedesáti mužů, aby Faydangovu vesnici obklíčili a příslušníky klanu *Ló* postříleli. Faydang však útok očekával a vesničanům proto již předtím nařídil, aby spali v polích. V době, kdy útok začal, již Faydang a přibližně dvě stovky jeho stoupenců prchali přes hranici do Vietnamu. Tam navázali kontakt s Viet Minhem.⁴¹⁹

Pamětníci z Nonghetu naproti tomu vzpomínají: „Když Touby utekl do lesa, nechal tady rodinu. Japonci spolupracovali s Faydangovým klanem. Šli také za Toubyho ženou a zásilnili ji. Když odešli z Nonghetu, Faydang vládl sám. Jenomže Touby se vrátil a klan *Lí* obvinil Faydanga jako přítele Japonců z toho, co se stalo. Pak chtěl klan *Lí* Faydanga zabít

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin in Southeast Asia*, c.d., (1972) s. 84 – 85.

a Faydang utekl do lesa – do Vietnamu, do oblasti Phou Kua (*Phu Kua*), kde začal spolupracovat s vietnamskými partyzány.⁴²⁰

Sám Faydang vyprávěl australskému levicovému novináři W. Burchettovi: „Když se vrátili Francouzi, usadila se vojenská posádka asi sedm kilometrů od naší vesnice. Vojáci nám brali všechno – od rýže a alkoholu až po buvoly ... Jednou nás oloupili o poslední zrnko rýže. Musel jsem sestoupit do rovin, abych rýži nakoupil a naši lidé měli co jíst. Rýži jsem sice koupil, ale na zpáteční cestě mě zatkli a vzali mi dokonce i tu. Mé zatčení tehdy zavinili Touby a Tuzeu (Toubyho bratr – pozn. aut). Věděli, že Francouze nenávidím. Uprchl jsem a vrátil se do vesnice. Francouzi vyslali vojáky, aby nás obklíčili. Se čtyřmi svými přáteli a dvěma chlapci jsem v noci obklíčením proklouzl do džungle. Vzali jsme si s sebou pušky a samostřily, na Francouze jsme však neútočili. Vystřelili na nás a dva z mých přátel zabili. Čekali jsme, až Francouzi odejdou, ti však zůstali a my jsme proto přešli na horu blízko u hranic a zřídili si tam základnu. Brzy po našem příchodu za námi nepřítel vyslal hlídku šedesáti vojáků, které veleli dva francouzští důstojníci. Připravili jsme na ně léčku a čekali jsme, až přijdou do těsné blízkosti. Byli jsme pouze tři dospělí a dva chlapci, osm jsme jich však zastřelili samostřily a zbytek uprchl. Bylo to naše první vítězství. Francouzi se otrávených šípů báli a nechali nás nějakou dobu na pokoji.“⁴²¹

Jedna z četných mytologizujících historek o Faydangovi tvrdí, že v době, kdy se skrýval, provázela ho do boje jeho žena. Boj mohl trvat celý den, i déle, a často nebyl čas připravit si předem dostatečnou zásobu šípů. Faydangova žena se skryla v určité vzdálenosti za manželem, aby měl dost místa na manévrování. Během boje řezala a upravovala šipy, opatřovala je železnými hroty – a posílala je z vlastního samostřílu Faydangovi do vlasů, jež měl podle hmongské tradice spleteny na zátylku do uzlu. Měl tak v přirozeném toulci vzadu na hlavě neustále zásobu šípů. Stačilo jen je vytáhnout, namočit do jedu a vyslat na nepřítele.⁴²²

Faydang tedy nakonec uprchl do Vietnamu, kde ho kontaktoval Viet Minh. O několik měsíců později se s oddílem Viet Minhu vrátil a začal v horách organizovat vlastní povstalecké hnutí, později známé jako „Protifrancouzská organizace *Láo Súngú*“ (*Samakhom Láo Súng Tan Falang*). Tíživé daně placené v opiu a vybírané Toubym přitom

⁴²⁰ Cít. podle interview s Vang Sengem, Hmongem z Nonghetu (Laos, Provincie Xiengkhouang), březen 1993.

⁴²¹ Burchett, W.: *Mekong Upstream*, c.d., s. 228 – 229.

⁴²² Nožina, M.: *Cesty za opiem*, c.d., s. 18.

byly hlavním argumentem jeho agitace. Postupně získal značný počet stoupců. Kombinací systému Viet Minhu a tradičních hmongských vojenských struktur z nich vytvořil pevnou organizaci a účinný nástroj obrany proti francouzské armádě.

Touby nadále organizoval Hmongy ve službách Francouzů. Původně lokální klanový spor tak ve svém důsledku vyústil v rozštěpení Hmongů v severním Laosu. V bratrovražedné válce bojovali Hmongové proti Hmongům s nebývalou tvrdostí.

4. 5. 5. Národní kongres v srpnu 1950 a program boje proti francouzským kolonialistům

V říjnu 1949 oznámila organizace Lao Issara své rozpuštění a následujícího měsíce francouzské letadlo dopravilo Souvanna Phoumu a dalších 25 umírněných předáků Lao Issary do Vientiane⁴²³ Souphanouvong a jeho radikální křídlo laoského nacionalistického hnutí se však rozhodli pokračovat v boji. Souphanouvong, ve snaze získat co nejširší podporu pro svůj nový program, svolal na 13.– 15. srpen 1950 národní kongres. Zúčastnilo se ho na 150 delegátů z různých společenských vrstev a etnických skupin. Delegáti schválili jednotnou strategii boje proti kolonizátorům pro následující období a také program na upevnění národní jednoty. Rozhodli o vytvoření Fronty osvobození Laosu – Neo Lao Issary (*Néo Láo Itsaly*). Podle oficiálního prohlášení nové organizace bylo jejím cílem „sjednocení všeho národa, všech společenských vrstev, všech náboženství, všech vlasteneckých politických stran pro boj za národní osvobození, za dosažení demokratických svobod na základě spojení různých vrstev obyvatelstva a především spojení dělníků a rolníků“.⁴²⁴ Do hnutí vstoupila řada menších organizací – Asociace osvobození /Laosu/ (*Samakhom Kusát*), Asociace svobodných žen (*Samakhom Menjing Itsala*) aj. Etnický prvek představovaly Protifrancouzská asociace *Láo Súngů* a Kommadamovo bojové hnutí. V čele „vlády“ Neo Lao Issara stanul princ Souphanouvong. Phoumi Vongvichit byl jmenován místopředsedou a ministrem vnitra. Ministry obrany a hospodářství se stali Kayson Phomvihán (*Kajsón Phnomvihán*) a Nouhak Phoumsavan (*Núhak Phúmsavan*). Sithon Kommadam a Faydang Lo Bliayao se stali ministry bez portfeje a ve vládě zastupovali zájmy *Láo Súngů* a *Láo Thēngů*.

⁴²³ Dommen, A. J.: Conflict..., c.d., s. 34.

⁴²⁴ La révolution Lao à 20 ans, b.m., (Neo Lao Issara) 1965, s. 10.

Souphanouvong se rovněž obrátil na prince Phetsarata s výzvou, aby do nového hnutí odporu vstoupil. Phetsarat však odmítl s odůvodněním, že nová organizace, „nejenže není čistě laoská“ (resp. je složená z příslušníků etnických menšin), ale má „komunistickou strukturu nadiktovanou Viet Minhem“.⁴²⁵ Phetsarat tedy nedokázal překročit tradiční etnické bariéry laoské politiky. Pravdu měl ovšem v tom, že usnesení kongresu, složení vlády a program Neo Lao Issara již jasně nesly znaky levicových hnutí.

4. 5. 5. 1. Mobilizace horských etnik prováděná laoským hnutím odporu

Sjezd přijal dvanáctibodový akční program na získání podpory širokých vrstev obyvatelstva. Program obsahoval zrušení koloniálních daní, zavedení spravedlivého daňového systému, zrušení robotních povinností, rozvoj zemědělství, průmyslu, dopravy a komunikací, snížení pachtovného, likvidaci negramotnosti aj. Oficiálně byla deklarována nutnost národní jednoty a rovnosti všech etnik. Místní partyzánské jednotky se měly postupně přetvářet v regionální síly a poté národní armádu.⁴²⁶

Program Neo Lao Issary začal být realizován nejprve v oblastech ovládaných povstalci, v nichž žilo v roce 1950 kolem 360 000 lidí. Na jeho základě zde byla zlikvidována stará koloniální administrativa vytvořeny samosprávné řídicí orgány složené z volených zástupců. V oblastech, kde probíhaly boje, místní správu jmenovala Neo Lao Issara.⁴²⁷

Hnutí odporu zavedlo jednotný daňový systém, založený především na odběru zemědělských produktů – většinou rýže. Výše daní se různila podle polohy polí. Ze zavlažovaných rýžových polí v údolích činil povinný odvod 3 – 6,5 kg rýže z každého kilogramu zasetých zrn. V horských oblastech byli vesničané osvobozeni od poplatků, jestliže jejich úroda byla nižší než 60 košů rýže nebo jestli vysévali méně než 20 kg semen. V případě, že vysévali více, daň činila 40 kg rýže.⁴²⁸

Orgány Neo Lao Issary začaly rozdělovat venkovskou půdu, která dříve náležela králi a laoské aristokracii. Zrušily rovněž zákon omezující obdělávání volné půdy, který zavedla

⁴²⁵ Sisouk na Champassak: Storm Over Laos, c.d., s. 27.

⁴²⁶ Koževnikov, V. A.: Očerki..., c.d., s. 75 – 76.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 77.

⁴²⁸ Burčett, U.: V'etnam i Laos v dni vojny i mira. Moskva 1963, s. 294.

koloniální správa. To mělo značný význam pro horalské komunity praktikující žďárové zemědělství, jimž tak byl umožněn volnější pohyb.⁴²⁹ Na druhé straně ovšem v důsledku této liberalizace docházelo k větší devastaci porostů při zakládání polí. To se v budoucích letech negativně projevilo na ekologii horských oblastí.

Byla zahájena edukační kampaň, zaměřená na rozvoj základního školství a likvidaci negramotnosti. Zřejmě nadsazené oficiální údaje Neo Lao Issary vrdí, že již v roce 1953 počet negramotných v povstaleckých oblastech poklesl z 95 % na 65 % a místy údajně negramotnost zcela vymizela.⁴³⁰

Pro výchovu kádrů byla zřízena politicko-vojenská školící střediska, kam byli vysíláni velitelé a vojáci, kteří se osvědčili v bojích. Jedno bylo v Ban Chian Kha (*Bán Āian Khá*) v provincii Phongsaly a druhé v Muong Sonu v provincii Samneua. Ve městě Samneua (středisku stejnojmenné provincie) Neo Lao Issara založila s pomocí instruktorů Viet Minhu Kommadamovu vojenskou akademii pro výcvik partyzánských velitelů. Vedle vojenské akademie zde fungovala i „Škola 44“ (*Honghian Sísipsi*) – vzdělávací centrum pro správní a politické činitele Neo Lao Issary v jejím rámci existovalo i speciální oddělení pro předáky různých etnických skupin, kde vyučování probíhalo v menšinových jazycích. Vedle toho bylo několik stovek Laosanů odesláno k dalšímu školení a výcviku do Hanoje, Pekingu a také do Sovětského Svazu.⁴³¹

Mezi příslušníky orkých etnických skupin působily agitační týmy, které se s prodlužováním konfliktu stále více soustřeďovaly na dlouhodobou politickou indoktrinaci. Na vesnické úrovni byl kladen pouze minimální důraz na vysvětlování levicových idejí či marxisticko-leninskou filozofii; agitátoři se zaměřovali na jednoduchou argumentaci a příklady, které horalé snáze chápali. Využívali přitom místních nesrovnalostí a slibovali sociální spravedlnost. Hlavními hesly aktivistů Neo Lao Issaryse staly: „Rovnost všech ras Laosu“, „zrušení *corvée*“, „zrušení nespravedlivých daní“, „společný boj proti Francouzům“.⁴³²

⁴²⁹ Koževnikov, V. A.: Očerki..., c.d., s. 77–78; Langer, F. F. – Zasloff, J. J.: North Vietnam ..., c.d., s. 52.

⁴³⁰ Le peuple du Pathet Lao lutte pour la paix l'indépendance, l'unité et la démocratie, b. m. (Neo Lao Issara), 1954, s. 33.

⁴³¹ Tamtéž, s. 33 – 34; Fall, B. B.: Anatomy ..., c.d., s. 63.

⁴³² Burchett, W.: Mekong Upstream, c.d., s. 232 – 233.

Do propagační práce byla zapojena i armáda Neo Lao Issary. Její příslušníci měli rozkaz během působení v určených oblastech pomáhat vesničanům obdělávat pole, stavět obydlí aj. a zároveň s nimi ideologicky pracovat. Pro práci s příslušníky etnických menšin byla vytvořena i zvláštní skupina, která se zaměřovala na jejich studium a vypracovávání optimálních metod pro jejich mobilizaci.⁴³³

Činitelé Neo Lao Issary obratně využívali tradičně silného rodinného citění horalů a jejich klanových vazeb. Jejich rodiny organizovali po 5 – 10 do tzv. „rodinných skupin“ koordinovaných osvědčeným kádrem. Na schůzích příslušníků těchto skupin jejich vedoucí podněcovali agitační debaty a vedli členy k disciplíně. Rodinné skupiny nadto sloužily jako účinný kanál, jehož prostřednictvím vedení Neo Lao Issary monitorovalo, co se děje ve vesnicích.⁴³⁴

V dlouhodobé strategii levicových hnutí však rodinné a klanové vazby hrály vedlejší úlohu. Příznačné bylo, že i když Neo Lao Issara tyto vazby na jedné straně využívala, na druhé straně je systematicky narušovala. Pokud to jen bylo možné, začala vesničany seskupovat podle pohlaví, věku, povolání aj. do organizací rolníků, žen, mládeže, mladých dívek aj. Dommen k soudobé situaci poznamenává, že bylo prakticky nemožné nebýt členem alespoň jedné z těchto organizací. Například ve čtyřčlenné rodině mohl být otec členem Rolnické federace (*Samakhom Sao Hajná*), matka Ženské federace (*Samakhom Menjing Láo*), dcera mohla působit ve Sdružení mladých dívek (*Júvannalí*) a syn ve Federaci mladých (*Samakhom Sáo Num*). Tak byla indoktrinaci podrobována nejen rodina jako celek, ale i její členové zvlášť, mimo okruh vlivu rodiny. To vedlo až k názorovým rozštěpením rodin, které přestávaly fungovat jako kompaktní jednotky.⁴³⁵ Tradiční etnickou mobilizaci tak postupně nahrazovala mobilizace třídní aj.⁴³⁶

Zdroje pod kontrolou Neo Lao Issary tak byly mobilizovány v horizontální i vertikální rovině. Centrální vedení Neo Lao Issary touto cestou kontrolovalo a maximálně využívalo velké množství obyvatel bez toho, že by muselo zřizovat zvláštní dozorčí orgány. Protřednictvím organizací mohlo prosazovat jmenování vesnických předáků na úkor představitelů tradičních struktur a korigovat jejich činnost.

⁴³³ Šedrov, I.: Partizanskými tropami Laosa, c.d., s. 23.

⁴³⁴ Dommen, A. J.: Conflict in Laos., c.d., s. (1964), s. 88.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 89.

⁴³⁶ Srv. Tesař, F.: Etnické konflikty, c.d., s. 73 – 80.

Tento systém se ještě více rozvinul po ustanovení komunistické vlády v Laosu. Existence paralelních řídicích orgánů – tradičních klanových a vesnických předáků a rad na straně jedné a organizací i představitelů „implantovaných“ zvenčí centrálními orgány – charakterizuje život v laoských venkovských komunitách dodnes.

Program Neo Lao Issary, jeho obsah, marxistická terminologie i způsob provádění, přes všechny regionální zvláštnosti, nesl velké množství znaků příznačných pro národnostní a sociální politiku komunistických hnutí v Rusku, Číně a Vietnamu; v případě Laosu fungoval zejména vzor Viet Minhu a jeho metod vytváření aktivního bojového zázemí.⁴³⁷

Zformování programu Neo Lao Issary a jeho široká aplikace v laoských podmínkách znamenalo konec inkubačního období ve vývoji hnutí a otevřelo mu cestu k rozsáhlejším a komplexnějším vojenským operacím.

4. 5. 6. Francouzská mobilizace horských etnik

Francouzští velitelé již za války objevili, že zejména hmongští horalé jsou výborní průvodci a zpravodajští agenti a mají vynikající předpoklady pro boj v džungli. Podobné zkušenosti získali i s příslušníky jiholaoských etnických skupin. Tyto skupiny však na rozdíl od Hmongů neměly pevnou sociální organizaci, která by při prostředcích, jimiž Francouzi disponovali, umožňovala jejich rychlou a účinnou mobilizaci. Navíc mezi jiholaoskými skupinami byly ještě příliš živé vzpomínky na dlouholetý odboj proti koloniální správě před válkou.

I přes tyto zkušenosti Francouzi v počátečním období svého návratu do Laosu nepočítali s rozsáhlejším vojenským využitím příslušníků horských etnik, kteří pro ně představovali příliš nestálou a těžko ovladatelnou sílu. S rozšiřováním vlivu Viet Minhu a Neo Lao Issary v horách však francouzské vrchní velení v Indočíně došlo k názoru, že nepravidelné horalské oddíly by mohly být při potírání povstalců užitečné. Francouzská zpravodajská

⁴³⁷ K této politice a vojenské strategii v oblasti Indočíny srv.: Quang Canh: Les transformations économiques des régions montagneuses. Régions montagneuses et minorités nationales en R. D. Vietnam. Études Vietnamiennes, 15, 1967 (Hanoi), ss. 91 – 113; Vo Nguyen Giap: Národně osvobozená válka ve Vietnamu, c.d.; Mao Ce-tung: Vybraná díla o vojenských otázkách, c.d.; Fall, B. B. (ed. a úvod): Ho Chi Minh on Revolution. Selected Writings, 1920 – 66. c.d., zejména Letter to the Compatriots in the Thai – Meo Autonomus Region (May 7, 1955), s. 287 – 289; k otázce vztahu laoského a vietnamského hnutí odporu srv. blíže Zasloff, P. F.: – Langer, J. J.: North Vietnam ..., c. d.; Gunn, G. C.: Road Through the Mountains: The Origins of Nationalism and Communism in Laos, 1930 – 1954, c.d.

Služba vnější dokumentace a kontrašpionáže (SDECE – *Service de Documentation Extérieure et Contre-Espionage*) proto počátkem 50. let začala experimentovat s vytvářením horalských jednotek. V Cap Saint Jacques (Vung Tau) v jižním Vietnamu zřídila speciální Školu akce (*L'École d'Action*), pro výcvik příslušníků horských etnik v oblasti Centrálního pohoří. Výcvik zajišťovaly dvě desítky francouzských důstojníků pod velením podplukovníka Edmonda Gralla. Tento program dlouho zůstal ve stádiu experimentů. Situace se změnila až v prosinci 1950, kdy se stal velitelem expedičního sboru v Indočíně maršál Jean de Lattre de Tassigny. Ten, když zjistil, že program vypadá slibně, dal svůj souhlas k organizování horalských protipovstaleckých oddílů působících na územích kontrolovaných Viet Minhem. Pro provádění plánu nechal vyčlenit 140 – 150 francouzských důstojníků. Řízením záškodnických operací na území severního Vietnamu a v Laosu pověřil majora Rogera Trinquiera.⁴³⁸ Nová vojenská organizace byla oficiálně označena jako Skupina smíšených, letecky přepravovaných komandos (GCMA – *Groupement de Commandos Mixtes Aéroportés*).⁴³⁹ Třebaže podplukovník Grall zůstal velitelem skupiny až do roku 1953, byl to Trinquier, který měl největší podíl na rozvoji taktiky GCMA a vytváření etnických aliancí – a také na organizování obchodu s opiem. Jeho zvláštní metody a zkušenosti z něj učinily jednoho z předních odborníků na vedení nekonvenční války.⁴⁴⁰

GCMA byla organizována na základě zkušeností získaných za 2. světové války francouzskými *maquis* a spojeneckými penetračními skupinami jako byli britští *chindits*, jimž v Barmě velel generál Ordre Charles Wingate, či američtí *marauders* brigádního generála Franka D. Merilla. Příslušníci GCMA se však na rozdíl od těchto skupin nevraceli na základny, které byly na armádou kontrolovaných územích, ale trvale působili v týlu nepřítele. Jednotliví muži byli dopravováni letecky z nepřátelského území pouze v případě zranění, vyčerpání, nebo, jak se nezdálo, když se vlivem vypětí, které tento způsob boje vyžadoval, fyzicky či duševně zhroutili. Jinými slovy, GCMA nebyly nájezdnicími jednotkami, ale partyzánskými oddíly. Když první válka v Indočíně vrcholila, jejich

⁴³⁸ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin in Southeast Asia*, c.d., (1972), s. 98.

⁴³⁹ Hickey, G. C.: *Sons of the Mountains*, c.d., s. 409.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 98.

příslušníci byli rovněž daleko početnější, nežli *chindits* nebo *marauders*. Podle Falla jich v polovině roku 1954 v Indočíně působilo 15 000⁴⁴¹; Hickey uvádí 20 – 25 000.⁴⁴²

Každá jednotka *maquis* se skládala z 10 – 1000 mužů, s průměrem kolem 400. Podle velikosti jí velel francouzský důstojník (nejčastěji poručík) nebo poddůstojník. V některých případech se vlivem vývoje situace ocitl desátník v čele celé etnické skupiny. Nábor velitelů pro práci v GCMA byl obtížný. Tito muži byli odtrženi od svých mateřských jednotek, což mimo jiné znamenalo i ztrátu možnosti služebního postupu, museli žít s horaly v džungli, učit se jejich jazyk, požívat jejich stravu a zcela na nich záviset. Vele toho, jak je obvyklé u všech armád, příslušníci pravidelných jednotek pohlíželi na „bandity“ z GCMA s despektem.⁴⁴³

Branci pro službu u *maquis* měli různý etnický původ, ale převažovali mezi nimi horalé. Major Trinquier vyvinul pro horaly mobilizační program, který v pozdějších letech zaujal i experty z americké CIA a stal se pro ně inspirací pro jejich další aktivity v Indočíně. Program měl čtyři na sebe vzájemně navazující fáze:

- skupina vybraných důstojníků přelétala nad horskými vesnicemi v lehkých letadlech a zjišťovala reakci jejich obyvatel. Jestliže horalé na letadla stříleli, oblast byla pravděpodobně nepřátelská, ale jestliže mávali, mohla být vhodná pro další akce;
- čtyři až pět příslušníků GCMA bylo vysazeno do dané oblasti s úkolem naverbovat mezi horaly kolem padesáti dobrovolníků určených pro další výcvik v Cap Saint Jacques. Hlavním „přesvědčovacím“ argumentem v tomto náboru byly peníze a zboží. Trinquier o těchto prvních brancích později řekl: „Byli nepochybně více přitahováni zisky, které mohli očekávat, nežli naší zemí jako takovou. Toto spojení ale neochabovalo, jestliže jste byli ochotni tento postoj akceptovat a rozhodně jste prosazovali své zájmy a cíle. Víme také, že v těžkých dobách k tomu byly vždy silným popudem i vlastní zájmy a ambice dynamických jedinců, kteří chtěli vystoupit z vyjetých kolejí a něčeho dosáhnout.“⁴⁴⁴

V Cap Saing Jacques, kde mohlo být současně cvičeno až 300 *maquis*, dobrovolníci prošli čtyřicetidenním školením. To zahrnovalo používání zbraní a výbušnin, výsadkářský výcvik, práci s radiostanicemi a techniky zpravodajské služby. Poté byli rozděleni do

⁴⁴¹ Fall, B. B.: *Street Without Joy*. Pall Mall, London 1967, s. 258.

⁴⁴² Hickey, G. C.: *Sons of the Mountains*, c.d., s. 410.

⁴⁴³ Fall, B. B.: *Street Without Joy*, c.d., s. 258; Hickey, G. C.: *Sons of the Mountains*, c.d., s. 410.

⁴⁴⁴ Trinquier, R.: *Modern Warfare*, c.d., s. 109.

čtyřčlenných týmů složených z velitele, radisty a dvou zpravodajců. Tyto týmy byly vycvičené tak, aby byly schopné nezávisle operovat. Náklady na první fázi činily 3000 dolarů;

- první dobrovolníci vybavení zbraněmi, radiostanicemi a penězi se vrátili domů. Zde kontaktovali místní klanové a vesnické předáky a za pomoci svých příbuzných a přátel zahájili propagační náborovou kampaň mezi obyvatelstvem. Zároveň shromažďovali informace o činnosti nepřítele v oblasti. Vedení GCMA považovalo tuto fázi za ukončenou, když první tým zajistil nábor sta a více dalších dobrovolníků pro výcvik v Cap Saint Jacques. Tato fáze obvykle trvala dva měsíce a náklady na ni činily okolo 6000 dolarů. Největší část výdajů tvořily poměrně vysoké mzdy žoldnéřů;

- další fáze byla nejkritičtějším úsekem celého programu. Vybraná oblast měla být přeměněna v území pevně kontrolované *maquis*. Po návratu dobrovolníků získaných ve druhé fázi příslušníci GCMA postupně zlikvidovali agitátory a stoupence protivníka v oblasti a jmenovali nové vesnické předáky. Letadla jim shodila další peníze, zbraně a vybavení pro nábor, výcvik a vyzbrojování bojovníků přímo na místě.

Týmy GCMA byly touto cestou schopny zmobilizovat značné množství horalů. S jejich pomocí sbíraly informace, zajímaly a likvidovaly příslušníky hnutí odporu, přepadaly tábory a komunikace nepřítele. Pomocí radiového spojení přes francouzského styčného důstojníka v Hanoji nebo Saigonu mohly své akce vzájemně koordinovat, popř. mohly požádat o další přísun zbraní, munice a peněz.⁴⁴⁵ Někteří z velitelů GCMA se ženili s dcerami místních předáků a zajišťovali si tak jejich spolupráci i osobní bezpečnost⁴⁴⁶

Trinquier vytvořil v letech 1950 – 1953 tři významné protipovstalecké oblasti GCMA: oblast hmongských *maquis* v severovýchodním Laosu již velel Touby Ly Foung, oblast *maquis* Horských Thajů v severozápadním Tonkinu pod vedením Deo Van Longa a oblast hmongských *maquis* na východ od Rudé řeky v Tonkinu.

Bezesporu nejúspěšnější operací GCMA bylo zorganizování hmongských *maquis* v laoské provincii Xiengkhouangu. Major Trinquier zde přitom musel pouze zčásti rozvinout svůj mobilizační program. Krátce poté, co byl v roce 1951 pověřen velením, ho totiž v Hanoji navštívil Touby Ly Foung a nabídl mu spolupráci. Dohodli se na postupném odesílání Toubyho stoupenců k výcviku do L'École d'Action.⁴⁴⁷ Převážná většina z nich již

⁴⁴⁵ McCoy, A. W.: The Politics of Heroin ..., c.d., (1972), s. 98 – 99.

⁴⁴⁶ Fall, B. B.: Street ..., c.d., s. 272.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 100 – 101.

dříve sloužila v partyzánských jednotkách Svobodné Francie. Byl mezi nimi i Vang Pao (*Vang Páo*), mladý Hmong s Nonghetu, pozdější velitel proamerických horalských jednotek v severním Laosu.⁴⁴⁸

Členové Trinquierových týmů a jejich hmongští spolupracovníci vedle toho během jara 1952 pronikali horami severního Laosu a úspěšně navazovali kontakty s odehlými horalskými komunitami. V laoských horách postupně naverbovali a vyzbrojili 5000 hmongských *maquis*. Ti již od počátku prokazovali vysoké bojové kvality a úspěšně na sebe dokázali vázat sedm praporů hnutí odporu.⁴⁴⁹

Je možné konstatovat, že mobilizace horských etnik prováděná Francouzi nebyla výsledkem nějakého ideologického nebo politického působení. Významnou roli při ní sehrávala možnost získání vysokých platů a moderních zbraní. Rovněž se jednalo spíše o důsledek tradičního odporu horalů vůči Vietnamcům a Laosanům, nežli nenávisť vůči Viet Minhu a Neo Lao Issaře jako povstaleckým organizacím.

Francouzi se nepokoušeli narušovat tradiční etnické a klanové vazby. Zaměřovali se na získávání podpory horalských předáků, s jejichž pomocí při mobilizaci tyto tradiční klanové a etnické vazby horalů využívali. Příznačné bylo, že *maquis* nejlépe bojovali pod vedením svých vlastních předáků a v úzkém kontaktu s rodnými vesnicemi. Na druhé straně byli schopni dezertovat v případě ohrožení svých rodin a nechtěli bojovat v oblastech příliš vzdálených od domova. Někteří z nich rovněž odmítali poskytovat pomoc jednotkám, jež byly složeny z příslušníků etnických skupin, s nimiž žili v nepřátelství.⁴⁵⁰

4. 5. 6. 1. Opiový problém v Laosu a Operace X

Trinquier považoval za nejdůležitější úkol GCMA vytváření území *maquis* v týlu nepřítele. Z těchto území měly horalské protipovstalecké jednotky účinně zasahovat proti oddílům vietnamského a laoského hnutí odporu. Francouzské vrchní velení naproti tomu vidělo hlavní úlohu horalů pouze ve zpravodajské službě. Bylo však ochotné Trinquierovi ponechat volnou ruku, pokud jeho operace nebudou příliš nákladné. To byl při charakteru

⁴⁴⁸ Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1971) s. 295.

⁴⁴⁹ Fall, B. B.: *Street ...*, c.d., s. 275.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 272.

činnosti GCMA takřka nesplnitelný požadavek. Trinquier byl totiž nucen neustále zásobovat své horské *maquis* a platit jim za poskytované služby. Vedle toho sestavení a vybavení jedné nové jednotky stálo kolem 15 000 dolarů. Úspěch a budoucnost Trinquierova programu tedy značně závisely na odpovídajícím přísunu finančních prostředků. Ve stejné situaci byl i kapitán Antoine Savani z francouzského 2ème Bureau, který, podobně jako Trinquier s horaly, pracoval v Kočinčíně, zejména v Saigonu a deltě Mekongu, s příslušníky kriminální organizace Binh Xuyen a náboženskými sektami Cao Dai a Hoa Hao. Nedostatkem financí trpěli i příslušníci dalších „nekonvenčních“ francouzských orgnizací. Tak se zrodila přísně utajovaná „Operace X“.⁴⁵¹

Když francouzská vláda zrušila v roce 1946 svůj opiový monopol a obchod s drogami postavila mimo zákon, zůstali toxikomani bez přísunu drog. Této mezery na drogovém trhu využila francouzská tajná služba. Za SDECE schválil „Operaci X“ její velitel v jihovýchodní Asii plukovník Belleux a za expediční sbor generál Raoul Salan. Mimo úzký okruh organizátorů byli o akci informováni pouze nejvyšší francouzští a vietnamští úředníci.

Schéma operace bylo jednoduché. Trinquier se ujal zajišťování přísunu opia z hor. Jeho styčnými důstojníky a zprostředkovateli se zde stali Touby Ly Foung v severovýchodním Laosu a Deo Van Long v severozápadním Tonkinu. Jejich úkolem bylo nakupovat opium za přijatelnou cenu a připravovat ho pro další transport do nížiny. Když byla zásilka dostatečně veliká, Trinquier ji nechal letecky přepravit do Cap Saint Jacques. Opium odtud dále putovalo do 90 km vzdáleného Saigonu, kde ho převzali příslušníci Binh Xuyen. Ti v té době sloužili pod dohledem kapitána Antoine Savaniho jako městská milice. Binh Xuyen měla v Saigonu dvě velké laboratoře pro rafinaci surového opia. Jedna fungovala nedaleko jeho hlavní základny u mostu Y a druhá poblíž budovy Národního shromáždění. Členové Binh Xuyen odtud zpracované opium distribuovali do svých obchodů a překupníkům v Saigonu a Cholonu. Zbytek prodávali čínským obchodníkům, kteří je vyváželi do Hongkongu, nebo agentům korsických zločineckých syndikátů zajišťujícím dodávky pro heroinové laboratoře v Marseille. Zisky si mezi sebou dělili Binh Xuyen, Trinquierova GCMA a Savaniho 2ème Bureau.⁴⁵² Problémy GCMA s nedostatkem financování jejích operací tak byly odstraněny.

⁴⁵¹ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin ...*, c.d., (1972), s. 94.

⁴⁵² Tamtéž, s. 95 – 97.

Vedle získání dostatečných finančních prostředků vedly Trinquiera k účasti na „Operaci X“ další důvody. Prostřednictvím svých polních velitelů v Laosu a Tonkinu totiž brzy zjistil, že jestliže se mu nepodaří zajistit pravidelný odbyt místní produkce opia, začnou v horských oblastech narůstat ekonomické problémy a tím bude otřesena i věrnost jeho horalských spojenců. Opium totiž bylo významným zdrojem příjmů v oblastech *maquis*. Při rozšiřování protipovstaleckých aktivit byla proto správná překupnická politika GCMA stejně důležitá, jako vojenské operace. Kde GCMA nakupovala opium přímo od Hmongů a platila jim dobré ceny, tam jim Hmongové zůstávali příznivě nakloněni. Ovšem kde Francouzi použili k nákupu opia thajských a jiných zprostředkovatelů (jak tomu bylo v případě Deo Van Longovy Thajské federace v Tonkinu) a neučinili nic pro to, aby horalé nebyli okrádáni, tam se horalé připojovali k hnutí odporu. Roger Triquier tuto situaci v případě Hmongů lapidárně komentoval: „Aby byli Meové, musí se kupovat jejich opium“.⁴⁵³

Laoské opium hrálo během války v Indočíně důležitou roli i ve financování hnutí odporu. Partyzánům sloužilo jak k přímému nákupu zbraní, tak i k získávání valut. McAlister udává, že lehký kulomet a 500 nábojů bylo možné koupit od jihočínských obchodníků za šest kilogramů opia. Samonabíjecí puška a 500 nábojů stála čtyři kilogramy opia a obyčejná puška s 500 náboji byla za „pouhých“ 2,5 kg.⁴⁵⁴ Nákupčí Viet Minhu rovněž nakupovali opium přímo v Laosu. Výměnou za surové opium horalům poskytovali sůl, alkohol aj. Za sůl v hodnotě 1000 indočínských piastrů bylo možné koupit 1 kg opia; čínští obchodníci v Hanoji pak platili za stejné množství opia 15 000 piastrů. Zvláště v jeho začátcích měly tyto transakce pro Viet Minh velký význam. Pravděpodobně tvořily významnou příjmovou položku při jeho vyzbrojování.⁴⁵⁵ Americké zdroje odhadují, že v roce 1947 činil celkový objem opiového obchodu Viet Minhu 38 tun.⁴⁵⁶ D. Feingold tvrdí, že v roce 1953 byl Viet Minh stále závislý na výnosech z opia při financování vojenských dodávek z Číny a také při realizování značného počtu domácích projektů. To podle Feingoldova názoru ovlivňovalo i jeho strategii. Již první invaze Viet Minhu do

⁴⁵³ Tamtéž, s. 152.

⁴⁵⁴ McAlister, J. T., Jr: Mountain Minorities and the Viet Minh. A Key to the Indochinese War. In: Ethnic Groups, Minorities and Nations, II, c.d., s. 822.

⁴⁵⁵ Feingold, D.: Opium and Politics in Laos. In.: Laos: War and Revolution, c.d., (ss. 322 – 339), s. 335 – 336.

⁴⁵⁶ McAlister, J. T., Jr: Mountain Minorities and the Viet Minh, c.d., s. 822.

Laosu v dubnu 1953 byla podle něj zčásti motivována záměrem získat roční úrodu opia; jednotky Viet Minhu se stáhly zpět do Tonkinu 7. května – tedy po skončení sklizně. Podobně od ženevských dohod měl konflikt v Laosu tendenci probíhat synchronizovaně se zemědělským cyklem opia.⁴⁵⁷

Tuto domněnku nelze vyloučit, ovšem není možné jí strategii hnutí odporu podřizovat. Neo Lao Issara v polovině 50. let kontrolovala významné pěstitelské oblasti v Samneua a Phongsaly a nepochybně z obchodu s opiem ať už přímo, nebo nepřímo – prostřednictvím daňových odvodů – těžila. To je strategie, s níž se u povstaleckých seskupení v regionu (v posledních desetiletích zejména v Barmě) často setkáváme. Daleko důležitější roli v určování termínů ofenzív však zřejmě hrály vnější vojensko-politické faktory a také střídání období sucha a dešťů.

4. 5. 7. Dubnová ofenzíva Neo Lao Issary a Viet Minhu v laoských horách

V období od porážky u Thakheku do roku 1952 povstalci sbírali zkušenosti a prováděli usilovnou mobilizaci mezi laoským obzvatelstvem. Střetávali se především s trestnými expedicemi protivníka a útočili na jeho malé jednotky. V roce 1952 však již začali podstupovat boj s jeho většími uskupeními.⁴⁵⁸ V prosinci 1952 Viet Minh zahájil ofenzívu v severozápadním Tonkinu a rychle postupoval k vietnamsko-laoské hranici.⁴⁵⁹ V lednu 1953 přešel do Laosu velký počet agentů Viet Minhu. Začali zde zajišťovat nezbytné dodávky potravin pro armádu a verbovat místní průvodce pro předpokládanou invazi. Se Souphanouvongovou pomocí dokázali naverbovat 1500 horalů, kteří měli sloužit jako nosiči.

Ve francouzském velení převládal názor, že Viet Minh a Neo Lao Issara zahájí ofenzívu až na podzim, tedy po skončení období dešťů. Francouzi proto s přípravami na ofenzívu nespěchali. Na Planině džbánů zřídili výcvikový tábor a kolem pěti stovek mladých Hmongů rovněž odeslali ke školení do Cap Sait Jacques. Hnutí odporu se však rozhodlo využít momentu překvapení a proti všem předpokladům zaútočilo v nejméně vhodném

⁴⁵⁷ Feingold, D.: *Opium and Politics in Laos*, c.d., s. 336.

⁴⁵⁸ Phoumi Vongvichit: *Le Laos et la lutte...*, c.d., s. 55.

⁴⁵⁹ McCoy.: A. W.: *The Politics*, c.d., s. 101.

období roku. Začátkem dubna, právě když byl zahájen výcvik horalů, 308., 312. a 316. divize armády Viet Minhu pronikly na území Laosu a bez většího odporu obsadily jeho pohraniční horské oblasti.⁴⁶⁰ Dne 13. dubna dosáhly Samneua. Poté se vietnamská 316. divize a jednotky Neo Lao Issary, podporované Faydangovými hmongskými partyzány, začaly přesouvat na východ a 19. dubna obsadily město Xiengkhouang.⁴⁶¹ Během dubna se tak Francouzi byli nuceni stáhnout z provincie Samneua, většiny Xiengkhouangu a velké části Louangphrabangu a Phongsaly.⁴⁶² S narůstajícím obdobím dešťů se však stále zhoršovala průchodnost cest v horách a tím i spojení s Vietnamem. Viet Minh a Neo Lao Issara proto zastavili svůj postup. Všechny tři divize Viet Minhu se stáhly zpět do severního Vietnamu. Pro zajištění dobytého území a výcvik armády Neo Lao Issary zanechaly v Laosu pouze dva pluky 308. divize.⁴⁶³

Organizace Neo Lao Issara nyní mohla bez přímého ohrožování ze strany Francouzů realizovat svůj politický program. Počátkem dubna 1953 přesunula svůj hlavní stan do Samneua a 19. dubna vydal princ Soupanouvong jako „prezident vlády odporu“ prohlášení vysílané rozhlasovou stanicí Viet Minhu, ve kterém onačil Neo Lao Issaru za jedinou legální autoritu v Laosu.⁴⁶⁴

V horách se Francouzům díky převaze těžkých zbraní podařilo udržet na Planině džbánů. Významnou úlohu v bojích sehráli Toubyho *maquis*, kteří zde rozvinuli širokou zpravodajskou činnost a kryli akce oddílů pravidelné armády.⁴⁶⁵ V květnu velení francouzského expedičního sboru vybudovalo na planině letiště s pevným povrchem a začalo sem přepravovat kontingent 12 000 vojáků, malé tanky a opevňovací techniku. Na Planině pod dohledem generála Alberta Soreho, který přiletěl v červnu, brzy vyrostla v pevnost s bunkry, sítí zákopů a kulometnými hnízdy.

Sore, který měl zkušenosti s využitím příslušníků národnostních menšin při potlačení povstání v Maroku, přikládal hmongským *maquis* velký význam. Proto se již krátce po

⁴⁶⁰ O'Ballance, E.: The Indo China War, 1945-54, c.d., s. 188 – 192.

⁴⁶¹ Koževnikov, V. A.: Očerki ..., c.d., s. 83.

⁴⁶² Dommen, A. J.: Conflict ..., c.d., (1964), s. 78.

⁴⁶³ O'Ballance, E.: The Indo China War, 1945 – 54, c.d., s. 192.

⁴⁶⁴ Sisouk Na Champassak: Storm Over Laos, c.d., s. 28.

⁴⁶⁵ McCoy, A. W.: The Politics of Heroin ..., c.d., (1972), s. 101; k ofenzívě viz blíže Fall, B. B.: Anatomy ..., c.d., s. 46 – 54.

svém příletu na planinu sešel s Toubym. Po okružní inspeční cestě, kterou vykonal v doprovodu Toubyho a jeho poradce z GCMA, Sore vyslal čtyři vojenské kolony zajišťované Toubyho *maquis*, aby vyčistily planinu a její okolí od zbytků nepřátel. Poté s Toubym a GCMA dohodl, že Hmongové budou vykonávat zpravodajskou službu a hlídat horské přechody, zatímco pravidelné jednotky francouzské armády budou kontrolovat planinu. K výměně zpráv a plánování operací se v té době Sore pravidelně setkával s Toubym a poručíkem Vang Paem, který velel jednomu z nepravidelných oddílů Hmongů a začínal být respektován jako významný hmongský velitel. Toto uspořádání dobře fungovalo.⁴⁶⁶

V polovině roku 1953 opět vzrostla aktivita Viet Minhu v horách. Aby zamezilo další ofenzívě na severu, rozhodlo se francouzské vrchní velení zřídit opevněnou základnu v rozlehlém údolí Dien Bien Phu poblíž laosko-vietnamské hranice. Od listopadu 1953 sem francouzské letectvo a společnost Civil Air Transport (CAT) postupně přepravily 16 000 mužů a množství výzbroje.⁴⁶⁷

V prosinci 1953 zahájily Neo Lao Issara a Viet Minh společné operace ve středním Laosu. Podařilo se jim obsadit většinu provincie Thakheku, Savannakhetu a Attapeu a také náhorní planinu Boloven. Počátkem roku 1954 již kontrolovaly i severní provincii Phongsaly a upevnily svoji obrannou linii v údolí řeky Ou.⁴⁶⁸ Nástup jednotek hnutí odporu zabránil francouzskému velení použít rezerv pro pomoc posádce v Dien Bien Phu, kterou v březnu 1954 obklíčilo 50 tisíc vojáků Viet Minhu.⁴⁶⁹ Tomu se podařilo horskými průsmyky dopravit k údolí těžká děla a umístit je na jeho svazích. S jejich pomocí během jediného měsíce umlčel všechny francouzské baterie. Dobytí pevnosti se pak stalo pouze otázkou času.

Protože rozsáhlá vzdušná evakuace nebyla možná, hledalo francouzské velení ústupovou cestu po zemi. Mimo jiné vyslalo do severního Laosu údolím řeky Ou několik expedic s úkolem probít se k obklíčeným francouzským jednotkám. Jako pomocnou operaci pro tyto expedice navrhl Trinquier, nyní již plukovník a vrchní velitel GCMA, že

⁴⁶⁶ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin ...*, c.d., (1972), s.101– 102.

⁴⁶⁷ Scott, P. D.: *Air America: Flying the U. S. into Laos*. In: *Laos: War ...*, c.d., s. 307; Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 130.

⁴⁶⁸ Phoumi Vongvichit: *Le Laos et la lutte ...*, c.d., s. 55 – 56.

⁴⁶⁹ Fall, B. B.: *Dien Bien Phu, un coin d'enfer*. Laffont, Paris 1968, s. 81; Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 130.

rozmístí své nepravidelné oddíly v oblasti mezi Dien Bien Phu a Planinou džbánů. *Maquis* zde měli podpořit expedici, která se k nim probíje. Po překonání pochybností vrchního velení o užitečnosti akce, Trinquier, vybavený zásobou stříbra, odletěl na Planinu džbánů. Zde pod jeho velením prodělala polovina z Tubího pěti tisíc mužů devítidenní intenzivní výcvik a poté se počátkem května přesunula do Muong Sonu, ležícího přibližně sto kilometrů dále na sever. Třebaže se Trinquierovi podařilo naverbovat ještě dalších 1500 hmongských žoldněřů, jeho snaha nakonec vyzněla naprázdno. Dne 7. května, po 55 dnech obrany, pevnost Dien Bien Phu padla. Z obklíčení uniklo pouhých 79 vojáků. Většina z těch, kdo zvolili útěk do džungle, byli Deo Van Longovi Horští Thajové.⁴⁷⁰

Následujícího dne započalo v Ženevě jednání o Indočíně.

⁴⁷⁰ McCoy, A. W.: *The Politics of Heroin ...*, c.d., (1972), s. 102 – 103; o osudech uprchlíků viz blíže Fall, B. B.: *Dien Bien Phu ...*, c.d., s. 529 – 534. Fall jejich počet upřesňuje na 81.

V. HORSKÁ ETNIKA V OBDOBÍ KRÁLOVSKÉ VLÁDY V LAOSU 1954 – 1973

V roce 1954 Laos nastoupil cestu neutrality. Ta však netrvala dlouho. Záhy opět propukly boje mezi královskou vládou podporovanou USA a levicovým hnutím odporu. Obě strany rozvinuly rozsáhlé programy mobilizace horských etnik, jejichž příslušníci se nezdálo, že ocitli na různých stranách fronty. Tyto programy dále eskalovaly v souvislosti s nárůstem konfliktu v Indočíně a s ním spojenou „zvláštní“, nevyhlášenou válkou v Laosu. Horská etnika byla válkou silně zasažena. Velká část jejich příslušníků se ocitla v řadách proamerických paravojenských jednotek i ozbrojených oddílech laoských komunistů. Vzhledem k bombardování a rozsáhlým pacifikačním a přesídlovacím programům přišlo mnoho horalů o své domovy. Nejvíce byla postižena etnická skupina Hmongů. Konec války v Indočíně přinesl i vítězství komunistů v Laosu.

5. 1. Ženevská konference a narůstání americké aktivity v Laosu

Přes časté neshody se 21. července 1954, po 74 dnech diskusí, podařilo jednání v Ženevě dovést k úspěšnému konci.⁴⁷¹ Laos, podobně jako jeho sousedé, byl uznán za nezávislý stát s jedinou vládou ve Vientiane. Příslušníci sil Neo Lao Issary se měli soustředit v severních provinciích Samneua a Phongsaly. Později měli být začleněni do laoské armády nebo demobilizováni. Během 120 dnů od podepsání dohod se z Laosu měly stáhnout všechny vietnamské jednotky a také převážná část francouzského expedičního sboru. Další přísun vojáků a vojenského materiálu na laoské území byl zakázán. Laos, Kambodža a Vietnam nesměly vstupovat do vojenských bloků, jejichž existence byla v rozporu s principy OSN či s podmínkami příměří. S výjimkou Francie nesměla žádná země v Laosu zřizovat vojenské základny. Francouzi, kteří měli zajišťovat výcvik laoské národní armády, mohli mít v Laosu maximálně 3500 mužů.⁴⁷² Termín voleb, které měly rozhodnout o společenském uspořádání v Laosu, byl stanoven na rok 1955. Na dodržování

⁴⁷¹ Jednání v Ženevě se účastnili zástupci Vietnamské demokratické republiky, Vietnamské republiky (Jižního Vietnamu), Laosu, Kambodže, USA, Velké Británie, Sovětského Svazu, ČLR a Francie.

⁴⁷² Dommen, A. J.: Conflict ..., c.d. (1964) s. 53.

ženevských dohod měla dohlížet Mezinárodní dozorčí a kontrolní komise, jejímiž členy byly Polsko, Kanada a Indie.⁴⁷³

Několik hodin před podepsáním ženevských dohod oznámil americký delegát, že se vláda Spojených států amerických nemůže připojit k závěrečné deklaraci a že ji pouze „vezme na vědomí“.⁴⁷⁴ Toto prohlášení předznamenalo další americký postup v Laosu. Ve vojenské strategii Spojených států hrál Laos významnou úlohu, protože byl považován za jednu ze čtyř nejvýznamnějších přístupových cest do Číny, kde byla v roce 1949 ustanovena Čínská lidová republika, a zároveň za území, odkud se dal zastavit postup komunistické revoluce ve Vietnamu. Laos se proto měl stát integrální součástí amerického vojenského systému v Indočíně. K tomu bylo nutné, aby zde existovala prozápadně orientovaná vláda se silnou domácí armádou.

Spojené státy se v Laosu začaly angažovat již krátce po skončení 2. světové války, ještě v době, kdy Laos náležel Francii. V letech 1951 – 1954 financovaly ze 40 % francouzskou válku v Indočíně. V polovině roku jejich účast stoupla na 75 % (více než 100 milionů dolarů s odhadovanými 7,3 miliony, které šly přímo laoské vládě). Po odchodu francouzských vojsk z Laosu Američané zahájili urychlené doplňování královské armády, která do konce roku 1959 vzrostla na 44 tisíc mužů. Na její vydržování v té době šlo přes 80 % americké pomoci Laosu.⁴⁷⁵ Spojené státy formálně neměly v Laosu žádné poradce, ovšem již v roce 1954 zde založily tzv. *Program Evaluation Office* (PEO – „Úřad pro vyhodnocování programu“ /americké pomoci/). Členové tohoto úřadu, který byl podřízen přímo americkému Státnímu departmentu, sice nenosili vojenské uniformy, ale působili jako vojenští poradci v laoské královské armádě. Oficiálně se měli zabývat americkou hospodářskou pomocí laoské vládě, ve skutečnosti však připravovali vojenské operace, rozdělovali zbraně a dohlíželi na jejich použití. Zásobovali a cvičili nejen královskou armádu, ale také milici a oddíly pro diverzní činnost. Založení PEO znamenalo kvalitativní zlom v americkém působení na vývoj v Laosu a představovalo zárodek pozdější vojenské přítomnosti Spojených států v oblasti.⁴⁷⁶

⁴⁷³ Mrázek, R.: Jihovýchodní Asie ve světové politice 1900 – 1975, c.d., s. 419.

⁴⁷⁴ Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964) s. 56; Mrázek, R.: Jihovýchodní Asie ve světové politice 1900 – 1975, c.d., s. 419.

⁴⁷⁵ USA a jihovýchodní Asie po druhé světové válce. Academia, Praha 1978, s. 188.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 189.

V čele neutralistické vlády v Laosu stanul princ Souvanna Phouma, který začal jednat s princem Souphanouvongem o účasti Neo Lao Issary na vládě. V souvislosti s aférou kolem zavraždění laoského ministra obrany Kou Volavonga (*Ku Vólavonga*) však Souvanna Phoumova vláda odstoupila. Novou vládu vedenou proamericky orientovaným Katay Don Sasorithem (*Kataj Dón Sasólitem*) Národní shromáždění potvrdilo 23. listopadu 1954. Ještě téhož měsíce zahájily vládní jednotky rozsáhlou ofenzívu proti hnutí odporu. Ta však skončila neúspěchem. S konečnou platností se tak potvrdilo, že ani jedna strana není schopna rozhodnout konflikt ve svůj prospěch. Katajova vláda byla nucena pod tlakem neutralistů a levice podat v únoru 1956 demisi. Úřad premiéra opět převzal Souvanna Phouma, který vyhlásil politiku neutrality založenou na pěti zásadách mírového soužití a zavázal se urovnat rozpory mírovou cestou. Počátkem srpna 1956 zahájil rozhovory s nově zformovanou nástupnickou organizací Neo Lao Issary – Neo Lao Haksatem (*Néo Láo Haksátem* – „Vlasteneckou frontou Laosu“, NLHS).

K přestavbě Neo Lao Issary došlo na jejím 2. sjezdu v roce 1956. Cílem bylo adaptovat ji na práci v mírových podmínkách. Nový ústřední výbor Vlastenecké fronty měl 47 členů. Předsedou fronty se stal Souphanouvong, místopředsedy Kayson Phomvihan, Sithon Kommadam a Faydang Lo Bliayao. Hnutí začalo být známé rovněž jako Pathet Lao.⁴⁷⁷

V listopadu 1957 byly podepsány Vientianské dohody. Jejich základními body byly: vytvoření vlády národní jednoty, v níž s měli účastnit i zástupci Pathet Laa, legalizace Pathet Laa jako politické strany, předání severních provincií ovládaných armádou Pathet Laa královské administrativě, demobilizace a začlenění části jednotek Pathet Laa do královské armády, odzbrojení obyvatel.⁴⁷⁸

Při doplňkových volbách do laoského Národního shromáždění v dubnu a květnu 1958 získalo Pathet Lao se svými spojenci 13 z 21 uvolněných míst a Katay čtyři místa.⁴⁷⁹ Již několik týdnů po porážce v doplňkových volbách se na laoské politické scéně objevilo nové seskupení – Výbor pro obranu národních zájmů (CDIN – *Comité pour la Défense des*

⁴⁷⁷ Po roce 1950 nesly všechny oficiální dokumenty vlády národní jednoty označení Pathet Lao (*Pathét Láo*), „Země Laos“. Roku 1954, po jednáních v Ženevě, bylo toto označení přeneseno na jednotky armády levicového hnutí odporu. Novináři začali používat termín Pathet Lao i v souvislosti s levicovým hnutím jako celkem, resp. do roku 1956 s hnutím Neo Lao Issara a poté jeho nástupnickou organizací Neo Lao Haksat. Pro zjednodušení rovněž používám termín Pathet Lao po roce 1956 pro označení celého levicového hnutí.

⁴⁷⁸ Sisouk Na Champassak: *Tempête sur le Laos*. Paris 1961, s. 75.

⁴⁷⁹ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 117.

Intérests Nationaux).⁴⁸⁰ Vytvořila jej skupina proamericky orientovaných laoských důstojníků, které vedl Phoumi Nosavan (*Phúmi Nosavan*). Výbor významně přispěl k vyvolání parlamentní krize v červenci 1958, na jejímž základě byla neutralistická vláda Souvanna Phoumy donucena podat demisi. Zformováním nové vlády byl pověřen Phouy Sananikone (*Phúj Sananikón*). Ten do svého kabinetu přizval pouze členy pravice. Krátce poté na jeho rozkaz jednotky královské armády uzavřely hranice mezi provincií Samneua a severním Vietnamem a zahájily vyhlazovací kampaň proti příslušníkům Pathet Laa. Na základnách povstaleckých sil v Attapeu, Saravanu aj., kam se Pathet Lao po dohodách z roku 1957 stáhlo, dal veřejně vystavit hlavy popravených velitelů povstalecké armády.⁴⁸¹ V únoru 1959 oznámil, že přestává uznávat činnost Mezinárodní dozorčí a kontrolní komise, distancoval se od dohod z Vientiane a nařídil rozsáhlé zatýkání příslušníků Pathet Laa. Uvězněn byl i princ Souphanouvong. Dne 1. ledna 1960 byl příklon laoské vlády doprava završen poté, co CDIN úspěšně provedl státní převrat a novým premiérem se stal generál Nosavan. I když se Nosavan u moci dlouho neudržel (neuznaly ho ani Spojené státy) a již 8. ledna nastoupil do čela laoské vlády Koupasith Aphay (*Kupasit Áphaj*), který nebyl členem žádné politické strany, CDIN si v nové vládě i nadále udržel většinu ministerských křesel.⁴⁸²

V květnu 1959 laoská královská armáda obklíčila poslední dva pluky Pathet Laa, které měly být původně začleněny do laoských ozbrojených sil a vyzvala je, aby se vzdaly. Celému druhému pluku a jedné třetině prvního pluku se však podařilo probít na staré povstalecké základny v horách nebo se ukrýt v džungli. Pathet Lao poté začalo vytlačovat nepřítele z provincií Phongsaly a Samneua.

Konflikt v Laosu opět nabyl na intenzitě. Na jedné jeho straně stála královská laoská vláda podporovaná USA a západními zeměmi a na druhé straně fronta Neo Lao Haksat – Pathet Lao, podporovaná Vietnamskou demokratickou republikou a zeměmi komunistického bloku. Pro obyvatele laoských hor měl tento vývoj tragické důsledky.

⁴⁸⁰ Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 93 – 94; *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 192.

⁴⁸¹ *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 192 – 193.

⁴⁸² Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 103 – 105; *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 193 – 194.

5. 2. Americké aktivity v horách

5. 2. 1. Mobilizace horalských *komandos*

V době podepsání ženevských dohod disponovala francouzská GCMA 40 000 mužů operujících pod velením čtyř stovek francouzských důstojníků. Uzavření míru ji postavilo před vážný problém. Horalští *maquis* totiž neměli žádný oficiální status a nevztahovalo se na ně ujednání o zastavení palby. Ženevské dohody zamezily tomu, aby jim byl nadále dodáván vojenský materiál. Třebaže Trinquier ještě dokázal k dopravě zbraní a munice horalům využít letadel červeného kříže, která zajišťovala spojení se zajateckými tábory v horách na území Viet Minhu, bylo to jen dočasné řešení. V srpnu proto vydal rozkaz, aby se zbývající jednotky GCMA v severozápadním Tonkinu probily do Laosu. Většina předáků horalských *maquis* se však rozhodla zůstat na vlastních územích ve Vietnamu. Velení GCMA s nimi ještě po určitý čas udržovalo radiové spojení. Koncem srpna se však stanice *maquis* ve Vietnamu odmlčely. Na území laoských provincií Samneua a Xiengkhouangu nakonec dorazilo jen několik tisíc Horských Thajů. Zde se spojili s Toubyho hmongskými oddíly.⁴⁸³

Když se francouzský expediční sbor začal stahovat z Indočíny, obrátilo se velení GCMA na Američany s nabídkou, aby převzali jeho aparát. Ministerstvo obrany USA však odpovědělo, že „nechce s jakýmkoliv francouzským programem nic mít“. Američané však brzy změnili názor a sami začali organizovat indočínské horaly. V roce 1962 navštívili v Paříži Trinquiera a nabídli mu místo poradce pro válku v indočínských horách. Trinquier však nabídku nepřijal, protože údajně nevěřil, že by mu Američané jako francouzskému důstojníkovi mohli poskytnout dostatečné pravomoci pro jeho činnost.⁴⁸⁴

Koncem padesátých let začali agenti CIA pronikat do horských oblastí východního Laosu. Jejich hlavním cílem bylo získat co nejpřesnější informace o vojenské a politické činnosti hnutí Pathet Lao. Zatímco se americký Státní department a Pentagon zaměřovaly politickým manévrováním ve Vientiane a výstavbou konvenční laoské královské armády, CIA shromažďovala za pomoci svých agentů i renomovaných antropologů encyklopedické znalosti o horských etnických skupinách, které tvořily mobilizační základnu Pathet Laa. Zároveň se snažila získat jejich podporu. V roce 1959 byl do Laosu vyslán podplukovník

⁴⁸³ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972), s 106 – 107.

⁴⁸⁴ Trinquier, R.: *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, c.d., s. xiv.

Lucien Cohein s úkolem dohlížet na osm týmů Zelených baretů (*Green Berets*), které zahájily výcvik hmongských *komandos* na Planině džbánů.⁴⁸⁵ Většina z těchto *komandos* byli veteráni z oddílů *maquis*, které Francouzi před pěti roky rozpustili. Rovněž důvody, kvůli nimž se hmongští *komandos* nechávali naverbovat, byly stejné. Původně zpravodajské operace se začaly rychle měnit ve vojenský protipovstalecký program.⁴⁸⁶

Pracovníci CIA již z francouzských zkušeností věděli, že je vhodnější řídit horaly prostřednictvím jejich vlastních předáků, nežli pomocí laoských či amerických důstojníků. Touby však nebyl pro jejich záměry vhodným vojenským velitelem. Byl příliš svázán s hmongským prostředím a prosazoval především jeho lokální zájmy. Od Francouzů se vždy snažil získat maximální výhody a svým mužům nikdy nenařizoval, aby bojovali do úplného konce. Jak vzpomínal jeden hmongský veterán: „Touby nám vždy říkal, abychom vystřelili několik ran a utekli“.⁴⁸⁷ CIA však potřebovala energického velitele, který by se nebál obětí. Nalezla ho v mladém hmongském důstojníkovi Vang Paovi.

Vang Pao začal svoji vojenskou kariéru ve třinácti letech jako tlumočnick ve štábu skupiny kapitána Ayrollese, vysazené na Planinu džbánů s úkolem organizovat zde protijaponský odboj. Po japonském převratu sloužil v partyzánském oddílu francouzských důstojníků Bichelota a Gauthiera.⁴⁸⁸ Již v této době prokazoval vojenské schopnosti. Krátce po vzniku GCMA byl odeslán k výcviku do Vietnamu a později na vojenskou školu, kterou Francouzi zřídili v Dong Henu (*Dong Hénu*) ve středním Laosu. Navzdory předsudkům ostatních absolventů kursu, většinou příslušníků elitních laoských rodin, Vang Pao ukončil školu s velmi dobrým prospěchem a stal se prvním hmongským důstojníkem v pravidelné laoské armádě. Většinu první války v Indočíně strávil s Toubyho *maquis* na Planině džbánů. V dubnu 1954 vedl oddíl 850 Hmongů na pomoc francouzské posádce obklíčené v údolí Dien Bien Phu. Když válka skončila, vrátil se ke službě v pravidelné laoské armádě. Dosáhl hodnosti majora a byl jmenován velitelem 10. pěšího pluku, který operoval

⁴⁸⁵ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972) s 265.

⁴⁸⁶ *Area Handbook for Laos*. Roberts, T. D. (et al.), American University, Washington D. C. 1967, s. 306: Roberts hovoří o „self defence forces“ a „auto defence forces“, tedy „domobraně“.

⁴⁸⁷ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972), s 268.

⁴⁸⁸ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

v horách na východ od Planiny džbánů. Zde, při náboru hmongských *komandos* a jejich využívání během vojenských operací, začala i jeho spolupráce s CIA.⁴⁸⁹

S požadavkem na zajištění přepravy zbraní a materiálu se CIA obrátila na bývalého amerického generála Clairea Chennaulta, který za 2. světové války působil v Číně jako Čankajškův poradce a vrchní velitel amerických leteckých sil. Generál vlastnil soukromou leteckou společnost Civil Air Transport zaregistrovanou na Tchaj-wanu (někdy v období srpen – září společnost změnila název na Air America). Zhruba od konce září 1959 začala letadla a helikoptéry společnosti sloužit jako základní dopravní prostředky při zásobování vojenských a civilních akcí CIA v Laosu. Piloti společnosti vedle převozu materiálu plnili i zpravodajské úkoly a převáželi jednotky horských *komandos*. Z hor rovněž transportovali opium.⁴⁹⁰

5. 2. 2. Počátek amerických rozvojových a přesídlovacích programů

V roce 1956 zahájila Mezinárodní dobrovolnická služba (IVS – *International Volunteer Service*) v Laosu rozvojovou kampaň zaměřenou na venkov. Její pracovníci v té době začali realizovat menší rozvojové a přesídlovací programy mezi Hmongy v Lat Huangu (*Lát Huangu*) v provincii Xiengkhouangu.⁴⁹¹ Tváří v tvář rostoucí aktivitě komunistů v laoských horách pak Spojené státy svoji pacifikačně-rozvojovou kampaň dále vystupňovaly.

Kampaň měla dvě hlavní části – získání podpory domácího obyvatelstva prostřednictvím rozvojových programů a přesídlovací programy, zaměřené na systematický odsun obyvatel hor z dosahu povstalců. Při realizaci těchto programů CIA vycházela z britských zkušeností boje proti partyzánům v Malajsii a také ze studia úspěšných metod indoktrinace prováděné agitátory Pathet Laa a Viet Minhu. Američané především na rozdíl od svých francouzských předchůdců pochopili, že pro mobilizaci laoského obyvatelstva je nezbytné zahájit program, který bude zahrnovat co nejširší sociální vrstvy, nikoli tedy

⁴⁸⁹ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d. (1971), s. 295; McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972), s. 268.

⁴⁹⁰ Srv.: Scott, P. D.: *Air America: Flying the U. S. into Laos*. In: *Laos: War and Revolution*, c.d., ss 301 – 321.

⁴⁹¹ U. S. Congress Senate, Subcommittee of the Committee on the Judiciary. *Hearings, Refugee Problems in South Vietnam and Laos*, 18th Cong., 1stSess., 1965, s. 16.

pouze laoské společenské špičky, jak tomu bylo v případě Francouzů, a že práce s venkovany je v laoské protikomunistické strategii stejně tak důležitá, ne-li více, jako budování armády. Zejména později v 60. letech tuto strategii rozvinuli do široce založeného komplexního vojenského a politického programu na vesnické úrovni. Při prosazování svého sociálního programu se mohli opřít o dobré materiální vybavení, jímž jejich konkurenti z Pathet Laa nedisponovali. Americký program ovšem na druhé straně postrádal jakékoliv ideologické zázemí, které naopak měli komunističtí aktivisté.

Američané začali pro realizaci svých programů vytvářet speciální operační skupiny. Jejich členové procházeli zvláštním školením, které trvalo od několika týdnů do několika měsíců. Jeho cílem bylo vyškolit dostatečné množství odborníků pro práci v terénu. Tyto skupiny měly trvale sídlit ve vymezených oblastech, snažit se nepřetržitě ovlivňovat vesničany a „ukazovat lidu, že vláda má skutečný zájem o jeho blaho a zlepšení životních podmínek“.⁴⁹²

Americké programy, vedle zřizování modelových vesnic a rozdělování zboží vesničanům, obsahovaly i některé indoktrinační postupy. Náčelníci *myangů* absolvovali vzdělávací kursy, které zpravidla trvaly jeden měsíc. Vláda jim rovněž umožňovala, aby strávili krátký čas v jiných částech Laosu a získali tak širší pohled a názory na lokální problematiku. Méně intenzivním školením organizovaným v provinčních střediscích procházeli náčelníci *táséngů* a vesnických komunit.⁴⁹³

S obnovením bojů v horách během roku 1959 se CIA snažila rozšířit svoji kontrolu nad původně nezávislými a roztříštěnými rozvojovými programy. Na jejich základě začala realizovat daleko komplexnější plán zřizování „sjednocených vesnic“ (*union villages*) a „ozdravených oblastí“ (*restoration zones*). V nich měli být umísťováni příslušníci etnických skupin, přesunutí sem z dosahu komunistického vlivu v horách, nebo uprchlíci před narůstajícím konfliktem. Jednalo se o obdobný program, který byl realizován v jižním Vietnamu.

Zejména v počáteční fázi bojů v horách přilákala potravinová a materiální pomoc do táborů tisíce lidí. Výrazně se tak snížily možnosti Pathet Laa pro využívání horalů. Na druhé straně vyvstala řada problémů. Počet obyvatel některých provinčních měst, jako například Xiengkhouangu, v krátké době vzrostl až dvacetinásobně. Jejich zásobování bylo

⁴⁹² Halpern, J.: *American Policy in Laos*. Dept. of Anthropology, University of California, Los Angeles (California) 1961, s. 3 – 4.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 5.

obtížné, činnost amerických dobrovolnických organizací byla špatně koordinována a existovala mezi nimi i jistá řevnivost a názorová nejednotnost v otázkách dalšího postupu.⁴⁹⁴ Tento problém byl překonán až v roce 1961, kdy se koordinace utečeneckých a rozvojových programů s vojenskými operacemi ujala Agentura Spojených států pro mezinárodní rozvoj (USAID – *United States Agency for International Development*).⁴⁹⁵ Vojenské a nevojenské aktivity USA v horách tím získaly komplexní charakter.

5. 3. Mobilizace horalů prováděná levicovým hnutím odporu

Hnutí odporu v období mezi roky 1953 – 1959 úspěšně překonalo nejproblematictější fázi své mobilizační kampaně – propojení svých ústředních orgánů s horalskými komunitami a navázání širokého dialogu s obyvatelstvem. Na územích v laoských horách, jež kontrolovalo, začalo zavádět svoji vlastní administrativu. Jako jiná podobná komunistická hnutí, i Pathet Lao praktikovalo systém správy prostřednictvím hierarchizovaných výborů, propojujících centrum i s těmi nejbližšími vesnicemi. Systém měl následující strukturu:

- ústředí (*súnkáang*) v čele s předsedou (*phunang khóng khuengem* nebo *phunang khap khuengem*) a Ústředním výborem;
- provincie (*khueng*) v čele s tajemníky a členy výboru provincie (*kammakán*) a rovněž poslanci (*lóngphunang khóng khuengy*);
- okres – distrikt (*mýang*) s podobnou řídicí strukturou jako provincie, pouze nižšího řádu, v čele s *phunag khóng mýangy*, předsedy okresních výborů;
- oblast (*táséng*) v jejímž čele stáli předseda (*huana*), správce (*phokóng*) a náčelník obrany (*thahán bán*);
- vesnice (*bán*) – měla vesnický výbor s předsedou, správce a vojenského velitele;
- společenské organizace (*samakhom*) – ve vesnicích fungovaly buňky (*nuaj*) např. organizace rolníků (*sáohaj*), organizace žen (*sátí*), organizace mládeže (*sáonum*) aj.

Tento systém měl hierarchickou strukturu, v níž členové výboru vyššího řádu byli zároveň předsedy výborů na nižší organizační úrovni. Např. většina členů provinčního *kammakánu* byla zároveň *phunag khóng mýangy* atd. Klíčové pozice, jako bylo např. řízení

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 5.

⁴⁹⁵ Lawallen, J.: *The Reluctant Counterinsurgents: International Voluntary Services in Laos*. In: *Laos: War ...c.d.*, (ss. 357 – 371), s. 360.

oblastí, zastávali kádrově prověřeni funkcionáři. Jednalo se o klasický komunistický model řízení praktikovaný v Číně, severním Vietnamu a jinde. Ovšem Pathet Lao tento systém naroubovalo na tradiční administrativní jednotky *khueng – myang – tá séng – bán*. Pouze nejvyšší tradiční administrativní úroveň *phalátsaánátak* (království, stát) nahradilo vlastní ústřední vládou.

Na vesnické úrovni mělo značný význam ustavování zájmových organizací. Opět se jednalo o princip vycházející z komunistického modelu řízení. V praxi byly tyto organizace mládeže, rolníků či žen často „roubovány“ na tradiční neformální seskupení již existující v rámci komunit. Např. členství v neformální skupině mládeže se s členstvím v mládežnické organizaci často překrývalo. Zatímco ovšem neformální skupiny měly návaznost na tradiční vedení komunit, v novém organizačním systému byly tyto skupiny nezávisle na tradičním vedení komunit hierarchicky propojeny s vlastním organizačním ústředím, jež podléhalo ústřednímu výboru Pathet Laa. To organizaci Pathet Lao umožňovalo přímé zasahování do záležitostí komunit a omezovalo moc kmenové aristokracie či tradičních elitních klanů. Výjimečné ovšem nebyly ani případy, kdy se předáci významných klanů stávali „předsedy“ vesnických a oblastních výborů, či zastupovali své soukmenovce na provinční úrovni. Typickými příklady takových významných kmenových předáků byli Sithon Kommadam a Faydang Lo Bliayao, působící v ústředním vedení Pathet Laa.

Správu povstaleckých oblastí po podepsání ženevských dohod oficiálně převzala královská laoská administrativa. Velice často však do ní, zejména na vesnické úrovni, přešli úředníci Pathet Laa. Jinými slovy, nová administrativa mnohdy zůstala napojena na povstalce. Pathet Lao také na mnoha územích paralelně s královskou administrativou nadále mělo své vlastní správní struktury.

Správní systém Pathet Laa byl rovněž pod kontrolou samostatné tajné organizace (utajené i před samotnými správními činiteli Pathet Laa), známé pod názvem *Kensán* („Ten, kterému věříme“, „Důvěryhodný“). Příslušníci *Kensánu*, jejichž počet není znám, podléhali přímo ústřednímu výboru Pathet Laa. Protože se navzájem neznali, často nevědomky podávali zprávy jeden o druhém. Uzavíral se tak kruh vzájemné kontroly, příznačný pro všechny úspěšné komunistické organizační struktury.

Po obnovení nepřátelství v roce 1959 administrativa Pathet Laa dále fungovala – a to jak otevřeně na územích, jež ovládalo Pathet Lao, tak i tajně na územích kontrolovaných vládou z Vientiane. Hnutí si rovněž udrželo většinu své členské základny, i když laoská místní správa se mnohdy oficiálně zdála být aktivně zapojena do protipovstaleckých akcí.

Již koncem roku 1957 (tedy ještě před uzavřením dohod ve Vientiane) existovala v každé laoské provincii nejméně jedna základna Pathet Laa. Jednalo se o území zahrnující několik vesnic pod levicovou oblastní správou (*táséng* nebo *mýang*). Obvykle zde fungovaly jedna nebo dvě školy, rozmnožovací zařízení pro vydávání letáků a novin a mnohdy i vojenský oddíl. Každou takovou základnu obklopoval věnec infiltrovaných vesnic, které jí zajišťovaly přísun zpravodajských informací o pohybech nepřítele, popř. poskytovaly pomoc. Laoské úřady o existenci těchto základen věděly, každý správce provincie je dokázal lokalizovat na mapě, ale nebyly schopné je zlikvidovat.

Aktivisté Pathet Laa působili podle místních podmínek více či méně otevřeně. Charakter jejich činnosti výstižně popisuje laoská vládní zpráva z roku 1957: „Propagandisté Neo Lao Haksátu ví, jak vystupovat jako přítel který pomáhá, radí a přikládá ruku k dílu. Je užitečný, milý, nadšený a ví, jak dosáhnout úspěchů bez vytváření konfliktů. Úspěch jeho práce spočívá v těchto kvalitách a také v důležitém faktu, že je stále přítomen (...). Neobává se proto pomíjivého efektu práce mobilních propagandistických skupin královské vlády“.⁴⁹⁶

Od roku 1957 do roku 1959 počet základen Pathet Laa vzrostl na dvojnásobek a začaly se rozšiřovat z horských oblastí do nížiny. Vysoká infiltrace Pathet Laa do místních struktur se jasně projevovala ve chvílích, kdy se CDIN a Američané pokoušeli za pomoci mobilních agitačních protipovstaleckých týmů a vesnických akčních skupin rozvíjet vlastní propagandu v horalských vesnicích. Ta měla jen velice omezený dopad. Pathet Lao interpretovalo americký program pomoci jako prostředek snah využít Laos pro cizí zájmy. Potenciální stoupence posílalo z jejich vesnic v horách do Vientiane, aby na vlastní oči viděli luxusní domy a automobily, které si laoští úředníci pořídili za peníze určené na ekonomickou pomoc zemi.⁴⁹⁷ Místní tajné orgány Pathet Laa dokonce v mnoha případech využívaly materiální pomoc, která přicházela z amerických agitačních a rozvojových programů, pro vlastní potřebu.

Vlivem soustředěné činnosti aktivistů Pathet Laa síla hnutí zejména v horských oblastech rychle rostla. Zatímco v roce 1953 měly jeho ozbrojené síly méně než 1000 příslušníků, v roce 1958 to již bylo přibližně 6000 příslušníků, v roce 1962 asi 12 000

⁴⁹⁶ Srv.: Fall, B. B.: The Pathet Lao: A „Liberation“ Party. In: The Communist Revolution in Asia: Tactics, Goals and Achievements. Ed. R. A. Scalapino, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1965, ss. 173 – 197; Fall, B. B.: Anatomy ..., c.d., s. 113 – 116.

⁴⁹⁷ Dommen, A. J.: Conflict ..., c.d., s. 88.

příslušníků a v roce 1963 20 000 příslušníků.⁴⁹⁸ Hierarchizovaný systém politicko-vojenské participace a zodpovědnosti zapojoval do boje většinu vesnic pod kontrolou Pathet Laa. Děti sloužily jako poslíčci a pozorovatelé, mladí lidé byli členy vesnických jednotek domobrany – nejnižších článků partyzánské organizace, dospělí muži bojovali v ozbrojených partyzánských oddílech, nebo pro ně pracovali jako nosiči, ženy šily oděvy, připravovaly jídlo, staraly se o zraněné a nemocné.

Pathet Lao dokázalo po obnovení nepřátelství v roce 1959 za pomoci regionálních organizací znovu rychle zkonsolidovat své ozbrojené síly. Stalo se tak především díky zvýšené mobilizaci příslušníků horských etnických skupin. Jejich prostřednictvím mohlo rovněž počítat s pomocí části Horských Thajů či Hmongů ze sousedního Vietnamu.⁴⁹⁹

5. 4. Laoská krize 1960 – 1962 a její dopad v horách

V roce 1960 se nezasvěcenému pozorovateli mohlo zdát, že proamerická královská vláda má kontrolu nad Laosem pevně v rukou. Dne 9. srpna 1960 však došlo k převratu, při němž byla svržena Somsanithova (*Somsanitova*) pravicová vláda, jmenovaná v červnu téhož roku. Veškerou moc ve státě převzal sedmadvacetiletý výsadkář Královských laoských ozbrojených sil kapitán Kong Le (*Kóng Lé*), který neschvaloval laoský odklon od neutrality. Když dostal rozkaz provést svůj prapor Vientiane a zamířit se na sever proti povstalcům, obsadil bez krveprolití se svými vojáky město, oznámil, že hodlá ukončit občanskou válku a vyhlásil návrat k neutralitě. Na laoském parlamentu si vynutil vyslovení nedůvěry dosavadní vládě a na post premiéra nechal opět dosadit Souvanna Phoumu. Tomu 17. srpna předal všechny pravomoci a státní převrat prohlásil za ukončený.⁵⁰⁰

Již dva dny před tím oznámil generál Phoumi Nosavan, že změny ve Vientiane neuznává a vytváří Výbor proti převratu. Laoská krize začala.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ 1953: Smith, R.: Laos. In: *Governments and Politics of Southeast Asia*. Ed. G. McT. Kahin, Ithaca – New York 1964, 2. vyd., (ss. 527 – 592), s. 538; 1958: Fall, B. B.: *Pathet Lao ...*, c.d., s. 185; 1962: Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d., (1964), s. 242; 1964: Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 118. Jedná se o přibližné odhady, které se u jiných autorů značně odlišují.

⁴⁹⁹ Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 116–117.

⁵⁰⁰ Toye, H.: *Laos. Buffer State or Battleground*, c.d., s. 141.

⁵⁰¹ Mrázek, R.: *Jihovýchodní Asie ve světové politice*, c.d., s. 493.

Zatímco Nosavan a jeho stoupenci v Savannakhetu dostávali velké dodávky americké vojenské pomoci z Thajska a připravovali se k ofenzivě na Vientiane, situace v hlavním městě se po přerušení amerických dodávek a zahájení neoficiální blokády řeky Mekongu thajskou vládou rychle zhoršovala. Brzy se zde začal projevovat vážný nedostatek pohonných hmot, elektřiny, potravin aj.⁵⁰²

Nosavanovi stoupenci vytvořili 14. prosince svoji vlastní vládu v čele s Boun Oumem (*Bun Umem*). Nový režim okamžitě uznaly Spojené státy a Thajsko. O dva dny později Nosavanovy oddíly obsadily Vientiane. Kong Leovy ozbrojené síly se však v pořádku, s většinou své lehké i těžké výzbroje, stáhly na Planinu džbánů, kde se v únoru 1961 spojily s jednotkami Pathet Laa. Souvanna Phoumovu vládu diplomaticky uznaly Sovětský svaz, socialistické země a Indie.⁵⁰³ Tak, zatímco pravice zkonsolidovala své síly na jihu, neutralisté a levice se soustředili v Xiengkhouangu. Ten byl s pouhými třemi hlavními přístupovými cestami v horách strategickým klíčem k ovládnutí severovýchodního Laosu.

Hmongové se opět ocitli v centru událostí. Touby Ly Foung byl v roce 1958 zvolen poslancem Národního shromáždění a v roce 1960 se stal ministrem v Souvanna Phoumově vládě. Posléze byl jmenován do Královské rady jako poradce pro záležitosti menšin. Tento post zaujímal až do uzavření dohod o příměří mezi Pathet Laem a královskou vládou v roce 1973.⁵⁰⁴

Vang Pao se na rozdíl od Toubyho přiklonil na stranu pravice a navázal kontakt s generálem Nosavanem. Již 5. září 1960 mu neoznačené letadlo společnosti Air America shodilo na Planinu džbánů třicet parašutistů a několik stovek pušek. Vang Pao později téhož dne svolal do vesnice Lat Huangu místní hmongské předáky. Zde, obklopen parašutisty, oznámil shromáždění tří až čtyř stovek Hmongů, že podporuje generála Nosavana a slíbil zbraň každému, kdo s ním půjde do boje proti neutralistům a Pathet Lau.⁵⁰⁵

Když zpráva o hmongské revoltě dorazila do Vientiane, Souvanna Phouma vyslal Toubyho na Planinu džbánů, aby se pokusil s Vang Paem dohodnout. Touby však přešel na stranu Vang Paa. Navíc přesvědčil místního vojenského velitele, který již předtím vyhlásil

⁵⁰² Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964) s. 155.

⁵⁰³ Mrázek, R.: *Jihovýchodní Asie*, c.d., s. 494.

⁵⁰⁴ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

⁵⁰⁵ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., s. 270.

svoji podporu Souvanna Phoumovi, aby proti Hmongům nezasahoval. Vang Pao a nosavanovci tak získali kontrolu nad planinou.⁵⁰⁶

Souvanna Phouma poté učinil ještě jeden pokus o dohodu a na planinu vyslal Amkhu Soukkhavonga (*Amkhu Sukkhavonga*), jediného křesťanského generála v laoské armádě. Vang Pao však Amkhu zajal a odeslal do Savannakhetu, kde generál zůstal uvězněn až do května 1963.⁵⁰⁷ Stejného dne odletěl do Savannakhetu i Touby, kterému Nosavan nabídl místo v pravicové vládě. Vang Pao se stal vrchním velitelem nosavanovských oddílů v severovýchodním Laosu.⁵⁰⁸

Když 31. prosince Kong Leovy jednotky dorazily na Planinu džbánů, rychle obsadily Muong Suy (*Mýang Suj*) a zaútočily na letiště u města Phonsavanu (*Phónsavanu*). Partyzáni Pathet Laa ve stejné době zahájili koordinované diverzní akce podél severovýchodního okraje planiny. Nosavanovská obrana se pod společným tlakem oddílů Kong Lea a Pathet Laa rozpadla. Nosavanovští vojáci se dali na panický útěk, zatímco hmongští bojovníci se stáhli hlouběji do hor.⁵⁰⁹ Faydang, který po převratu v roce 1959 znovu uprchl do Vietnamu, se v roce 1961 vrátil do Nonghetu, kde zůstal až do roku 1975.⁵¹⁰

V posledním letadle společnosti Air America, které opustilo Planinu džbánů, odletěli vojenští poradci CIA a pracovníci amerického rozvojového programu.⁵¹¹ Zanedlouho poté na planině přistál první sovětský letoun s vojenským materiálem. Planina džbánů se změnila ve velký vojenský tábor. Jak poznamenal jeden britský pozorovatel, ohromujícím dojmem působila zejména „masívní vojenská pomoc“ od komunistického bloku.⁵¹²

Podplukovník Vang Pao byl jedním z mála nosavanovských velitelů, kteří nepropadli panice, když jednotky Kong Lea a Pathet Laa zahájily ofenzívu. Zatímco Nosavanovy pravidelné jednotky a parašutisté ve zmatku prchali k Mekongu, Vang Pao spořádaně

⁵⁰⁶ Tamtéž.

⁵⁰⁷ Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964) s. 161.

⁵⁰⁸ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., s. 270.

⁵⁰⁹ Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964) s. 179.

⁵¹⁰ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

⁵¹¹ Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 75 – 76; Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964), s. 179.

⁵¹² Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964), s. 179.

evakuoval své hmongské bojovníky z planiny k Padongu (*Padongu*), 1220 metrů vysoké hoře ležící asi 30 km jižněji. Zde zřídil novou vojenskou základnu. Společně s příslušníky vojenských jednotek se na sedm předem určených míst v horách přesunulo 70 – 100 000 vesničanů z dvou stovek hmongských vesnic podporujících Vang Paa.⁵¹³

Generál Nosavan soustředil koncem ledna dvacet pluků k nové ofenzivě na Planinu džbánů – asi polovinu veškerých ozbrojených sil pravice. Ofenzíva však nebyla úspěšná.⁵¹⁴

Zhruba od nosavanovské ofenzívy se datuje počátek americké tzv. „zvláštní války v Laosu“. Ofenzívy se poprvé přímo zúčastnily skupiny amerických vojenských poradců. Poté do hor v okolí planiny začaly přicházet týmy amerických Zelených baretů, thajských žoldnéřů financovaných CIA a vojenských specialistů z Mobilních výcvikových týmů bílé hvězdy (WSMTT – *White Star Mobile Training Teams*), kteří měli pomáhat při budování oddílů hmongských *komandos*.⁵¹⁵ Dne 20. dubna 1961 ukončil svoji činnost jako civilní pomocná agentura americký Úřad pro vyhodnocování programu (PEO – *Programme Evaluation Office*) a jeho čtyři stovky zaměstnanců se staly Poradní skupinou pro vojenskou pomoc (MAAG – *U. S. Military Assistance Advisory Group*). Nové organizaci velel brigádní generál Andrew Jackson Boyle.⁵¹⁶ Personál MAAG tvořili jednak vojenští poradci, experti, technici a instruktoři, jednak specialisté záškodnických skupin a zvláštních jednotek. Poradci MAAG byli přítomni na laoském ministerstvu obrany a ve štábu pravicových ozbrojených sil, v důstojnických školách, ve středisku pro výcvik diverzních skupin, ve vojenských posádkách aj. Členové agentury vykonávali operativní štábní činnost, řídili rozvědku, koordinovali výcvik a zásobování nosavanovské armády, plánovali její operace. Na rozdíl od PEO nosili uniformy.⁵¹⁷

Poté, co neutralisté a Pathet Lao obsadili Planinu džbánů, se centrum aktivit CIA přesunulo do oblasti Padongu. Hlavním cílem strategie americké tajné služby bylo za pomoci hmongských *komandos* udržet neutralisty a Pathet Lao na planině a znemožnit jim

⁵¹³ Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 73 – 76; Porter, D. G.: *After Geneva: Subverting Laotian Neutrality*. In: *Laos, War and Revolution*, c.d., (ss. 179 – 212), s. 183 – 184.

⁵¹⁴ *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 206.

⁵¹⁵ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., s. 274.

⁵¹⁶ Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 206.

⁵¹⁷ *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 206; Burchett, W.: *Pawns and Patriots. The U.S. Fight for Laos*. In: *Laos: War and Revolution*, c.d., (ss. 283 – 300) s. 290; Fall, B. B.: *Anatomy ...*, c.d., s. 206.

další expanzi do hor. Vang Paovi důstojníci a příslušníci CIA ve stejné době za pomoci helikoptér a lehkých letadel navštěvovali vesnice Hmongů roztroušené na západ a na sever od planiny. Za zbraně, rýži a peníze zde verbovali nové brance. Aby získali podporu vesničanů, Vang Paovi agenti nezdědka používali nátlaku a vyhrožování. „Vang Pao nám poslal zbraně. Kdybychom je nepřijali, považoval by nás za Pathet Lao a jeho vojáci by mohli napadnout naši vesnici,“ vyprávěl jeden z hmongských náčelníků.⁵¹⁸

Pamětníci uvádějí, že podobné „přesvědčování“ neutrálních horalů, aby se přidali na jednu nebo na druhou stranu, bylo v konfliktu velice časté. V horách existovaly celé oblasti, v nichž ve dne vládli vojáci a v noci partyzáni. Jejich obyvatelé byli nuceni ke spolupráci oběma stranami – a v případě odhalení druhou stranou byli za spolupráci s nepřítelem tvrdě trestáni. Nejen přímé vojenské operace, ale i tento neustálý tlak je vyháněly do utečeneckých táborů.⁵¹⁹

Noví branci *komandos* prošli pod dohledem instruktorů Americké styčné výcvikové a poradní skupiny (ALTAG – *American Liaison Training Advisory Group*) základním výcvikem v zacházení ručními zbraněmi, radiostanicemi a výbušninami.⁵²⁰ Nejlepší z nich byli posíláni k dalšímu školení do Thajska a také do USA a Japonska.⁵²¹ V horách byly vybudovány desítky malých polních letišť určených pro letadla společnosti Air America, která sem dopravovala zásoby.

Záškodnické operace hmongských *komandos* na Planině džbánů začaly téměř okamžitě. Hmongové vyhazovali do vzduchu mosty a zásobovací skladiště, ostřelovali vojáky neutralistů, Pathet Lao a severovietnamských pomocných sborů. Vietnamci udávají, že od února do června 1961 bylo v oblasti zabito nebo zraněno na sedm set jejich vojáků. Podstatnou část těchto ztrát jim způsobili hmongští *komandos*.⁵²²

Pathet Lao a neutralisté však postupně přebírali iniciativu a systematicky vytlačovali nosavanovské oddíly z hor do nížiny. V dubnu 1961 již kontrolovali 70 % laoského území s polovinou laoského obyvatelstva.⁵²³ Jejich síly však nestačily na obsazení centrálních

⁵¹⁸ McCoy, A. W.: *The politics ...*, c.d., s. 274.

⁵¹⁹ Terénní výzkum, Xiengkhuang, Laos, březen 1993.

⁵²⁰ Fall, B. B. *Anatomy ...*, c.d., s. 206.

⁵²¹ Phoumi Vongvichit: *Laos et la lutte ...*, c.d., s. 103.

⁵²² Dommen, A. J.: *Laos: Keystone of Indochina*, c.d., s. 70.

⁵²³ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 236.

nížinných oblastí země, ve kterých měli stále převahu nosavanovci. Občanská válka získala vleklý charakter.

V té době již byly Vang Paovy základny v horách obklopeny tisíci rodinných příslušníků a soukmenovců jeho vojáků, zcela závislých na amerických dodávkách.⁵²⁴ Koncem května 1961 vojáci Kong Lea a Pathet Lao zaútočili na severní stranu hory Padongu. Pathet Lao sem, podobně jako Viet Minh k Dien Bien Phu, dopravilo za pomoci horských nosičů 75mm děla a začalo základny ostřelovat. Vang Paovy oddíly ustoupily na novou základnu v Pha Khau (*Phá Kháu*), ležící 13 kilometrů na západ od Padongu. Za nimi se začalo přesouvat devět tisíc hmongských vesničanů. Zatímco se však vojenské oddíly stáhly na novou základnu bez vážnějších problémů, přesun vesničanů se proměnil v tragédii. Na útěku džunglí zemřelo několik stovek lidí – zejména starců a dětí.⁵²⁵

V memorandu „Zdroje pro nekonvenční válku, Jihovýchodní Asie“, sice nedatovaném, ale jasně pocházejícím z června 1961, jež sestavil brigádní generál Edward G. Landsdale z CIA pro generála Maxwella T. Taylora, vojenského poradce prezidenta Kennedyho, je popsána situace Hmongů: „Pro partyzánské operace bylo vyzbrojeno 9 000 Meů. Ti je nyní se značnou efektivitou provádějí na laoském území, kde převažují komunisté. Na různé úrovni byli začleněni i do jednotek domobrany laoské armády. Odhady, jak velké množství těchto skvělých bojovníků by mohlo být ještě naverbováno, se liší, ale reálný počet se pohybuje kolem více jak 4000, i když celkový lidský fond je větší. Politické vedení Meů je v rukou Touby Ly Founga, který nyní nejčastěji působí mimo Vientiane. Pomáhá mu velitel MAAG v Laosu. Pro poradenskou činnost byly zřízeny paravojenské a vojenské poradenské týmy CIA a americké armády (9 operačních důstojníků CIA, 6 příslušníků ALTAG, 99 thajských členů PARU /*Police Aerial Supply Unit* – pozn. aut./ pod kontrolou CIA) a letecké zásobování. Protože meoské vesnice jsou utlačovány komunistickými silami a muži opouštějí své povinnosti při zajišťování obživy, aby sloužili jako partyzáni, problém narůstá ještě o starosti s vyživováním nebojujících Meů. CIA pro zmírnění tohoto problému poskytla něco rýže a oděvů. Je však nutné zvážit zorganizování pomocné mise typu ICA (*International Cooperation Administration* – pozn. aut), která by pomáhala meoským utečencům při jejich rehabilitaci.⁵²⁶

⁵²⁴ Fall, B. B. *Anatomy*, c.d., s. 207.

⁵²⁵ Srv.: Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 97 – 100.

⁵²⁶ *Resources for Unconventional Warfare, South East Asia*, Pentagon Papers, Vol. II, s. 646.

Kopie memoranda obdrželi tajemník obrany Spojených států Robert McNamara, státní tajemník Dean Rusk a Allan W. Dulles, ředitel CIA. Jak ukázal další vývoj, mnohé z tohoto memoranda bylo přijato do plánu dalších operací USA v Laosu.

V severovýchodním Laosu zahájila program pro utečence USAID. Dopravu lidí a materiálu pro ni zajišťovala společnost Air America. CIA pověřila řízením programu Edgara „Popa“ Buella, farmáře z americké Indiany, původně zaměstnance Mezinárodní dobrovolnické služby (IVS – *International Volunteer Service*). Buell žil čtyři roky mezi Hmongy v Xiengkhouangu, znal dobře jejich jazyk a zvyky.⁵²⁷ Podpora horalů měla nadále probíhat v úzké návaznosti na vojenské záměry. Využití „menšinových paravojenských schopností“ se tak v polovině roku 1962 stalo oficiální americkou strategií v Laosu.⁵²⁸ To v následujícím období vyvolalo přímé soutěžení Američanů a Pathet Laa o podporu etnických menšin.

5. 5. Vyhlášení neutrality Laosu

Převaha Kong Leových parašutistů, jednotek Pathet Laa a severovietnamských „dobrovolníků“ nad armádou pravice postupně narůstala. Hlavní selhání nosavanovských vojsk, jakési laoské Dien Bien Phu, přišlo dne 6. května 1962 v oblasti provinčního města Namtha v severozápadním Laosu. Nosavanovci byli v boji o toto strategicky mimořádně významné místo po pouhých šesti hodinách na hlavu poraženi. Porážka přišla tak rychle, že Nosavanovi američtí poradci museli být evakuováni helikoptéry a jeho vojáci prchali ve zmatku rozprchli.⁵²⁹

Spojené státy reagovaly na prohlubující se krizi v nosavanovských silách vysláním lodí své 7. flotily do Siamského zálivu. Dne 15. květa dostala tisícovka amerických příslušníků námořní pěchoty rozkaz k vylodění v Thajsku. Síly Dohody pro jihovýchodní Asii (SEATO – *South East Treaty Organisation*), které právě prováděly v Thajsku vojenské

⁵²⁷ Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 99 – 100, 103; Dommen, A. J.: *Conflict ...*, c.d. (1964), s. 294; Porter, D. G.: *After Geneva: Subverting Laotian Neutrality*. In: *Laos: War and Revolution*, c.d., s. 184. Buellovo hmongské jméno bylo *Pop Tanka* – „Ten, který přichází shůry“.

⁵²⁸ Srv.: *National Security Action Memorandum*. No. 163, *Pentagon Papers*, Vol. II, New York 1971, ss. 681 – 694.

⁵²⁹ Mrázek, R.: *Jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 498.

cvičení, se stáhly k thajsko-laoské hranici. Bojové jednotky Spojených států, čerstvě rozčarovaných debaklem na kubánské Playa Girón, však do Laosu nevstoupily. Spojené státy naopak projevily ochotu k jednání.

V červnu 1962 oznámil princ Souvanna Phouma, že při schůzce soupeřících stran na Planině džbánů bylo dosaženo shody v názoru na složení laoské vlády národní jednoty. Dne 23. července byly podepsány dohody o laoské neutralitě, které navazovaly na předchozí ženevská ujednání. Všechna cizí vojska měla opustit laoské území do 75 dnů, území Laosu nemělo být nadále využíváno ke vměšování do záležitostí jiných zemí. Na neutralitu země měla dohlížet Mezinárodní kontrolní komise. Jednotky SEATO byly staženy od laoských hranic. Kapitán Kong Le byl povýšen na generálmajora.⁵³⁰

Již v červenci 1962 Američané odsunuli 666 svých vojenských expertů.⁵³¹ Dne 28. listopadu laoská vláda národní jednoty rozhodla o vytvoření jednotných ozbrojených sil o síle 30 tisíc mužů, v nichž budou rovnoměrně zastoupeni vojáci Kong Lea, Nosavana a Pathet Laa.⁵³² Laos se vydal na cestu neutrality. Byla to však cesta značně krátká. Laos se téměř vzápětí ocitl ve víru druhé války v Indočíně, v jejímž důsledku pokračovala i „zvláštní“ americká válka v laoských horách.

5. 5. 1. Pokračování amerických aktivit v horách

Hmongští *komandos* na počátku šedesátých let silně ohrožovali oblasti kontrolované Pathet Laem. Byli aktivní zejména na území podél cesty č. 7, která spojuje vietnamské město Vinh s Planinou džbánů. Na cestě uskutečňovali přepady severovietnamských zásobovacích konvojů.⁵³³ Nadále rostl počet horalů pod americkou kontrolou. Protože tito lidé ztratili zdroje obživy, viděli v americké pomoci a ve Vang Paově organizaci možnost, jak přežít. Pracovníci CIA při práci s Hmongy zjistili, že bojují daleko lépe, když nejsou dlouhodobě odděleni od svých rodin; rovněž sami horalé pochopili, že podporu je možné získat daleko snadněji v blízkosti vojenských táborů. Soustředěním Hmongů v okolí Vang

⁵³⁰ Tamtéž, s. 499.

⁵³¹ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 239.

⁵³² Mrázek, R.: Jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 499.

⁵³³ Porter, D. G.: After Geneva, c.d., s. 187.

Paovy základy v Long Chengu (*Long Ěnggu*) a Buellova uprchlického centra v Sam Thongu (*Sam Thóngu*), vzdáleného asi 13 kilometrů na severozápad, mohla CIA snadněji zajišťovat bezpečnost rodin hmongských *komandos* a USAID mohla efektivněji rozvíjet své programy. Vedle toho uprchlická centra zásobená potravinami a zbožím přitahovala i další nezávislé příslušníky etnických menšin z okolních hor. Ředitel USAID Rutherford Poats k tomu později poznamenal: „Jak vešla ve známost šíře služeb Spojených států, i dříve nedůvěřiví horalé se rovněž přesunuli do pevnůstek.“⁵³⁴ Horalé pak mohli být z utečeneckých táborů snadno evakuováni do „zabezpečených“ oblastí, kde byli izolováni od vlivu Pathet Laa a navíc tak byl začně usnadněn nábor žoldněřů do Vang Paových jednotek. V období mezi červencem 1961 a červencem 1962 vzrostly Vang Paovy ozbrojené síly z 9 tisíc mužů na 14 – 18 tisíc mužů, což zhruba odpovídalo početnímu stavu sil Pathet Laa v té době a dvakrát převyšovalo počet Kong Leových jednotek.⁵³⁵

Američané ani po podepsání mírových dohod nepřerušili zásobování proamerických příslušníků horských etnických skupin. Edgar Buell odhadoval, že koncem roku 1962 bylo na Planině džbánů a v jejím okolí kolem 200 000 uprchlíků, z nichž více jak polovinu podporovaly Spojené státy.⁵³⁶ O sedm let později jeden americký úředník přiznal, že vedle humanitární pomoci jim Američané dodávali i střelivo. (Vang Pao v té době netrpěl nedostatkem zbraní, protože jich měl dostatečné množství z dodávek v první polovině roku).⁵³⁷ Třebaže byli příslušníci Zelených baretů a američtí vojenští poradci z Laosu oficiálně staženi, CIA učinila opatření, aby mohli pokračovat ve své předcházející činnosti. Vojenští specialisté byli přesunuti do blízkých středisek v sousedním Thajsku, odkud se skoro každý den vraceli helikoptéry a letadly, aby řídili aktivity *komandos*.⁵³⁸ Američtí vojenští experti vystupovali i jako pracovníci různých amerických civilních institucí, zejména USAID. CIA vedle toho pro tuto práci nabírala americký civilní personál, který nebyl do dohod zahrnut. Např. Edgar Buell v prosinci 1962 školil Hmongy v technikách

⁵³⁴ Porter, D. G.: *After Geneva*, c.d., s. 184.

⁵³⁵ Tamtéž, s. 185; Toye, H.: *Laos. Buffer State ...*, c.d., s. 177.

⁵³⁶ Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 119.

⁵³⁷ Porter, D. G.: *After Geneva*, c.d., s. 186.

⁵³⁸ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., s. 275.

práce s výbušninami a řídil demolici šesti mostů a dvanácti horských přechodů.⁵³⁹ Válka v horách skrytě pokračovala.

5. 6. Konec laoské neutrality

Situace v zemi se nadále vyostřovala. Nová koaliční laoská vláda nikdy nezačala řádně vykonávat své pravomoci, státní správa nefungovala, vojenské jednotky a policie stojící na straně generála Nosavana kontrolovaly hlavní město. Ozbrojené síly neutralistů byly oslabovány. Kong Le byl pod stále silnějším vlivem pravice, jejíž přívrženci pronikli i do nejvyššího velení neutralistických jednotek. Některé z těchto jednotek dostaly Kong Leovým jménem příkaz vyklidit Planinu džbánů a byly nahrazeny Nosavanovými vojáky v uniformách Kong Leových parašutistů.⁵⁴⁰ Rovněž Souvanna Phouma stále těsněji spolupracoval s pravicovým křídlem a komunikaci s Pathet Laem pociťoval jako nepohodlnou přítěž. Dne 3. října 1962 vydal „neutralisticky“ znějící prohlášení vyzývající Sovětský svaz (který v té době nadále zásoboval neutralistické a levicové síly na Planině džbánů a stejně jako Američané porušoval Ženevské dohody) a Spojené státy, aby pokračovali ve svých dodávkách do doby, dokud nebudou všechny soupeřící armády demobilizovány a integrovány.⁵⁴¹ V existující vojenskopolitické situaci *de facto* podpořil Američany. Krátce nato si nechal Národním shromážděním ovládaným pravicí odhlasovat plnou vládní pravomoc na jeden rok. Jeho podpora americkému vyzbrojování Hmongů a uznání pravicového Národního shromáždění jako nejvyšší laoské státní autority byly jasným narušením trojstranných dohod. Rovněž další Souvanna Phoumův postup se již vyznačoval zřejmou snahou eliminovat vliv levice ve vládě.

Dne 1. dubna 1963 byl zavražděn neutralistický ministr Kinim Phosena (*Kinim Phoséná*). Nosavanovy jednotky obsadily strategické body v hlavním městě. Levicoví členové koaliční vlády v čele s princem Souphanouvongem odešli z Vientiane. Po jejich odchodu vláda národní jednoty existovala už jenom na papíře. Část neutralistů z okolí Souvanna Phoumy přešla na stranu pravice, zbytek, např. někteří stoupenci Kong Lea, se

⁵³⁹ Schanche, D. A.: *Mister Pop*, c.d., s. 162 – 163; Porter, D. G.: *After Geneva*, c.d., s. 187.

⁵⁴⁰ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 240 – 241.

⁵⁴¹ Porter, D. G.: *After Geneva*, c.d., s. 188.

přidal k levici. Pravicové ozbrojené síly zahájily rozsáhlé vojenské operace proti území kontrolovanému Pathet Laem. Na Planině džbánů Pathet Lao a vietnamské jednotky zaútočily na Kong Leovy oddíly a zatlačily je na západní okraj planiny. Tím byla zlikvidována vojenská síla neutralistů a zároveň i jejich možnosti rozhodujícím způsobem zasáhnout do laoské politiky. Generál Nosavan 21. července 1963 prohlásil, že v Laosu znovu propukla občanská válka. Dne 19. dubna 1964 pravice v čele s generálem Koupasithem Aphajem (*Kupásitem Áphajem*) provedla vojenský převrat a osud neutralistů byl definitivně zpečetěn. Souvanna Phouma vyhlásil dne 7. května vytvoření nové pravicové vlády. Kong Le se snažil s touto vládou spolupracovat, nakonec byl však v roce 1966 mocenskými intrikami donucen k emigraci do Francie.

Válka se rozhořela naplno a Laos se fakticky rozpadl na dvě části – na území kontrolované vládou z Vientiane a na území kontrolované Pathet Laem. Vláda ve Vientiane jednoznačně podpořila americké plán postupné eskalace války v Indočíně, jež měl být účinnou odpovědí na vzrůstající vliv severního Vietnamu a komunistů v regionu.

5. 6. 1. Americké bombardování Laosu

Americká letadla již od počátku roku 1964 prováděla průzkumné lety nad laoským územím. Když v Laosu znovu propukla občanská válka, zahájily Spojené státy dne 17. května 1964 v rámci operací OPLAN 34-A (*Operation Plan 34-A*) a později HARDNOSE systematické bombardování území Pathet Laa.⁵⁴² Chtěly tak vyvinout maximální tlak na komunisty bez toho, že by ohrozily oficiální neutrální status laoské vlády. Bombardování mělo několik dílčích strategických cílů:

- demoralizovat civilní obyvatelstvo;
- zbavit Pathet Lao zdrojů potravin;
- zbavit ho nosičů, branců a příslušníků civilní administrativy;
- zbavit ho příhodných míst pro přeskupování a vyzbrojování;
- rozbít komunikační a komerční sítě na územích Pathet Laa.

Šlo tedy o oslabení Pathet Laa jako účinné bojové síly s tím, že bude zničena jeho fyzická,

⁵⁴² Pentagon Papers, Vol. III, New York 1971, s. 494 – 496.

sociální a ekonomická infrastruktura.⁵⁴³ Dalším významným cílem bombardování bylo zastavení nebo omezení pohybu na Ho Či Minově cestě, po které Severovietnamci přes Laos zásobovali jihovietnamské hnutí odporu. Z těchto důvodů se bombardování soustřeďovalo především na dvě laoské oblasti – na severovýchodní Laos od jižního okraje Planiny džbánů po hranici se Severním Vietnamem, kde žilo přibližně 200 tisíc lidí, a na horské oblasti jihovýchodního Laosu s 200 – 250 tisíci obyvatel. Obě oblasti obývali převážně příslušníci horských etnik.

Uprchlíci ze zasažených oblastí popisují v průběhu 60. let čtyři hlavní fáze bombardování. První proběhla od května 1964 zhruba do října 1966. Bombardování v tomto období bylo poměrně řídké, směřovalo především proti vojenským cílům v džungli a prováděla je vrtulová letadla. Od října 1966 do počátku roku 1968 se zvyšoval počet tryskových bombardérů, bombardování se začalo zaměřovat na vesnice a města, zásahy proti civilnímu obyvatelstvu byly častější. V některých oblastech lidé začali odcházet ze svých domovů. Třetí fáze proběhla v roce 1968, kdy počet tryskových letadel převýšil počet vrtulových strojů. Bombardování se ještě více soustředilo na civilní cíle a získalo cyklický charakter. V tomto období byla evakuována většina vesnic a měst, lidé odcházeli do odlehlých oblastí, kde žili v příbytcích vyhloubených do země nebo do úpatí kopců a hor. Během tohoto období zasáhly nálety většinu vesnic a řada z nich byla srovnána se zemí. Čtvrtá fáze se uskutečnila v roce 1969, kdy po zastavení náletů proti Severnímu Vietnamu byla velká část amerických tryskových bombardérů přesunuta do Laosu. Nálety začaly probíhat každodenně, bombardovalo se i v noci. Uprchlíci ze zasažených území udávali, že jejich obyvatelé trávili většinu času v zemljankách a jeskyních. Trpěli zde nedostatkem potravin, léků aj. Americká letadla útočila na dobytek, rýžová pole, školní budovy, pagody i drobná přístřeší, postavená mimo obvod vesnic. Používány byly pětisetliberní bomby (226 kg), bomby se zpožděnou roznětkou, napalm, fosforové bomby a především tříštivé bomby CBU, určené k ničení živé síly.⁵⁴⁴

Průměrný denní počet náletů a území Pathet Laa byl 120 v roce 1967; v roce 1969 to již bylo 400 náletů za den. Celková tonáž bomb svržených na Laos v roce 1968 činila 412 683 tun. V následujících letech tato čísla ještě vzrostla. Když v roce 1973 bombardování skončilo, činila výsledná bilance bomb svržených na Laos 1 898 260 tun. Jednalo se o

⁵⁴³ Branfman, F.: *Presidential War in Laos, 1964–1970*. In: *Laos: War ...*, c.d., (ss. 213 – 282), s. 232.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 232 – 233.

přibližně stejné množství, jaké bylo americkými leteckými silami shozeno během celé 2. světové války⁵⁴⁵ – ovšem v podstatně kratším časovém období a na území stokrát menším.

Pozornost amerických letců se soustředila především na území kolem Ho Či Minovy cesty. Bombardovací kampaň proti cestě od roku 1965 do roku 1973 byla nejrozsáhlejší akcí v historii letectva Spojených států. Západní zdroje odhadují, že v letech 1969 – 1973 dopadlo na cestu při jediném náletu i 2 – 3 tisíce bomb.

Navzdory širokému používání elektronických senzorů vyhazovaných z letadel, signálového navádění, počítačového určování cílů a dalších zázraků moderní techniky měly nálety přímo na Ho Či Minovu cestu poměrně nízkou efektivitu. Odhaduje se, že bombardování zlikvidovalo pouze 15 – 20 % nákladu vypraveného na jih. Objem transportů zajišťovaných severovietnamkou speciální „Skupinou 559“ vzrostl z přibližně 91 tun týdně v roce 1963 na 363 tun týdně v roce 1965 a více než 970 tun týdně v roce 1970.⁵⁴⁶

Krajina v laoských horách z leteckého pohledu dodnes místy vyhlíží jako zbrázděná od neštovic. Hluboké krátery po bombách jsou v ní nasety těsně vedle sebe. Vesničané se navíc naučili nevybuchlé bomby deaktivovat a jejich čtené ocelové korpusy v horách slouží jako koryta pro dobytek, sloupky kůlen či plotů. Tvoří tiché memento tohoto tragického období laoské historie.

5. 6. 2. Americké přesídlovací a rozvojové programy

V důsledku vojenských operací a bombardování přišly tisíce horalů o své domovy. Nadále si mohli vybrat v základě pouze ze tří cest – buď zůstat na území kontrolovaném Pathet Laem a riskovat, že budou vystaveni dalším represím z jeho strany, uprchnout do sousedních zemí či odejít do uprchlických táborů spravovaných Američany.

Americká letadla v oblastech ovládaných Pathet Laem vedle bomb a napalmu shazovala i letáky vyzývající vesničany k odchodu do těchto sběrných středisek, kde o ně bude „dobře postaráno“⁵⁴⁷. Tato strategie Američanů vycházela ze zkušeností britské armády v Malajsii.

⁵⁴⁵ Dommen, A. J.: Laos: Keystone of Indochina, c.d., s. 90.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

⁵⁴⁷ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 319.

Britové zde dosáhli úspěchů v boji proti levicovým povstalcům až poté, kdy nuceně přesunuli do čtyř stovek tzv. „Nových vesnic“ (*New Villages*) půl milionu čínských usedlíků, kteří žili v okrajových oblastech a mnohdy aktivně podporovali partyzány.⁵⁴⁸ Základní koncepce programu byla jednoduchá – v případě, že se podaří oddělit civilní obyvatelstvo od ozbrojených složek povstalců, bude je snadnější izolovat a eliminovat. Šlo o to zbavit Pathet Lao pěstitelů rýže, informátorů, nosičů a branců, tedy aktivního zázemí nezbytného pro vedení partyzánského boje; na druhé straně pak zajistit dostatečný lidský potenciál pro královskou vládu. Tato strategie navíc usnadňovala i bombardování oblastí Pathet Laa – kdo zůstal po vyhlášené evakuaci na daném území, byl automaticky považován za nepřítele.⁵⁴⁹ Utečenecké tábory s jejich ozbrojenou ochranou nadto sloužily jako záštita centrálních oblastí proti útokům Pathet Laa.

Již roce 1964 Američané kontrolovali prostřednictvím svých podpůrných uprchlických programů 150 000 Laosanů, z toho 141 500 na severu.

Na severu se jednalo se o 88 000 Hmongů soustředěných převážně v provinciích Xiengkhouang a Samneua, dále 26 500 *Láo Thēngů*, 6000 Jaů, 2000 Lueů a menší počet příslušníků ostatních severolaoských horských etnik zejména v provincii Namtha. Počet Laů na severu byl poměrně nízký – 19 000 osob především v provinciích Samneua, částečně Louangphrabangu a Xiengkhouangu.

V oblasti Vientiane a v jižních provinciích Khammouanu, Saravanu a Attapeu bylo soustředěno přibližně 8 500 Laů a *Láo Thēngů*.⁵⁵⁰

Počty uprchlíků odkázaných na americkou pomoc v souvislosti s vlnami náletů a vojenskými přesuny značně kolísaly. Když boje propukly, lidé prchali ze svých domovů do táborů a později se opět vraceli zpět, byli opakovaně registrováni v různých uprchlických zařízeních apod. V důsledku jarní ofenzívy Pathet Laa v roce 1964 přibylo na americkém seznamu uprchlíků 30 000 lidí. Nahradili přibližně stejný počet horalů v jiných oblastech, kteří již americkou podporu nepotřebovali.⁵⁵¹ V důsledku společné ofenzívy jednotek

⁵⁴⁸ Pluvier, J. M.: *South East Asia from Colonialism to Independence*. Oxford University Press, Kuala Lumpur 1977, s. 474; Purcell, V.: *Malaysia*. Thames and Hudson, London 1965, s. 112 – 113; srv. Pye, L. N.: *Guerilla Communism in Malaya. Its Social and Political Meaning*. Princeton University Press, Princeton 1950.

⁵⁴⁹ Holding Action. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 4. listopad 1972, s. 16.

⁵⁵⁰ Ward, J. T.: U. S. Aid to Hill Tribe Refugees in Laos. In: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*, I, c.d., (ss. 295 – 303), s. 297.

⁵⁵¹ Tamtéž.

Pathet Laa a Vietnamské demokratické republiky (VDR) v roce 1968 uprchlo na jihozápad od vietnamsko-laoské hranice téměř 10 000 příslušníků horských etnik. Dalších 25 000 se jich dostalo pod kontrolu hnutí odporu.⁵⁵²

Celkově se odhaduje, že od roku 1962 do počátku 70. let bylo do oblastí kontrolovaných laoskou královskou vládou přesídleno více jak půl milionu lidí.⁵⁵³

Protože cesty v horách byly těžko průchodné, Američané museli kolem 90 % uprchlické pomoci dopravovat letecky. Tyto dodávky dosáhly v polovině 60. let objemu kolem 50 tun denně.⁵⁵⁴ Jak počet uprchlíků stoupal, původní utečenecké tábory byly přeměněny na „střediska“. Ta se pak dále rozšiřovala v tzv. „Spojené vesnice“ (*United Villages*). V dalším období začala královská laoská vláda vytvářet tzv. „restaurovaná pacifikovaná pásma“, jichž bylo koncem roku 1969 v celé zemi 22.⁵⁵⁵

Uzemím, kde docházelo k nejrozsáhlejšímu přesídlování, se stala oblast Sam Thong (*Sam Thóng*) – Long Cheng (*Long Āng*), ležící asi 50 kilometrů na jihozápad od Planiny džbánů. Tábor Sam Thong, ještě na počátku padesátých let vesnice tvořená několika dřevěnými domy, se postupně změnil v lidnaté centrum s letištěm, velkou školou, nemocnicí, sklady apod. Long Cheng, vzdálený od Sam Thongu dvě desítky kilometrů dále na severovýchod, byl pak hlavní vojenskou základnou v oblasti. Vedle vojenských ubikací a muničních skladů disponoval i nejdelší celoročně použitelnou přistávací plochou v severním Laosu. Edgar Buell odhadoval, že počátkem 60. let žilo v oblasti Sam Thong – Long Cheng 20 – 30 000 příslušníků horských etnik, především Hmongů. V roce 1970 to již bylo kolem čtvrt milionu horalů; 50 – 100 000 horalů bylo přesunuto dále na západ a severozápad.⁵⁵⁶ Utečenci byli umístěni na izolované horské vrcholy v oblasti, kam jim americká letadla dopravovala zásoby. Ty pokrývaly jejich životní potřeby zhruba ze dvou třetin. Většina mladých horalů vstoupila do bojových jednotek. Všechny hmongské komunity byly vyzbrojeny a jejich členové organizováni do jednotek domobrany (*ADC – Auto-Defence Choc Units*). Program Sam Thong – Long Cheng byl považován za

⁵⁵² Shaplen, R.: *Time Out of Hand*, c.d., s. 346.

⁵⁵³ Branfman, F.: *Presidential War in Laos, 1964 – 1970*. In: *Laos: War ...*, c.d., s. 251.

⁵⁵⁴ Ward, J. T.: *U. S. Aid to Hill Tribe Refugees in Laos*. In: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations, I*, c.d., s. 296 – 297.

⁵⁵⁵ *USA a jihovýchodní Asie ...*, c.d., s. 319 – 320.

⁵⁵⁶ Branfman, F.: *Presidential War in Laos, 1964 – 1970* c.d., s. 251.

strategicky nejdůležitější americký projekt v Laosu. Vysunuté hmongské posádky měly v plánech amerického velení tvořit hráz pronikání komunistů do údolí Mekongu.⁵⁵⁷

Američané se v letech 1965 – 1967 pokusili podobným způsobem zorganizovat i horaly v jižním Laosu. V rámci programu nazvaného Rozvojový plán údolí Sedon (*Sedon Valley Development Scheme*) začali na území rozkládající se mezi Khong Sedonem (*Khong Sédónem*) – Saravanem na severu a Pakse (*Páksé*) – Paksongem (*Páksongem*) na jihu za pomoci královské laoské armády přesouvat obyvatele pohraničních horských oblastí. Střediskem programu se stala vesnice Lao Ngam (*Láo Ngám*). Přesídlenci byli přísně střeženi a zcela záviseli na přidělech rýže. V roce 1967 však oblast dobyla armáda Pathet Laa a mnoho horalů se vrátilo do svých domovů. Pouze část jich zůstala v přesídleneckých střediscích. Koncem šedesátých let byla oblast bombardována a většina vesnic, včetně přesídleneckých, byla zničena.

Vedle Sam Thongu – Long Chengu a Sedonu bylo dalších 200 – 300 tisíc lidí přesunuto do okolí provinčních měst Louangphrabangu, Huaysaje (*Huajsáje*) a Xayabouri v severním Laosu, dále do oblasti Vientiane a podél cesty č. 13 v údolí Mekongu.⁵⁵⁸

Přesídlenci odcházeli do „pacifikovaných“ pásem buď sami z obavy před válkou a bombardováním, nebo je sem, jak se často stávalo, nuceně dopravovala královská armáda a Vang Paovi *komandos*. Například mezi 5. a 11. únorem 1970 bylo za pomoci letadel společnosti Air America evakuováno z Planiny džbánů do „uprchlických vesnic“ v údolí Mekongu 15 000 horalů.⁵⁵⁹

Přesídlenci dostávali rámci Programu pomoci utečencům (*Refugee Relief Programme*) a Programu rozvoje venkova (*Rural Development Programme*) potravinovou pomoc složenou z rýže a také ze zemědělských potravinových přebytků Spojených států, jako byla pšenice, ovesné vločky, těstoviny a další potraviny (nejčastěji byli plně zásobováni do první sklizně). Dále jim byl poskytován materiál na výstavbu přístřeší – plechové střešní krytiny, zdravotnická asistence, dodávky vody, pomoc při obnově škol a vzdělávání.

Uprchlíci a přesídlenci na americké podpoře záviseli v různé míře. Sami Američané dělili svoji pomoc do tří rehabilitačních stupňů. Do první kategorie patřili přesídlenci, kteří

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 251 – 252.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 253 – 254.

⁵⁵⁹ Strock, C.: *Laotian Tragedy. The Long March*. In: *Conflict in Indochina: a Reader on the Widening War in Laos and Cambodia*. Eds. M. and S. Gettlemen and L. and C. Kaplan, Random House, New York 1970, (ss. 276 – 298) s. 294.

museli opustit své domovy tak rychle, že v okamžiku příchodu na území kontrolované královskou vládou neměli potraviny, dobytek, zemědělské nářadí, ani jiný majetek. Tito lidé dostávali plnou podporu. Do druhé kategorie patřili přesídlenci, kteří se stali částečně soběstačnými – obvykle v důsledku předcházející americké pomoci. Patřili sem i lidé, kteří opustili své domovy se zemědělským nářadím, osivem, domácími zvířaty a potřebami. Úroveň jejich soběstačnosti, a tím i výši americké podpory, pak podmiňovaly momentální podmínky – umístění nových sídel, roční období, kdy se přemístili (z důvodu závislosti na sklizni) aj. Do třetí kategorie náleželi přesídlenci, kteří chtěli žít v oblastech kontrolovaných královskou vládou a měli takové vybavení, že byli zcela soběstační nebo mohli soběstačnosti v krátké době dosáhnout. Zde se pomoc omezovala na přidělování vhodných pozemků pro usídlení a zakládání polí.⁵⁶⁰

Přesídlování přinášelo i přes veškerou materiální podporu řadu problémů. Přesun na nová území byl pomalý. Ještě počátkem sedmdesátých let přibližně 100 000 Hmongů a ostatních příslušníků horských etnik nadále žilo v dočasných evakuačních střediscích v horách, kde zcela záviselo na leteckých dodávkách.⁵⁶¹ Na území kontrolovaném královskou vládou byli nově příchozí obyčejně umísťováni na chudší nebo zalesněné volné půdě, protože kvalitnější pozemky již předtím obsadilo domácí obyvatelstvo.⁵⁶² Horalé, především *Láo Súngové*, jsou zvyklí žít v nadmořských výškách nad 1000 metrů, kde mají vhodné podmínky pro pěstování „suché rýže“, opiového máku a kukuřice, kde se nevyskytuje tolik moskytů přenášejících malárii a voda je podstatně čistší. V utečeneckých vesnicích, z nichž se většina nacházela pod 600 – 700 metry nad mořem, mnozí z horalů, kteří nejsou vybaveni stejnou imunitní schopností jako obyvatelé nížin, trpěli malárií, dyzentérií a dalšími nemocemi. V nížinách rovněž nemohli praktikovat svůj tradiční způsob života.⁵⁶³ Evakuované obyvatelstvo se podvědomě bránilo zapuštění kořenů v nových oblastech a jeho největším přáním bylo, aby se mohlo ihned po obnovení míru vrátit zpět domů.⁵⁶⁴ Život v utečeneckých střediscích a přesídleneckých vesnicích pro ně byl životem v provizoriu, který se bohužel pro mnohé z nich po prohrané válce a odchodu

⁵⁶⁰ Area Handbook for Laos, c.d., (1972), s. 94.

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 95.

⁵⁶² Branfman, F.: Presidential War in Laos, 1964 – 1970 c.d., s. 254.

⁵⁶³ Srv. McCoy, A. W.: The Politics, c.d., s. 280.

⁵⁶⁴ Branfman, F.: Presidential War in Laos, 1964 – 1970 c.d., s. 255.

do utečeneckých center v zahraničí stal životem trvalým. Na tradiční kulturu horalů měl tento stav devastující účinky.

Z vojensko-strategického hlediska je nepochybné, že bombardování a přesídlovací programy přinesly královské vládě krátkodobé zisky a Pathet Lau způsobily krátkodobé obtíže. Utečenecké tábory v horách a „pacifikované“ horalské vesnice se staly hlavním zdrojem branců pro protipovstalecké jednotky i přesto, že většina evakuovaných nepocítovala přílišnou oddanost vůči královské vládě a USA. Infrastruktura Pathet Laa byla bombardováním narušena, evakuace horalů připravila hnutí odporu o část pěstitelů rýže, nosiče i brance, tedy o lidské zdroje nezbytné pro válku v horách. Pathet Lao se však s tímto problémem dokázalo vyrovnat.

5. 6. 3. Životní podmínky na území kontrolovaném Pathet Laem

Když Spojené státy zahájily v roce 1961 svoji protipovstaleckou kampaň, vznikly Pathet Lau nové problémy. Třebaže jeho program byl mezi horaly nadále úspěšný, aktivity Američanů jej vážně narušovaly. S eskalací konfliktu bylo hnutí nuceno klást vzrůstající nároky na místní obyvatelstvo, požadovat nebo si vynucovat větší materiální podporu a pracovní úkony, posílit nábor branců do řad oddílů Pathet Laa. V této době již v hnutí zcela převládly komunistické metody a rétorika.

Třebaže Pathet Lao proklamovalo svoji snahu osvobodit národnostní menšiny od „jařma kolonialismu“, americká intervence v laoské občanské válce vystavila tyto ideály zkoušce. Dvěma významnými argumenty agitace laoských komunistů bylo zrušení nespravedlivých daní a robotních prací. S vyostřujícím se konfliktem však Pathet Lao bylo nuceno pro výživu svých bojových jednotek vypisovat zvláštní daně placené v rýži a nutilo horaly, aby sloužili jako nosiči při dopravě zásob armádě. Hnutí odporu zavedlo i pěstitelskou povinnost, požadující vysázení 5 kg rýžových zrn na hlavu; členové vesnické domobrany museli vysazovat 2,5 kg. Zdanění bylo v jednotlivých oblastech různé, záviselo na poloze polí a kvalitě půdy. Každý vesničan měl nárok na 100 kg neloupané rýže – ta zůstávala nezdaněna. Zbytek podléhal 15% zdanění. Tato část byla ukládána do společných vesnických sýpek. Říkalo se jí „rýže na pomoc státu“. Druhá daň rýže činila asi 10 % z množství, které zbylo po odevzdání „rýže na pomoc státu“. Jmenovala se „obchodní rýže“. Třetí daní, zavedenou v roce 1967, byla „rýže od srdce“ – dobrovolný příspěvek vesničanů; v době sklizně probíhalo ve vesnicích „přesvědčování“ rolníků, aby do fondu

přispěli. V případě potřeby byla tato zvláštní dávka vyžadována i během roku.⁵⁶⁵ Zdanění rýže připravovalo vesničany o rezervy, které jim pomáhaly přežít období neúrody a znemožňovalo jim podporovat méně úspěšné příbuzné a sousedy v rámci zvykového systému vzájemné výpomoci komunit.

Od roku 1967 byl kladen vzrůstající důraz na zavádění zavlažování. Pomocné skupiny ze severního Vietnamu začaly na území Pathet Laa budovat zavlažovací kanály a hráze. Na jejich zřízení se v rámci pracovní povinnosti podílela velká část domácího obyvatelstva.⁵⁶⁶ Pathet Lao rovněž zahájilo postupnou kolektivizaci; ta ovšem neměla až do konce šedesátých let větší rozsah. Většinou do ní spadala půda, jejíž vlastníci odešli na území kontrolované vládou z Vientiane.

Značně nepopulární byly nosičské povinnosti. Doprava potravin a vojenského materiálu bojovým jednotkám si nezřídka vyžadovala, aby vesničané strávili na cestách i dva měsíce v roce, což jim způsobovalo řadu těžkostí.⁵⁶⁷ Navíc tyto služby byly v blízkosti fronty spojeny se značným nebezpečím.

S prodlužujícím se konfliktem rostla i poptávka po nových brancích. Třebaže předepsaný věk vojáků armády Pathet Laa byl původně stanoven na 15 let, informace uprchlíků hovoří o tom, že v průběhu šedesátých let se nároky úřadů na dosažení věkové hranice postupně snižovaly.⁵⁶⁸

Na vesnické úrovni nadále fungovaly mládežnické, dívčí, rolnické, ženské aj. organizace, v jejichž rámci probíhala indoktrinace.⁵⁶⁹ Byl rovněž zaveden třístupňový vzdělávací systém a v rámci možností překonán chronický nedostatek učitelů. Oficiální rozhlasové vysílání z oblastí Pathet Laa v létě 1970 tvrdilo, že ve školním roce 1969 – 1970 vzrostl počet studentů na více jak 69 000, včetně 1129 středoškoláků a 88 vysokoškoláků. Podle zprávy to byl dvojnásobek počtu z roku 1966 – 1967. Počet učitelů dosáhl čísla 3800. Zpráva dále tvrdila, že analfabetismus zmizel v 650 vesnicích a 38 oblastech (zprávy z následujícího roku již udávaly, že počet vesnic zbavených analfabetismu vzrostl na 750).

⁵⁶⁵ Area Handbook ..., c.d., (1972), s. 104.

⁵⁶⁶ Phoumi Vongvichit: *Le Laos et la lutte ...*, c.d., s. 162.

⁵⁶⁷ Area Handbook ..., c.d., (1972), s. 103.

⁵⁶⁸ McKaithen, E. T.: *Life under the Pathet Lao in the Xieng Khouang Ville Area*. (b.n.) Vientiane 1970, s. 15 – 17.

⁵⁶⁹ *The Pathet Lao and the People of Laos: Noam Chomsky Interviews a Lao Refugee*. In: *Laos: War ...*, c.d., (ss. 451 – 459) s. 457 – 458.

Bylo rovněž zřízeno 24 škol doplňkového vzdělávání pro příslušníky národnostních menšin.⁵⁷⁰ Tato čísla jsou s velkou pravděpodobností poplatná propagandistickým záměrům orgánů Pathet Laa, i když hnutí tomuto problému pozornost nepochybně věnovalo. Podle vzpomínek pamětníků z provincie Xiengkhouangu zde od konce šedesátých let existovaly první tři třídy základní školy v každé větší vesnici. V provincii fungovaly čtyři střední školy s více jak čtyřmi stovkami studentů a dvouleté provinční kolegium s dvěma desítkami studentů. Během žní a polních prací, vyžadujících si větší množství pracovních sil, však bylo časté, že výuka byla zastavena a děti pomáhaly v hospodářství. Její kvalita tím pochopitelně trpěla. Systematičtější byla především v období dešťů. S podobným systémem se v mnoha laoských vesnicích setkáváme dodnes.

Učebnice nad 3. ročník základní školy, původně materiály královské laoské vlády, nahradily ve školním roce 1966 – 1967 rozmnožené mutace vietnamských učebnic (učitelé pro upřesnění textu společně s nimi nezdědka používali i vietnamské originály). Ty obsahovaly značně zjednodušenou vietnamskou verzi učení marxismu-leninismu. V roce 1967 byly rovněž zavedeny učebnice v hmongštině. Hmongská transkripce vycházela z laoského písma. Výuka laoštiny byla pro příslušníky etnických menšin povinná.

Alfabetizační kampaň byla z největší části založena na systému, který instruoval vesnické učitele, aby každý rok učili číst a psát pět dospělých; každý gramotný člověk pak měl učit jiné dva dospělé.

Hlavními cíli výuky byla podpora boje Pathet Laa a probíhajících společenských změn. Základní doktrínou výuky mládeže se stalo „budování nové společnosti“, zcela odlišné od společnosti, v níž žili její rodiče. Indoktrinaci napomáhal i fakt, že mladí lidé žili od nástupu na střední školy izolovaně od svých rodin a komunit a podléhali autoritě svých učitelů. Při návratu zpět do svých domovů, kde měli působit jako učitelé, zdravotníci apod., pak již byli podstatně více imunní vůči vlivu jejich tradičních vesnických řídicích struktur a starší generace.

Tato opatření měla v mnoha případech spíše kvantitativní, nežli kvalitativní charakter a byla značně formální. Rozvoj zemědělské produkce silně zbrzdřoval nedostatek materiálních a finančních prostředků, které mohlo pracovní vypětí nahradit jenom zčásti. Obdobně v oblasti vzdělávání nutnost vojenských náborů vedla v roce 1967 ke zrušení páté. třídy základní školy a v roce 1968 třetího ročníku střední školy. Podobně i alfabetizační kampaň měla ve svém důsledku sice masový, ale krátkodobý úspěch. Při

⁵⁷⁰ Area Handbook ..., c.d., (1972), s. 102.

nedostatku tiskovin totiž lidé, kteří prošli krátkými intenzivními kurzy čtení a psaní, nezdědka svoji znalost zase rychle ztraceli. Mladí lidé, kteří odešli za vzděláním do jiných provincií nebo do VDR, byli po ukončení studia často zařazováni přímo do vojenských jednotek, nebo pokud dosáhli vyššího vzdělání, byli posíláni pracovat do provincie Samneua, kde Pathet Lao budovalo jakýsi „modelový stát“.⁵⁷¹

I přes tyto problémy je možné konstatovat, že vládě Pathet Laa se v průběhu šedesátých let podařilo vybudovat a provozovat účinný administrativní systém, schopný kontrolovat většinu jejího území. Byla dále prohloubena sociální a vojenská mobilizace obyvatelstva, která jí umožnila zajistit dobré zázemí pro bojové jednotky a překonat krizi způsobenou americkým bombardováním a přesídlovacími programy. Počet příslušníků ozbrojených oddílů Pathet Laa dosáhl v roce 1970 počtu 25 000. Jejich činnost podporoval i rozsáhlý systém domobrany.⁵⁷² Komunity příslušníků národnostních menšin byly do systému Pathet Laa účinně integrovány.

5. 6. 4. Budování amerických paravojenských jednotek

Jak se stále jasněji ukazovalo, pravidelné jednotky královské laoské armády byly nevhodné pro nasazení v horských oblastech. Bojová morálka těchto jednotek byla nízká, jejich příslušníci nebyli zvyklí bojovat v zalesněném kopcovitém terénu, který znemožňoval nasazení těžké techniky a rozsáhlejší operace větších vojenských útvarů, příznačné pro činnost konvenčních armád. Navíc se vojáci, převážně nížinní Laové, ocitali v jinoetnickém prostředí, které vůči přichozím z nížin projevovalo tradiční nedůvěru, mnohdy i odpor. To se negativně odrazilo na výsledcích bojových operací.

V lednu 1968 ztratila laoská královská armáda svoji poslední velkou základnu v provincii Louangphrabangu Nam Bac (*Nam Bák*) poté, co na jejích pět tisíc těžce vyzbrojených obránců zaútočilo 2000 – 2500 vojáků Pathet Laa. V dubnu 1970 Pathet Lao získalo strategicky významné město Attapeu na jihu země jednoduše tak, že obráncům tlampačem oznámilo, že jim dává možnost, aby z města nerušeně ustoupili. Vedení královských jednotek nabídku rychle přijalo.⁵⁷³

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 102.

⁵⁷² Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: North Vietnam ..., c.d., s. 98.

⁵⁷³ Branfman, F.: Presidential War in Laos, 1964 – 1970 c.d., s. 241, 244.

Vojenští experti Spojených států si tento stav dobře uvědomovali. Proto se vedle zásobování a výcviku královských jednotek ještě více soustředili na výstavbu Tajné armády (AC – *Armée Clandestine*), nepravidelných horalských jednotek řízených členy Speciálních sil (*Special Forces*) CIA v Laosu.

Armée Clandestine měla sehrát hlavní úlohu při vojenských operacích v laoských horách. Její členové operovali v malých mobilních skupinách, často pouze o síle jedné čety, které se mohly snadno přemísťovat. Velení je využívalo ke dvěma hlavním účelům – k vyvíjení bojové, diverzní a zpravodajské činnosti v týlu nepřítele a k zajišťování evakuace civilního obyvatelstva do pacifikovaných oblastí.

Armée Clandestine podléhala přímo CIA a americkým vojenským poradcům. Ti plánovali její činnost, řídili letecké zásobování a často i osobně vedli *komandos* do akcí. Její příslušníci pobírali relativně vysoký plat 30 – 35 amerických dolarů měsíčně (ve srovnání s 5 – 10 dolary vojáků pravidelných jednotek královské armády). Procházeli daleko důkladnějším výcvikem a měli i lepší zbraně a vybavení. Zvláště v závěrečných fázích bojů měla AC značně různorodé etnické složení, jehož obdobu není možné nalézt v celé Asii. Základ bojových skupin tvořili příslušníci horských etnik, především Hmongové. Dále v nich sloužili Laové ze severovýchodního Thajska (tzv. Lao Issanu), Thajové ze středního Thajska a také Kambodžané, Barmánci, Filipínci, kuomintangští Číňané aj.

Nábor do nepravidelných jednotek AC byl v jednotlivých částech Laosu různě efektivní. Téměř úplně ztroskotal v jižním Laosu. I když zde v horách žilo kolem 200 – 250 000 příslušníků horských etnik, jejich vojenská mobilizace byla jen minimálně úspěšná. Místní obyvatelé byli od roku 1956 pod silným vlivem komunistů. Jejich způsob agitace, založený na přímém osobním kontaktu a dokonalé znalosti místních poměrů se v jižních laotheungských komunitách, vynačujících se nízkým vědomím společné identity a volnějšími příbuzenskými vazbami, prosazoval daleko úspěšněji, nežli neosobní americké postupy. Důležitou roli přitom sehrávala i stále živá kommadamovská povstalecká tradice. Američané a královská armáda se zde, podobně jako před nimi Francouzi, setkávali nejen s nezájmem obyvatel, ale často operovali na otevřeně nepřátelském území.⁵⁷⁴

Situace byla příznivější na severu. V severozápadním Laosu CIA zahájila protikomunistické operace již v roce 1959. Její pozornost se soustředila především na provincii Louangnamtha. Tato provincie má jedno z nejvíce různorodých etnických složení

⁵⁷⁴ Dommen, A. J.: *Conflict in Laos*, c.d. (1971), s. 217 – 218.

obyvatel na světě. Po staletí byla územím, přes které do Indočíny přicházela etnika z Číny a Tibetu. Žijí zde vedle sebe Hmongové, Jaové, Akhaové, Lahuové, Šanové, Laové, Čiňané a mnoho dalších – celkem více jak tři desítky etnických skupin. Při tak velké rozmanitosti provincie představovala pro francouzské a později americké protipovstalecké specialisty dlouho neřešitelný problém. Situace se změnila až v polovině roku 1962, kdy CIA pověřila organizování místních horalských oddílů Williama Younga.

Young měl pro tento úkol mimořádné předpoklady. Vyrostl v lahujských a šanských vesnicích v Barmě, kde jeho otec působil jako baptistický misionář a stal se zde dokonce duchovním vůdcem (*poku*) Lahuů. Hovořil čtyřmi nejdůležitějšími jazyky oblasti – luesky, hmongsky, lahujsky a jaosky – a znal i zvyky a způsob myšlení horalů. Díky svému otci měl značnou autoritu zejména mezi Lahuy. Pro splnění svěřeného úkolu zvolil odlišnou strategii, nežli jakou běžně užívali ostatní protipovstalečtí specialisté. Místo toho, aby se snažil stvořit osobnost jakéhosi „univerzálního kmenového válečného vůdce“ typu Vang Paa, se rozhodl vybudovat multietnickou armádu řízenou výborem, složeným z jednoho až dvou předáků z každé skupiny. Tento výbor měl teoreticky mít nejvyšší velení, ovšem Young v praxi kontroloval veškeré finance a zachoval si i hlavní slovo při plánování akcí oddílů *komandos*. Přesto však členství ve výboru dalo předákům různých etnických skupin pocit účasti na řízení a značně zvýšilo účinnost protikomunistických operací. Young nadto dokázal takticky oslabit vliv nejvýznačnějšího předáka v oblasti, jaoského náčelníka Chao Maje (*Ťao Maje*), aniž by ho vyloučil ze svého programu. Chao May se naopak stal jedním z Youngových nejvěrnějších stoupenců a jeho Jaové tvořili velkou část žoldnéřů AC v provincii.

I při značné neobvyklosti vztahů s předáky horalů Young v Lounangnamtha úspěšně aplikoval standardní postupy používané CIA při „otevírání“ oblastí protipovstaleckým operacím. Pro organizování výstavby přístavacích ploch, základen pro distribuci dodávek a zajišťování dalších činností spojených s prováděním operací sestavil realizační tým Šanů a Lahuů, známý jako „Šestnáct mušketýrů“ (*Sixteen Musketeers*). S jeho pomocí zřídil i dvě utečenecká střediska v Ban Na Voua (*Bán Na Vua*) a Nam Thuaji (*Nam Thuaji*). Již v roce 1962 se sem přesunulo několik stovek Chao Majových jaoských stoupenců.⁵⁷⁵ Do roku 1964 počet Jaů v táborech stoupl na osm tisíc. Vedle nich zde byly soustředěny i dva tisíce

⁵⁷⁵ Srv.: McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., s. 297 – 299, 302 – 304.

Lueů a jistý počet příslušníků dalších etnik.⁵⁷⁶ Young pověřil řízením zásobování a záležitostí přesídlenců Josepha Flipse, který byl, podobně jako Edgar Buell na severovýchodě, členem IVS.

Young zřídil v Nam You (*Nam Ju*), vzdáleném pět kilometrů od Nam Thuaje, tajnou základnu, odkud organizoval zpravodajskou činnost v provincii a rovněž na území jižní Číny.⁵⁷⁷

Když Young v roce 1964 odjel k speciálnímu výcviku do Washingtonu, na jeho místo nastoupil operační důstojník přezdíváný „Odjibwe“. Po jeho smrti při havárii vrtulníku v létě 1965 pak Anthony Poe. Ten předtím organizoval protisihanukovské žoldnéře v Kambodži a v roce 1963 se stal hlavním poradcem generála Vang Paa. Zatímco Young byl obratný diplomat a díky důvěrné znalosti místních podmínek získal na svoji stranu řadu horalských předáků, Poe podobné schopnosti postrádal. Byl proto odkázán na uplácení a psychický nátlak. Bojové nadšení horalů se snažil posílit zvýšením mezd a vyplácením prémie za zabitě nepřátele. Platil 500 laoských kipů (cca 1 americký dolar) za každé lidské ucho a 5000 kipů za hlavu, jestliže s ní voják přinesl i armádní čepici Pathet Laa.⁵⁷⁸ Jednalo se o podobný způsob, jakým byli honorováni proameričtí kačjinští partyzáni během 2. světové války v Barmě.⁵⁷⁹

Poeovy metody mnoho předáků, především Chao May, odmítalo a ztrácelo zájem na vojenských operacích. Jak poznamenal jeden bývalý pracovník USAID: „Platby neustále vzrůstaly, ale bojovníci se hýbali pomaleji“. Po smrti Chao Maye se Poe pokusil upadající aktivitu horalů znovu oživit a jmenoval Chao Majova bratra Chao Laa (*Ďao Láa*) velitelem *komandos*. Třebaže Chao La funkci přijal a zúčastnil se i nejvýznamnější bojové akce *komandos* – dobytí města Louangnamtha v říjnu 1967 – o provádění každodenních záškodnických akcí, které tvoří základ protipovstalecké války, projevoval jen malý zájem. Byl spíše podnikatelem, kterého více než válka zajímal obchod. Někteří Američané tvrdili, že Chao La spolupracuje s CIA pouze proto, aby od ní získal zbraně a prostředky, kterých

⁵⁷⁶ Ward, J. T.: U. S. Aid to Hill Tribe Refugees in Laos. In: Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations, I, c.d., s. 297.

⁵⁷⁷ McCoy, A. W.: The Politics ..., c.d., s. 299.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 266, 300.

⁵⁷⁹ Lintner, B.: Opium and Memoirs of War Linger on the Ledo Road. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 31. březen 1988, s. 44.

mimo jiné používal k nákupu opia od barmských podloudníků a k ochraně svých opiových rafinérií.

Wiliam Young se do provincie Louangnamthy vrátil v srpnu 1965. Velení nad horalskými *komandos* však znovu nepřevzal. Byl totiž pověřen řízením jaoských a lahujských zpravodajských týmů operujících v čínské provincii Jün-nan a v severovýchodní Barmě. Do roku 1967, kdy CIA opustil, zřídil tři rádiové základny v šanské části Barmy, vybudoval speciální školící středisko, ve kterém bylo každé dva měsíce vycvičeno 35 zpravodajských agentů a vyslal stovky průzkumných týmů do Jün-nanu.⁵⁸⁰ Slibně se rozvíjející protikomunistické operace na severozápadě Laosu však uvízly na mrtvém bodě.

Bezesporu nejúspěšnější americkou mobilizační kampaní tak zůstaly přesídlovací program a zorganizování jednotek Vang Paových *komandos* v severovýchodním Laosu. Pracovník IVS Edgar „Pop“ Buell zde zajišťoval distribuci materiální pomoci utečencům a zřizoval utečenecké tábory v zabezpečených oblastech. Působil přitom v těsné návaznosti na Vang Paovy vojenské operace. Jakmile komados obsadili nějakou vesnici, přinutili její obyvatele, aby vyčistili dostatečně velkou plochu, obvykle v délce 150 – 250 metrů, pro provizorní letiště. Krátce nato zde přistálo první Buellovo letadlo s „utečeneckou pomocí“, která měla Vang Paovi zajistit přízeň vesničanů.⁵⁸¹ Buellovi spolupracovníci pod ochranou *komandos* případně zorganizovali odsun vesničanů do utečeneckého tábora. Jak se v amerických uprchlických táborech začaly soustřeďovat celé horalské klany, vzrůstal i počet potenciálních branců do AC. Sám Vang Pao vyvinul maximální úsilí pro získání podpory hmongských předáků. Ve snaze posílit své postavení se postupně oženil s šesti ženami z nejvýznamnějších hmongských klanů a jmenoval jejich předáky do vojenského výboru, který vytvořil.⁵⁸² Obratným manévrováním tak dokázal společensky ospravedlnit svoji mocenskou pozici, získanou za pomoci Američanů. Do roku 1970 se spojeným Buellovým a Vang Paovým úsilím podařilo zaktivizovat téměř polovinu horalů v oblasti.⁵⁸³

⁵⁸⁰ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972), s. 300 – 302.

⁵⁸¹ McCoy, A. W.: *The Politics ...*, c.d., (1972), s. 276.

⁵⁸² Kamm, H.: *Meo General Leads Tribesmen in War with Communists in Laos*. *The New York Times*, 27. říjen 1969.

⁵⁸³ *The International Herald Tribune*, 8. únor 1971.

Válka zvýšila závislost Hmongů na výnosech z prodeje opia, protože mnoho mladých mužů odešlo bojovat. Na druhé straně přerušila staré obchodní cesty. V letech 1964 – 1965 se v horách téměř přestali objevovat čínští nákupčí. To vyvolávalo mezi Hmongy nespokojenost. Opět se potvrzovala stará Trinquierova pravda o nutnosti kupovat od horalů opium. Vang Pao proto začal drogový obchod sám organizovat. Jeho důstojníci putovali v doprovodu ozbrojených vojáků po vesnicích a platili za kilo opia 60 amerických dolarů (oproti 40 – 50 dolarům placeným překupníky). Navíc ani příliš nesmlouvali a byli ochotni odebrat jakékoliv množství. Nakoupené zboží přepravovali na hřbetech mul anebo helikoptéry společnosti Air America do Long Chengu a poté letecky dále do heroinových laboratoří v nížině. O odbyt se Vang Pao obávat nemusel. Poptávka po drogách mezi americkými vojáky bojujícími v jižním Vietnamu rychle rostla. Podle zprávy amerického vrchního velení v Saigonu bylo možné počátkem sedmdesátých let získat „neomezené množství“ heroinu na každé americké základně od delty řeky Mekongu po demilitarizovanou zónu při hranicích s komunistickým severním Vietnamem. Zároveň s tím mezi Američany rostly i počty případů drogových závislostí.⁵⁸⁴

V řadách Armée Clandestine v té době bojovalo 30 – 40 000 mužů.⁵⁸⁵ Většina jich byla soustředěna na severovýchodě. Nejvíce příslušníků AC bylo umístěno v Long Chengu. Zbytek *komandos* byl roztroušen v táborech od severozápadní hranice s Barmou až po planinu Boloven v jižním Laosu.

Horalští *komandos* válčili tvrdě. Sami američtí poradci se mnohdy pozastavovali nad jejich krutostí, s jakou jednali zejména se svými soukmenovci, kteří bojovali na straně komunistů.⁵⁸⁶

5. 6. 5. Závěrečné fáze války v horách

Přes veškeré úsilí královské laoské vlády a Američanů vojenskou iniciativu v horách postupně přebíralo Pathet Lao. Oblasti kontrolované hnutím odporu na jihu a severozápadě země se neustále zvětšovaly. Jeho tlaku stále obtížněji odolávaly i Van Paovy jednotky na severovýchodě. V lednu 1968 zahájilo Pathet Lao společně se severovietnamskými

⁵⁸⁴ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 186; McCoy, A. W.: The Politics ..., c.d., (1972), s. 277 – 278, 288.

⁵⁸⁵ McCoy, A. W.: The Politics ..., c.d., (1972), s. 281.

⁵⁸⁶ Nožina, M.: Cesty za opiem, c.d., s. 186.

jednotkami mohutnou ofenzívu, během níž vytlačilo Vang Paovy oddíly z provincie Samneua. Vang Paův pokus o protiofenzívu neuspěl a Armée Clandestine utrpěla v bojích značné ztráty.⁵⁸⁷ V průběhu následujících tří let byla Vang Paova armáda, a s ní tisíce horalů, neustále zatlačována zpět. V srpnu 1969 se Vang Paovi díky překvapivému vzdušnému výsadku podařilo dobýt dříve ztracenou Planinu džbánů.⁵⁸⁸ Byl to však jenom dočasný úspěch – v únoru 1970 planinu opět obsadili vojáci Pathet Laa.⁵⁸⁹ Poté už Vang Pao ztrácel jeden strategický bod za druhým.

Konflikt, v jehož středu se ocitli, měl pro Hmongy tragické následky. Během nucených přesunů umíralo i 10 % uprchlíků; v jednotlivých případech i 30 %. Většina rodinných příslušníků hmongských *komandos* se od roku 1968 přesunula v průměru 5x; některé tábory z provincie Samneua však i 16x. Třebaže vojáci Armée Clandestine prokazovali vynikající bojové schopnosti, jejich ztráty byly značné. Od roku 1967 do roku 1971 jich bylo zabito 3272 a zraněno 5426. Vang Pao byl proto dále nucen pokračovat v nábořech mezi hmongskými vesničany. „Pop“ Buell popsal tři stovky takových čerstvých branců, naverbovaných v roce 1969: „Třicet procent byli čtrnáctiletí, deset procent z nich byli pouze desetiletí. Zbývajících čtyřicet procent byli třicetiletí a starší. Kde byli ti mezi? Řeknu vám to – všichni byli mrtví! (...) Během několika týdnů bylo devadesát procent z nich zabito.“⁵⁹⁰

Vang Pao rozšířil nábor i mezi příslušníky jiných etnik. V dubnu 1971 již 40 % příslušníků jeho jednotek tvořili *Láo Thēngové*.⁵⁹¹

V roce 1973 Hmongové tvořili více jak třetinu z 370 000 uprchlíků závislých na vládní podpoře a více jak dvě třetiny ze 155 474 uprchlíků registrovaných v provincii

⁵⁸⁷ Srv.: Dommen, A. J.: Conflict, c.d. (1971), s. 297 – 299.

⁵⁸⁸ Burchett, W.: Second Indochina War: Cambodia and Laos. International Publishers, New York 1970, s. 79.

⁵⁸⁹ USA a jihovýchodí Asie ..., c.d., s. 322.

⁵⁹⁰ Shaplen, R.: Time out of Hand: Revolution and Reaction in Southeast Asia. New York 1969, s. 348.

⁵⁹¹ McCoy, A. W.: The Politics ..., c.d., s. 281.

Xiengkhouangu. Odhaduje se, že od roku 1962 do roku 1975 jich v bojích s Pathet Laem zahynulo 12 000.⁵⁹²

Ztráty Hmongů, kteří bojovali na straně komunistů, nejsou známé, ale podle vzpomínek pamětníků byly rovněž vysoké. V řadách Pathet Laa zahynuli významní hmongští předáci Thao Tou Saychou (*Thao Tú Sajču*) a generál Praseut (*Prasēt*). Vezmeme-li v úvahu, že do roku 1975 žilo v Laosu kolem 300 000 Hmongů, stali se tito horalé etnickou skupinou nejvíce zasaženou válečným konfliktem.⁵⁹³

Aby nahradili Vang Paovy ztráty, začali Američané přesouvat do Laosu speciální oddíly horalských *komandos* z jižního Vietnamu. Do bojů ve zvýšené míře nasadili i jednotky thajské armády. Dne 8. února 1971 zahájila jihovietnamská armáda invazi do Laosu. Mělo se jednat o jakousi prověrku připravované vietnamizace války. Armáda Pathet Laa ve spolupráci se severovietnamskou armádou však útočníky již koncem března zatlačila zpět.

Dne 12. ledna 1972 jednotky Pathet Laa napadly hlavní Vang Paovu základnu Long Cheng. Poškodily přistávací plochu, zničily telekomunikační středisko americké výzvědné služby a pozice thajského dělostřelectva. Síly komunistického hnutí odporu získaly v horách jednoznačnou převahu. Jejich sestup do nížiny se stal už jen otázkou času.

Po vleklých americko – vietnamských jednáních byla v lednu 1973 v Paříži podepsána dohoda o nastolení míru ve Vietnamu a o necelý měsíc později, dne 21. února 1973, i dohoda o obnovení a národním usmíření v Laosu. Dne 30. dubna 1975 padl vietnamský Saigon. Válka v Indočíně skončila.⁵⁹⁴

⁵⁹² Lee, G. Y. Minority Policies and the Hmong. In: Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic. Ed. M. Stuart-Fox, London 1982, (ss. 199 – 212), s. 203.

⁵⁹³ Lee, G. Y.: Ethnic Minorities and National Building in Laos, c.d.

⁵⁹⁴ USA a jihovýchodní Asie ..., c.d., s. 324 – 325.

VI. OBDOBÍ RADIKÁLNĚ LEVICOVÉ VLÁDY V LAOSU

Vítězství komunistů k Laosu znamenalo zavedení centralizovaného systému řízení v čele s jedinou politickou stranou. Přineslo rozsáhlou perzekuci opozice, násilnou kolektivizaci a třídní chápání etnické problematiky. Hlavním heslem národnostní politiky nového režimu se stalo formování jednotného laoského národa bez ohledu na etnické rozdílnosti. Projevy odporu vláda tvrdě potírala. Boj v laoských horách nadále pokračoval I laoská opozice se však nedokázala sjednotit k účinnému společnému postupu. Desítky tisíc laoských horalů emigrovaly do zahraničí. Situace se poněkud uvolnila až v osmdesátých letech, kdy komunistické vedení, v důsledku politických změn ve světě a prohlubující se ekonomické a sociální krize v zemi, tiše ustoupilo od svého programu přechodu k socialismu s vynecháním kapitalistického stádia vývoje.

6. 1. Nástup levice k moci v letech 1973 – 1975

Dohoda z Vientiane o obnovení míru a národním usmíření obsahovala mimo jiné i zákaz jakékoliv vojenské činnosti v Laosu, stanovila rozpuštění všech speciálních jednotek a zrušení jejich základů. Ani zdaleka ještě neznamenala sjednocení rozštěpeného Laosu. Pouze uznávala existenci dvou rovnocenných stran a dvou jimi ovládaných a spravovaných oblastí země. Stanovila také zásady vzájemného respektování a koordinace jejich činnosti. Dne 5. dubna 1974 byla na základě dohody vytvořena Prozatímní vláda národní jednoty (*Latthabán Pasom Sum Kháo*) a Národní politická poradní rada (*Khanamontí Pasomkán Mýang Hengsát*) v nichž byly rovnoměrně zastoupeny obě strany. Ve Vientiane a Louangphrabangu byly zformovány smíšené vojenské a policejní sbory, které převzaly povinnosti dosavadních královských ozbrojených složek, jež se stáhly do vzdálenosti 15 kilometrů od obou měst.⁵⁹⁵

Během následujícího roku Pathet Lao neustále posilovalo své pozice v zemi. V hlavním městě i na vesnicích vznikala řada levicových organizací, které rozvinuly širokou agitační kampaň mezi obyvatelstvem. Levice dokázala rychle vytvořit a schválit osmnáctibodový akční program, zaměřený na řešení hospodářských a politických problémů země. Předsedu

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 373; Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 96; Koževnikov, V. A.: Očerki ..., c.d., s. 206.

Pathet Laa Souphanouvonga považovalo stále více Laosanů za lidového hrdinu, který žil deset let asketickým životem v horách Samneua, ohrožován americkými bombami. Jeho příjezd do Vientiane v dubnu 1974 vyvolal bouřlivé nadšení a masové oslavy.

Naopak pokusy politiků pravoce a středu o zorganizování společné fronty proti disciplinovaným levicovým ministrům neuspěly. V řadách pravoce narůstala korupce a nejistota způsobená hrozícím přerušением americké podpory. Arbitrážní postavení Souvanna Phoumy, který stál v čele nové vlády, bylo stále více oslabováno.⁵⁹⁶

Dne 13. dubna 1975 vydal král pod tlakem veřejnosti dekret, jímž rozpustil Národní shromáždění ovládané pravíci. Napětí v laoské společnosti ještě více vyostřilo nečekané obsazení Saigonu a Phnompenhu komunistickými vojsky. Rovněž armáda Pathet Laa začala vyvíjet tlak na hlavní město. Koncem dubna obsadila strategicky významný bod Sala Phou Khoun (*Sálá Phú Khun*), ležící na křižovatce cest spojujících Vientiane s Louangphrabangem a Xiengkhouangem.⁵⁹⁷ Při oslavách 1. Máje zorganizovala levicová a neutralistická koalice demonstraci deseti tisíc obyvatel Vientiane požadujících sesazení a potrestání zkorumpovaných pravicových úředníků. Pod vlivem těchto událostí rezignovali dne 7. května čtyři nejvýznamnější pravicoví ministři a o něco později jejich příklad následovalo sedm pravicových generálů. Příslušníci laoské ekonomické a společenské elity začali odcházet do Thajska. Revoluční výbory postupně obsazovaly města v jižním Laosu, doposud kontrolovaná pravíci, a přebíraly od královských správních úředníků výkonné pravomoci.⁵⁹⁸ Po bouřlivých protiamerických demonstracích, při nichž studenti obsadili kancelář USAID ve Vientiane, Američané zastavili svoji činnost v Laosu. Dne 27. června opustili zemi poslední členové jejich mise. V červenci byly oficiálně rozpuštěny všechny policejní, vojenské a paravojenské sbory pravoce. Všeobecné volby, které proběhly v říjnu a listopadu 1975, přinesly jasné vítězství levici. Dne 3. prosince 1975 byla vyhlášena Laoská lidově demokratická republika (LLDR). Laos se stal státem řízeným jedinou povolenou politickou stranou – Laoskou lidovou revoluční stranou (LLRS, *Phak Pasáson Pativat Láo*) s levicovým programem, silně orientovanou na Vietnam. Dění v zemi proto nadále silně reflektovalo změny probíhající v komunistickém bloku a zejména u jejího velkého souseda,

⁵⁹⁶ Brown, McA: The Communist Seizure of Power in Laos. In: Contemporary Laos ..., c.d., (ss. 17 – 38), s. 21 – 22; Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 96.

⁵⁹⁷ Brown, McA: The Communist Seizure of Power in Laos, c.d., s. 22.

⁵⁹⁸ Brown, McA: The Communist Seizure of Power in Laos, c.d., s. 22; Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 98 – 99.

Vietnamu. Prvním prezidentem komunistického Laosu se stal „rudý princ“ Souphanouvong. Souvanna Phouma získal v nové vládě neurčitou funkci poradce. Až do své smrti v roce 1984 podával důkazy loajality novému pořádku.⁵⁹⁹

6. 1. 2. Konec Armée Clandestine

Když byla na počátku roku 1974 zformována Prozatímní vláda národní jednoty, získal v ní Touby Ly Fong křeslo ministra pošt a telekomunikací. Další dva Hmongové se stali členy Národního politické poradní rady – jako neutralista přijatelný pro obě strany byl do rady vybrán Hmong dr. Yang Dao. V radě zastával post místopředsedy Výboru pro hospodářství a finance. Další Hmong, Lo Fong (*Ló Fung*), zastupoval Pathet Lao ve funkci místopředsedy Výboru pro kulturu a vzdělávání.

Události následujících měsíců značně oslabily pozice Hmongů, kteří spolupracovali s královskou laoskou vládou a Američany. Když král rozpustil Národní shromáždění, Hmongové podporující Vang Paa v něm přišli o tři poslancecké mandáty. Rovněž Touby, jako člen vlády, se stále více ztotožňoval se Souvanna Phoumovým kompromisním přístupem. Dokonce přerušil styky s antikomunistickými Hmongy v Long Chengu a jinde.

Koncem roku 1974 byly Vang Paovy nepravděelné oddíly rozpuštěny nebo sloučeny s ozbrojenými složkami prozatímní vlády. Bojová morálka pravicových horalských předáků i příslušníků horalských jednotek rychle upadala.⁶⁰⁰

Zatímco se pozornost světové veřejnosti soustředila na závěrečnou ofenzívu vietnamských komunistů na Saigon, která se měla stát poslední epizodou 21leté války v Indočíně, síly Pathet Laa v Laosu zahájily rozsáhlé operace. Dne 27. března zaútočily na Vang Paovy jednoty a po cestě č. 13 rychle postoupily až po Muong Kasi (*Mýang Kási*). Vang Pao odpověděl ostřelováním pozic levice.

Dne 6. května Vang Pao navštívil Souvanna Phoumu ve Vientiane, aby mu objasnil, že jeho vojáci se pouze brání proti postupujícím spojeným silám Pathet Laa a Severovietnamců. Premiér Vang Paovi doporučil, aby nebojoval a stáhl se. Rozrušený velitel Armée Clandestine údajně na místě strhal ze své uniformy generálské distinkce a

⁵⁹⁹ Brown, McA: The Communist Seizure of Power in Laos. In: Contemporary Laos ..., c.d., s. 22 – 32; Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 101.

⁶⁰⁰ Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong. In: Contemporary Laos, c.d., s. 204.

hodil je Souvanna Phoumovi na stůl. Poté se vrátil zpět do Long Chengu. Souvanna Phouma prý později řekl francouzskému velvyslanci v Laosu, že Hmongové dobře sloužili jeho záměrům a bylo škoda, že míru v zemi muselo být dosaženo za cenu jejich vyhubení.

Vang Paovy jednotky tak zůstaly zbaveny jakékoliv podpory. Jejich velitel, který usoudil, že další činnost v Laosu nemá naději na úspěch, vydal emocionální výzvu ke svým stoupencům, aby se podřídili novému pořádku, a sám dne 14. května 1975 odletěl do Thajska.⁶⁰¹

Zanedlouho ho následovala řada dalších horalských vůdců a jejich soukmenovců.

6. 2. Národnostní politika vlády LLDR v letech 1975 – 1980

V politice vlády LLDR vůči příslušníkům národnostním menšin po roce 1975 nacházíme řadu prvků, které mají progresivní charakter, stejně jako řadu přehmatů. Její hlavní koncepce vycházela ze zkušeností získaných ještě před vyhlášením LLDR. Na jejich základě Pathet Lao přijalo již v roce 1968 dvanáctibodový program slibující všem národnostem aktivní pomoc při rozvoji hospodářství, vzdělávání, kultury, zdravotnického zabezpečení aj.⁶⁰² Tento program nesl všechny znaky komunistických národnostních strategií. Na rozdíl od čínského či vietnamského modelu ovšem Pathet Lao nikdy neplánovalo vybudování autonomních národnostních oblastí. Etnická situace byla v Laosu začně složitá a etnika zde často žila promíšeně. Navíc, jak ukázaly předcházející vietnamské zkušenosti, tento postup byl v místních podmínkách politickou chybou, podporující separatistické a iredentistické tendence v prostředí národnostních menšin. V roce 1976 byly z těchto důvodů zrušeny vietnamské autonomní oblasti Viet Bac a Tay Meo.⁶⁰³ Nová levicová vláda v Laosu, snažící se o vnitřní upevnění státu, proto tento koncept správního dělení podle etnického principu odmítla. Základním předpokladem pro získávání míst v administrativě se měla stát kádrová a profesní způsobilost, nikoli etnický

⁶⁰¹ Tamtéž, s. 204 – 205.

⁶⁰² Twelve – Point Program adopted by the Third National Congress of the NLH in November 1968. In: Zasloff, J. J.: *The Pathet Lao: Leadership and Organization*. Heath and Co., Lexington, Mass. 1973, Appendix D, s. 124; Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution: Pathet Lao Policy Towards the Hill Tribes since 1975*. In: *Contemporary Laos*, c.d., (ss. 181 – 198) s. 188.

⁶⁰³ Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 193.

původ. Podle tohoto konceptu měla všechna etnika v Laosu spolupracovat při vytváření jednotného multunacionálního laoského státu a nové laoské národní identity, která měla být nadřazena etnické identitě.⁶⁰⁴

Laoští komunisté začali uvádět tuto politiku do praxe již krátce poté, co převzali moc v zemi. Na místa ve státním aparátu začali dosazovat příslušníky národnostních menšin. Zpravidla to byli lidé prověřeni v době občanské války, členové Pathet Laa a Laoské lidové revoluční strany.

Veteráni Pathet Laa Sithon Kommadam a Faydang Lo Bliayao zastupovali *Láo Thēngy* a *Láo Súngy* ve funkcích místopředsedů Nejvyššího lidového shromáždění (*Néo Hóm Hengsátu*).⁶⁰⁵ Ani jeden z nich se nestal členem vládního kabinetu či Ústředního výboru LLRS, který měl v zemi skutečnou moc. Zatímco Sithon zůstal v politice, Faydang se na poslední léta svého života vrátil do Nonghetu, kde žil se svými pěti ženami a desítkou dětí. Vláda pro něj, jako hrdinu laoského komunistického odboje, při zvláštních příležitostech posílala letadlo. Jeho tvář se objevovala mezi stranickými a vládními funkcionáři při všech významnějších událostech a oslavách. Byl předváděn Laosanům i četným zahraničním delegacím jako názorný příklad úspěchů komunistů v překonávání etnických bariér a budování národní jednoty laoského státu. Reálnou moc však již neměl. Pamětníci z Nonghetu mi vyprávěli, že zejména v posledních letech života se stále častěji uchyloval k alkoholu a opiu.⁶⁰⁶ Zemřel v červenci 1986, jeho smrt však laoská oficiální místa oficiálně oznámila až o tři měsíce později.⁶⁰⁷

Významného postavení naproti tomu dosáhl Horský Thaj Sisomphon Lovansay (*Sisomphón Lóvansaj*), jeden z nejvlivnějších členů politbyra LLRS a člen sekretariátu jejího Ústředního výboru, který se stal i předsedou Nejvyššího lidového shromáždění. V Ústředním výboru LLRS působil jako jeho řádný člen *Láo Thēng Boualang* (*Bualang*) a jako jeho mimořádný člen Hmong Yjavu Lo Bliayao (*Jiavu Ló Bliajáo*). Yjavu se rovněž

⁶⁰⁴ Kejsón Fomvichan: *Revoljucija v Laose: nekotorye osnovnye uroki i glavnye zadači*. Moskva 1980, s. 156. Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 189.

⁶⁰⁵ Na rozdíl od Faydanga, který zejména v pozdějších letech zastával funkce spíše reprezentativního charakteru bez větších výkonných pravomocí, se Sithon Kommadam až do své smrti v roce 1977 na vládních aktivitách aktivně podílel.

⁶⁰⁶ Terénní výzkum, Nonghet (Laos), březen 1993.

⁶⁰⁷ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

stal předsedou vládního výboru pro národnosti v hodnosti ministra.⁶⁰⁸ Příznačné bylo, že všichni zmiňovaní Hmongové ve špičkových funkcích pocházeli z klanu *Ló*.

Menšinové kádry hrály významnější roli na nižších stupních administrativy – zejména na úrovni oblastní a místní správy. V hlavních stranických a státních orgánech však nadále výrazně převažovali Laové. Po třetím kongresu LLRS v roce 1982 pracovalo v jejím Ústředním výboru 79 % *Láo Lumů*, 15 % *Láo Thēngů* a 6 % *Láo Súngů*.⁶⁰⁹

V oficiálních stranických dokumentech a tisku se často hovořilo o nutnosti zvýšit životní úroveň horalů, o prohlubování jejich politické uvědomělosti, podpoře vzdělání a veřejného zdravotnictví. Vládní projekty se začaly zabývat problematikou distribuce zboží do hor a zřizováním státních obchodů. Byly zahájeny pokusy s převáděním horalů praktikujících žďárové zemědělství na závlahové pěstování rýže a se zaváděním družstevního způsobu hospodaření namísto individuální a rodinné produkce.⁶¹⁰ Jako zvláštní ústupek Hmongům vláda zrušila nařízení z roku 1971, zakazujícího jim pěstování opiového máku a obchod s opiem.⁶¹¹

Na vesnické úrovni byly dále plošně rozvinuty indoktrinační programy zahájené za občanské války. Výuka na školách byla očištěna od všeho „cizorodého“, „koloniálního“, „reakčního“ a místo toho získala „vlasteneckou“ a „internacionální“ náplň. Oficiálním jazykem výuky na všech stupních škol se stala laoština, prohlášená v den ustavení LLDR za státní jazyk země. Na nižších stupních byla ovšem doplňována místními jazyky. Rok 1978 přinesl i novou kampaň likvidace negramotnosti („být gramotný“ znamenalo v prostředí příslušníků národnostních menšin umět číst a psát laosky). Řídil ji speciálně ustanovený celonárodní výbor v čele s prezidentem Souphanouvongem. Kampaň byla zaměřena na Laosany ve věku od 15 do 45 let. Oficiální údaje tvrdí, že v průběhu devíti let jí prošlo 750 000 lidí – mnozí již podruhé.⁶¹² Její účinnost však byla omezena špatným materiálním zabezpečením – především nedostatkem učebnic.

⁶⁰⁸ Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 189.

⁶⁰⁹ Dommen, A. J.: *Laos: Keystone ...*, c.d., s. 111.

⁶¹⁰ Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 190.

⁶¹¹ Morrow, M.: *An Opiate for the Trubled Meo*. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 21. listopad 1975, s. 46.

⁶¹² LNDR na puti stroitel'stva socializma. Moskva 1986, s. 126.

Značná část horalů pohlížela na vládní konsolidační snahy s nedůvěrou a bránila se jim. Hlavní důvody těchto postojů lze shrnout do několika okruhů:

Řada horalů byla nucena pracovat při výstavbě komunikací, budov, jako nosiči apod. Jejich značnou nevůli vyvolávaly i vládní snahy o likvidaci žďárového zemědělství, které je málo produktivní, vyčerpává půdu a vede k destrukci lesních porostů. Podle soudobých odhadů v Laosu každoročně způsobovalo zničení 300 000 ha lesa.⁶¹³ Opuštění tohoto způsobu zemědělské výroby přinášelo fundamentální a mnohdy tíživé změny do života horských etnik. Často bylo spojeno s odchodem do níže položených oblastí. Vládní list *Siang Pasáson* v květnu 1976 napsal, že již 2077 rodin horalů opustilo svůj tradiční způsob získávání obživy a začalo praktikovat zemědělství na zavlažovaných polích a terasách. V roce 1977 byla žďárením obdělávána ještě téměř polovina ze 770 000 ha zemědělské půdy v Laosu. Kayson Phomvihán vydal v dubnu 1978 instrukci oblastním stranickým výborům, aby se snažily zamezit kácení stromů a vypalování porostů pro horská pole.⁶¹⁴ Problém však nadále přetrvával.

Mnoho uprchlíků udávalo jako jeden z hlavních důvodů odchodu ze země kolektivizaci, zvláště po jejím zintenzívnění v roce 1978.⁶¹⁵ Program se rozvinul zejména v nížinách a oblastech dříve ovládaných Pathet Laem. V horách měl především formu výpomocných skupin. Každá rodina nadále vlastnila svá pole, ale vesničané byli povinni společně pracovat při hlavních zemědělských činnostech jako je čištění polí, okopávání a sklizeň. Tento způsob obhospodařování půdy se příliš nelišil od tradičních systémů vzájemné výpomoci běžně praktikovaných v horalských komunitách. Často je i progresivně rozvíjel. Kolektivizace se stala problematickou v okamžiku, kdy začala zasahovat do systémů využívání a držby půdy v horách a rovněž do rozdělování zemědělských produktů. Úřady požadovaly, aby úroda byla rozdělována na tři části – jeden díl připadl státu, druhý byl uložen do společných sýpek a třetí připadl jednotlivým domácnostem. Horská společenství, která nikdy neprodukovala velké zemědělské přebytky, tím byla značně ochuzována. Když úřady v roce 1980 vypsaly pro armádní potřeby mimořádnou daň v rýži, mnoha horalům zůstalo pouze 25 – 50 kg neloupané rýže na hlavu.⁶¹⁶ Před hladem se zachraňovali lovem a

⁶¹³ Lee, G. Y.: *Minority Policies and the Hmong*, c.d., s. 210.

⁶¹⁴ Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 190.

⁶¹⁵ Tamtéž, s. 191.

⁶¹⁶ Lee, G. Y.: *Minority Policies and the Hmong*, c.d., s. 211.

sběrem lesních plodin. Kolektivizace v horách proto narážela na odpor, který úřady nebyly schopné překonat. Podle oficiálních laoských zdrojů zde ještě v roce 1984 zahrnovala pouhá 4 % zemědělské půdy (ve srovnání s 25 % zemědělské půdy v nížině).⁶¹⁷

Ve vládní politice vůči horským etnikům byl zvláštní důraz kladen na přesídlování horalů do nížin. Teoreticky tato snaha vyhlížela pozitivně – půda v nížinách je úrodnější, zamezuje se ničení lesních porostů. Je možné budovat stálá komerční, vzdělávací, zdravotnická a kulturní střediska; v neposlední řadě je možné efektivněji kontrolovat etnické periferie. Migranti, ocitající se v nových podmínkách, se snaží přizpůsobit nové situaci, přejímají racionální zkušenosti místních obyvatel a stávají se daleko otevřenější a přístupnější působení státní politiky, nežli ve svém tradičním, etablovaném prostředí.

Třebaže laoská vláda (a s ní i kvakerské a mennonitské organizace působící v Laosu) tvrdila, že mnozí horalé, obvykle *Láo Thēngové*, jsou v nížinách šťastní, existuje řada svědectví, že horalé, především *Láo Súngové*, se přesídlování bránili. Těžko totiž přivykali nížinnému klimatu, měli zde potíže s dýcháním, často se u nich vyskytovala malárie, dyzentérie, docházelo k rozpadu jejich tradičních sociálních a kulturních vazeb, byli dezorientováni. Uvolněné pozemky v horách navíc obvykle po čase obsazovali doposud migrující horalé. Problém se tak vlastně neřešil. Proto i řada vládních úředníků přesídlování odmítala.

Druhou stranu vládní přesídlovací strategie tvořilo přesouvání Laů z nížin do hor. Jeho důvodem bylo oživení ekonomiky periferií, efektivnější využívání místních přírodních zdrojů a také kontrola tradičně nestabilních území. Nově přichozí migranti si s sebou neměli přinášet pouze vyspělejší technologie a znalosti, ale také vědomí solidarity s centrem, které nezávislí horalé často postrádali. Měli se tak stát významným stabilizačním činitelem na okrajových územích.

Tuto strategii bylo možné zaznamenat i v dalších zemích Indočíny.⁶¹⁸ Stejně jako jinde, ani v laoském prostředí tyto snahy neměly výraznější úspěch. Podobně jako pro horaly nebylo přijatelné prostředí nížin, ani vesničané z nížin se v drsném prostředí hor necítili

⁶¹⁷ LNDR na puti stroitel'stva socializma, c.d., s. 102.

⁶¹⁸ Srv.: ve *Vietnamu*: Les transformations économiques des régions montagneuses. In: Régions montagneuses et minorités nationales. Études Vietnamiennes (Hanoj), 15, 1967, s. 111; Nguyen Van Tiep: Sovremennyye etničeskije processy ve V'etname 1945 – 1985 g. Leningrad 1986 (strojopis dis. práce), s. 24 – 26. V *Kambodži*: Blanadet, R.: Les fronts pionniers en Asie du Sud Est. L'Harmattan, Paris 1984, zejm. s. 48 – 61. V *Thajsku*: Paisal Sricharatchatya: Creating a human fence. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 11. srpen 1988, s. 27 aj.

dobře a často se vraceli domů. Vládní snahy se v tomto ohledu časem víceméně omezily na vysílání stranických a administrativních kádrů, policistů, učitelů, zdravotníků a dalších specialistů.

Rostoucí tlak vlády na kolektivizaci a přesídlování vyvolával narůstající zápornou reakci příslušníků horských etnik. Již v polovině roku 1979 dosáhlo napětí mezi horaly takového stupně, že dokonce sovětský premiér Kosygin osobně vyzval laoské vedení, aby provádění obou programů odložilo a tak zabránilo dalšímu posilování averze horalů vůči vládě a jejich migraci přes Mekong.⁶¹⁹

6. 2. 1. Politika vlády LLDR vůči opozici

Krátce po skončení konfliktu vláda LLDR vydala mírovou výzvu horalům, kteří dříve stáli na straně královské vlády, a nabídla všem, kdo uprchli do zahraničí, možnost beztravného návratu domů. Za prostřednictvím Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR – *The Office of the UN High Commissioner for Refugees*) se v roce 1976 do provincie Xiengkhouangu vrátilo 30 000 horalů.⁶²⁰ Jejich další příliv však zastavily zprávy o stále častějších internacích a likvidaci bývalých i současných odpůrců komunistického režimu. Ti byli posíláni do táborů, ve kterých byli „převychováni“ těžkou prací, museli se účastnit ideologických sezení a mnohdy byli i fyzicky týráni. Doba pobytu v táborech se pohybovala od několika týdnů po několik let. V některých táborech žili chovanci tak dlouho, že se za nimi stěhovaly jejich rodiny. Koncem roku 1980 bylo drženo v izolovaných střediscích převýchovy v provincii Samneua (Houaphanu) 20 000 úředníků, důstojníků a stoupenců starého režimu.⁶²¹ V roce 1990 byla tato provincie stále ještě domovem 34 nejvýznamnějších politických vězňů – všech ministrů královského vládního kabinetu, generálů a plukovníků královské armády a mnoha dalších.⁶²²

⁶¹⁹ Nayan Chanda: *The Capitalist Road to Socialism*. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 7. březen 1980, s. 24.

⁶²⁰ Lee, G. Y.: *Minority Policies and the Hmong*, c.d., s. 209.

⁶²¹ Tamtéž, s. 209.

⁶²² StGoar, J.: *Poppy Diplomacy*. *An American overture is an anti–drug project in a province with little opium*. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 24. květen 1990, s. 42.

V táborech se ocitly i tisíce horalských předáků a jejich stoupenců. Do jednoho z převýchovných táborů v Samneua byl ještě před koncem roku 1975 poslán společně s jedním ze svých synů i Touby Ly Foung. Po třech letech „převýchovy“ zde zemřel, údajně na malárii.⁶²³ Jiná verze tvrdí, že byl obviněn z pokusu vyvolat v táboře vzpuru. Jeho strážci ho předtím, než ho popravili, donutili vykopat si hrob.⁶²⁴

Indoktrinaci byli podrobováni obyvatelé bývalého území královské vlády a navrátilci z Thajska. Semináře pro ně měly obyčejně na programu historické výklady o revolučních bojích Pathet Laa proti starému režimu a Američanům, ideologické přednášky apod.⁶²⁵

6. 2. 2. Uprchlický problém v letech 1975 – 1979

Politický a vojenský tlak levicových sil způsobil odchod asi dvou tisíc Černých Thajů a Nungů z Laosu. Většina z nich se na laoském území usadila po ženevských dohodách v roce 1954 a původně pocházela z oblastí Son La a Dien Bien Phu v severním Vietnamu. Jednalo se zejména o bývalé vojáky francouzské koloniální armády, *maquis*, úředníky koloniálního režimu a jejich rodinné příslušníky. Dne 9. května 1975 jich velká část překročila řeku Mekong jižně od Vientiane. Thajské úřady je soustředily ve sběrném táboře poblíž města Nong Khay (*Nóng Kháj*). K těmto uprchlíkům se v následujících měsících připojili další Černí Thajové a Nungové z provincií Louangphrabangu a Xiengkhouangu.

Již několik dní po první skupině Černých Thajů, někdy od 15. května, začali přes laosko-thajskou hranici přicházet i Hmongové, především z Long Chengu a provincie Xiengkhouangu.⁶²⁶ Po porážkách v březnu a dubnu 1975 a útěku Vang Paa do Thajska se Hmongové rozpadli do dvou skupin. Jedna část, asi 25 000 lidí, po dlouhém a nebezpečném pochodu dorazila do Thajska. Zhruba 60 000 lidí pak ustoupilo do okolí hor Phou Bia a Phou Ta Mao (*Phú Tá Mao*), ležících jižně od Planiny džbánů. Zde si zřídili

⁶²³ Lee, G. Y.: *Minority Policies and the Hmong*, c.d., s. 209; Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

⁶²⁴ Lee, G. Y.: *Ethnic Minorities and National Building in Laos*, c.d.

⁶²⁵ *Političeskij doklad Central'nogo komiteta NRPL IV S'ezdu Narodno – revoljucionnoj partii Laosa. Doklad Central'nogo sekretarja CK NRPL tovarišča Kajsona Fomvichana. In: IV s'ezd revoljucionnoj partii Laosa. V'ent'jan 13 – 15 nojabrja 1986 g. Moskva 1987, s. 44.*

⁶²⁶ Van-es-Boeck, B. J.: *Refugees from Laos, 1975 – 1979. In: Contemporary Laos*, c.d., (ss. 324 – 334), s. 324 – 325.

nové vesnice a tábory. Ty se záhy ocitly v obklíčení sil Pathet Laa a severovietnamských jednotek. Po nástupu levice k moci vláda nepodnikla více jak rok proti Hmongům rozsáhlejší akce. Komunistické vrchní velení zřejmě počítalo s oslabením Hmongů odříznutých od dodávek zbraní, vojenského materiálu a potravin. V roce 1977 však Phou Bia obklíčily laoské a vietnamské vojenské jednotky. Za podpory letadel MiG-21 a dělostřelectva dopraveného sem helikoptéry zahájily útok proti hmongským základním odporu. Vietnamská letadla začala svrhávat na jejich obranná postavení a vesnice napalm, plynové bomby a jedovatý T-2 toxin.⁶²⁷ Řada horalských vesnic byla vypálena a srovnána se zemí. Defolianty zničily i velkou část úrody. Přesnější počet lidských ztrát není znám. Vang Pao značně nadsazeně tvrdí, že vlivem užití chemických zbraní zahynulo v letech 1975 – 1978 na 50 000 Hmongů. Jiných 45 000, především starých lidí, žen a dětí, zemřelo v důsledku strádání, nemocí, nebo bylo zastřeleno při pokusu o útěk do Thajska.⁶²⁸

Velkou část Hmongů, kteří se podrobili autoritě vlády, úřady odeslaly do přesídleneckých vesnic v nížině a podřídily je kontrole vojenských správních orgánů.⁶²⁹

V této době měly skupiny utečenců přicházejících do Thajska průměrně kolem 500 lidí. V listopadu 1977 dorazilo do utečeneckého tábora v Nong Khaji 2500 Hmongů. Uprchlíci tvrdili, že jejich skupina původně čítala 9000 lidí, ale mnozí z nich byli donuceni se vrátit, byli zajati nebo zastřeleni.⁶³⁰

Koncem roku 1979 překročily každý měsíc Mekong tři tisíce Hmongů. Celkový počet hmongských utečenců v Thajsku v březnu 1980 dosáhl čísla 48 937. K tomu je třeba přičíst ještě dalších 35 000 Hmongů, kteří byli z Thajska dále přesídleni do USA, 6000 Hmongů, kteří odešli do Francie, 2000 Hmongů, které přijaly Kanada, Austrálie, Argentina a Francouzská Guayana.⁶³¹ I přes pokračující odsun do třetích zemí žilo v únoru 1981 v pěti

⁶²⁷ Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 115.

⁶²⁸ Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong, c.d., s. 209.

⁶²⁹ Tamtéž.

⁶³⁰ Van-es-Boeck, B. J.: Refugees from Laos, 1975 – 1979, c.d., s. 327.

⁶³¹ Srv. Tenhula, J.: Voices from Southeast Asia. The Refugee Experience in the United States. Holmes and Mayer, New York 1992; Bishop, K. A.: The Hmong of Central California. University of San Francisco 1985 (strojopis dis. práce); Dupont-Gonin, P.: Migrations et développement: des réfugiés Hmong en Guyane. Revue des études coopératives (Paris), 1979, č. 198, ss. 23 – 50; Sherman, S.: The Hmong in America. The National Geographic Magazine, r. 174, č. 4, říjen 1988, s. 586 – 610; Pfeifer, M. E.: Hmong Refugee Resettlement and Settlement Patterns, <http://www.hmongstudies.com/HmongRefugeeResettlementandSettlementPatterns.html>.

severothajských táborech 46 218 Hmongů, registrovaných v rámci utečeneckého programu OSN.⁶³²

Přibližně ve stejné době jako Hmongové zahájili migraci do Thajska i severolaoští Jaové. Jednalo se především o horaly z okolí Nam You, které vedl Chao La. Zemi opouštěly i tisíce příslušníků dalších etnických skupin.⁶³³

Thajská vláda a mezinárodní organizace byly nuceny postupně zřídit několik dalších utečeneckých táborů. Složení jejich obyvatel bylo značně různorodé:

- Ban Don a Ban Vinai poblíž Nong Khaje (43 495 uprchlíků k 30. 6. 1979: asi 10 000 Hmongů, dále Červení a Černí Thajové, Nungové a různé skupiny *Láo Thēngů*);
- Ubon při severním okraji města Ubon (38 231 uprchlíků k 30. 6. 1979: smíšené složení, převažovali Horští Thajové);
- Huay Yot v provincii Urraraditu (1379 uprchlíků k 30. 6. 1979: 1213 Hmongů a 366 Laů);
- Sob Tuang v provincii Nanu (asi 10 000: 6300 Hmongů, 1300 Jaů, 200 Laů, *Láo Thēngové*);⁶³⁴
- Nam Yao (13 500 uprchlíků v říjnu 1977: více než 10 000 Hmongů, téměř 1000 Jaů, 423 Laů a asi 2 000 *Láo Thēngů*);
- Chiangkham (téměř 3000 utečenců: zejména Jaové, méně Lahuové, Lueové, Laové a *Láo Thēngové*);
- Ban Thong v provincii Chiangraji (více než 7000 utečenců: asi 2000 Jaů, 1000 Hmongů a Lahuů, 568 Lueů, 113 Khamuů, 10 Vietů).⁶³⁵

Celkově počátkem osmdesátých let žilo i po odsunech do třetích zemí v thajských utečeneckých táborech stále 150 000 Laosanů, v drtivé většině příslušníků horských etnik.⁶³⁶

⁶³² Dommen, A. J.: Laos: Keystone ..., c.d., s. 115; Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong, c.d., s. 215.

⁶³³ Van-es-Boeck, B. J.: Refugees from Laos, 1975 – 1979, c.d., s. 324 – 325.

⁶³⁴ Existovaly zde dva tábory – v jednom sídlili Laové a v druhém Hmongové. Asi 10 000 Hmongů bylo odtud přemístěno do Ban Vinaje, který se postupně stal největším utečeneckým centrem v Thajsku. Původní hmongský tábor byl přenechán *Láo Thēngům*.

⁶³⁵ K uvedeným údajům srv. Van-es-Boeck, B. J.: Refugees from Laos, 1975 – 1979, c.d., s. 330 332.

⁶³⁶ Tamtéž, s. 333.

Příčiny útěků horalů byly rozdílné. Podle výpovědí uprchlíků to byly především obavy z odplaty komunistů. V případě příslušníků etnických skupin, pocházejících původně ze severního Vietnamu, byla hlavním důvodem dlouholetá rezistence vůči Vietnamcům a později i Pathet Lau. Hmongové ze Xiengkhouangu, třebaže ještě po určitou dobu nebyli vojensky poraženi, se cítili opuštěni Američany a královskou laoskou vládou. Obávali se rovněž represí ze strany Pathet Laa, s nímž již deset let bojovali a počínali si při tom se značnou tvrdostí. Spojená laosko-vietnamská ofenzíva v oblastech Phou Bia a Phou Ta Mao a následné krutosti páchané na zajatých hmongských komandnos a jejich rodinných příslušnících, naplnily jejich nejhorší očekávání. Rovněž Jay z Nam You vedl k odchodu zejména strach ze ztráty života nebo svobody.

Dalšími důvody byly násilná kolektivizace a čistky, které na venkově začala provádět nová vláda, strach před deportacemi do převýchovných internačních táborů.

Thajské úřady zpočátku považovaly laoské uprchlíky za ilegální imigranty. Po určitou dobu k nim proto zaujímaly značně odmítavý postoj. Z obavy před stíháním se proto většina běženců snažila co nejrychleji dorazit do sběrných táborů.⁶³⁷ Zde se pro thajské ministerstvo vnitra stávali „bezdomovci“. Status uprchlíků jim přiznala pouze OSN. Závěrečný protokol Ženevské konference o uprchlících se na ně tedy vztahoval pouze zčásti. Thajsko, jako hostitelská země, ho však nikdy nedodržovalo.⁶³⁸

Životní podmínky v utečeneckých táborech se značně lišily. Tábory rostly různým tempem, byly různě vystavěny a situovány, jejich obyvatelé měli různé etnické složení a tím i kulturu. Lišila se i kvalita a četnost kontaktů, které utečenci udržovali s orgány OSN pro uprchlíky, různými charitativními organizacemi i okolním světem.

Počátkem roku 1991 jsem navštívil utečenecký tábor Ban Vinai poblíž Nong Khaje. Stovky provizorních domů umístěné na velké ploše obehnané vysokým plotem. V bráně ozbrojení thajští vojáci odmítající vpustit dovnitř kohokoliv bez zvláštního povolení. Relativně dobře fungující sociální zabezpečení, nečinnost. Čtyřicet tisíc lidí bez vyhlídek do budoucnosti, žijících z cizí pomoci.

Daleko dramatičtější byl osud těch, kteří emigrovali do zemí západního světa. Americký novinář S. Sherman o tom napsal: „Hmongové přeletěli letadlem během jediného letu z šestnáctého do dvacátého století. Během 72 hodin byli tito horalé odvezeni z bambusových chatrčí při řece Mekongu a umístěni v třípokojových bytech

⁶³⁷ Van-es-Boeck, B. J.: Refugees from Laos, 1975 – 1979, c.d., s. 327.

⁶³⁸ Tamtéž, s. 328.

v Minneapolisu, Philadelphii a dalších amerických městech. Nevěděli, jak zacházet s věcmi, které jsou pro Američany běžné: jak zapnout a vypnout světlo, otevřít ledničku, platit účty...⁶³⁹ Zejména pro starší horaly znamenal tento přesun obrovský kulturní šok. Hmongská společnost však díky své vnitřní integritě a solidaritě dokázala přežít a adaptovat se na nové prostředí. Pravým požehnáním v tomto boji o přežití se pro ně staly magnetofony a telefony. Soudržnost hmongských komunit je založena na neustálé komunikaci. Mezi příbuznými, roztroušenými na různých kontinentech, neustále putovaly magnetofonové pásky s nahranými hlasy jim blízkých lidí, po telefonních linkách hovořili rodiče se svými dětmi, prarodiče s vnuky. Další pokrok přinesl internet. Hmongové dnes jeho prostřednictvím běžně korespondují, zasílají si rodinné obrázky, na webových stránkách informují krajany po celém světě o svých aktivitách. Nitky spřádající síť hmongské kulturní identity získaly globální rozměr.

Mladí Hmongové ve Spojených státech jsou dnes již zcela naturalizovaní Američané. Zajímají se o auta, moderní hudbu, fotbal. Studují na školách. Jaký by to pro ně byl asi šok, kdyby se pro změnu naráz ocitli v džungli laoské domoviny svých rodičů?

6. 2. 3. Protivládní hnutí odporu

Třebaže laoská levicová vláda v průběhu druhé poloviny osmdesátých let z velké části zkonsolidovala svoji moc a potřela největší uskupení ozbrojené opozice, odpor v horách pokračoval. V sousedním Thajsku nastoupil po úspěšném převratu provedeném v říjnu 1976 k moci ostře antikomunistický režim, který začal rozsáhle podporovat laoské protivládní hnutí.

V březnu 1977 oddíl ozbrojenců obsadil a krátce okupoval vesnici Muong Nan (*Mýang Nan*), ležící asi 50 km na jih od města Louangphrabangu. Monarchističtí povstalci, zajatí během odvetné operace laoské armády, vypověděli, že do antikomunistické činnosti byli přímo zapleteni bývalý laoský král Savang Vatthana (*Savang Vadthaná*), který v té době zastával funkci poradce laoského prezidenta, a jeho syn. Oba byli zatčeni a uvězněni ve Vieng Saji (*Viang Saji*) v provincii Houaphanu.⁶⁴⁰

⁶³⁹ Cit. podle Nožina, M.: *Cesty za opiem*, c.d., s. 189 – 190.

⁶⁴⁰ Dommen, A. J.: *Laos: Keystone ...*, c.d., s. 115; Stuart-Fox, M.: *National Defence and International Security in Laos*. In: *Contemporary Laos ...*, c.d., (ss. 232 – 242), s. 233.

Někdy koncem roku 1977 či začátkem roku 1978 byla zformována protivládní fronta „Svobodné laoské národně-osvobozené hnutí“. V čele fronty stáli bratři Iang (*Iang*) a Sisouk na Champassac (*Sisuk na Ľampásak*). Členy výkonného výboru byli mimo jiné i generálové Vang Pao a Kong Le. Nové organizaci se však nepodařilo překonat politické frakcionářství a sjednotit různé směry protivládního hnutí odporu.⁶⁴¹ Akce povstalců proto i nadále probíhaly většinou izolovaně.

Během roku 1977 provedli protivládní povstalci pouze v provincii Oudomxaji na 400 ozbrojených útoků. V červenci a srpnu téhož roku došlo k řadě incidentů v provincii Louangnamtha.⁶⁴² Bezesporu nejaktivnější byly hmongské partyzánské skupiny, které napadaly vládní jednotky zejména podél významné cesty č. 13 a působily jim vážné ztráty. V jednom případě pronikly dokonce do vzdálenosti pouhých 60 km od hlavního města Vientiane.

V oblasti Phou Bia bojovaly dvě hlavní hmongské partyzánské skupiny. Jednu vedl charismatický vůdce Tsong Zua Bia (*Cong Sua Bia*) a druhou Sai Shua Yang (*Saj Šua Jang*).

Tsong Zua Bia, původně seržant královské laoské armády, v roce 1971 vstoupil do jedné z mesianistických sekt, které vznikaly mezi hmongskými uprchlíky, a záhy v ní získal významné postavení. Učení sekty hlásalo staronovou víru v příchod legendárního krále-spasitele Hmongů, který je osvobodí od útlaku a ponižování. Její příslušníci se brzy odvrátili od Vang Paa. Učení sekty přilákalo velké množství Hmongů. Tsong Zua Bia v jednom období disponoval čtyřmi až pěti stovkami mužů, bojujícími proti vojákům Pathet Laa a Severovietnamcům. Tito mesianističtí bojovníci, věřící ve svoji neztříitelnost a božské vedení, válčili v náboženském nadšení. Operovali ve skupinách o dvaceti až padesáti lidech, před bojem prováděli přísné náboženské rituály a do bojů nosili i svoji vlastní vlajku. Plenění měli zakázáno. Uprchlíci, kteří se zúčastnili hmongských guerilových akcí, tvrdili, že překvapující byly zejména malé ztráty, jaké tyto skupiny, vybavené většinou pouze starými zbraněmi, měly při útocích na dobře vyzbrojené vládní vojáky.⁶⁴³

⁶⁴¹ Stuart-Fox, M.: National Defence and International Security in Laos, c.d., s. 235.

⁶⁴² Tamtéž, s. 236 – 237.

⁶⁴³ Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong, c.d., s. 213.

Sai Shua Yang byl bývalý *tao tá séng* v oblasti Pha Khao (*Phá Kháo*), ležící na východ od Long Chengu. Jeho skupina používala běžnější bojovou taktiku – především přepady.⁶⁴⁴ V roce 1979 se Sai Shua Yangovi partyzáni v důsledku tlaku vládních jednotek rozdělili na řadu menších skupin, nadále operujících samostatně. O několik měsíců později dorazila většina z nich i se svými rodinami do Thajska. Tsong Zuaovi Hmongové bojovali ve jménu očekávaného mesiáše v džungli Phou Bia dál.⁶⁴⁵

Po nástupu levice k moci přešla řada příslušníků horských etnik i do jižní Číny. V souvislosti se zhoršujícími se čínsko – vietnamským a čínsko – laoskými vztahy ve druhé polovině sedmdesátých let se tito horalé stali nástrojem pronikání Číny do severolaoských a severovietnamských pohraničních oblastí. Laoská vláda se sice z politických důvodů zprvu vyhýbala přímému obviňování Číny a pouze tvrdila, že hmongští a jiní „bandité“ nosí uniformy čínské výroby a užívají útočné pušky AK-47 označené symbolem „800“ (tj. „dar 800 milionů“ – resp. Číňanů). Později však otevřeně obvinila Peking, že je sponzorem partyzánské armády v severním Laosu a že povstalci operují z čínského území. Podle thajských zpravodajských zdrojů Čína v té době podporovala kolem čtyř tisíc povstalců operujících v provinciích Phongsaly, Louangnamtha a Houaphanu.⁶⁴⁶ Podle některých informací Vang Pao navázal v srpnu 1978 spojení s čínským vedením a snažil se získat jeho podporu pro záměr vytvořit hmongský stát na území severního Laosu a severního Vietnamu. Část Vang Paových *komandos*, kteří uprchli do Thajska, později odešla do Číny, aby zde pomáhala vyvíjet podvratnou činnost proti LLDR.⁶⁴⁷ Laoské vládní zdroje udávají, že v jižní Číně 500 čínských instruktorů cvičilo asi 10 000 povstalců.⁶⁴⁸ Thajskou a čínskou podporu získalo i nové protivládní hnutí „Sjednocená národní fronta osvobození laoského lidu“, založené 11. května 1980 v jiholaoském Vieng Keu (*Viang Kéu*). Za cíl si vytyčilo „sjednotit všechny vlastence a všechny národní bojovníky“ v boji proti „vietnamské nadvládě, asimilaci a kolonizaci laoského lidu“. Jeho prezidentem se stal Impeng Souliathay (*Impéng Suliathaj*), vrchním velitelem jeho vojenské složky, „Ozbrojených sil pro osvobození laoského lidu“, bývalý

⁶⁴⁴ Tamtéž.

⁶⁴⁵ Tamtéž.

⁶⁴⁶ Wekkin, G. D.: *The Rewards of Revolution*, c.d., s. 194.

⁶⁴⁷ Lee, G. Y.: *Minority Policies and the Hmong*, c.d., s. 214.

⁶⁴⁸ Stuart-Fox, M.: *National Defence and International Security in Laos*, c.d., s. 239.

partyzánský velitel a plukovník Pathet Laa Boualian Vannasay (*Bualian Vannasaj*). Do hnutí údajně vstoupili i generálové Phoumi Nosavan, Kong Le a Vang Pao. Laoský ministr zahraničí v interview ze října 1980 tvrdil, že hnutí dostává podporu z Číny prostřednictvím Thajska a koordinuje svoji činnost s kambodžskými Rudými Khmery a Khmer Serei, bojujícími proti levicové vládě v Phnompenhu v džunglích podél thajsko-kambodžské hranice. Laoské rozhlasové komentáře z té doby se zmiňovaly o „více a více Číňanech oblečených do civilních šatů“, převážně vojenských poradcích, kteří přicestovali do thajských provincií, sousedících s Laosem a Kambodžou.⁶⁴⁹

Jak naznačuje rozsah partyzánských operací, byla podobná tvrzení značně nadsazená.⁶⁵⁰ Boj v horách však nadále pokračoval. Činnost povstalců se opět nejvíce rozvinula v horských oblastech, nad kterými francouzští kolonizátoři a po nich královská laoská vláda nikdy nedokázali získat úplnou kontrolu – v provinciích Xiengkhouangu, Xayabouri, Oudomxaji, Louangnamtha a Phongsaly.

Prezident Souphanouvong vydal u příležitosti hmongského Nového roku 1979 provolání k „hmongským vlastencům“, ve kterém je vyzval k etnické solidaritě pod vedením strany a k boji za porážku „reakcionářů, imperialistů, reakčních exulantů a Vang Paových zrádců“. Provolání, vysílané v rozhlase, bylo doplněno Faydangovým poselstvím, ve kterém káral mladé Hmongy bojující v protivládních partyzánských skupinách.⁶⁵¹ Tato a podobné akce se však nesetkaly s přílišným ohlasem. I pro novou komunistickou vládu ve Vientiane příslušníci opozičních horských etnických skupin zůstali těžko zvládnutelným problémem.

6. 3. Etnický problém v Laosu v osmdesátých letech

6. 3. 1. Politická a ekonomická situace

Dne 7. prosince 1979 se ve Vientiane uskutečnilo 7. plenární zasedání Ústředního výboru LLRS, na němž vystoupil s hlavním referátem generální tajemník LLRS Kayson Phomvihhan. Ve pětihodinovém projevu zabývajícím se rozbohem společenské a

⁶⁴⁹ Hiebert, M.: Laos in 1981. Review of Developments. Southeast Asian Affairs 1981, Singapore 1981, (ss. 181 – 197), s. 191.

⁶⁵⁰ Srv. Wekkin, G. D.: The Rewards of Revolution, c.d., s. 194.

⁶⁵¹ Wekkin, G. D.: The Rewards of Revolution, c.d., s. 212 – 213, 214.

hospodářské situace v zemi označil některé postupy vládní politiky uplynulých let za „nehodné“, „hloupé“ a „sebevražedné“. Jeho hodnocení stávající situace nebylo nijak přehnané. Po demonstracích v roce 1975 Američané přerušili své pomocné programy Laosu. V souvislosti se zostřujícími se politickými vztahy tradičně největší obchodní partner Laosu Thajsko neustále upevňovalo nevyhlášenou hospodářskou blokádu laoských hranic, což vyvolávalo nedostatek surovin, náhradních dílů, pohonných hmot a spotřebního zboží. Přírodní pohromy – sucho v letech 1976 a 1977 a naopak záplavy v roce 1978 – výrazně snížily zemědělské výnosy a vyvolaly nedostatek potravin. Tisíce laoských odborníků a správních úředníků byly internovány v převýchovných střediscích, zatímco země se potýkala s chronickým nedostatkem vzdělaných kádrů.⁶⁵² V celém Laosu působilo pouhých 90 školených lékařů.⁶⁵³ Průmyslová výroba stagnovala. Kayson Phomvihán ve svém rozboru informoval, že ve většině laoských továren pracovala méně než polovina zařízení, což vyvolávalo ztráty a nezaměstnanost. Neuvážená kolektivizace zemědělství, která přehlížela a rozbíjela tradiční hospodářské a společenské vazby, vyvolávala pokles zemědělské výroby a emigraci ze země. Soukromý obchod vláda omezovala a státní obchody přitom nebyly schopné uspokojit potřeby obyvatelstva.⁶⁵⁴

Laoskému komunistickému vedení bylo jasné, že nastoupený tvrdý ekonomický a politický kurz je neudržitelný. Proto nakonec mlčky uznalo, že politický program „nezprostředkovaného přechodu k socialismu míjející kapitalistické stádium rozvoje“, přijatý na 2. sjezdu LLRS v roce 1972, je v praxi nerealizovatelný. Kayson Phomvihán se v této souvislosti ve svém referátu vyjádřil, že „kapitalistická ekonomika je stále užitečná pro výrobu a život společnosti. Proto ji musíme nadále využívat.“⁶⁵⁵ 7. plenární zasedání Ústředního výboru LLRS odmítlo předcházející snahy o likvidaci soukromého obchodu a výroby, byla značně zpomalena kolektivizace zemědělství a některá družstva byla rozpuštěna.⁶⁵⁶ V srpnu 1980 vláda zavedla novou zemědělskou daň a zrušila starý systém, který rolníky připravoval až o třetinu jejich produkce a znesnadňoval soukromé podnikání.

⁶⁵² Hiebert, M.: Laos in 1981, c.d., s. 183 – 184.

⁶⁵³ Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong, c.d., s. 211.

⁶⁵⁴ Srv.: Southeast Asian Affairs 1981, c.d., s. 184 – 185.

⁶⁵⁵ Hiebert, M.: Laos in 1981, c.d., s. 186.

⁶⁵⁶ Podle některých z práv k těmto změnám vyzval Laos Sovětský svaz. Nejbližší spojenec Laosu, Vietnam, se rozhodl o pozvolnější postup o dva měsíce dříve (Hiebert, M.: Laos in 1981, c.d., s. 186).

Laoská ekonomika byla decentralizována a trh otevřen. Provinční úřady mohly začít samostatně exportovat takové komodity jako kávu a dřevo s tím, že polovinu zisku odváděly do státní pokladny. Zbytek měl být využíván pro nákup nedostatkového zboží a surovin. Řada malých, dříve zestátněných dílen a podniků, byla navrácena jejich majitelům.⁶⁵⁷

6. 3. 2. Národnostní politika vlády LLDR v osmdesátých letech

Laoská levicová vláda v souvislosti s programy rozvoje země nikdy oficiálně nevyhlásila speciální národnostní politiku. Sjezdy LLRS po roce 1975 tuto otázku zevrubněji nerozebíraly a řečníci se obvykle spokojovali obecnými deklamacemi „jednoty v rozdílnosti“ či „jednoty a rovnosti“ etnik Laosu, vycházejících z obecných komunistických strategií národnostní politiky. Laoské komunistické vedení si přesto bylo etnického problému dobře vědomo. Během osmdesátých let proběhla dvě zasedání Politbyra strany, zabývající se národnostní problematikou. Komunistická propaganda vyzývala příslušníky všech laoských etnik k „výstavbě socialismu“ v rámci „jednotné národní fronty“. Přetrvávající sociální rozdíly byly zdůvodňovány vnější a vnitřní diverzí, již lze překonat pouze společným bojem národností Laosu proti „imperialistům a reakcionářům“, nepřátelům nového režimu.⁶⁵⁸ V zásadě se jednalo o podobnou strategii, jakou vůči národnostním menšinám praktikovali komunisté v Sovětském svazu, Číně či Vietnamu.

Národnostní problematikou se v LLDR zabýval zvláštní Výbor pro záležitosti národností (*Ongkán Samlap Sonsát*), zřízený v roce 1980.⁶⁵⁹

Vůdčí osobností vytváření a prosazování národnostní politiky v komunistickém Laosu se stal generální tajemník LLRS Kayson Phomvihān. Podle tvrzení jeho podřízených byl na národnostní otázku velmi citlivý a viděl v ní vážnou hrozbu pro vnitřní stabilitu země. V marxisticko-leninských intencích zásadně odmítal politickou diferenciaci na základě etnických rozdílností či etnické nerovnosti a jako vůdčí princip národnostní politiky

⁶⁵⁷ Hiebert, M.: Laos in 1981, c.d., s 186.

⁶⁵⁸ Stuart-Fox, M.: Socialist Construction and National Security in Laos. Bulletin of Concerned Asian Scholars (Routledge) 13, č. 1/1981 (ss. 61 – 71), s. 63.

⁶⁵⁹ Nesměšovat s pozdějším stejnojmenným výborem při Národním shromáždění.

prosazoval třídní solidaritu překračující etnické hranice. Právě v rámci tohoto konceptu odmítl i kategorizaci *Láo Lum*, *Láo Thēng*, *Láo Súng*, která podle něj formalizovala etnickou nerovnost. Důležitou roli přitom zřejmě sehrálo i nebezpečí další politizace těchto uskupení, která začala projevovat tendence vystupovat jako samostatné zájmové celky, i když pouze v rámci stranických a provinčních správních orgánů.

Kayson v projevu z roku 1982 doslova řekl: „Žádný ze 70 kmenů (sic!) na různé úrovni ekonomického, kulturního a sociálního rozvoje žijících v Laosu nemůže být považován za hlavní. Kmenová otázka je jedním z hlavních problémů laoské revoluce a socialistické výstavby v Laosu. Naše Strana se snaží vyřešit tuto otázku v rámci socialistické transformace. Strana usiluje o upevnění jednoty mezi národnostmi a kmeny s ohledem na zvláštní aspekty každého kmene a naše společné zájmy v boji za světlou budoucnost.“⁶⁶⁰ Dále vyzval k tomu, aby byla věnována větší pozornost vzdělávání příslušníků etnických skupin, zlepšování jejich životních podmínek a zvyšování produktivity v odlehlých menšinových oblastech. Přitom musí být respektována „psychologie, aspirace, obyčeje a víra každé etnické skupiny.“⁶⁶¹

U příležitosti desátého výročí trvání LLDR v prosinci 1985 Kayson řekl, že tradiční kultura menšin je uchovávána prostřednictvím škol tance, hudby a řemesel.⁶⁶² Obsah dalších Kaysonových vystoupení k národnostní otázce v lednu 1986 a únoru 1988 lze shrnout zhruba do tří okruhů: se značnou nadsázkou prohlásil, že národnostní otázka nebyla v Laosu nikdy vážným společenským problémem a nikdy zde neexistoval národnostní útlak; hlavním dorozumívacím jazykem země se má stát laoština a to i v prostředí menšin s tím, že je nutné si „vážit jejich jazyka a kultury“; protože v Laosu nemají etnika kompaktní osídlení, není zde možné vytvářet autonomní oblasti.⁶⁶³

V praxi to znamenalo, že laoské komunistické vedení je ochotno tolerovat a podporovat nároky národnostních menšin, pokud se udrží v kulturní rovině a nebudou narušovat centrální politické a ekonomické řízení země vedené jedinou povolenou politickou stranou.

⁶⁶⁰ Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 156 – 157.

⁶⁶¹ Kayson Phomvihane: *La Révolution Lao*. Edition du Progrès, Moscow 1980, s. 233.

⁶⁶² Vatthana Pholsena: *Post-War Laos*, c.d., s. 156 – 157.

⁶⁶³ Údaje pracovníci *Néo Láo Sangsátu*, Vientiane 1991; projevy Kaysona Phomvihana z 30. 1. 1986 (list *Pasáson* 31. 1. 1986) a 2. 2. 1988 (list *Pasáson* 5. 2. 1988).

6. 3. 2. 1. Problémy národnostní politiky

Prohlubující se krize laoské ekonomiky koncem sedmdesátých a v první polovině osmdesátých let se silně projevila zejména v okrajových oblastech země. Distribuce většiny zboží zde probíhala prostřednictvím černého trhu. Mnoho horalů postrádalo základní průmyslové výrobky jako oděvy, léky, ale i sůl apod. Dopravní možnosti byly omezené, propojení obchodních městských center v nížině s horskými oblastmi bylo často minimální. Na severu úřady systematicky narušovaly tradiční obchodní svazky vedoucí do Číny, nedokázaly však vytvořit jejich náhradní alternativu. To vedlo k rozsáhlému pašování.

Zboží na cestě do hor procházelo i několikerým zprostředkováním, což značně zvyšovalo jeho konečnou prodejní cenu. Například Hmongové z oblasti Phou Bia kupovali od laoských obchodníků na černém trhu zboží, které potom s vysokou přírůzkou prodávali ostatním horalům. Třebaže vláda zavedla státní měnu, hmongští překupníci byli ochotni používat pouze prověřené francouzské stříbrné mince a stříbrné ingoty.⁶⁶⁴ Ceny stoupaly do značné výše. Sovětský laosista Lev Morev v provincii Houaphan zaznamenal, že zde stál pětilitrový hliníkový čajník 25 kg neloupané rýže, metr bavlněné látky 15 kg a obyčejné tenisky 25 kg rýže. Horalé byli nuceni stále obnovovat staré oděvy do té míry, že mnoho z nich chodilo oblečeno spíše v záplátách.⁶⁶⁵ Situaci vesničanů dále zhoršovaly povinné dodávky potravin vojenským posádkám. Řada rodin rovněž postrádala pracovní síly, protože mladí muži odcházeli do Číny, do Thajska, nebo do džungle.⁶⁶⁶

Jako jinde v Laosu, rovněž v horách byla narůstajícími hospodářskými problémy silně narušena společensko-kulturní sféra. I přes svolání o nutnosti vzdělávání a vytváření národní kultury byla tato sféra financována podle dobře známého zbytkového principu. Pracovníci státní správy, kultury, vzdělávání a zdravotnictví často po celé měsíce nedostávali plat a jejich práce ztrácela společenskou prestiž. Vážným nedostatkem odborníků zákonitě trpěly především okrajové oblasti. Absolventi pedagogických učilišť, většinou nížinní Laové, nechtěli v horách působit a při nejbližších příležitostech se vraceli zpět do měst, kde si nezdědka necházeli zaměstnání mimo svoji profesi. Vláda se pokusila situaci řešit zřízením speciálních tříd pro výchovu učitelů pocházejících z řad příslušníků

⁶⁶⁴ Pho Poua Lee, asi 60 let, město Xiengkhouang (Laos), interview březen 1993.

⁶⁶⁵ Morev, L.: Laos: Novye gorizonty. Azija i Afrika segodnja, 1989, č. 12, s. 17; osobní interview Moskva 1987.

⁶⁶⁶ Lee, G. Y.: Minority Policies and the Hmong, c.d., s. 211 – 212.

menšinových etnik, ale i tento záměr se mnohdy míjel účinkem – i tito absolventi se po ukončení školy často odmítali vrátit do svých vesnic.

Vláda rovněž podporovala vysílání mladých Laosanů, včetně příslušníků etnických menšin, na studia do zahraničí. Tito lidé však po návratu domů při všeobecném nedostatku odborníků bývali většinou zaměstnáváni v hlavním městě nebo v provinčních centrech. Do hor se jich vracela pouze malá část.

Vzdělávání přímo v horských oblastech naráželo na tři hlavní okruhy problémů:

- vzhledem k nízké koncentraci obyvatelstva zde vznikaly obtíže s docházkou dětí do školy;
- ve školách zřízených v menšinových oblastech probíhala výuka v laoštině, které děti často nerozuměly. Učitelé měli jako pomocný nástroj využívat místní jazyky, ovšem vzhledem k svému jinoetnickému původu je často neovládali. Problém budování etnických škol, kde by výuka probíhala alespoň na prvních stupních v místních jazycích, byl pro nedostatek odborných kádrů a špatné materiální zabezpečení obtížně řešitelný;
- horské komunity počítají ve své tradiční dělbě práce i s dětmi, které doma začínají brzo pomáhat. To narušovalo jejich docházku do školy. Rodiče nadto často nepovažovali vzdělání za důležité a odmítali děti do škol posílat.⁶⁶⁷

V důsledku toho v laoských horských oblastech docházelo do školy po prvním roce výuky 50 % dětí, po 5. ročníku jich zůstávalo pouhých 20 % a po 10 letech 10 %.⁶⁶⁸ Nehledě na oficiální prohlášení o likvidaci negramotnosti, analfabeti nadále tvořili velkou část obyvatelstva. Po skončení alfabetizační kampaně v roce 1985 činila negramotnost Laosanů ve Vientiane 14 % a v horských oblastech 70 % a více.⁶⁶⁹

Tyto problémy přetrvávají ve větší či menší míře dodnes.

⁶⁶⁷ Údaje *Neo Láo Sangsátu*, Vientiane 1989 (nepublikovaný materiál).

⁶⁶⁸ Tamtéž; též Morev, L.: Laos: Novye gorizonty. c.d., s. 19.

⁶⁶⁹ Údaje *Neo Láo Sangsátu*, Vientiane 1989 (nepublikovaný materiál).

VII. OBDOBÍ PO ODSTARTOVÁNÍ REFORMEM *ŤIN TANAKÁJ MAJ* A ROZPADU KOMUNISTICKÉHO BLOKU

Vlna reformem *ťin tanakám maj*, zahájená v roce 1986, přinesla postupné zlepšování ekonomické situace Laosu. Komunistická strana si však nadále uchovala politickou moc. Do ústavy z roku 1991 byl zaveden termín „multietnický lid“ a pojetí „multietnického laoského národa“. Zvláštní rezoluce ÚV LLRS z roku 1992 k záležitostem minoritních etnik problém dále konkretizovala. Hlavními imperativy nové laoské národnostní politiky se staly likvidace kopaničářského zemědělství a sedentarizace horských etnik, rozvojové projekty, likvidace drogového problému, likvidace přetrvávajícího povstaleckého hnutí, zvyšování přístupu příslušníků periferních etnik ke službám a vzdělávání, národní konsolidace. Tyto snahy narážejí na řadu obtíží. Mezinárodní rozvojové organizace při nich nezdárka sehrávají negativní roli.

7. 1. Ekonomická a politická situace

V druhé polovině osmdesátých let se prohlubovala krize komunistické soustavy a v zemích komunistického bloku se zdvihla se vlna reformem. V Sovětském svazu se rozběhla *perestrojka*, rovněž Vietnam vyhlásil své reformy *doi moi*, program liberalizace hospodářské politiky země a příklon k tržní ekonomice – ovšem za zachování systému vlády jedné strany a socialistické rétoriky.

To se zákonitě odrazilo i v laoské politice. Na 4. sjezdu LLRS, který se uskutečnil ve Vientiane v listopadu 1986,⁶⁷⁰ tedy měsíc po odstartování *doi moi* ve Vietnamu, premiér a generální tajemník LLRS Kayson Phomvihon vyhlásil místní verzi reformem – *ťin tanakám maj* („nová představitost“, resp. „nové myšlení“), které dále uvolňovaly vládní kontrolu nad ekonomikou. V jejím rámci byla schválena reorientace laoského hospodářství, doposud jednostranně zaměřeného na socialistické země. Laos se otevřel soukromým investicím, dovozu technologií a obchodu s kapitalistickými zeměmi.

⁶⁷⁰ Srv. IV S'ezd Narodno-revoljucionnoj partii Laosa. V'entjan 13 – 15 nojabrja 1986 g., Moskva 1987.

V domácí sféře reforma umožňovala rozvoj zejména malého podnikání. Namísto družstev se do popředí dostala rodinná produkce.⁶⁷¹ Zemědělským družstvům zůstaly ty úkoly, které přesahovaly síly rolnických rodinných hospodářství – výstavba hrází, kanálů, cest, zajišťování těžké techniky, zřizování školících a zdravotnických zařízení, organizace zásobování a odbytu, starost o přestárlé a invalidy apod. Nadále byl zachován i společný družstevní fond, do kterého jednotlivá hospodářství odevzdávala 15 % úrody. Státní daň byla vymezena mezi 100 – 160 kg nečištěné rýže z hektaru.

Vládní dekret z 12. března 1988 prohlásil veškerou půdu, lesy a vodní zdroje za národní vlastnictví. Půda se tedy oficiálně nemohla stát předmětem koupě či prodeje, ale každý Laosan měl právo na její využívání. V případě, že nechtěl nebo nemohl na poli pracovat, mohl ho předat jiné osobě za kompenzaci, odpovídající objemu práce, kterou do zařízení a obdělání daného pozemku vložil.⁶⁷² Vznikl tak institut jakéhosi „polovlastnictví“, které vládě nadále umožňovalo půdou disponovat podle svých potřeb.

Vlivem zrušení obchodních omezení se v druhé polovině osmdesátých let postupně začala zlepšovat situace na trhu potravin a spotřebního zboží – zejména v hlavním městě a v regionech při řece Mekongu. Laoský venkov, především vesnice v horách, zůstával i nadále chudý. Uvolnění trhu s rýží a ostatními potravinami však vedlo ke zvýšení zemědělské produktivity. Laos poprvé ve své novodobé historii dosáhl potravinové soběstačnosti. Na místních trzích převládlo průmyslové zboží dovezené z Thajska a Číny.⁶⁷³

Po rozpadu sovětského bloku v roce 1989 vyschl pramen zahraniční pomoci. To laoské vedení přinutilo k dalším krokům v ekonomické oblasti. Laos přijal liberalizační opatření, kterými dal jasně najevo, že je otevřen světu. Vláda devalvovala kurs národní měny, kipu, a vážala ho na mezinárodní měnu, privatizovala řadu státních podniků, přijala opatření k uvolnění obchodu a otevřela zemi zahraničním investorům. Nová ústava z roku 1991 poskytla pro tyto změny právní základ, na němž byla vytvořena nová legislativa týkající se komerčních vztahů, soukromého vlastnictví, daňového systému a fungování takových institucí, jako je centrální banka.

⁶⁷¹ Stuart-Fox, M.: Laos in 1988. In: Pursuit of New Directions. Asian Survey (USA), 39, č. 1, leden 1989, (ss. 81 – 89), s. 81.

⁶⁷² Tamtéž.

⁶⁷³ Tamtéž.

Uvolnění bariér proti zahraničním investicím přineslo finanční prostředky a pracovní příležitosti. Příliv zahraničních investic byl mírný, ale zato trvalý. Činil zhruba 150 milionů dolarů ročně.⁶⁷⁴ Namísto firem ze socialistických zemí nastoupili pružnější a dravější investoři z Thajska, Japonska, Tchaj-wanu, Francie, Švédska, Austrálie aj. V roce 1994 most *Mitthaphap* („Přátelství“) spojil přes řeku Mekong Laos s Thajskem. Po něm začaly do země proudit vedle zboží i nové názory. V roce 1995 USA zrušily své dvě desítky let trvající embargo na hospodářskou pomoc Laosu.

Hospodářské reformy v Laosu byly a jsou zaváděny za podpory Mezinárodního měnového fondu (IMF – *International Monetary Fund*) a Rozvojového programu OSN (UNDP – *United Nations Development Programme*). Jejich pomocí se podařilo snížit inflaci z 85 % v roce 1989 na 6,8 % v roce 1995.⁶⁷⁵ Přes tyto progresivní změny a plány laoská ekonomika nadále zaznamenávala obrovský schodek obchodní bilance. V roce 1993 byl vývoz v hodnotě 108 milionů dolarů značně převážen dovozem v hodnotě 250 milionů dolarů. Tento schodek nadále narůstal. I přesto byl však IMF ochoten Laosu v roce 1995 zapůjčit 17 milionů dolarů na strukturální přestavbu jeho ekonomiky.⁶⁷⁶ Roku 1997 se Laos stal členem Společenství zemí jihovýchodní Asie (ASEAN – *Association of South East Asian Nations*). Mezinárodní měnový fond schválil v dubnu 2001 tříletou půjčku Laosu ve výši 40 milionů dolarů určenou k posílení makroekonomické stability a omezení chudoby. Světový potravinový program OSN (WFP – *UN World Food Programme*) zahájil v prosinci 2001 tříletou iniciativu na podporu 70 000 podvyživených dětí v Laosu.

Po asijské finanční krizi na konci devadesátých let se znovu obnovil příliv zahraničních investic do výstavby vodních elektráren v Laosu. Tento příliv souvisí s rostoucími cenami ropy na světových trzích a rovněž potřebami expandujících ekonomik v sousedním Thajsku a Vietnamu. Laos má pro výstavbu elektráren vhodné přírodní podmínky. V budoucích 25 letech plánuje vybudovat desítky vodních elektráren na řece Mekongu a jejích přítocích, a tak zesateronásobit výrobu elektřiny, určené z velké části na export. To by pro zemi mohlo znamenat významný hospodářský přínos.

⁶⁷⁴ Far Eastern Economic Review (Hongkong), 9 únor 1995, s. 22.

⁶⁷⁵ The Southeast Asian Economic Miracle, Ed. Young C. Kim, New Brunswick – London, 1994, s.95; Far Eastern Economic Review (Hongkong), 9 únor 1995, s.23,

⁶⁷⁶ Far Eastern Economic Review (Hongkong), 9. únor 1995, s. 23.

Naděje laoské opozice, že vlna ekonomických změn přinese i liberalizaci politického systému, se však nesplnily. Laoští komunisté, ještě méně nežli jejich spojenci v Hanoji, odmítli v politické rovině jakékoliv ústupky.

V roce 1989 proběhly poprvé od roku 1975 volby do regionálních správních orgánů a do laoského parlamentu – Nejvyššího lidového shromáždění (NLS). Všichni kandidáti museli být schváleni LLRS. NLS pak schválilo v roce 1991 ústavu, která dala plnou moc do rukou komunistické strany. Kayson Phomvihan se stal prezidentem, Khamtay Siphandon (*Khamtaj Siphandon*) premiérem. Smrt Kaysona Phomvihana v listopadu 1992 poskytla příležitost k nástupu mladšího vedení, ta však nebyla využita. Kaysonovými nástupci se stali členové „staré gardy“ – Nouhak Phomsavan jako předseda NLS a Kamthay Siphandon jako generální tajemník strany. V komunisty kontrolovaných volbách v prosinci 1992 bylo NLS nahrazeno novým Národním shromážděním (*Sapha Hengsátem*). Protože Vietnam pečlivě sledoval a korigoval vývoj u svého laoského souseda, nebylo překvapením, že volební praktiky v obou zemích byly obdobné: každý kandidát musel být schválen Stranou, opoziční politická seskupení nebyla tolerována. Poslanci, zvolení v roce 1992 do Národního shromáždění, prošli desetidenním školením, které jim mělo objasnit, že jejich povinností je zastávat politiku komunistické strany.⁶⁷⁷ V roce 1998 byl zvolen prezidentem Khamtay Siphandon. V únoru 2002 proběhly parlamentní volby. Ze 166 kandidátů na 115 poslaneckých míst bylo 165 členů vládnoucí LLRS. Rovněž ve volbách v dubnu 2006 získala LLRS, s výjimkou jednoho, všechna místa v parlamentu. Khamtay Siphandon setrval ve funkci prezidenta po dvě volební období až do června 2006, kdy odstoupil ze zdravotních důvodů. Nahradil ho stranický kolega Choummaly Sayasone (*Ťumaly Sajason*). Podle názoru analytiků ani od něj není možné očekávat nějaké radikální změny v kurzu laoské politiky.

V souvislosti se změnami v laoské společnosti a politikou otevřených dveří začala do Laosu pronikat komerční masová kultura, prudce se zvýšil příliv návštěvníků z celého světa. Znovu byly „objeveny“ takové jevy jako prostituce či toxikomanie, jejichž existence byla v předcházejícím období dogmaticky zamlčována. Došlo k nárůstu organizovaného zločinu napojeného na zahraničí. V dubnu 2001 parlament schválil zákon zavádějící trest smrti za držení více jak 500 gramů heroinu. Doposud bylo na základě tohoto zákona odsouzeno zhruba šest desítek lidí. Žádná exekuce zatím nebyla provedena.

⁶⁷⁷ Dommen, A.: Laos in 1993, Asian Survey (USA) 34 (January 1994), s. 83.

7. 1. 1. Komunistická strategie a volby v horách roku 1989

Komunistické vedení se v souladu se svojí novou strategií snažilo udržet si politickou moc i v prostředí národnostních menšin. Vládní Výbor pro záležitosti národností byl v druhé polovině osmdesátých let zrušen a jeho činnost od té doby supluje národnostní oddělení *Neo Láo Sangsátu* se sídlem ve Vientiane. Ústřední orgány nadále nebránily příslušníkům horských etnik v účasti na správě země, pokud kádrově a ideologicky vyhovovali, resp. byli ochotni se podřizovat příkazům strany a ústředních správních orgánů. Naopak se jimi snažily obsazovat místa spojená s citlivou problematikou menšinových oblastí a etnik. Výrazně se při tom prosazovali příslušníci klanů a komunit, které již v minulosti spolupracovaly s komunisty. Například řada Hmongů, kteří působili a působí ve správních orgánech provincie Xiengkouangu a rovněž v hlavním městě, je přímo nebo nepřímo spřízněna s Faydangovým klanem *Ló*. Tato kádrová politika se výrazně projevuje i při výběru studentů z prostředí etnických menšin k vyššímu vzdělávání, udílení stipendií, studiu v zahraničí apod.

Volby v roce 1989 v horách rovněž proběhly pod taktovkou komunistů. Ti přitom obratně využili nízkého stupně politického uvědomění příslušníků periferních etnik, jejich nezkušenosti a tradiční orientace na etnické společenské struktury.

Každá provincie představovala jeden volební okruh, ve kterém bylo v soulase s počtem obyvatel třeba vybrat určité množství kandidátů. Ve volebních seznamech vždy figurovalo více kandidátů, nežli bylo potřeba zvolit. Tak obyvatelé provincie Houaphan vybírali ze šesti kandidátů, ovšem zvoleni mohli být pouze čtyři. Dva bylo nutné vyškrtnout, jinak byl volební lístek neplatný. Každý kandidát měl své pořadové číslo, které bylo pro negramotné doplněno černými tečkami uspořádanými podobně jako na kostkách domina. Pořadí, a tím i číslo, v základě odpovídalo tomu, jak se daný kandidát zdál vhodný státním orgánům. Jedničku měl ten „nejvhodnější“ a šestku naopak dostal „nejméně vhodný“ uchazeč. Po skončení hlasování se zjistilo, že ve většině případů byli vyškrtnuti kandidáti s posledními dvěma čísly.

Pro pochopení příčin tohoto stavu je nutné znát způsob uvažování vesničanů a pozadí voleb. Sovětský laosista L. N. Morev po volbách hovořil s voliči v různých částech země. Přitom získal dojem, že značná část venkovanů neměla pocit spoluúčasti na politickém rozhodování, nechápala význam voleb do parlamentu, který měl za úkol vypracovat novou laoskou ústavu. Přibližně dvě třetiny voličů neuměly číst a psát a příslušníci některých

etnických skupin navíc neovládali laoštinu – předvolební projevy kandidátů jim proto nic neříkaly. Politiku považovali za záležitost kádrových pracovníků. Vesničané dostali nařízeno, aby ráno 26. března přišli na místo, kde se měly konat volby a aby si s sebou přinesli doklady totožnosti, ve kterých vládní úředníci razítkem potvrdí, že splnili svoji občanskou povinnost. Vesničané byli rovněž seznámeni s tím, že mají vyškrtnout dva kandidáty. Většinou ale přesně nevěděli, koho volí. Protože v jejich tradičních přestavách stojí nejdůležitější osobnosti vždy na prvním místech a je nutné je ctít, škrtili jména „méně důležitých“ kandidátů, natištěná na spodku seznamu.

Ve městech, kde je politická gramotnost a aktivita obyvatel vyšší, byla situace poněkud odlišná. I zde ovšem volby, vzhledem ke kontrolovanému výběru kandidátů a nutnosti jejich následného schválení stranickými orgány, proběhly bez zvláštních překvapení.⁶⁷⁸

7. 2. Ústava z roku 1991 a nová politika laoské vlády vůči menšinám

Ústava schválená Národním shromážděním v roce 1991 se měla stát zárukou rovných práv všech občanů Laosu na vzdělání, zdraví, užívání a vlastnictví půdy, výběr místa pobytu a hospodářský rozvoj bez ohledu na pohlaví, náboženství, společenský status, vzdělání či etnickou příslušnost; rovněž zaručovala právo na práci, svobodu náboženství, svobodu slova, svobodu shromažďování. V souhrnu představuje kompendium starých komunistických konceptů a moderních demokratických práv. Členové přípravného Výboru pro návrh ústavy se očividně snažili problém minoritních etnik do ústavy integrálně začlenit. (Příznačné bylo, že až do své smrti v roce 1986 stál v čele tohoto výboru příslušník národnostní menšiny). V textu je zajímavé využití termínu volně přeložitelného jako „multietnický lid“ či „polyetnický lid“, který z marx-leninského východiska směřuje etnický a třídní koncept. Zejména článek 8 má zajistit, že nebude docházet k národnostní diskriminaci:

„Stát bude provádět politiku jednoty a rovnosti všech etnických skupin. Všechny etnické skupiny mají právo uchovávat a zdokonalovat své vlastní tradice a kulturu, a rovněž kulturu národní. Diskriminace mezi etnickými skupinami je zakázána. Stát bude provádět

⁶⁷⁸ Morev, L.: Laos: Novye gorizonty, c.d., s. 17.

veškerá nezbytná opatření, aby pokračoval v upevňování a zlepšování ekonomického a sociálního postavení všech etnických skupin.“

Další články v Ústavě týkající se problematiky národnostních menšin jsou následující:

čl. 1: ... (Laos) je jednotným a nedělitelným národem (resp. státem) všech etnických skupin;

čl. 2: všechna moc patří lidu, je lidu, pro lid a pro potřeby multietnického lidu;

čl. 3: práva multietnického lidu na národní vlastnictví je prováděno a zajišťováno politickým systémem ...;

čl. 7: (masové organizace) jsou centrem solidarity a mobilizace občanů jakéhokoliv původu a etnické příslušnosti jako participujících členů, zajišťují osvětu a rovněž ochranu a jejich práv a zájmů ...;

čl.13: (cílem ekonomického systému) je zlepšení životní úrovně, materiální i duchovní, multietnického lidu ...;

čl.19: ... Stát a lid budou spolupracovat při budování škol na všech úrovních, zejména v oblastech obývaných etnickými menšinami, s tím, že veškerý vzdělávací systém bude přístupný všem.

čl. 22. Všichni občané Laosu, nehledě na jejich pohlaví, společenské postavení, vzdělání, víru či etnickou příslušnost, jsou si před zákonem rovni.⁶⁷⁹

Pro praktickou implementaci ústavy bylo zásadní zasedání ústředního výboru LLRS, které proběhlo v roce 1992. Toto zasedání přijalo zvláštní rezoluci týkající se záležitostí národnostních menšin v nové éře. Rezoluci podepsal laoský prezident.

Pět hlavními úkoly národnostní politiky, vytyčenými v rezoluci, byly:

1. *Upevnění politického zřízení.* ÚV LLRS vyzval k řešení neshod uvnitř národnostních menšin, mezi různými etnickými menšinami, mezi menšinami a vládními úředníky, vojáky a dalšími občany. Nadto nařizoval, že v případech narušení linie národnostní politiky musí být problémy okamžitě vyřešeny odpovědnými orgány a narušitelé potrestáni.

2. *Silná podpora zvyšování produkce a otevření (kanálů) distribuce ve snaze přeměnit „naturální“ a „polonaturální“ ekonomické systémy v systémy produkce zboží; podporovat a rozšiřovat ekonomickou sílu horských oblastí; zvyšovat kvalitu života (zde žijících) občanů.* Jednalo se o podporu projektů zaměřených na likvidaci kopaničářského zemědělství prostřednictvím zajištění jiné stálé obživy pro horaly, kteří je praktikují, a zvyšování jejich životní úrovně v nových podmínkách. Rodiny kopaničářů měly být

⁶⁷⁹ Lao Constitution. http://www.vientianetimes.org.la/Access/Constitution_LaoPDR.doc.

usazovány na stálých místech a teritoriích, kde jim měla být přidělována zemědělská půda a dobytek. Lesní porosty tak měly být uchráněny. Každý vládní úřad měl mít ve svěřené horské oblasti rozvojový plán, vypracovaný a realizovaný ve spolupráci s *Neo Láo Sangsátem*, jako ústřední organizací odpovědnou za rozvoj menšinových oblastí a postupnou likvidaci rozdílů mezi městem a venkovem.

3. *Soustředění se na rozvoj vzdělávání, kultury, zdraví a ostatních sociálních výtobytků.* Tento bod reagoval na předcházející přetrvávající nedostatky ve vzdělávání horalů a explicitně vyžadoval docházku „všech“ dětí do školy s důrazem na to, že děti z horských etnických menšin mají stejné právo na vzdělání jako děti z nížin a z měst. Odvolával se přitom na školy „etnické mládeže“, zřizované na územích Pathet Laa v době války. Vyzýval k vypracování detailního plánu školení učitelů působících v prostředí menšin v odlehlých oblastech a personálního zajištění výuky. Odpovědné organizace měly zkoumat a urychleně vypracovat pro národnostní menšiny systémy písma, založené na laoské abecedě (mělo se přitom vycházet z předcházejících zkušeností s adaptacemi v jazycích Khmuů a Hmongů, vypracovanými ještě za války). Místní jazyky měly být studovány společně s laoským jazykem a laoským písmem. Měly být podprorovány tradice a kulturního dědictví menšin, aby se tak přispívalo k rozvoji „mnohotvárné a mnohobarevné kultury laoského národa“. Na druhé straně však direktiva nařizovala likvidaci „zpátečnických tradic, které se odrážejí v produkci a životním stylu“. O jaké tradice se jedná, nebylo blíže specifikováno. V prostředí menšin měla být rozvíjena zdravotní péče a osvěta, aby se jejich příslušníci těšili „dobrému zdraví a dlouhému životu“. Zdravotnictví v prostředí menšin přitom mělo vycházet jak z poznatků moderní, tak i místní tradiční medicíny. Měla být shromažďována data o etnické příslušnosti státních zaměstnanců, mělo být postaráno o handicapované lidi a rodiny těch, kteří byli zabiti během vládních akcí a vojenských operací. Informace měly být nejrůznějšími prostředky šířeny i do nejdlehlých oblastí, zejména rozhlasovým vysíláním v menšinových jazycích. Pro práci v menšinových oblastech měli být angažováni úředníci-specialisté, kteří ovládají místní jazyky a znají místní kultury a společensko-ekonomickou problematiku (kde vzít tak velké množství specialistů, nebylo specifikováno).

4. *Zlepšení národní obrany a udržování míru.* Zlepšení systému vojenské kontroly, předcházení a likvidace konfliktů v menšinových oblastech, obrana a udržování míru. Tento bod reagoval především na přetrvávající protivládní povstalecké hnutí.

5. *Zvyšování úrovně stranického řízení v záležitostech menšin.* Mělo být posilováno vědomí národní identity a solidarity v menšinových oblastech, politická uvědomělost příslušníků menšin. V tomto úkolu měli být speciálně školeni občanští pracovníci, členové strany a vojáci. Pod dohledem pracovníků *Neo Láo Sangsátu* měly být vytvořeny mechanismy, které by toto politické vedení umožňovaly, řídily a kontrolovaly záležitosti menšin. Orgánům *Neo Láo Sangsátu* přitom měly na místní úrovni asistovat stranické buňky LLRS. Ústřední orgány *Neo Láo Sangsátu*, respektive jejího oddělení národností, měly fungovat jako poradní orgán ÚV LLRS a vlády.⁶⁸⁰

Po realizační stránce se tedy stala centrálním orgánem nové národnostní politiky laoské vlády Laoská fronta národní výstavby (NLS – *Neo Láo Sangsát*). Tato organizace vznikla v roce 1975 jako nástupnická organizace Vlastenecké fronty Laosu (*Neo Láo Haksátu*) s širokým pověřením týkajícím se rozvoje a budování země v nových podmínkách. V červenci 1988 NLS převzala po zrušeném Výboru pro záležitosti národností odpovědnost za realizaci rozvojových a vzdělávacích programů v prostředí etnických menšin. Problematikou etnologického výzkumu byl pověřen Ústav antropologie při Výboru pro sociální vědy. Výbor byl zrušen v roce 1992 a dalším výzkumem byl pověřen Ústav pro výzkum kultury při Ministerstvu informací a kultury. V resortu ministerstva byl koncem roku 1999 dále založen Ústav pro jazykový výzkum. Při Národním shromáždění byl zřízen zvláštní Výbor pro záležitosti národností, jako jeden z jeho stálých výborů zabývajících se legislativními otázkami, plány, rozpočty a lobbingem souvisejícími s danou problematikou.

Vedení NLS se skládá z prezidenta, tří viceprezidentů a stálého výboru složeného ze tří členů. NLS má dále sekretariát a tři oddělení – etnických menšin, náboženství a informací. Každý ze tří členů stálého výboru funguje jako poradce jednoho z oddělení. O významu NLS, který jí přikládá laoská strana a vláda, svědčí i fakt, že její předseda je zároveň viceprezidentem LLDR. NLS tedy operuje pod přímým řízením vlády a rovněž významně ovlivňuje její rozhodnutí. Na druhé straně má zastoupení ve všech laoských provinciích a její organizační struktura dosahuje až na vesnickou úroveň. Na všech úrovních řízení v ní působí řada příslušníků menšinových etnik a její regionální spracovníci se nezřídka vyznačují dobrou znalostí místních reálií.⁶⁸¹

⁶⁸⁰ Policy Study on Ethnic Minority Issues in Rural Development. Project to Promote ILO Policy on Indigenous and Tribal Peoples. International Labour Office, Geneva, February 2000 s. 23 – 25.

⁶⁸¹ Srv.: Tamtéž, s. 26 – 33.

Mandát NLS a organizační struktura jí dává dobré předpoklady pro realizaci projektů v prostředí menšin. Faktem ovšem zůstává, že zejména v průběhu devadesátých let NLS kromě častých politických školení svých pracovníků příliš mnoho aktivit nevyvíjela. Ochromovala ji přebujelá byrokracie a nedostatek prostředků. Vzniklé těžkosti byly řešeny živelně, anebo nebyly řešeny vůbec. Když se v roce 1996 uskutečnil seminář k implementaci rezoluce ÚV LLRS z roku 1992, bylo na něm s nezvyklou otevřeností konstatováno, že v této oblasti byl učiněn doposud jen malý pokrok, role a odpovědnost různých orgánů jsou stále nejasné, nevyjasněný je i způsob financování a přetrvává i nedostatek zájmu.⁶⁸² Poté byl sestaven nový akční plán. Zahrnoval rozvoj lidských zdrojů v menšinových oblastech, vzdělávání, zdraví, národní bezpečnost a upevňování administrativních mechanismů v prostředí menšin.⁶⁸³ Plán v organizační rovině konečně přinesl vyjasnění kompetencí, jako například supervize činnosti zahraničních výzkumných týmů a rozvojových organizací. To v mnohém posunulo vpřed řešení hlavních problémů, s nimiž se laoská vláda v oblasti etnické problematiky potýká. V realizační rovině však nadále přetrvává řada obtíží.

7. 3. Imperativy nové národnostní politiky laoské vlády

7. 3. 1. Omezování a likvidace kopaničářského zemědělství

Ve čtyřicátých letech pokrývaly 70 % povrchu Laosu lesy, v šedesátých letech to bylo 64 % a na konci osmdesátých let 47 %.⁶⁸⁴ Odhady FAO a Komise pro řeku Mekong (MRC – *Mekong River Commission*) z devadesátých let se pohybovaly mezi 40 % a 54 %. Podle oficiálních vládních zdrojů z roku 1999 zmizelo každý rok 70 až 220 000 ha lesa, MRC na základě satelitního snímkování z let 1993 – 1997 udávalo číslo 54 000 ha lesa.⁶⁸⁵ Program

⁶⁸² Tamtéž, s. 27; osobní interview s pracovníky *Neo Láo Sangsátu*.

⁶⁸³ Tamtéž.

⁶⁸⁴ Srv. State of the Environment Report 2001: Lao People's Democratic Republic. United Nations Environment Programme, Nairobi 2001; Lao PPDR Production Forestry Policy: Status and Issues for Dialogue (Vol. 1). World Bank, SIDA and Government of Finland, World Bank, Washington D.C. 2001; Lestrelin, G.: Land degradation in Laos, c.d., s. 9.

⁶⁸⁵ Lestrelin, G.: Land degradation in Laos, c.d., s. 9.

OSN pro životní prostředí (UNEP – *United Nations Environment Programme*) v roce 2001, na základě vládních údajů z osmdesátých let, odhadl, že při roční deforestaci 300 000 ha zmizí zbývající lesní porosty v zemi do 38 let.⁶⁸⁶ Odlesňování přináší v Laosu změny klimatu, erozi půdy, povodně a naopak vysušování, likviduje celé ekologické systémy. Tyto změny se nezdá stávat nevrátnými.

Laoská vláda od konce osmdesátých let začala věnovat problému odlesňování zvýšenou pozornost. Za hlavního viníka tohoto stavu označuje horalské komunity praktikující kopaničářský způsob zemědělství, který ve svých dokumentech označuje za „zaostalý“ a „destruktivní“ vůči životnímu prostředí.

V květnu 1989 proběhla ve Vientiane pod patronací Světové banky První laoská národní konference o lesním hospodářství. Konference byla součástí Projektu rozvoje horských oblastí (*Lao Upland Development Project*), realizovaného FAO a UNDP za australské a francouzské technické asistence. Na konferenci byla přijata doporučení týkající se způsobu ochrany zhruba 170 000 km² (tj. 70 %) území Laosu.⁶⁸⁷ Laoská vláda zde vydala prohlášení, že do roku 2000 budou provedeny zásadní změny ve způsobu života 60 % z 1,5 milionu kopaničářských zemědělců v zemi.⁶⁸⁸

Roku 1993 Laos zavedl systém chráněných území, v jehož rámci vytvořil zvláštní kategorii 18 Národních lesních rezervací (*National Forest Reservations, Pa Sanguan Hengsat*) pokrývajících území 28 200 km². Tyto rezervace byly později přejmenovány na Národní oblasti zachování biodiversity (NBCA – *National Biodiversity Conservation Areas*) a rozšířeny na dvacet území pokrývajících plochu 29 000 km² (12,5 % laoského území). V současné době je připravováno zřízení dalších 11 NBCA.

Roku 1993 bylo vydáno nařízení premiéra č. 169, ustanovující v Laosu systém půdních zón. Půdy v něm byly rozděleny do pěti kategorií:

- chráněný les (*pa ponkán*), kde byly zakázány lidské aktivity aby se předešlo erozi půdy, byly chráněny vodní zdroje; tyto oblasti měly rovněž význam pro národní obranu;

⁶⁸⁶ State of the Environment Report 2001: Lao People's Democratic Republic, c.d.

⁶⁸⁷ Lestrelin, G.: Land degradation in Laos, c.d., s. 18 – 19.

⁶⁸⁸ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding or Abetting, c.d., s. 8.

- konzervační les (*pa sanguan*), kde byly zakázány lidské aktivity aby zde byla uchována fauna, flóra, a biodiverzita oblastí zvláštním kulturního, vzdělávacího a vědeckého významu;
- obnovovací les (*pa fɯ̃nɸu*) určený k opětovnému přirozenému zalesnění a poté k dalšímu využívání ze strany místních obyvatel;
- produkční les (*pa somsáj*), v němž je povolena těžba dřeva a sběr lesních produktů;
- degradovaný les (*pa sutsom*), který může být přidělován jednotlivým hospodářstvím pro zemědělské aktivity, těžbu dřeva a chov dobytka.

Tato zonální klasifikace byla zahrnuta i do dalšího výnosu premiéra č. 186 z roku 1994, týkajícího se přidělování půdy, a stala se základním nástrojem vládního Programu přidělování lesů a půdy (BDBP – *Beng Ding Beng Pa*). Tento program původně zahrnoval dohody mezi představiteli vesnických komunit organizovanými do zatupitelských rad na jedné straně a představiteli oblastních zemědělských a lesních úřadů o vymezení hranic pozemků pro hospodářské potřeby komunit a chráněných teritorií. Po vydání dekretu č. 169 byl tento program dále blíže specifikován na základě přijaté zonální klasifikace. Plochy půdy přidělované úřady kopaničářským komunitám byly rozčleněny tak, že se kopaničáři mohli v zemědělském cyklu pohybovat pouze mezi třemi plochami pozemků (jednou obdělávanou a dvěma ležícími ladem). Doba, po kterou mohla půda zůstat ležet ladem byla později dále omezena na tři roky. Mezi roky 1995 a 2004 byla půda podléhající Programu z 90 % klasifikována jako lesní porosty, v nichž jsou zakázány zemědělské aktivity.⁶⁸⁹

Podle odhadů laoské vlády v roce 1999 praktikovalo kopaničářský způsob zemědělství 280 000 rodin, čili 45 % vesnic v zemi.⁶⁹⁰ BDBP tedy byla zasažena značná část laoské populace, zejména v horských oblastech. Podle oficiálních statistik Program v roce 2005 zahrnul 7130 nížinných a zejména horských vesnic, resp. 440 000 hospodářství. V praxi byl přitom kladen důraz zejména na udržování těchto komunit ve vymezených teritoriích, mimo lesní porosty. Konkrétní přidělování polností mělo spíše druhotný význam.⁶⁹¹

V roce 1994 vláda vyhlásila cíl podstatně omezit kopaničářské zemědělství do roku 2000. Podle těchto plánů mělo do této doby 160 000 rodin (asi 900 000 lidí) přejít z kopaničářského způsobu obživy na „usazená zaměstnání“ (*ásip khong thi*). I když záměru

⁶⁸⁹ Lestrelin, G.: Land degradation in Laos, c.d., s. 20 – 21.

⁶⁹⁰ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding or Abetting, c.d., s. 7.

⁶⁹¹ Tamtéž, s. 22.

nebylo dosaženo, aktivitami k jeho dosažení byly hluboce zasaženy prakticky všechny laoské provincie, zejména horské oblasti na severu a ve východních částech země.⁶⁹² Téměř zlikvidován byl tzv. *pioneering system (haj lēan lój)*, způsob kopaničářského zemědělství, příznačný pro skupiny miao-jao, který je založen na neustálém zakládání polí na nových pozemcích. *Rotation system (haj mun vian)*, systém cyklické rotace pozemků, kdy se zemědělci po několika letech vracejí na stará pole, byl značně omezen. Na druhé straně výrazně vzrostl tlak na přechod kopaničářů k usedlým formám zemědělství. Laoská vláda roku 1995 znovu deklarovala svůj cíl zlikvidovat kopaničářské zemědělství do roku 2000,⁶⁹³ vzhledem k přetrvávajícím obtížím později posunula termín na rok 2020; v roce 2003 termín znovu zkrátila na rok 2010.⁶⁹⁴

Laové z nížiny rovněž považují kopaničářské zemědělství za konkurenci lesního průmyslu, respektive komerční těžby dřeva a pěstování půmyslově využitelných stromů. Nahrazení nezavlažovaných polí (*haj*) monokulturními plantážemi eukalyptů či týku podporují i mnohé zahraniční rozvojové organizace jako cestu k hospodářskému rozvoji. Podobně mezinárodní ochranné organizace podporují likvidaci kopaničářského zemědělství jako cestu k ochraně biodiversity zbývajících lesních porostů v zemi.

UNDP realizoval jeden z prvních „integrovaných venkovských rozvojových projektů“ v distriktu Muong Hom (*Mýang Hóm*) v provincii Vientiane koncem 80. let. Projekt zahrnoval přesídlování horlských vesnic do nížiny, kde měly přejít na závlahové zemědělství. Příznačné bylo, že jeden z konzultantů projektu v Muong Homu Michel Gutelman navrhoval, aby vláda zavedla tresty vězení za praktikování kopaničářského zemědělství.⁶⁹⁵ Již následujícího roku po vyhlášení programu laoské vlády na likvidaci kopaničářského zemědělství přijaly FAO a UNDP speciální Akční plán pro tropické lesnictví (*Tropical Forestry Action Plan*, 1990), jenž měl v následující dekádě hluboce zasáhnout do životů 90 000 horalů. Jeho hlavním cílem byla likvidace kopaničářského

⁶⁹² Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding or Abetting, c.d., s. 7.

⁶⁹³ Tamtéž, s. 7.

⁶⁹⁴ Tamtéž, s. 7, 8.

⁶⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

zemědělství prostřednictvím podpory rozvoje jiných forem zemědělství, komerční těžby dřeva, zakládání průmyslových plantáží rychle rostoucích dřevin a reformy držby půdy.⁶⁹⁶

Laoská vláda pro svůj záměr získala i podporu několika významných donorů. Např. Asijská rozvojová banka (*Asian Development Bank*) jí v roce 1997 schválila půjčku 5,6 milionu amerických dolarů na tzv. Projekt stabilizace kopaničářského zemědělství (*Shifting Cultivation Stabilisation Project*), respektive „redukci praktik kopaničářského zemědělství nebezpečných pro životní prostředí, neboli žďárového zemědělství, zavedením diversifikovaného zemědělského systému a jiných hospodářských příležitostí“.⁶⁹⁷

Obdobný projekt, který získal grantovou podporu 1, 3 milionu dolarů od UNDP, byl realizován v provincii Houaphanu. V jeho důsledku proběhlo v provincii rozsáhlé přesídlování obyvatel.⁶⁹⁸

V souvislosti s likvidací a omezováním kopaničářského zemědělství se objevily četné problémy. Nejvýznamnější z nich se týká produkce potravin. Studie z mnoha míst Laosu a z prostředí řady etnických skupin prokazují, že v souvislosti s omezováním ploch určených pro žďarová pole a omezenou cirkulací se snížily výnosy rýže. Aby vesničané tyto ztráty nahradili, museli začít nadměrně vytěžovat sekundární přírodní zdroje prostřednictvím lovu, rybolovu a sběru lesních produktů. Biodiversita lesů je tak nadále vysoce narušována, v prostředí horských komunit narůstá chudoba, v souvislosti s nedostatkem potravin se zvyšují zdravotní problémy populace. Již na konci 90. let proto někteří laoští rozvojoví pracovníci začali hovořit o projektech likvidace kopaničářského zemědělství jako o „projektech zastavení jedení“ (*khong kán jutthikán kin*).⁶⁹⁹ V řadě horských oblastí zemědělské výnosy poklesly natolik, že místní komunity byly donuceny před hrozbou hladu odejít do jiných oblastí, kde nařízení nebyla tak striktní. To zde zvyšovalo populační tlaky.

Třebaže laoská vláda nadále trvalá na politice likvidace kopaničářského zemědělství, zejména na provinční úrovni dochází v posledních letech k jistým modifikacím. Např.

⁶⁹⁶ Resettlement and Social Characteristics of New Villages. Basic needs for resettled communities in Lao PDR. Ed. I. Goudineau, A Ostrom Survey, Vol 1 and 2. Supported by UNESCO and UNDP, 1997, s. 14.

⁶⁹⁷ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding or Abetting*, c.d., s. 8

⁶⁹⁸ Tamtéž.

⁶⁹⁹ Tamtéž.

v jižním Laosu viceguvernér provincie Savannakhetu roce 2004 prohlásil, že *pioneering* je zakázán, zejména pokud jsou káceny velké stromy, ale rotační kopaničářství je povoleno a není považováno za cíl vládní eradikační kampaně. V roce 2004, na konferenci organizované Národním zemědělským a lesnickým výzkumným ústavem ve Vientiane, vedoucí představitelé Ministerstva zemědělství a lesnictví tvrdili, že vládním cílem bylo omezit kopaničářské zemědělství, ne je zcela zlikvidovat. Termín „zlikvidovat“ byl do pětiletého plánu hospodářského rozvoje z roku 2001 zařazen omylem, namísto termínu „omezit“.⁷⁰⁰

V roce 2006 z prohlášení Ministerstva zemědělství a lesnictví a z laoských médií zcela zmizela doposud často opakovaná tvrzení o nutnosti zlikvidovat nebo omezit kopaničářské zemědělství. V říjnu 2006 však hmongský viceprezident *Neo Láo Sangsátu* Tong Yeutho (*Tong Jětho*) znovu potvrdil, že vláda nadále usiluje o likvidaci žďárového zemědělství do roku 2010. Navzdory závěrům studií, které označují snahy o redukci kopaničářského zemědělství za cestu ke zvyšování chudoby, prohlásil, že „lidé budou schopni produkovat dostatečné množství rýže, jestliže opustí kopaničářské zemědělství“. Rovněž řekl, že NLS má v plánu tvrdě pracovat na přesvědčování obyvatel venkovských oblastí, aby se tohoto způsobu obživy vzdali.⁷⁰¹

7. 3. 2. Industrializační projekty v horách

Laoská vláda ve snaze o ochranu lesních porostů v minulých letech sice rozsáhle zasahovala do života etnických menšin, ale přitom jako by poněkud „přehlížela“ činnost dřevařských a plantážnických společností. Příznačné je, že v oblastech, kde došlo k omezení činnosti kopaničářských komunit, či jejich odsunu, se nezáhy rozběhla extenzivní průmyslová těžba dřeva, prováděná společnostmi z Vietnamu, Japonska, Tchajwanu aj. Laoská vláda očividně projevuje ve vztahu k těmto společnostem značnou toleranci. Těžaři totiž na rozdíl od kopaničářů přinášejí do laoské ekonomiky zisk. Objemy vytěženého dřeva jsou zkeslovány, zákon zakazující vývoz nezpracovaných kmenů stromů

⁷⁰⁰ Tamtéž, s. 8.

⁷⁰¹ Sasaphao, K.: Lao Front Urges End to Slash and Burn Cultivation. Vientiane Times, 23. říjen 2006.

je rozsáhle porušován. Těžební společnosti neváhají v případě potřeby korumpovat odpovědné úředníky.

V poslední dekádě je zaznamenáván i výrazný nárůst zahraničních investic do zřizování plantáží průmyslových dřevin – pěstování eukalyptů, agaru, týku a kaučukovníků. Tyto plantáže jsou zakládány ve všech laoských provinciích. Významnou roli přitom sehrávají čínští investoři. Zpráva z června 2006, již zpracovali experti laosko-německého projektu sledování půdního rozvoje, však hovoří o tom, že současný systém přidělování půdy domácím a zahraničním investorům státu nepřináší očekávané výnosy. Existují rovněž problémy s monitorováním a dodržováním kontraktů a v koordinaci práce odpovědných agentur.⁷⁰² Problémy spojené se zřizováním a provozem průmyslových plantáží však dosahují ještě dále. Rozšiřování pozemků využívaných pro plantážnictví s sebou přináší likvidaci lesních porostů a ekosystémů, zbavuje obyvatele horských vesnic přírodních zdrojů i pozemků vhodných pro zakládání polí, vytlačuje je z jejich tradičních teritorií na okrajová území. Očekávaný nárůst pracovních příležitostí se pro horaly koná jen v omezené míře, protože na plantáže přicházejí pracovat laoští dělníci z nížiny.

Část kaučukovníkových plantáží v zemi vlastní malí a střední zemědělci, většinou Laové z nížiny. Do hor dnes pronikají především větší společnosti disponující dostatečnými prostředky. V distriktu Bachieng Chaleung Souk (*Batiang Ālāng Suk*) v provincii Champassacu předcházela rozsáhlému vietnamskému projektu zřizování kaučukovníkových plantáží konfiskace tisíců hektarů zemědělské a lesní půdy. Tato půda, již tradičně užívali příslušníci místních etnických minorit, byla vesničanům odebrána bez náhrady. Řada vesničanů v důsledku toho ztratila možnost obživy a zvýšil se tlak na využívání zbývající půdy a lesních porostů.

V provincii Louangnamtha, která je jednou z hlavních oblastí rozvoje kaučukovníkového plantážnictví, silné deště a bouře v srpnu 2006 způsobily rozsáhlé povodně, jež zničily řadu vesnic. Ekologičtí aktivisté z této situace obviňují extenzivní plantážnictví, jež způsobilo úbytek lesních porostů. Ty v minulosti podobným přírodním katastrofám bránily.⁷⁰³

⁷⁰² The Indigenous World 2007. Laos. International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen (Denmark) 2007, s. 362.

⁷⁰³ Tamtéž.

Dřevařské a plantážnické společnosti nezdědka pronikají i do oblastí vymezených jako biosférické rezervace. Například zpráva z roku 2006 hovoří o tom, že velkou část chráněné oblasti Nam Ha (*Nam Há*) pokrývají kaučukovníkové plantáže.⁷⁰⁴ S podobnými problémy se setkáváme po celé zemi.⁷⁰⁵

V posledních dvou dekadách začala být v laoských horách realizována i řada projektů těžby nerostných surovin, výstavby komunikací a výstavby vodních elektráren. Těžbařský sektor dnes prodělává v Laosu boom. Zatímco v roce 2000 bylo to tohoto sektoru ekonomiky investováno 674 000 dolarů, v roce 2005 to již bylo 194 milionů.⁷⁰⁶ Důlní společnosti se v Laosu zaměřují na těžbu olova, stříbra, zlata, cínu, drahých kamenů, vápence a dalších nerostných surovin.⁷⁰⁷ Čínští investoři projevíli značný zájem o povrchovou těžbu železné rudy v různých částech země. Čínské a australské firmy společně budují továrny na zpracování bauxitu a výrobu hliníku na planině Bolovenu v provincii Champassacu.⁷⁰⁸

Těžba nerostných surovin vynáší značné zisky investorům, plní státní pokladnu, přináší vedlejší příjmy odpovědným státním úředníkům. Například z projektu v hodnotě 330 milionů dolarů realizovaného australskou společností Oxiana by měla laoská vláda získat na poplatcích a daních 15 milionů dolarů – to pro ni rozhodně není zanedbatelná suma.⁷⁰⁹ Běžné proto je, že v krátkodobé perspektivě jsou finanční výhody upřednostňovány před ekologickými škodami.

Na životní prostředí horalů mají tyto aktivity ničující dopad. Ve zprávách o ekologické situaci v Laosu se stále častěji objevují informace o plošné likvidaci porostů a půd, užívání chemikálií při těžbě, zejména rtuti a kyanidu, zamořování ovzduší nebezpečnými zplodinami, znečišťování a zamořování vodních zdrojů těžkými kovy, jež ohrožují zdraví obyvatel. Např. v roce 2007 pronikly na veřejnost zprávy o tom, že čínská těžba zlata provinciích Attapeu a Xekongu značně poškozují místní životní prostředí.⁷¹⁰

⁷⁰⁴ Tamtéž.

⁷⁰⁵ Tamtéž.

⁷⁰⁶ Phonpachit, S.: Government to Monitor Mining Operations. *Vientiane Times*, 3. červenec 2006.

⁷⁰⁷ *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 9 únor 1995, s. 22.

⁷⁰⁸ *The Indigenous World 2007*. Laos, c.d., s. 362 – 363.

⁷⁰⁹ *Tropical Rainforests*. Laos. Mongabay.com. <http://rainforests.mongabay.com/20laos.htm>.

⁷¹⁰ *The Indigenous World 2007*. Laos, c.d., s. 363.

Laos nemá dostatečně propracován systém ochranných opatření a existující nařízení často nebyvají dodržována. Navíc zákon zajišťující vlastnictví veškeré půdy státu umožňuje v případě potřeby ve „státním zájmu“ odsunout obyvatele oblastí, kde má být těžba zahájena, bez toho, že by byli nějak kompenzováni. Výhody z realizace průmyslových projektů bývají pro místní obyvatele minimální.

Za výstavbou hlavních dopravních tepen v horách ve směru na Vietnam a Čínu stojí záměr laoské vlády stát se „křižovatkou jihovýchodní Asie“, přes níž by putovalo zboží a lidé ze severu na jih a z východu na západ. Vzhledem k současné ekonomické a politické situaci v regionu to není záměr nijak utopický. Dopravní tlak v těchto směrech roste a s tím i vzrůstá zájem zahraničních investorů. Cesta č. 3, tzv. severo-jihní koridor vybudovaný s podporou Asijské rozvojové banky, dnes přes Laos spojuje Čínu s Thajskem. Další téměř dokončený projekt dopravního koridoru ve východo-západním směru by měl přes Laos spojit Thajsko s Vietnamem.

Budování komunikací nepochybně přináší do hor nové možnosti ekonomického rozvoje. Rovněž v jejich rámci však probíhají rozsáhlé odsuny horalů z půdy bez kompenzací. Horalé jsou navíc vystavováni silným civilizačním tlakům z nížiny, s nimiž se obtížně vyrovnávají.⁷¹¹

Další projekty v horách, jež silně ovlivňují životní prostředí zdejších etnik, jsou spojené s výstavbou vodních elektráren a přehrad. Ta souvisí s dalším záměrem vlády učinit z Laosu „baterii Asie“. V současné době je ukončována řada projektových studií elektráren, některé projekty již byla schváleny a jiné odstartovány. To se týká přehrad Xekong 4 a 5 (provincie Xekong), Sepian-Senamnoi, Sekatam (provincie Champassac), Nam Kong 1 (provincie Attapeu), Nam Tha 1 (provincie Louangnamtha), Nam Khan 2 (Louang Phrabang), Nam Ngiep 2, Nam Theun 1, (provincie Borikhamxay), Nam Theun 2 (provincie Khammuan), Nam Lik 1, Nam Ngum 2 (provincie Vientiane). Vzhledem ke zkušenostem s již realizovanými projekty přehrad, jako např. Nam Leuk, Nam Song, Nam Mang 3 (provincie Vientiane), Houay Ho (provincie Champassac) a Theun-Hinboun, kdy se objevila řada problémů souvisejících s likvidací přírodního prostředí a nuceným přesídlováním horalů, je zřejmé, že i tento rozvojový program bude realizován na účet místních domorodých komunit.

⁷¹¹ Srv. Murphy, J.: Opening Laos' Borders. BBC News, 12. října 2003, http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/programmes/crossing_continents/3304723.stm.

7. 3. 3. Drogový problém

Podle údajů Státního Departmentu USA laoská část tzv. Zlatého trojúhelníku (území zvýšené produkce opia na pomezí Thajska, Barmy a Laosu), v druhé polovině osmdesátých let dodávala 10 % světové produkce heroinu. V roce 1987 to představovalo 100 – 200 tun jeho základní suroviny – opia (ve srovnání s 1000 tunami opia produkovanými v Barmě a 15 – 30 tunami z Thajska).⁷¹² Americké zdroje za rok 1989 dokonce udávaly 375 tun opia.⁷¹³ V roce 1998 byl Laos třetím největším producentem opia po Afgánistánu a Barmě. Zejména v devadesátých letech se v Laosu začalo šířit i pěstování marihuany a obchod se stimulačními drogami, tzv. *já-bá*, „bláznivou medicínou“.

Laoská vláda ještě v roce 1988 tvrdila, že drogy nejsou laoským problémem – chyba spočívá v požadavcích dekadentní západní společnosti.⁷¹⁴ Již v první polovině téhož roku však požádala Program OSN pro kontrolu drog (UNDCP – *United Nations International Drug Control Programme*) o finanční podporu projektu v Muong Namu na sever od Vientiane, zaměřeného na substituci pěstování opiového máku jinými plodinami. UNDCP poskytl Laosu částku pět milionů dolarů na období pěti let, počínaje lednem 1989.⁷¹⁵ V listopadu 1988 se laoská delegace, poprvé od vzniku LLDR, zúčastnila regionálního protidrogového semináře. Za podpory USA byl v roce 1990 zahájen šestiletý rozvojový program v provincii Houaphanu. Za americkou stranu projekt zajišťoval protidrogový úřad Státního departmentu Spojených států a za Laos ministerstvo zemědělství. Americká podpora činila 8,7 milionu dolarů. Opiový mák, jako základní zemědělská plodina, zde měl být postupně nahrazen sesamem, kávou, morušovníky a jinými plodinami. Program rovněž zahrnoval výstavbu vodních hrází, kanálů, komunikací, přesídlování apod.⁷¹⁶ Vláda USA byla největším sponzorem protidrogových projektů v Laosu i v následujících letech. Například v roce 2004 činila tato pomoc 1,7 milionu dolarů.⁷¹⁷ USA jsou navíc i hlavním

⁷¹² Tasker, R.: Chasing the Red Dragon. Communist Laos appears to condone drug production. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 13. srpen 1987, s. 28.

⁷¹³ StGoar, J.: *Poppy diplomacy*, c.d., s. 40.

⁷¹⁴ Tamtéž.

⁷¹⁵ *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 23. červen 1986, s. 9.

⁷¹⁶ StGoar, J.: *Poppy diplomacy*, c.d., s. 40.

⁷¹⁷ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding of Abetting* c.d., s. 9.

donorem do fondu UNDCP, nyní přeměněného na Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC – *UN Office on Drugs and Crime*).

Jednalo se o dílčí projekty, které měly spíše lokální význam. Laoská vláda, vědomá si situace v horách, zaujímala k otázce pěstování opiového máku liberální stanoviska a neuchylovala se k příliš razantním opatřením. Tento postoj definovala i ve svém memorandu „Vyvážený přístup k likvidaci opia v Laosu“ z roku 1999. Argumentovala zde, že pěstování opiového máku není možné bez zavádění alternativních plodin a hospodářského rozvoje opiových oblastí. Spojené státy a protidrogové agentury však koncem devadesátých let začaly na laoskou vládu vyvíjet tlak, aby k drogové otázce zaujala rozhodnější postoj. Zlomovým se stal rok 2000, kdy UNDCP nabídl laoské vládě částku 80 milionů dolarů pomoci, jestliže do konce roku 2005 zlikviduje pěstování opiového máku. Hlavním architektem tohoto projektu byl Dr. Halvor Kolshus, zástupce UNDCP v Laosu. Jeho spolupracovníci ho popisují jako stoupence tvrdé protidrogové politiky, který měl bohužel jen minimální znalosti o životních podmínkách laoských vesničanů.⁷¹⁸

Laoská vláda tuto lákavou nabídku rychle přijala. 7. sjezd LLRS v roce 2001 prohlásil cíl zbavit Laos opia do konce roku 2005 za stranický úkol. Boj proti „drogovému zlu“ tak získal celonárodní charakter. Státní, místní a stranické orgány v provinciích začaly následně provádět masovou a agresivní eradikační kampaň. Mobilizovaly úředníky, studenty, vojáky a členy společenských organizací, kteří v akčních skupinách přijížděli do horských vesnic, likvidovali zde pole opiového máku a zabavovali vesničanům sklizené opium. To vše probíhalo bez ohledu na pomalý prokrok v rozvoji náhradních ekonomických aktivit horalů.⁷¹⁹

Tento postup vyvolal kritiku ze strany některých zaměstnanců protidrogových programů v Laosu a rovněž západních politiků. Sandro Serrato, vedoucí mise Evropské unie ve Vientiane prohlásil, že „provádění eradikace opia je pravděpodobně příliš rychlé a postrádá zdroje“.⁷²⁰ OSN a USA však kampaň laoské vlády nadále veřejně podporovaly. Rovněž

⁷¹⁸ Tamtéž; osobní konverzace.

⁷¹⁹ Srv: Baird, I. G.: Laos. In: *The Indigenous World 2005*. International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen Denmark 2005, ss. 352 – 359.

⁷²⁰ Fawthorp, T.: Lao Tribes Suffer From Drug Crackdown. BBC News, 15. červenec 2005.

řada rozvojových pracovníků v Laosu byla přesvědčena, že jedině tvrdý postup vůči farmářům je může odvrátit od pěstování tak výnosné plodiny, jakou je pro ně opiový mák.

S tím, jak se blížil termín roku 2005, se místní činitelé v provinciích ocitali pod stále silnějším tlakem ze strany centrálních orgánů. Rovněž státní média pravidelně přinášela přehledy provincií a distriktů, které se již prohlásily za „osvobozené od opia“.⁷²¹ Předseda Laoského výboru pro kontrolu drog se v rozhovoru s představiteli severolaoské provincie Phongsaly vyjádřil: „Jestliže se Phongsaly vrátí k pěstování nelegálních plodin, budou vás kritizovat ostatní provincie: budete obviňováni z podkopávání úspěchů, jichž dosáhli ostatní.“⁷²²

V protidrogových aktivitách se v Laosu s větším či menším úspěchem angažovaly i některé nevládní organizace. Za úspěšný lze označit např. projekt Německé společnosti pro technickou spolupráci (*Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit*) v Muong Singu, která začlenila protidrogové aktivity do svého rozvojového programu a dokázala je s ním integrálně propojit. Rozsáhle se věnovala detoxifikačním zdravotnickým projektům na komunitní úrovni.⁷²³

Mezi rozvojovými organizacemi se rovněž výrazně profilovala Pomoc norské církve (NCA – *Norwegian Church Aid*), která se již dříve angažovala v rámci podobných aktivit v severním Thajsku. Hlavním zdrojem jejího financování byl opět fond UNODC. Svoji pozornost soustředila na distrikt Long v provincii Louangnamtha, kde zahájila substituční program produkce opia. Tento program vyvolal poměrně rozsáhlou kritiku. Jeden z konzultantů projektu prohlásil, že „vede k destrukci tradičních ekonomik bez toho, že by byly vytvořeny dostatečné alternativy“.⁷²⁴ Pracovníci projektu naproti tomu tvrdili, že tyto ekonomické alternativy byly vytvořeny, a že vše probíhá koordinovaně s eradikačním programem laoské vlády.⁷²⁵ V letech 2002 – 2003 bylo odhaleno, že prostředky NCA

⁷²¹ Thammavongsa, P.: Laos. UNODC Discuss Drug Law. Vientiane Times, 22. březen 2005; Thammavongsa, P.: Laos to be Opium-Free Soon. Vientiane Times, 24. březen 2005; Vorkham, P.: Opium-Free Laos Closer to Reality. Vientiane Times, 25. květen 2005.

⁷²² Vorkham, P.: Opium-Free Laos Closer to Reality. Vientiane Times, 25. květen 2005.

⁷²³ Srv. Cohen, T. – Lyttleton, Ch.: Opium-Reduction Programmes. Discourses of Addiction and Gender in Northwest Laos. *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, Vol. 17, 2002.

⁷²⁴ Davinau, S.: Resettlement in Long District, Louangnamtha Province. Update 2003. *Action Contre La Faim*, Vientiane, Lao PDR, s. 26.

⁷²⁵ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding of Abetting c.d.*, s. 9.

určené k distribuci protidrogové literatury a osvěty po vesnicích byly namísto toho využity k vyplácení diet místním funkcionářům za účast při likvidaci makových polí.⁷²⁶ V roce 2006 obvinila nevládní organizace Spojený svět domorodých lidí (UNWIP – *United World of Indigenous Peoples*) na základě svědectví vesničanů pracovníky NCA, a rovněž rozvojové organizace Akce proti hladu (ACF – *Action Contre la Faim*), že zneužívají svého výsadního postavení při rozdělení prostředků k sexuálnímu zneužívání místních žen a dívek z etnické skupiny Akha.⁷²⁷

Laoská vláda v březnu 2005 prohlásila, že opiový problém v zemi byl úspěšně zlikvidován.⁷²⁸ Podle zdrojů OSN v důsledku vládní eradikační kampaně poklesly plochy osázené opiovým mákem z 26 870 000 ha na konci devadesátých let na zhruba 1800 ha v roce 2005. To představovalo pokles o 93 %. Rovněž počet osob zneužívajících opium se snížil z 63 000 na 20 000.⁷²⁹ Laos je zatím schopen udržet produkci opia na nízké úrovni, i když v roce 2006 stoupla rozloha ploch osázených opiovým mákem na 2500 ha.⁷³⁰ Vládní údaje z roku 2007 hovoří o pouhých 12 000 toxikomanů.⁷³¹

I přes oficiální pochvalu laoské vlády již zpráva UNODC za rok 2005 nevyznívala tak příznivě. Vládní kampaň, v mnohém připomínající masové kampaně čínské kulturní revoluce, vyvolala v horách silné napětí, vedla k ekonomické degradaci horalských komunit. Socioekonomické studie upozorňovaly na fakt, že přibližně polovina z 2056 vesnic, které původně produkovaly opium, nemá stále vybudován systém substituční obživy a závisí na vnější rozvojové pomoci. Prudce se zhošila životní úroveň horalů i jejich zdravotní stav. Hrozí proto reálné nebezpečí, že se budou k produkci opia ilegálně vracet. Nemožnost obživy a tlak vlády vedly v řadě případů k migracím horalů do jiných teritorií a do nížiny. Podle časopisu *The Economist* počátkem roku 2004 v důsledku agresivních

⁷²⁶ Tamtéž.

⁷²⁷ *The Indigenous World 2007*. Laos, c.d., s. 363.

⁷²⁸ *The Indigenous World 2007*. Laos, c.d., s. 356; Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding of Abetting* c.d., s. 10.

⁷²⁹ *Towards an Opium-Free Lao (PDR). Perspectives*. Vydává UNODC, č. 2, 2006, <http://www.unodc.org/newsletter/index.html>.

⁷³⁰ *Opium Poppy Cultivation in the Golden Triangle*. Lao PDR, Myanmar, Thailand. United Nations Office on Drugs and Crime, October 2006, s. 37.

⁷³¹ Cropley, E.: *Laos Declares Opium Poppies Thing of the Past*. Reuters. UNODC webpage, *Achievements*, 8. září 2007, http://www.unodc.org/laopdr/laos_declares.html.

eradikačních kampaní ztratilo své domovy 25 000 Hmongů, Akhaů a dalších horalů.⁷³²
Zdroje Amnesty International v roce 2005 hovořily dokonce o 65 000 horalů⁷³³

Výkonný ředitel UNODC Antonio Maria Costa v projevu u příležitosti oslav likvidace opiového problému 19. února 2006 ve Vientiane prohlásil: „Laos je na kritické křižovatce. Skvělý úspěch, jehož bylo dosaženo, by mohl být zvrácen bez dostatečné pomoci. To by mohlo mít negativní vliv na bezpečnost a hospodářský rozvoj v regionu.“⁷³⁴ Přiznal tak nutnost nápravy přehmatů eradikační kampaně.

UNODC urychleně přijal na léta 2006 – 2009 tzv. Rámcový strategický program (*Strategic Programme Framework*) pro Laos,⁷³⁵ který má poskytovat pomoc vesnicím dřívějších producentů opia, u nichž vzhledem k existujícím ekonomickým problémům existuje vysoké riziko návratu k bývalým aktivitám. Větší část z rozpočtu programu, který činí 18,4 milionu dolarů, je investována do alternativních rozvojových projektů, školení soudců a policistů, a rovněž podpory mezinárodní spolupráce. Program dále zahrnuje budování místních kapacit, zlepšení místní infrastruktury a služeb, zdravotnického zabezpečení. Pozornost věnuje i léčbě a sociální rehabilitaci toxikomanů, prevenci zneužívání drog, šíření HIV/AIDS a rovněž pronikání stimulačních drog do hor. Od poloviny devadesátých let zneužívání těchto látek a obchod s nimi v Laosu rostou a podobně jako obchod s opiáty jsou úzce napojeny na mezinárodní organizovaný zločin. Se zlepšením komunikací a otevřením hranic se horské oblasti Laosu staly jedním z významných území jejich pašování z výroben v Barmě do zahraničí a naopak dovozu chemických prekursorů.

Rovněž laoská vláda oprášila svůj starý dokument „Vyvážený přístup k likvidaci opia v Laosu“ z roku 1999 a využila ho jako základ svého „post-opiového scénáře“ na léta 2006

⁷³² Unintended Consequences. *The Economist*, 371 (8373): 44, 1. květen 2004.

⁷³³ Amnesty International. Laos. Lao People's Democratic Republic. Overview – Covering Events From January – December 2005, <http://web.amnesty.org/report2006/lao-summary-en>; Fawthrop, T.: Lao Ribes Suffer from Drug Crackdown. BBC News, 15. červenec 2005.

⁷³⁴ Towards an Opium-Free Lao (PDR). Perspectives. Vydává UNODC, c.d.

⁷³⁵ Strategic Programme Framework. Lao PDR 2006 – 2009. United Nations Office on Drugs and Crime, January 2006, http://www.unodc.org/pdf/laopdr/publications/lao_strategic_programme_framework_2006-2009.pdf

– 2009. I tento dokument apeluje na nutnost vytváření ekonomických a sociálních alternativ pro bývalé pěstitele opiového máku.⁷³⁶

Hospodářská a rozvojová pomoc tohoto rozsahu je urgentní. Původní oblasti produkce opia v Laosu dnes vykazují nejnižší indikátory lidského rozvoje v zemi, v horách roste sociální napětí. Odborníci na drogovou problematiku s odstupem doby přiznávají, že eradikace opia v Laosu byla příliš překotná a zbavila mnoho horalských komunit zdrojů obživy. Mezinárodní tlak na likvidaci opiového problému ve svém důsledku vedl podle některých z nich k „humanitární katastrofě“.⁷³⁷

Kontroverzní zůstává i účast mezinárodních rozvojových agentur v těchto procesech. Protože dříve podporovaly tvrdou linii politiky laoské eradikační politiky, mají problémy s tím, že by měly oficiálně změnit své postoje a přiznat chyby. Stejný problém má i laoská vláda – zejména poté, co byla celá kampaň zaštitěna komunistickou stranou. Objevily se i potíže se shromažďováním prostředků od donorů, slíbených laoské vládě za úspěšně provedenou eradikační kampaň.

Je zřejmé, že mezinárodního úspěchu v likvidaci drogového problému v Laosu bylo dosaženo na účet jeho obyvatel. Je otázkou, jestli nové projekty OSN, zahraničních vlád, nevládních orgnizací i laoského vedení tento stav dokážou zvrátit.

7. 3. 3. Přesídlovací kampaň

Určitým všelékem na problémy v horách se mělo stát „vnitřní přesídlování“ horských etnik z okrajových oblastí ke komunikacím a do nížin. Laoská vláda přitom argumentovala nezbytností „likvidace chudoby“ (*lut phon khuan n̄jak t'on*) a „rozvoje venkova“ (*phathana sonabot*).⁷³⁸ Jejím cílem bylo omezit již zmiňované kopaničářské zemědělství, produkci opia, zajistit národní bezpečnost, integrovat horaly do ekonomického a sociálního života země, zajistit jim vzdělávání a lepší zdroje obživy. Významnou roli v těchto porcesech sehrála i výstavba silnic, těžba přírodních surovin a zřizování plantáží, jimž na menšinových územích bránili jejich obyvatelé a bylo proto třeba je odstranit. Další

⁷³⁶ The National Programme Strategy for the Post Opium Scenario. The Balanced Approach to Sustaining Opium Elimination in the Lao PDR (2006 – 2009). Lao National Commission for Drug Control and Supervision. Vientiane, January 2006.

⁷³⁷ Srv.: Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding of Abetting c.d., s. 9.

⁷³⁸ Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding of Abetting c.d., s. 6.

migrační pohyb souvisel s usídlováním uprchlíků vracejících se do Laosu z jiných zemí pod dohledem Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

Hlavními komponenty přesídlovací kampaně se staly vytváření tzv. „ohniskových území“ (*khet t'ut sum*) a „vesnická konsolidace“ (*tao hom bán* nebo *t'at san bán khon thi*).

„Ohnisková území“ (OÚ) představovala oblasti, do nichž bylo koncentrováno velké množství rodin příslušníků horských etnik, aby jim zde byla poskytována účinná rozvojová pomoc s nižšími náklady, nežli by tomu bylo v odlehlých regionech, které doposud obývaly. Měly zde být vybudovány komunikace, školy, zdravotnická zařízení, měl být usnadněn přístup horalů na trhy a zlepšena distribuce zboží, vytvářeny nové pracovní příležitosti.

Termín „ohniskové území“ začal být v Laosu užíván počátkem devadesátých let, kdy Mezinárodní fond pro rozvoj zemědělství (IFAD – *International Fund for Agricultural Development*) začal financovat takové území v Xiengkhouangu. Laoská vláda ustavila v roce 1994 Ústřední vedoucí výbor pro rozvoj venkova (ÚVVRV) s úkolem koordinovat program OÚ. Do roku 1996 většina provinčních výborů pro rozvoj venkova identifikovala ve svých regionech oblasti pro zřízení OÚ a předložila ÚVVRV finanční rozpočty na jejich zřízení a provoz. Vláda v roce 1998 vyhlásila plán zřízení 87 OÚ na „národní úrovni“ (resp. pod přímým vládním dohledem) do roku 2002. Na OÚ mělo být soustředěno 1200 vesnic se 450 000 obyvatel, tedy v té době 12 % veškerého venkovského obyvatelstva Laosu. Polovinu z nich měli tvořit příslušníci horských menšin. Každé OÚ mělo být složeno průměrně z 16 vesnic s 5200 obyvateli.

V polovině devadesátých let laoská vláda s jeho podporou vydala výzvu mezinárodním donorům, aby podpořili koncept OÚ jako základní koncept rozvojové pomoci. V důsledku toho zahájilo podporu OÚ nejméně šest agentur OSN (UNDP, UNICEF, UNCDF, WFP a FAO). Hlavním sponzorem vnitřního přesídlování se stal UNDP. Rovněž Asijská rozvojová banka, Světová banka a další donoři podpořili rozvoj infrastruktury spojené se zřizováním OÚ. Ze 115 milionů amerických dolarů přidělených laoskou vládou na realizaci projektu OÚ na léta 1998 – 2002 údajně 83 % pocházelo ze zahraniční pomoci.⁷³⁹

Vedle OÚ na „národní úrovni“ správní orgány provincií a distriktů začaly budovat vlastní OÚ a začaly se obracet na donory s žádostmi o podporu financování výstavby jejich

⁷³⁹ Tamtéž, s. 11.

infrastruktury. Řada rozvojových agentur působících v regionech se tak stala sponzorem těchto aktivit.

Hlavním cílem „vesnické konsolidace“ (VK) bylo soustředění roztříštěných menších hospodářství a osad do větších stálých vesnic, jež mohly být snadněji spravovány centrálními orgány. Tato idea nebyla zcela nová, první projekty tohoto typu byly realizovány v laoských okrajových oblastech již v sedmdesátých letech. V jistém smyslu se jednalo pouze o variantu OÚ. V posledních letech však tlak vlády na vytváření VK zesílil – zejména poté, co ÚV LLRS vydal v roce 2004 direktivu, že žádná vesnice v nížině by neměla mít méně než 500 obyvatel a vesnice v horách méně než 200 obyvatel.⁷⁴⁰ Významnou roli při tom sehrává i již zmiňovaný program přidělování půdy.

Již krátce po zahájení přesídlovací kampaně se začaly objevovat studie upozorňující na její obtíže a mnohdy devastující efekt na minoritní populace. Studie rovněž upozorňovaly na skutečnost, že se ani zdaleka nejedná o dobrovolný proces, ale že zejména příslušníci horských menšin jsou k přesídlení nezřídká nuceni administrativními i násilnými prostředky.⁷⁴¹

7. 3. 3. 1. Studie OSTOM 1997

První studie tohoto typu vznikla v roce 1996 a byla financována Francouzským ústavem pro vědecký výzkum rozvoje a spolupráce (OSTOM, *Institut Français de recherche scientifique pour le développement en cooperation*). Jejími autory byli francouzský etnolog Yves Goudineau s týmem spolupracovníků z laoského Ministerstva vzdělávání. Jejich zpráva Základní potřeby přesídlených komunit (*Basic Needs of Resettled Communities*) pokrývala šest provincií (Xiengkhouang, Oudomxay a Louangphrabang na severu a Xekong, Saravan a Attapeu na jihu), 22 distriktů, 67 vesnic a 1000 rodin. Zaměřila se na koncept OÚ a přesídlování jako takové. Závěry studie byly značně znepokojující:

- laoské rozvojové iniciativy nedosáhly cíle zlikvidovat kopaničářské zemědělství, přesídlit vesničany do pro ně příznivějších oblastí a zlepšit jejich životní úroveň. Vládní rozvojové programy namísto toho vedly k nekontrolované migraci do nížiny a někdy zpět do hor;

⁷⁴⁰ Tamtéž, s. 12.

⁷⁴¹ Souhrnně se tímto problémem zabývají Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding of Abetting*, c.d.

- nucený přechod z produkce horské rýže na nížinnou zavlažovanou rýží působí přesídlencům značné obtíže a má za následek nižší výnosy a nedostatek potravin. Výrazně se tím snížily i jejich peněžní příjmy;
- přesídlení do nížiny má negativní vliv na zdraví horalů. Obtížné jsou zejména první tři roky, kdy lidé musejí přivykat novému klimatu, jsou oslabeni a obtížně čelí novým chorobám z nížiny, proti nimž nemají vyvinutou rezistenci. Některé vesnice byly doslova zdecimovány. Úmrtnost zde, zejména v důsledku malárie, dosáhla až 30 %. Dětská úmrtnost je trvale vysoká. Přesídlení horalé nemohou těžit ze slibované zdravotní péče, protože ta často není zajištěna, a musejí se uchýlovat k tradiční medicíně;
- přesídleným komunitám trvá léta, než se z přesídlovacího šoku vzpamatují. Přesídlení znamená jen malé, ne-li žádné zlepšení jejich života ve srovnání s předcházejícím pobytem v horách.⁷⁴²

Evrard a Goudineau tuto sudii v roce 2004 sumarizovali a aktualizovali v článku pro mezinárodní časopis *Development and Change*. Do článku zařadili i analýzu, jak přesídlovací procesy způsobují neplánovanou a neočekávanou migraci, která komplikuje provádění venkovské rozvojové politiky a politický management mezietnických vztahů.⁷⁴³

7. 3. 3. 2. Participatory Poverty Assesment (PPA) 2000

Výzkum provedl laoský Státní plánovací výbor za finanční podpory Asijské rozvojové banky v roce 2000. Jeho vedením byl pověřen lingvista James Chamberlain. Jednalo se o první výzkum realizovaný laoskou vládou, který přiznával, že strategie zřizování ohniskových území a přidělování půdy má negativní dopady na ekonomiku horalů. Jeho nejvíce zarážejícím poznatkem bylo, že mnoho přesídlenců, zejména příslušníků národnostních menšin, považovalo svoji chudobu za poměrně nedávnou – nikoli za dlouhodobý fenomén. Často z ní obviňovali právě programy přesídlování a přidělování půdy. Zpráva PPA zmiňovala tyto hlavní okruhy problémů:

⁷⁴² Resettlement and Social Characteristics of New Villages. Basic needs for resettled communities in Lao PDR. Ed. I. Goudineau, A OSTROM Survey, Vol 1 and 2. Supported by UNESCO and UNDP, 1997.

⁷⁴³ Srv. Evrard, O. – Goudineau, Y.: Planned Resettlement. Unexpected Migrations and Cultural Trauma in Laos. *Development and Change*, 35 (5), ss. 937 – 962.

- pokles zemědělských výnosů kopaničářských zemědělců, zvýšenou devastací lesních zdrojů a likvidací životního prostředí v důsledku snah horalů kompenzovat nedostatečnou úrodu sběrem lesních plodů a lovem; v mnoha oblastech vesničané obviňovali alokační program z ekologických změn a šíření epidemií;
- třetina všech Khmuů z provincie Phongsaly (přibližně 13 000 lidí) odešla v důsledku přísných opatření zaváděných v rámci alokačního programu;
- omezování kopaničářského zemědělství nevede ke snižování chudoby, jak tvrdí vláda, naopak ji zvyšuje. Zkrácení kopaničářského cyklu vede k vyčerpávání půdy a snižování výnosů, i když objem práce vynaložené k jejímu obdělávání zůstává stejný;
- přemísťování vesnic z hor do údolí způsobuje zdravotní problémy, protože horalé nejsou adaptováni na nížinné klima a mají vyvinutou menší rezistenci proti chorobám v nížině.⁷⁴⁴

7. 3. 3. 3. Action Contre la Faim Long District Study 2001, 2003

ACF v roce 2000 realizovala studii v provincii Louangnamtha, kde byla v distriktu Long přesídlena, či měla být přesídlena, řada vesnic. Pozorování byla provedena ve 45 z těchto vesnic.⁷⁴⁵ ACF konstatovala:

- vládní snahy o omezení kopaničářského zemědělství na úrovni distriktu byly prosazovány bez vytvoření dostatečných náhradních zdrojů obživy, což vedlo ke zvyšování chudoby vesničanů;
- některé přesídlené komunity vykazují vysokou úmrtnost, zejména mezi malými dětmi a staršími lidmi;
- přesuny horalů na ohnisková území vyvolávají konflikty s komunitami, které na těchto územích již dříve sídlily a považují je za své tradiční vlastnictví;
- tlak na životní prostředí v okolí ohniskových území je neúměrně silný vzhledem k vysoké koncentraci obyvatel a nedostatku vhodné zemědělské půdy;
- ACF pokračování přesídlování v distriktu Long nedoporučuje.

⁷⁴⁴ Srv: Chamberlain J.: Participatory Poverty Assessment, Lao PDR. ADB, SPC, National Statistics Center, Vientiane 2000; tyto závěry byly dále doplněny ve zprávě Chamberlain, J.: Assessment of Economic Potential and Comparative Advantages of the Minority Groups of the Lao PDR. Prepared for Asian Development Bank, Vientiane 2002.

⁷⁴⁵ Srv.: Daviau, S.: Resettlement in Long District, Louangnamtha Province. Action Contra La Faim, Vientiane 2001.

ACF v roce 2002 zjistila, že i přes existující obtíže má být v distriktu Long, kde ACF plánovala nový rozvojový projekt, pokračovat přesídlování. Na situaci reagovala aktualizovanou studií, publikovanou v roce 2003.⁷⁴⁶ Ta konstatovala:

- tak vážné dopady špatně prováděného přesídlování na zdraví a úmrtnost lidí, jako v distriktu Long, ACF zaznamenala během svého působení v různých částech světa pouze mezi uprchlíky před válečnými konflikty;
- přesídlení odsoudilo mnoho lidí, doposud zvyklých na ekonomickou soběstačnost, k nádeničení za mzdu nižší nežli 8000 kipů denně (1 americký dolar);
- vedení distriktu v roce 2005 plánovalo přesun 50 % veškeré populace distriktu, tedy asi 6000 vesničanů, bez toho, že by jim měla být poskytnuta jakákoliv pomoc a hmotná podpora. ACF v této souvislosti varovala před „lidskou a sanitární tragédií“.⁷⁴⁷

7. 3. 3. 4. Comité de Cooperation avec le Laos (CCL). Economic Impacts of Resettlement in Phongsaly Province Survey 2004

Francouzská nevládní organizace Výbor pro spolupráci s Laosem (CCL) realizuje venkovský rozvojový program v provincii Phongsaly v severním Laosu již téměř patnáct let. V roce 2003 provedla pozorování ve čtyřiceti vesnicích v této oblasti a došla k následujícím závěrům:

- prodej zemědělských plodin za peníze, nařízený vládními úředníky, vedl k zadluženosti a zvýšení chudoby horalů namísto aby zlepšil jejich životní podmínky a zapojení do ekonomického systému země;
- v rámci alokačního programu byla zhruba polovina lesních porostů, které doposud vesničané využívali, označena jako „chráněná“, to znamená že do nich horalé ztratili možnost přístupu v rámci svého zemědělského cyklu. To způsobilo zvýšenou exploataci zbývajícího území a snižování zemědělských výnosů. Nedostatek rýže „se stal normou“ a snížená produkce rýže nebyla nahrazena jinými zdroji potravin či příjmy;
- zisky z chovu dobytka poklesly, protože rodiny jsou nuceny prodávat chovná zvířata, aby si mohly nakoupit rýži;

⁷⁴⁶ Srv.: Daviau, S.: Resettlement in Long District, Louangnamtha Province, Update 2003. Action Contra La Faim, Vientiane 2003.

⁷⁴⁷ Tamtéž, s. 8 – 9.

- průměrné příjmy na hlavu jsou ve vesnicích přesídlenců o polovinu nižší, nežli příjmy ve vesnicích, které přesídleny nebyly.⁷⁴⁸

7. 3. 3. 6. United Nations Development Programme/ European Commission Humanitarian Office/National Economic Research Institute of Laos (NERI) Livelihoods Study: Xekong/Louangnamtha 2004

Úřad pro humanitární pomoc Evropské komise (ECHO – *European Commission Humanitarian Office*) financoval prostřednictvím UNDP a laoského Výzkumného ústavu národního hospodářství v letech 2003 – 2004 v provinciích Louangnamtha a Xekongu výzkum důsledků přesídlování.⁷⁴⁹ V závěrečné zprávě výzkumu se objevila následující zjištění:

- přesídlené vesnice studované v obou provinciích byly podstatně chudší a jejich obyvatelé byli zdravotně v horší kondici, nežli činí národní průměr. I přes lepší přístup ke zdravotnickému zabezpečení zde byla mortalita mimořádně vysoká, to zejména v prvním roce po přesídlení;
- pouze jediná ze šestnácti sledovaných vesnic byla soběstačná v produkci rýže. Většina přesídlených vesnic se potýkala s nedostatkem potravin v důsledku nedostatku zemědělsky využitelných pozemků; nedostatek ploch pro zakládání zavlažovaných polí vedl k praktikování kopaničářského zemědělství na nezavlažovaných pozemcích, což způsobovalo likvidaci lesních porostů v okolí vesnic a vyčerpávání půdy;
- přesídlenci byli nuceni vynaložit značné finanční prostředky na přesídlení a na stavbu nových domů; část jich byla nucena zakupovat i zemědělské pozemky, zejména v oblastech, kde jich byl nedostatek;
- špatná organizace přesídlování vedla ke kulturním střetům, sporům o pozemky, sporům o vodní a další zdroje aj. mezi přesídlenými horaly a starousedlickými vesnicemi, obývanými většinou Lay.

⁷⁴⁸ Studie CCL citována podle: Baird, I. G. – Shoemaker, B.: *Aiding of Abetting*, c.d., s. 18.

⁷⁴⁹ Alton, C. – Rattavong, H.: *Service Delivery and Resettlement: Options for Development Planning. Final Report. Livelihoods Study. Lao/03/A01, UNDP/ECHO, Vientiane 2004.*

Závažné byly i závěry některých dalších studií věnovaných drogovým aspektům přesídlování. V roce 2000 prokázal P. T. Cohen u Akhaů v severním Laosu, že přesídlování pěstitelů opiového máku nesnižuje v jejich prostředí toxikomanií.⁷⁵⁰ C. Lyttleton v roce 2004 upozornil na fakt, že toto přesídlování pěstitelů někdy vede k novým formám závislostí, zejména na *já-bá*.⁷⁵¹

Závěry studií prokazují, že ať byla vládní politika přesídlení dobře míněna či nikoli, její důsledky jsou pro mnoho horalů a horalských komunit zničující. I když se mělo jednat o programy „likvidace chudoby“ v okrajových oblastech, tyto programy významně přispěly ke zkoršení životní úrovně horalů, ničení životního prostředí v horách i nížině, ke kulturnímu vykořeňování příslušníků etnických menšin a nárůstu sociálních konfliktů.

Je ovšem nutné poznamenat, že postoje jednotlivých mezinárodních rozvojových agentur k tomuto problému nejsou ani zdaleka jednotné. Jak ukazuje studie Aiding or Abetting ze srpna 2005, pohybují se od aktivní nekritické podpory programů, přes jejich ignorování, až po aktivní odpor proti nim.

Laoská vláda na kritiku ze strany donorů a mezinárodních organizací reaguje značně nedůtklivě a oficiálně nadále setrvává na svém stanovisku, že zřizování ohniskových území a vesnická konsolidace přispívají k likvidaci chudoby v Laosu.⁷⁵² V letech 2006/2007 nadále pokračovala v přesídlování horalů blíže velkým komunikacím a centrům v horách a do nížiny, i když ve značně menším rozsahu, nežli v předcházejícím období.

7. 3. 4. Problém hmongské opozice

Rovněž v druhé polovině osmdesátých let pokračovalo povstání v horách. Celkově se vyznačovalo menší intenzitou. Zapojeny do něj byly některé skupiny Khmuů, Jaů a především Hmongové.

⁷⁵⁰ Cohen, P. T.: Resettlement, Opium and Labour Dependence: Akha – Tai relations in Northern Laos. *Development and Change* (Blackwell Publishing), 31/2000, ss. 179 – 200.

⁷⁵¹ Lyttleton, C.: Relative Pressures: Drugs, Development and Modern Dependencies in the Golden Triangle. *Development and Change*, (Blackwell Publishing), 35 (5)/2004, s. 909 – 935.

⁷⁵² *The Indigenous World 2007*. Laos, c.d., s. 360 – 361.

Jaoští povstalci bojovali proti laoským vládním jednotkám až do roku 1987, kdy s vládou uzavřeli mír.⁷⁵³ Malé khmuské skupiny a další *láothěngské* skupiny znepokojovaly severní Laos, zejména v oblasti Sala Phou Khunu, ještě v devadesátých letech. Poté jejich aktivity značně ochably. Naopak hmongské hnutí, po určité stagnaci v druhé polovině osmdesátých a na počátku devadesátých let, prodělalo renesanci.

V létě 1999 proběhly silné boje mezi hmongskými partyzány a vládními vojáky v oblasti Nonghetu. Západní zdroje v Laosu tvrdily, že Hmongové věří, že rok 2000 přinese symbolický zvrat v jejich téměř zapomenutém boji za svobodu. Zvyšují proto intenzitu útoků proti vládním jednotkám. Podél cesty č. 7 operovala Laoská národně osvobozená armáda povstaleckých Hmongů. Partyzánským skupinám o síle 3000 – 4000 mužů zde údajně velel generál Mua Chu Fou (*Mua Ĥu Fu*). Hlavní základna hnutí *Dukot* (hmongsky „Vůdce“) ležela v oblasti Phou Bia. K častým přestřelkám docházelo v okolí Planiny džbánů, kde proti povstalcům údajně společně operovaly laoská a vietnamská armáda. V květnu se nedaleko bývalého výcvikového tábora CIA Long Chengu zřítily vietnamské helikoptéry. V jejich troskách zahynul velitel generálního štábu vietnamské armády generál Dao Trong Lich a další vysocí armádní činitelé. Ze sestřelení helikoptéry byli podezříváni hmongští partyzáni.

Přesnější počet povstalců není znám. Odhady se v minulých letech pohybovaly od 2000 do 20 000. Jeden z hmongských předáků Yang Toua Thao (*Jang Tua Thao*) uvedl ve zprávě z 24. dubna 2004 pro tzv. Komisi pro shromažďování údajů (FFC – *Fact Finding Commission*) – organizaci sídlící v USA, která se snaží upozorňovat na situaci Hmongů v Laosu, že se jedná o 17 000 lidí bojujících ve dvou desítkách ozbrojených skupin. Asi 11 000 Hmongů rozdělených do 12 ozbrojených skupin mělo bojovat v provincii Xiengkhouangu, zvláštní vojenské zóně Muong Xayasombounu (*Mýang Sajasombunu*), zřízené vládou pro boj proti povstalcům, a v oblasti Vang Viengu. V provincii Vientiane mělo operovat pět skupin o 2 000 lidech, v provincii Borikhamxaji měly existovat dvě skupiny o 2000 lidech a v provincii Louangphrabangu jedna skupina o 1000 lidech.⁷⁵⁴ Tyto

⁷⁵³ Ngoc Nguyen: Young Hmong Americans Confront a Dark History. North America Inter Press Service, Politics, pondělí 3. září 2007, <http://ipsnorthamerica.net/prInternetphp?idnews=964>.

⁷⁵⁴ Fact Finding Commission Webpage, News Releases, 1. prosinec 2005, <http://www.factfinding.org>.

počty zřejmě zahrnovaly i rodinné příslušníky povstalců. Podle laoských zdrojů a odhadů Amnesty International se ve skutečnosti nejednalo o více jak dva tisíce bojovníků.⁷⁵⁵

Válka se během čtvrt století stala pro mnoho povstalců způsobem života. Některé skupiny již jenom loupily a zabíjely, aby měly z čeho žít. Značnou část svých zásob a výzbroje získávaly od nepřátel. Své zbraně používali partyzáni značně úsporně, pouze v případě, že si byli jisti zásahem. Snažili se ušetřit stále vzácnější municí. Zdrojem příjmů některých skupin se stal i obchod s drogami. Povstalci dopravovali opium z hor Phou Bia do Thajska, kde je od nich přebírali hmongští emigranti. Část peněz z tohoto drogového obchodu šla na odboj, část na podporu uprchlíků a část emigranti zasílali zpět svým příbuzným do Laosu, kteří na jejich podpoře mnohdy existenčně záviseli.

Významnou úlohu při organizování a financování těchto aktivit hráli bývalí hmongští utečenci – dnes už američtí, australští či francouzští občané – kteří se nadále odmítali smířit se ztrátou vlasti. V dubnu 1999 v Laosu záhadně zmizel Michael Vang – synovec generála Vang Paa. Podle některých informací plánoval zahájení protivládní ofenzívy v horách. V lednu 2000 bylo zadrženo šest amerických Hmongů, kteří se pokoušeli propašovat náklad automatických zbraní z Thajska do Laosu. Jiná skupina s nákladem zbraní a milionem amerických dolarů ve falešných bankovkách, určených pro laoské partyzány, byla zadržena v thajské provincii Nakhon Phanom (*Nakhon Phanom*) v březnu 2000.⁷⁵⁶

V roce 2000 došlo k sérii bombových útoků ve Vientiane. Viníci nebyli odhaleni, ale podezření padlo na hmongskou opozici. V roce 2003 oznámila americká exilová skupina Hnutí laoských občanů za demokracii pracovníkům FFS, že zahájila povstání v jedenácti laoských provinciích. Laoská vláda toto tvrzení popřela. V reakci na zvýšení aktivity partyzánů však v letech 2000 – 2005 vystupňovala svoji protipovstaleckou kampaň, především ve zvláštní zóně Xayasomboun. Podle zpráv utečenců a nezávislých pozorovatelů si přitom vojáci počínali se značnou brutalitou. Místní povstalecké skupiny byly stále více zatlačovány do defenzívy. V roce 2004 se podle zprávy FFC vzdalo 400 Hmongů ze skupiny, jíž velel partyzánský velitel Mua Tua Ter (*Mua Tua Té*), zástupcům vlády ve zvláštní zóně Xayasombounu. Skupinu tvořili převážně starší muži, ženy a děti a pouze menší počet bojovníků. 300 lidí ze skupiny Yang Toua Thaoa (*Jang Tua Thaóa*) se vzdalo v provincii Louangphrabangu a 250 povstalců, jimž veleli Tong Xia Vue (*Tong Sia*

⁷⁵⁵ Ngoc Nguyen: *Young Hmong Americans Confront a Dark History*, c.d.

⁷⁵⁶ Nožina, M.: *Cesty za opiem*, c.d., s. 222 – 223.

Vj) a Wa Zher Vang (*Va Zé Vang*) kapitulovalo v provincii Borikhamxaji.⁷⁵⁷ Kapitlace menšího rozsahu následovaly. V červnu 2005 kapitulovala skupina 173 lidí, včetně žen, dětí a starců, ve vesnici Chong Thuangu (*Tong Thuangu*) v provincii Vientiane. Důvodem jejich kapitulace byl nedostatek potravin a léků. Kapitlaci sledovali dva američtí pracovníci FFC a dva Hmongové, občané USA. Čtveřice byla následně zatčena laoskou policií a deportována. Povstaleční Hmongové byli odvedeni vládními vojáky a jejich osud zůstává neznámý. V říjnu pronikly z Chong Thuangu zprávy, že v souvislosti s kapitulací zde byli zatčeni a mučeni dva lidé. Dalšího muže zabili vojáci. Na prohlášení generálního tajemníka OSN Kofiho Anana, že OSN je připravena poskytnout těmto skupinám humanitární pomoc, laoské úřady nereagovaly a neumožnily pracovníkům OSN k povstalcům přístup.

V říjnu 2005 se vzdalo 242 Hmongů (43 rodin) v provincii Borikhamxaji. Podle zpráv obdrželi jen minimální humanitární pomoc. Laoské úřady popřely, že by se jednalo o povstalecké Hmongy a tvrdily, že šlo o místní obyvatele bez vazeb na povstalce.⁷⁵⁸

V polovině listopadu 2006 se vzdaly dvě stovky Hmongů v provincii Borikhamxaji poblíž vietnamské hranice. V prosinci 2006 se vzdalo úřadům dalších více jak čtyři sta Hmongů v Xiengkhouangu. Jejich vůdce Mua Tua Ter doprovodil skupinu do vesnice Ban Ha (*Bán Há*) a poté se s několika svými muži vrátil zpět do džungle. Podle svědectví vesničanů byli lidé ze skupiny „velice hladoví a unavení“. Vesničané jim poskytli potraviny, po příchodu vojáků byli zaregistrováni a odsunuti.⁷⁵⁹

Osud řady povstalců, kteří kapitulovali, je nejistý. Laos sice v roce 1980 ratifikoval Dodatečný protokol II (*Additional Protocol II*) ke čtyřem Ženevským konvencím. Protokol zavazuje k ochraně osob, které se nezúčastily bojů a osob, které složily zbraně. Zakazuje útoky na civilní obyvatelstvo. K těm, kdo zastavili nepřátelství „by se mělo za všech okolností přistupovat humánně“. Článek 5 protokolu vymezuje přesná pravidla pro zajatce zadržené v souvislosti s válečnými konflikty. Určuje, že zejména dětem musí být poskytována potřebná péče. Laoské úřady ovšem označují hmongské povstalce za bandity, na něž se úmluvy nevztahují, a snaží se je držet mimo dosah nezávislých pozorovatelů a

⁷⁵⁷ Fact Finding Commission, News Releases, 5. březen 2004, <http://www.factfinding.org>.

⁷⁵⁸ Amnesty International. Laos. Lao People's Democratic Republic. Overview – Covering events from January – December 2005, <http://web.amnesty.org/report2006/lao-summary-en>.

⁷⁵⁹ Hmong Group Surrenders in Laos. BBC News, 13. prosinec 2006.

humanitárních organizací. Amnesty International ve svých zprávách opakovaně vyjadřuje obavy o jejich osud.⁷⁶⁰

V lednu 2006 byla zrušena zvláštní zóna Xayasomboun a její dva distrikty byly převedeny z vojenské správy na civilní správu provincií Xiengkhouangu a Vientiane. Důvodem bylo snížení intenzity povstaleckých operací. Střety v horách však nadále pokračují. Dne 6. dubna 2006 došlo k incidentu pouhých dvacet kilometrů na východ od známé turistické destinace Vang Viengu, při němž vládní vojáci zabili 26 Hmongů, většinou neozbrojených žen a dětí, kvůli jejich spojení s povstalci. V prosinci 2006 došlo k tvrdým ozbrojeným střetům mezi hmongskými rebely a vojáky vietnamské armády operující společně s Laosany v distriktu Phoukout (*Phukut*) v provincii Xiengkhouangu.⁷⁶¹

S uvolňováním vztahů mezi Laosem a Thajskem se komplikuje i situace utečenců v thajských táborech. Od roku 1975 jimi prošlo na 300 000 Laosanů, většinou Hmongů, dnes již převážně přesídlených do třetích zemí. Poslední velký odsun se uskutečnil v letech 2004 –2005, kdy USA souhlasily s přijetím 15 000 Hmongů z tábora Tham Krabok. Vzápětí do Thajska dorazilo dalších 4500 hmongských utečenců z Laosu v naději, že budou rovněž přesídleni do USA.⁷⁶² Spojené státy je však odmítly přijmout. Hmongští utečenci zůstali v táborech v provincii Petchabun, kde je jich dnes okolo 6500.⁷⁶³

Po dlouhá léta bylo veřejným tajemstvím, že tyto tábory fungují jako základny pro organizování odporu v laoských horách. Thajské úřady však dnes dávají laoské opozici jasně najevo, že podobné aktivity již nemíní tolerovat. V případě Tham Kraboku thajské bezpečnostní složky otevřeně přiznaly, že zde monitorovaly skupinu dvou stovek Hmongů, kteří údajně prováděli násilné útoky v Laosu.⁷⁶⁴ Thajský ministr obrany generál Chettha Thanayaro (*Ďettha Thanajaro*) prohlásil, že Thajsko již nedovolí žádné skupině na svém území provádět útoky proti sousedním státům. Thajsko a Laos se na schůzce v srpnu 2004 rovněž dohodly na zřízení třinácti společných skupin pro monitorování podvratných aktivit proti laoské vládě, zavedení pohraničních hlídek na území podél řeky Mekongu a umístění

⁷⁶⁰ Fact Finding Commission, News Releases, 5. březen 2004, <http://www.factfinding.org>.

⁷⁶¹ The Indigenous World 2007. Laos, c.d., s. 359 – 360.

⁷⁶² Ehrlich, R. S.: Hmong and History Muddle US – Lao Ties. Asia Times online. Southeast Asia, 25 července 2006, http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/HG25Ae01.html.

⁷⁶³ Amnesty International. Laos. Lao People's Democratic Republic. Overview – Covering events from January – December 2005, <http://web.amnesty.org/report2006/lao-summary-en>.

⁷⁶⁴ Laos Welcomes Hmong Resettlement. Peoples' Daily Online, 13. srpen 2004.

ozbrojených sil v thajských a laoských pohraničních provinciích.⁷⁶⁵ Cílem dohod bylo zamezit dalšímu exodu utečenců a pohybu ozbrojených skupin přes thajsko-laoskou hranici.

Od chvíle, kdy v druhé polovině osmdesátých let laoští utečenci přestali být politickým kapitálem, thajské úřady vyvíjejí tlak na jejich návrat do Laosu. V devadesátých letech jich bylo repatriováno 29 000. Zdroje z prostředí amerických Hmongů tvrdí, že navrátilci jsou v Laosu diskriminováni a perzekuováni.⁷⁶⁶ Studie situace tisícovky hmongských reemigrantů do Laosu, kterou realizoval B. Ballard v roce 2003, upozornila na fakt, že i přes mimořádnou finanční a materiální podporu donorů, značný mezinárodní zájem a probíhající monitoring ze strany UNHCR, nevládních organizací a pracovníků ambasády USA, se toto přesídlení setkalo s řadou problémů. Docházelo při něm ke konfliktům o půdu se starousedlíky, půda a vodní zdroje byly navrátilcům nerovnoměrně rozdělovány, přičemž některé chudé rodiny s malým vlivem byly z tohoto rozdělování zcela vyloučeny. Ke konfliktům docházelo i uvnitř nově vzniklých vesnic. Studie zmiňuje i korupci a případy, kdy si místní představitelé přivlastnili prostředky určené na pomoc navrátilcům – konkrétně část polí, nově připravených pro pěstování zavlažované rýže.⁷⁶⁷

Většina utečenců v Thajsku se návratu nadále brání a hledá možnosti odchodu do třetích zemí.

Čtvrtmilionová hmongská komunita v USA, která doposud povstalecké aktivity v Laosu téměř bezvýhradně podporovala, se názorově rozštěpila v souvislosti s uvolňováním vztahů mezi USA a Laosem od druhé poloviny devadesátých let a zejména po uzavření obchodní dohody mezi oběma zeměmi v roce 2003. Zatímco část amerických Hmongů nadále prosazuje tvrdou linii podpory opozičních aktivit a snaží se přinutit vládu USA, aby věnovala větší pozornost porušování lidských práv Hmongů v Laosu, jiná část se přiklání k uvolnění vztahů a navázání obchodních kontaktů s Laosem jako cestě k míru.⁷⁶⁸

Tvrdou linii zastává např. skupina kolem generála Vang Paa. Generál byl společně s deseti svými stoupenci zatčen v červenci 2007 v Kalifornii a obviněn z porušování tzv.

⁷⁶⁵ Tamtéž.

⁷⁶⁶ Ngoc Nguyen: *Young Hmong Americans Confront a Dark History*, c.d.

⁷⁶⁷ Ballard, B.: *Refugee Reintegration in Rural Areas: Land Distribution in Ban Pha Thao, Lao PDR*. Working Paper No 18, The Inter-University Committee on International Migration, Cambridge, MA, 2003.

⁷⁶⁸ Ngoc Nguyen: *Young Hmong Americans Confront a Dark History*, c.d.

Aktů neutrality (*Neutrality Acts*), protože plánoval napadení země, která je v míru se Spojenými státy, tedy Laosu. Úředníci Ministerstva spravedlnosti jej obvinili z konspirace za účelem získání zbraní, respektive útočných pušek AK-47, raket země-vzduch, protitankových raket a výbušnin.⁷⁶⁹

Německá novinářka Rebecca Sommerová publikovala v květnu 2006 zprávu, založenou na informacích hmongských uprchlíků z Laosu a rovněž hmongských rebelů, kteří doposud zůstávají v laoských horách. Tuto zprávu doplnila i dokumentárním filmem *Hunted Like Animals*, jehož podstatnou část pořídili sami Hmongové v Laosu za pomoci propašovaných malých videokamer. Ve zprávě a filmu hovoří o pronásledování, znásilňování a vraždění těchto lidí laoskými a vietnamskými vojáky. Na druhé straně se ani slovem nezmiňuje o laoských vesničanech, kteří jsou po léta terorizováni právě těmito rebely, o vyvražděných autobusech, vezoucích lidi na trh, o zabíjení vesnických starostů, nočních „návštěvách“ hmongských ozbrojenců v horských vesnicích, po nichž zůstávají vyloupené sýpky a domy. Válka a loupeže se pro mnohé z hmongských povstalců staly po roce 1975 způsobem života. To sice neospravedlňuje chování laoských a vietnamských vojáků, mrtví jsou však na obou stranách. Jednostranné přístupy a černobílé vidění tento problém nevyřeší.

7. 4. Laos na prahu 21. století

Laos nadále zůstává jednou z nejchudších zemí světa a zároveň jednou z posledních zemí, v nichž je u moci komunistický režim. Podle údajů Světové banky z roku 2006 se v Laosu hrubý národní produkt na hlavu pohybuje ve výši 440 USD.⁷⁷⁰ To mu neposkytuje příliš velký vnitřní rozvojový potenciál. I v budoucnu proto bude z velké části závislý na zahraniční pomoci a investicích. Třebaže se Laos snaží diversifikovat své hospodářství, se svými šesti miliony obyvatel a geografickou spádovostí na jih a na západ je zřejmě předurčen stát se ekonomickým přívěskem dominantního Thajska, které je již dnes v Laosu největším investorem. Zejména v severních oblastech země stoupá rovněž vliv Číny. Naopak vazby s Vietnamem se uvolňují, i když toto uvolnění nikdy nebude, vzhledem ke

⁷⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁷⁰ Country Profile: Laos. BBC News, http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1154621.stm.

geografické blízkosti, úplné. Ekonomické záměry laoské vlády stát se „křižovatkou jihovýchodní Asie“ a „baterií jihovýchodní Asie“ vyznívaly za politické situace minulých let jako utopie, aktuální vývoj však naznačuje, že nejsou zcela nereálné. Dilematem, kterému vláda čelí, je, do jaké míry dveře do světa otevřít. Komunistické vedení se dnes snaží prosazovat čínsko-vietnamský model udržení si politické moci v prostředí tržní ekonomiky. Je zřejmé, že v této malé zemi, vždy ovlivňované silnějšími sousedy, je zachování takových mocenských pozic v procesu změn ještě obtížnější, nežli v případě mohutnějšího Vietnamu. Přílišné otevírání se světu postavení laoských komunistů zákonitě oslabuje. V jejich prospěch ovšem hraje skutečnost, že na domácí půdě existuje jen slabá opozice. Stále hlasitěji se však ozývá exilový disent.

Současné laoské vedení se sice dál honosí komunistickou rétorikou, ale mnozí jeho funkcionáři už se dali zlákat vidinou kapitalistické prosperity a sami podnikají. S odchodem přestárlého provietnamského vedení, nevyhnutelnými ekonomickými změnami a nástupem mladé technokratické generace Laos směřuje k modelu „mírného kapitalismu“ s řadou autoritativních prvků.

Těmto imperativům bude i v budoucnu podřízena národnostní politika laoské vlády. Jejím cílem bude co nejefektivnější kontrola periferních etnik, jejich co nejužší začlenění do ekonomického a politického života země a likvidace odstředivých tendencí. Tlak na přesídlování horských etnik a eradikaci kopaničářského zemědělství bude pokračovat. Stejně tak bude pokračovat i pronikání hospodářských projektů a nových kulturních vlivů do hor. Pro horská etnika s sebou ponese řadu ekonomických, sociálních a zdravotních problémů. Budoucnost laoských horalů, vystavených novým silným tlakům v podmínkách stínového komunismu a otevírání se země světu, proto zůstává nejistá.

VIII. ZÁVĚR

Vlivem specifických přírodních a společenských podmínek vznikla v Laosu značně složitá etnická situace. Laoský státní útvar se zrodil na základě působení vnějších politických a ekonomických tlaků a zájmů jeho národnostní majority, Laů, nikoli na základě zájmů jeho minoritních etnik. Ta sice představují nadpoloviční většinu obyvatel země, jsou však roztržštěná a jejich příslušníci se nezřídka ocitají na různých stranách laoské státní hranice. Vztahy těchto etnik ke státní administrativě jsou značně komplikované, poznamenané složitými peripetii laoského společenského vývoje, změnami politických systémů a vlád apod.

Již samotný výčet etnických skupin žijících na území Laosu a jejich klasifikace představují vážný problém. Sledujeme-li vývoj klasifikací etnik v Laosu, zjišťujeme, že se v nich mísí přístupy vycházející z tradičního laoského myšlení s přístupy a metodami vycházejícími ze zájmů momentálně vládnoucích politických uskupení – absolutistické královské laoské vlády, francouzské koloniální správy, poválečné konstituční monarchie a levicové vlády. Ta se v prvních dvou dekádách po svém nástupu k moci opírala o marxisticko-leninskou etnografii (resp. přístupy a metody přijaté od vietnamských partnerů); v případě novějších censů a klasifikací se pak stále více prosazují západní vzory. Nadále se projevuje absence jednotných kritérií, vymezujících rozdíl mezi samostatným kulturním jevem a kulturní přejímkou, mezi samostatným jazykem a dialektem apod., klasifikace trpí nedostatkem vstupních dat, s nimiž by bylo možné podle těchto kritérií pracovat.

Rovněž není doceněna závažnost etnického sebeuvědomění a etnické sebeidentifikace. Rozbory, založené na výčtu společných vnějších ekonomických, jazykových, kulturních, sociálních aj. znaků nemohou obstát, zkoumáme-li daný problém v rovině subjektivního nadstavbového jevu – etnické sebeidentifikace – tedy v rovině vědomí příslušnosti k danému etnickému celku. Toto vědomí funguje jak na úrovni společenství, tak i na úrovni osobnosti a má svoji ideologickou i psychologickou stránku. Odráží se v něm objektivní realita, ale ne vždy se s touto realitou překrývá. V laoském prostředí proto zcela zákonitě dochází k rozdílům mezi vnější identifikací prováděnou ze strany ústředních orgánů, a využívanou vládou při provádění národnostní politiky, a sebeidentifikací příslušníků etnických uskupení.

Ze strany současné laoské vlády existuje zřejmá tendence počty etnických skupin snižovat. Pracovníci *Neo Láo Sangsátu* neoficiálně přiznávají, že etnických skupin je v Laosu nepochybně více, než vláda udává. V této souvislosti je nutné počítat se značnou derivací, významně ovlivňovanou politickými tlaky.⁷⁷¹

Odborná klasifikace etnických skupin v Laosu tedy neodpovídá klasifikaci státní a ta se liší od klasifikace vnitřní, budované na principu etnického sebeuvědomění. Tato čísla více než jasně dokazují fakt, na který poukázal již R. R. Leach ve své dnes již klasické práci o sociálních systémech v horských oblastech Barmy – že totiž vymezování pevných etnických hranic není v mnoha případech ničím jiným, nežli pouhou etnologickou anebo administrativní konstrukcí.⁷⁷²

Klasifikace provedená na základě pouze vnějších znaků pak v sobě zákonitě nese tyto odchylky a v konkrétní společensko-historické situaci znesnadňuje prognózování chování skupiny jako celku. Tento nedostatek nabývá na závažnosti zejména při předcházení etnických konfliktů a při hledání cest řešení konfliktních situací. V Laosu se tento fakt beze zbytku potvrdil.

Pro Laos je příznačné, že zde vlivem specifických přírodních a společenských podmínek došlo ke zformování tří rozdílných etnicko-geomorfologických vrstev, označovaných jako *Láo Lumové*, *Láo Thēngové* a *Láo Súngové*. Tyto vrstvy se navzájem odlišují svojí ekonomikou, kulturou, jazykem a způsobem života. Obdobná situace existuje i v ostatních zemích regionu, kam areály všech laoských etnicko-geomorfologických vrstev přesahují. Rozdělení těchto areálů mezi jednotlivé státy bylo provedeno na základě existujících přírodních podmínek a politických zájmů majorit, nikoli etnických minorit. Státní hranice zůstává dodnes mnohde nejasná a je vymezena pouze přibližně.

Společenské, hospodářské a kulturní centrum Laosu vždy leženo v úrodné nížině Mekongu. Právě zde se zformovaly i první laoské státní celky disponující byrokratickým správním aparátem. Pozornost těchto raných laoských států, v nichž dominovalo thajskojazyčné obyvatelstvo, byla vždy soustředěna spíše na sousedy v nížinách, nežli na obyvatele horských periferií. Tomu odpovídal i směr jejich výbojů, které jen málokdy směřovaly do hor. Zvláště v předkoloniálním období proto společenský vývoj v horách

⁷⁷¹ Na druhé straně je nutné poznamenat, že pracovní vymezení etnických skupin ze strany ústředních orgánů má svoji opodstatněnost – usnadňuje totiž projektování kulturní, jazykové, hospodářské aj. politiky v prostředí národnostních menšin.

⁷⁷² Srv.: Leach, E. R.: *Political Systems of Highland Burma*, c.d., s. 290 – 291.

probíhal značně nezávisle. A tak, zatímco se v nížině postupně formoval laoský stát s provinční správou, v jeho okrajových oblastech existovaly stovky drobných sociálních útvarů, s rozlohou jen málokdy přesahující území vesnice nebo skupiny vesnic a zřízením založeným převážně na klanových a lokálních územních vazbách. Míra autority centrální vlády v těchto oblastech vždy přímo závisela na síle a schopnostech místní správy; přičemž v mnoha oblastech byla její moc pouze nominální. V rámci mandalového státu (resp. vlivových zón *mýangů*) obklopoval centrální laoská území věnec periferních oblastí v horách s nejasnými hranicemi, vlastními normami, správou, zákony a jinoetnickým složením obyvatel. Tyto rozdílné útvary nebyly navzájem zcela izolované, ale byly propojeny sítí více či méně těsných vazeb. Společenské změny v laoských centrálních oblastech tedy obvykle měly ohlas i v horách, i když většinou zprostředkovaný, a naopak události v horách ovlivňovaly společenský vývoj v nížině. Zvláště po silných migracích během 17. až 19. století, které způsobily zmenšení životního prostoru v horách, objem mezietnických kontaktů postupně vzrostl. V etnicky smíšených oblastech přitom objem a kvalita kontaktů mezi příslušníky různých etnik a etnicko-geomorfologických vrstev mohl převýšit objem kontaktů mezi příslušníky stejného, územně roztržitého etnika.

Mandalový stát byl na konci 19. století nahrazen koloniální správou, kterou lze charakterizovat jako přechodnou formu k národnímu státu západního typu. Francouzi v Laosu, podobně jako na jiných svých koloniálních územích, praktikovali metodu nepřímé správy, která jim umožňovala účinně využívat místní lidský a materiální potenciál s malým počtem francouzských úředníků. Příznačné pro tento systém je, že na mandalové struktury naroubovává západní koncepty, jako je důraz na jasně vymezenou státní hranici a centrálně-byrokratickou administrativu.

Po získání nezávislosti Laosu západní koncepty státnosti formálně dominovaly, i když nejvýznamnější místa ve státním aparátu nadále obsazovali členové staré laoské elity, která tak dokázala s řadou kosmetických úprav přetrvat i nadále. Laoští horalé měli v těchto strukturách jen minimální mocenský podíl.

Laoská tradiční elita ztratila své výsadní postavení až po roce 1975, kdy se v Laosu dostal k moci levicový režim a zavedl zde modely komunistického řízení země, vyznačující se systémem vlády jedné politické strany, centralizovanou administrativou a třídními přístupy ve vztahu k národnostním menšinám.

Již v předkoloniálním a koloniálním období vyvolávaly centralizační snahy laoských vládců a francouzské koloniální správy nevěli příslušníků minoritních etnik, mnohdy i

ozbrojený odpor. Revolty laoských horalů nesly řadu obecných znaků etnických hnutí. Byly živelné, roztržité, z velké části omezené na jedinou etnickou skupinu či etnicko-geomorfologickou vrstvu. Jen zřídka se k nim připojovali obyvatelé nížinných oblastí. Byly však schopné přetrvávat dlouhou dobu – především díky příznivým přírodním podmínkám, jichž domorodí povstalci dokázali účinně využívat. Některé skupiny v Laosu se nikdy nepodrobily francouzské koloniální správě a žily ve stavu permanentní revolty až do získání nezávislosti.⁷⁷³

I když se na první pohled zdá, že tyto rebelie si byly navzájem podobné, v mnohém se lišily. Propukaly pod vnějším tlakem, mobilizace jejich účastníků však byla prováděna zevnitř. Organizace a průběh rebelií se výrazně lišily v závislosti na etnickém prostředí, z něhož vycházely.

V prostředí *Láo Thēngů* se často setkáváme s lokálními rebeliemi a prosazováním partiálních zájmů. Širší vědomí společné identity horalů *kha*, odvíjející se od tradiční dichotomie mezi „obyvateli hor“ a „obyvateli nížin“, se postupně formovalo až pod vnějším tlakem centrálních autorit. Povstání *Láo Súngů* se vyznačovala vojenskou mobilizací na principu klanových struktur, i častým mesianistickým nábojem. Horští Thajové naproti tomu mobilizovali svůj odpor na principu *mjangů* a pod vedením vůdců z řad tradiční aristokracie, jejíž nároky byly nábožensky sankcionované.

Etnickým povstaleckým vůdcům, nezřídka charismatickým osobnostem, byly často přisuzovány nadpřirozené schopnosti. Vedle schopnosti zjistit záměry nepřítele, či ho za pomoci nadpřirozených praktik oklamat, to bývala i víra v nezranitelnost těchto vůdců, jejich schopnost vyhnout se kulkám. Výsada komunikovat s duchy, potvrzovaná těmito mimořádnými schopnostmi, poskytovala legitimitu jejich jednání, činila z nich ústřední postavy hnutí. Bez takto nábožensky sankcionovaného vůdcovství by pro ně bylo daleko obtížnější organizovat své stoupence během povstání a překračovat etnické bariéry.

Americký antropolog Ralph Linton označuje tento fenomén jako *magic native movements* („magická domorodá hnutí“). Taková hnutí podle něj vznikají s nějakým jednotlivcem, který převzal roli proroka. Je přijat lidmi, protože ti si přejí věřit. Tato hnutí se vždy opírají o nadpřirozeno a obvykle obsahují apokalyptické a mileniální zřetele.

⁷⁷³ Burchett, W. G.: Mekong Upstream, c.d., s.207.

Vznikají v kontaktní situaci mezi dvěma etnickými skupinami, kdy se původně dominantní skupina cítí utlačena a ponížena.⁷⁷⁴

Mnohdy jediným pojátkem, které spojovalo roztržité povstalecké skupiny, byl odpor proti laoské státní majoritě a proti Francouzům. Až na výjimky, jako byla Patchajovo či Kommadamovo povstání, se převážně jednalo o jednotlivá vzplanutí v okrajových oblastech, která neměla schopnost podstatněji ovlivnit fungování laoského státu jako celku. Základní linie, které přispěly k pozdější diferenciaci hnutí etnických menšin však vznikly již v této době. Horalé poprvé ve své historii překonali svoji roztržitost a uvědomili si, že *jedno jsou*.

Situace se výrazně změnila během 2. světové války a konfliktu v Indočíně, kdy laoské hory nabyly širšího strategického významu a staly se dějištěm rozsáhlých bojových operací. Soupeřící laoská politická uskupení začala uplatňovat v prostředí horalů moderní mobilizační techniky. Tato mobilizace probíhala, podobně jako v minulosti, pod vnějším tlakem. Na rozdíl od předcházejících období však byla organizována zvnějšku – lidmi, kteří pocházeli z odlišného kulturního prostředí a měli odlišné cíle; a také odlišné strategie, životní zkušenosti či hodnotové orientace vytvářející odlišné diskursy chování a jednání. V horách praktikovali své vlastní mobilizační techniky a systém administrativy.

Tyto techniky se u jednotlivých zájmových a politických uskupení, která do hor přicházela, lišily. Příznačné bylo, že v prostředí různých etnických skupin měly různou účinnost. Významnou úlohu přitom sehrávaly charakter, kvalita a množství kanálů, jimiž mobilizační impulsy do daného etnického prostředí přicházely, struktura a pevnost sociálních vazeb, a v neposlední řadě existující diskursy uvnitř etnických komunit.

I tento způsob mobilizace provázely jevy typické pro živelná etnická hnutí – parciálnost zájmů, náboženské zabarvení, závislost na tradičních vazbách aj. Tyto jevy však vlivem vnějšího tlaku ztratily své výsadní postavení a v průběhu rozsáhlých vojenských operací a sociálních přesunů v horách měly pouze druhořadý význam.

Zatímco královská laoská vláda projevovala tradičně tendenci příslušníky národnostních menšin od politického dění v Laosu spíše izolovat, nežli je do něj zapojovat, se vstupem vnějších aktérů do laoské politiky se situace radikálně změnila a etnika se stala objektem rozsáhlé společenské mobilizace. Tu můžeme v závislosti na hlavních aktérech a použitých metodách rozdělit do tří základních typů na:

- mobilizaci prováděnou francouzskou koloniální správou;

⁷⁷⁴ Srv. Linton, R.: Nativistic Movements. *American Anthropologist*, XLV, April 1943, č. 2, ss. 230 – 240; Nožina, M.: *Kambodžský poutník*. Koniasch Latin Press, Praha 1999, s. 191 – 192.

- mobilizační programy realizované královskou laoskou vládou a USA;
- mobilizaci prováděnou laoským levicovým hnutím odporu a na něj navazující národnostní politiku vlády LLDR.

Pro francouzskou koloniální správu v Laosu je příznačné, že ve svém administrativním aparátu zaměstnávala na středních a nižších stupních řízení převážně příslušníky laoské elity a Vietnamce. Ve správě horských oblastí prosazovala jinoetnický princip a podporovala etnickou diversitu. V případě nepokojů se hněv horalů obracel zejména proti Laosanům či Vietnamcům na středních článcích řízení, a nikoliv proti Francouzům. Jestliže však byl tento jinoetnický model neudržitelný, jak se tomu stalo v případě Hmongů v Xiengkhouangu, byla francouzská správa schopna urychleně jmenovat do vyšších úřednických funkcí i významné horalské předáky. Toto manévrování jí zajišťovalo stabilitu, na druhé straně však vytvářelo množství mezietských animosit, jejichž důsledky se výrazně projevíly během konfliktu v Indočíně a laoský stát se s nimi potýká dodnes.

Jako ekonomicky málo využitelné laoské horské oblasti zůstávaly mimo zájem kolonizátorů. Francouzská správa považovala za jedinou místní významnější komoditu opium. Jeho prostřednictvím byly horské oblasti stále těsněji zapojovány do světového obchodu s drogami.

Hradbu francouzského nezájmu o horské oblasti a jejich obyvatele prolomila až 2. světová válka a následný konflikt v Indočíně. Hnutí Svobodné Francie zde v první polovině čtyřicátých let začalo organizovat protijaponské partyzánské oddíly složené z velké části z horalů. Na jeho zkušenosti pak navázala obnovená koloniální správa při zajišťování svých protipovstaleckých operací a budování oddílů horských *maquis*. Metody a techniky, které přitom Francouzi používali, měly některé specifické rysy. Postrádaly jakoukoli ideologickou náplň a podporu horalů získávaly především prostřednictvím materiálních výhod. Byly zaměřeny na dosažení krátkodobých cílů – nejednalo se tedy o integrální součást dlouhodobé národnostní politiky koloniální správy v Indočíně. Francouzi v souladu se svojí předcházející praxí nepřímé správy soustředili pozornost zejména na získávání podpory místních klanových předáků a příslušníků elit. Kontakty s řadovými vesničany probíhaly jejich prostřednictvím. To omezilo účinné prosazování mobilizace pouze na etnické skupiny, které byly vnitřně propojeny širokými a pevnými sociálními vazbami a disponovaly silnými institucemi klanových předáků či tradiční aristokracie. Zároveň musely být schopné vytvářet větší vojenská uskupení. Tak tomu bylo v případě Hmongů a Horských Thajů. Tento postup naopak zákonitě selhal v prostředí roztržštěných jiholaoských skupin, u nichž podobné vazby neexistují (důležitou roli na jihu Laosu zřejmě

sehrála i stále živá kommadamovská povstalecká tradice a silný vliv partyzánů). Malou revoluci ve francouzských mobilizačních postupech znamenala až metoda náboru *maquis*, zavedená Rogerem Trinquierem, která tuto závislost na regionálních elitách zčásti překonala. I Trinquier však sledoval pouze krátkodobé cíle spojené s bojem proti povstalcům.

Protifrancouzská mobilizace horských etnik prováděná laoským hnutím odporu nebyla, stejně jako v případě Francouzů, záležitostí svobodné volby, ale strategickou nezbytností. Porážka Souphanouvongových sil u Thakheku znamenala rozbití prvotních zdrojů lidských sil laoského hnutí odporu, rekrutovaných z obyvatel nížin. Zároveň prokázala nevhodnost konvenční taktiky v boji s materiálně daleko lépe vybaveným a vycvičeným protivníkem. Jedinou možnou alternativou byl přechod na partyzánskou válku v horách. Tento způsob vedení boje není možný bez existence aktivního zázemí. To v laoských podmínkách, kde hory obývají především příslušníci menšinových etnik, nezbytně vyžadovalo překonat existující jazykové, kulturní a sociální bariéry, resp. vytvořit zde vědomí solidarity. Proto vedení Neo Lao Issary, inspirované ideologií a zkušenostmi Viet Mínhu v sousedním Vietnamu a dalších levicových hnutí, přijalo akční program dosažení „rovnosti všech ras“, „sociální spravedlnosti“ a jednoty vsí země“. Program, který vycházel z komunistické ideologie, byl přizpůsoben místním podmínkám a využíval rozporů mezi horaly a laoskou byrokratickou elitou. Stal se integrální součástí dlouhodobé strategie laoského hnutí odporu.

Vedení Neo Lao Issary (a později Neo Lao Haksatu – Pathet Laa) kladlo hlavní důraz na práci agitátorů, kteří dlouhodobě působili ve vymezených oblastech a byli v přímém kontaktu s vesničany. Agitátoři při své práci vycházeli z dobré znalosti místních podmínek. Zaměřovali se především na konkrétní problémy života horalů a marxistickou ideologii používali na vesnické úrovni minimálně. Některé její termíny, jako „vykořisťování“, „kolonialismus“, „imperialismus“ apod., však pronikly do širokého povědomí a staly se atributy nového společenského řádu. Tradiční mobilizaci na etnických principech Neo Lao Issara postupně nahrazovala mobilizací vycházející z třídních postojů.

Zároveň s ideologickou prací začalo povstalecké vedení praktikovat vlastní systém správy, založený na existenci revolučních výborů a společenských organizací. Pozornost věnovalo i zavádění nového vzdělávacího systému. Případný odpor proti novému řádu nekompromisně likvidovalo. Tento postup byl, i přes chronický nedostatek materiálních prostředků, značně účinný. Během relativně krátké doby umožnil hnutí odporu provést rozsáhlou společenskou mobilizaci horalů a vytvořit zázemí pro jeho další bojové operace.

Spojené státy začaly zvyšovat svoji aktivitu v Laosu krátce po podepsání ženevských dohod v roce 1954. Jejich protipovstalecká kampaň v horách pak byla reakcí na stávající situaci. Měla za cíl jednak oddělit horaly od povstalců, a tím zbavit hnutí odporu aktivního zázemí, dále pak získat podporu horalů a nové brance do protipovstaleckých jednotek. Američané vyvinuli k provedení těchto záměrů dva hlavní postupy – horaly začali koncentrovat ve střežených táborech a postupně je přesídlovat do nížin a „pacifikovaných“ oblastí, kde žili pod dohledem úřadů. Zároveň odstartovali program rozvoje venkova, který měl sloužit především jako prostředek psychologického působení na laoské obyvatelstvo.

Výchozí pozice Američanů byla v mnohém podobná postavení Francouzů. Američané, v ještě větší míře nežli Francouzi, disponovali značným materiálním potenciálem a stejně jako oni působili v cizorodém prostředí. Američtí specialisté, stejně jako před nimi Francouzi, nakonec pochopili, že svůj postup proti povstalcům nemohou stavět pouze na laoské elitě a konvenční královské laoské armádě, ale že je nezbytné daleko šířeji rozvinout kombinovaný vojenský a politický program na vesnické úrovni. To vyvolalo přímé soutěžení s povstalcí o podporu horských etnik. Američané přitom nedostatek agitačních kádrů a neznalost místních podmínek suplovali materiální převahou a kombinováním svých civilních programů s vojenským nátlakem – zejména bombardováním a záškodnickými operacemi. Dokázali tak hnutí odporu úspěšně konkurovat. Příznačné je, že, podobně jako Francouzi, měli úspěch především u Hmongů na laoském severovýchodě a, podobně jako oni, neuspěli na jihu.

Konflikt v Indočíně měl na horaly tragický dopad. V důsledku bombardování a vojenských operací jich desetitisíce přišly o život a další statisíce byly vyhnány ze svých domovů. Konflikt nakonec nebyl vyřešen v laoských horách, ale ve Vietnamu. Zastavení palby v Laosu 21. února 1973 bylo možné teprve po dohodách o přerušení bojových operací v jižním Vietnamu z 27. ledna 1973. Následná převaha komunistů v indočínském regionu po skončení konfliktu významně přispěla k nastolení levicové vlády v Laosu, která vyhlásila program přechodu země k socialismu.

Národnostní politika laoské komunistické vlády po roce 1975 vycházela ze zkušeností získaných během války a byla vlastně pokračováním již zavedených mobilizačních postupů v mírových podmínkách. Namísto vytváření aktivního partyzánského zázemí pro vedení partyzánské války měla nastoupit integrace etnických periferií do struktury jednotného laoského státu. I v laoských podmínkách se však projevil fakt známý z jiných částí světa: zatímco zde byl marxismus-leninismus účinnou bojovou ideologií, která umožňovala sjednocovat lidi bez ohledu na jejich etnický původ a vytvářela z nich integrální články

jednotného hnutí, v mírových podmínkách selhával. Stoupenci laoského hnutí odporu byli schopni k dosažení vítězství mnohé obětovat. Ve chvíli, kdy bylo tohoto cíle dosaženo, očekávali splnění svých nadějí na lepší život. Laoský komunistický režim však namísto toho vyhlásil doktrínu „boje kapitalismu se socialismem“ a zahájil neuvážené zestátnění a kolektivizaci, které neodpovídaly laoským společenským podmínkám, omezoval soukromý obchod a podnikání, internoval řadu laoských odborných kádrů. V zahraniční politice omezil styky s tradičními partnery Laosu a jednostranně se orientoval na socialistické země.

Tento postup vyvolal v Laosu již v druhé polovině sedmdesátých let vleklou hospodářskou a společenskou krizi, která měla zvláště těžký dopad v chudých horských oblastech. Protože vláda nebyla schopná nahradit zboží přicházející tradičně z okolních zemí z jiných zdrojů, v horách se silně rozvinul černý trh. Se zvýšením rizik pro obchodníky se snížil objem dodávek a vzrostly ceny zboží, placeného v severních oblastech i v opiu. Výměnou za opium získávala zbraně a střelivo i řada protivládních partyzánských skupin, stále aktivních v laoských horách. To drogový problém v Laosu dále komplikovalo.

V důsledku tíživé ekonomické situace odcházely do sousedních zemí tisíce horalů, mnohdy bývalých stoupců komunistického hnutí odporu, a připojovaly se zde k první vlně poválečných emigrantů.

Situace se začala měnit k lepšímu až v druhé polovině osmdesátých let, kdy laoské vedení, vlivem společenských změn ve světě a prohlubující se krizí socialistického bloku, bylo nuceno zahájit rozhodnější reformní politiku a citlivěji přistupovat k řešení domácích problémů. Doktrínu boje mezi silami kapitalismu a socialismu však oficiálně opustilo až v roce 1988.

Nová laoská ústava z roku 1991 a rezoluce ze zasedání Ústředního výboru Laoské lidové revoluční strany z roku 1992 vytýčily strategii nové národnostní politiky laoské vlády. Ta se zaměřila na zvyšování úrovně stranického řízení v záležitostech národnostních menšin, rozvoj jejich ekonomiky, vzdělání a likvidaci přetrvávajícího hnutí odporu v menšinových oblastech. V praxi se jedná o opatření vedoucí k omezování a likvidaci kopaničářského zemědělství, likvidaci pěstování opiového máku a produkce opia, zvyšování přístupu příslušníků periferních etnik ke službám a vzdělávání a další rozvojové projekty, kulturní integraci a národní konsolidaci, potlačení přetrvávajícího hnutí odporu. Hlavními nástroji těchto snah se stala sedentarizace a přesídlování horských etnik, zavádění centrální správy v horách a rovněž vojenské operace proti ozbrojené opozici. Tato politika laoské vlády má vedle pozitivních i řadu negativních dopadů a vyvolává diskuse.

Značnou, a ne vždy pozitivní úlohu v těchto procesech sehrávají i mezinárodní organizace a investoři. Laoská vláda v předcházejících letech volila, mimo jiné i vzhledem k omezeným prostředkům, taktiku postupných kroků uskutečňování své národnostní politiky. Dnes se však situace mění. Se vstupem zahraničních investorů a mezinárodních organizací výrazně vzrostl ekonomický potenciál pro realizaci rozvojových projektů a objevily se, jako v případě likvidování produkce drog, finanční pobídky ze zahraničí, zajímavé i pro laoskou vládu. Laoské vedení nadále pracuje komunistickými metodami, ovšem dnes za podpory zahraničního kapitálu. Laoská legislativa je nastavená tak, že umožňuje vyvlastňování půdy a realizaci projektů podle záměrů laoského vedení bez ohledu na zájmy místních obyvatel, laoské úřady se v případě problémů s horaly neváhají uchýlovat k tvrdým restrikcím. Domácí i zahraniční investoři mají zájem především o maximální zisk a nikoli o dodržování lidských práv. Mezinárodní rozvojové organizace, které přicházejí do Laosu, mají nekvalifikované pracovníky bez znalosti místních reálií. Problematická je i role křesťanských organizací, které při své misijní činnosti likvidují tradiční domorodé kultury. To nezřídka vede k paradoxní situaci – i když jsou mnohé projekty deklarovány jako „pomoc rozvoji země“, ve svém důsledku mají na laoské horaly, ke zlepšení jejichž života by měly především směřovat, zničující dopad.

Laos po otevření se světu zaznamenává rychlý nárůst turistického ruchu, do laoských hor dnes v míře jako nikdy předtím proniká globální komerční kultura. To vše hluboce zasahuje do života horských etnik. Radikálně se mění nejen jejich ekonomika, ale i tradiční kultura, hodnotové žebříčky. Horalé jsou dezorientováni, dochází k rozpadu komunitních vazeb. Výrazné změny prodělávají způsoby mezietnické komunikace. V horách narůstají antisociální jevy jako prostituce, obchod s lidmi, zneužívání syntetických drog aj.

Laoští horalé jsou dnes vystaveni silným vnějším tlakům jako nikdy předtím. Bez cizí pomoci se s nimi dokážou jen obtížně vyrovnat. Jejich tradiční kultury dnes patří k nejohroženějším na světě.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Teoretické studie

Badie, B.: The Imported State. The Westernization of the Political Order. Stanford University Press, Stanford, California 2000.

Balandier, G.: Politická antropologie. Dauphin, Praha, 2000.

Enloe, C.H.: Ethnic Conflict and Political Development. University Press of America, 1986.

Esman, M. J.: Communal Conflict in Southeast Asia, In.: Ethnicity. Theory and Experience. Eds. N. Glazer – D. P. Moynihan, MA: Harvard University Press, Cambridge 1975, ss. 391 – 419.

Kaysón Phomvihán:

ເສີມຂະຫຍາຍມູນເຊື້ອແຫ່ງຄວາມສາມັກຄີລະຫວ່າງເຜົ່າຕ່າງໆ ໃນວົງຄະນາຍາດແຫ່ງຊາດລາວທີ່
ເອກະພາບເດັດດ່ຽວປົກປັກຮັກສາປະເທດຊາດໄວ້ໃຫ້ໝັ້ນຄົງແລະກໍ່ສ້າງສັງຄົມນິຍົມໃຫ້ສຳເລັດ
ຜົນ

(Posilování kořenů solidarity mezi různými etnickými skupinami uvnitř laoské národní komunity, sjednocených a odhodlaných vytrvale chránit národ a úspěšně budovat socialismus). *Viangt'an*, 15. 6. 1981 (nepublikováno).

Leach: E. R.: Political Systems of Highland Burma. A Study of Kachin Social Structure. Beacon Press, Boston 1954.

Lewellen, T.: Political Anthropology. Third Edition. Bergin and Garvey, Westport Conn. 2002.

Lewellen, T.: The Anthropology of Globalization: Cultural Anthropology Enters the 21st Century. Bergin and Garvey, Westport Conn. 2002.

Linton, R.: Nativistic Movements. *American Anthropologist*, XLV, April 1943, č. 2, ss. 230 – 240.

Tellis, A. J. – Szayna, T. S. – Winnefeld, J. A.: Identifying Potential Ethnic Conflict: Application of a process model. Santa Monica: RAND, RAND REPORT MR. 1188, 2000.

Tesař, F.: Etnické konflikty. Portál, Praha 2007.

The Anthropology of Politics: A reader in ethnography, theory and critique. Ed. Joan Vincent, Blackwell Publishers, Oxford 2002.

Vincent, J.: Political Anthropology. *Routledge Social Science Encyclopedia*. Routledge, New York – London 2004.

Etnologická literatura

- Barney, G. L.: The Meo of Xieng Khouang Province. Laos. In: Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (I). Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967, ss. 271 – 294.
- Bernatzik, H. A.: Akha und Meau. Probleme der angewandten Völkerkunde in Hinterindien (I – II). Wagner, Innsbruck 1947.
- Bernatzik, H. A.: Duchové žlutých listů. Výzkumné cesty Zadní Indií. Orbis, Praha 1943.
- Bishop, K. A.: The Hmong of Central California. University of San Francisco 1985 (strojopis dis. práce).
- Bumke, P. J.: Die Miao: Sozialgeschichte und politische Organisation einer segmentären Gessellschaft und die Auswirkungen der thailändischen Minderheitenpolitik. Dissertation. Univ. Heidelberg 1970. Harrassowitz, Wiesbaden 1971.
- Condominas, G.: Notes sur le Bouddhisme populaire au milieu rural Lao. Archives de sociologie des religions (Paris), 13/1968, č. 25, s. 81 – 110; č. 26, s. 111 – 150.
- Condominas, G.: The Lao. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 9 – 27.
- Česnov, Ja. V.: Istoričeskaja etnografija stran Indokitaja. Nauka, Moskva 1976.
- Dang Nghiem Van – Chu Thai Son – Son Luu Hung: The Ethnic Minorities in Vietnam. Foreign Languages Publishing House, Hanoi 1984.
- Embree, J.F. – Thomas, W.L.: Ethnic Groups of Northern Southeast Asia. New Haven, Yale University, Southeast Asia Studies 1950 (rozmnoženo).
- Dodd, W. C.: The Thai Race: Elder Brother of the Chinese. Torch Press, Cedar Rapid (Iowa) 1923.
- Fei Xaitong: Revising the Mountains of the Yao People. In: China's Minority Nationalities (I), Great Wall Books, Beijing 1984.
- Hickey, G. C.: Free in the Forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954 – 1976. Yale University Press, New Haven – London 1982.
- Hickey, G. C.: Sons of the Mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954. Yale University Press, New Haven – London 1982.
- Chamberlain, J. R. – Alton, C. – Crisfield, A. G.: Indigenous Peoples Profile (I – II). Prepared for the World Bank. Care International, Vientiane 1995 (nepublikováno).
- Chazée, L.: Atlas des ethnies et des sous ethnies du Laos. L. Chazée, Bangkok 1995.

Chazée, L.: *The Peoples of Laos. Rural and Ethnic Diversities*. White Lotus Press, Bangkok 2002.

Iwata, Keiji: *Minority Groups in Northern Laos. Especially the Yao*. Ed. J. M. Halpern, Laos Project Paper No. 16, Los Angeles, University of California 1961 (rozmnoženo).

Izikowitz, K. G.: *Lamet. Hill Peasants in French Indochina*. *Etnografiska Studier*, No 17, Göteborg 1951.

Kandre, P.: *Autonomy and Integration of Social Systems: The Yu Mien („Yao“ or „Man“) Mountain Population and Their Neighbors*. In: *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (II)*. Ed. P. Kunstadler, Princeton – New Jersey 1967, ss. 583 – 638.

Kunstadler, P.: *Highland Populations in Northern Thailand*. In: *Highlanders of Thailand*. Eds. J. McKinnon – Wanat Bhruksasri, Oxford University Press, Kuala Lumpur 1983, ss. 15 – 45.

Lafont, P. B.: *Notes sur les familles patronymiques Thai Noirs de Son La et de Nghia Lo*. *Anthropos (Mödling bei Wien)*, 50, 1955, ss. 797 – 807.

LeBar, F. M.– Hickey, G. C. – Musgrave, J. K.: *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. Human Relations Area Files Press, New Haven 1964.

Minority Groups in Thailand. Ethnographic Study Series (Contrib. J. L. Schrock, I. Crowe, M. Fromme, S. E. Grosier, V. S. McKenzie, R. W. Mayers, P. L. Stegeman), Department of the Army Pamphlet, No 550 – 107, February 1970 (Washington D. C.).

Mole, R. L.: *The Montagnards of South Vietnam: A Study of Nine Tribes*. Charles E. Tuttle Co., Tokyo 1970.

Mote, F. W.: *The Rural „Haw“ (Yunannese Chinese) of Northern Thailand*. *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (II)*. Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967, ss. 487 – 523.

Moréchand, G.: *The Many Languages and Cultures of Laos*. In: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 29 – 34.

Morev, L. N.: *Jazyk Sek*. Nauka, Moskva 1988.

Mottin, J.: *Allons faire le tour du ciel et de la terre. Le chamanisme des Hmong vu dans les textes*. Imprimerie Don Bosco, Bangkok 1981.

Moréchand, G.: *Le chamanisme des Hmong*. *Bulletin de l'École Française d'Extrême Orient*, Tome LIV, Paris 1968, ss. 53 – 294.

Muchlinov, A. I.: *V'etnam*. In: *Etničeskije processy v stranach Jugo-Vostočnoj Azii*. Nauka, Moskva 1974, ss. 42 – 110.

Narody Jugo-Vostočnoj Azii. Eds. A. A. Guber – Ju. V. Maretin – D. D. Tumarkin – N. N. Čeboksarov, Nauka, Moskva 1966.

Ngo Dyk Tchyn': Malye narody stran Vostočnogo Indokitaja. In.: Malye Narody Indokitaja. Eds. D. V. Deopik – A. I. Kuznecov, Nauka, Moskva 1983.

Nguyen Van Tiep: Sovremennyye etničeskije processy ve V'etname 1945 – 1985 g. Leningrad 1986 (strojopis dis. práce).

Nožina, M.: Cesty za opiem. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.

Nožina, M.: Kambodžský poutník. Koniasch Latin Press, Praha 1999.

Policy Study on Ethnic Minority Issues in Rural Development. Project to Promote ILO Policy on Indigenous and Tribal Peoples. International Labour Office, Geneva, February 2000.

Roux, H.: Deux tribus de la région Phongsaly (Laos septentrional) – I: A-Khas or Khas Kos; II: P 'u Noi, Bulletin de l'École Française de Extrême Orient, 24, 1924, s. 373 – 500.

Savina, F. M.: Histoire des Miao. Société des Missions Étrangères, Hong Kong 1924.

Savina, F. M.: Historie des Miao, (2. vyd.). Société des Missions Étrangères, Hong Kong 1930.

Sherman, S.: The Hmong in America. The National Geographic Magazine, r. 174, č. 4, říjen 1988, s. 586 – 610.

Smalley, W. A.: Outline of Khmu Structure. American Oriental Series. American Oriental Society, New Haven 1961.

Surin Pookajorn and Staff: The Phi Tong Louang. A Hunter – Gatherer Group in Thailand. Odeon Store, Bangkok 1992.

Vatthana Pholsena: Post-War Laos. The Politics of Culture, History and Identity. Cornell University Press, Ithaca – New York 2006.

Yang Dao: Les Hmong du Laos face au developpement. Editions Siasavath, Vientiane 1975.

Young, G.: The Hill Tribes of Northern Thailand. Siam Society, Bangkok 1962.

Zarubežnyj Vostok. Jazykovaja situacija i jazykovaja politika. Spravočnik, Moskva 1986.

Historická a politologická literatura

Archaimbault. Ch.: Les Annales de l'ancien Royaume de S'iang Khwang. Bulletin de l'École Française de Extrême Orient, 53, 1967, sv. 2, ss. 557 – 673.

- Branfman, F.: Presidential War in Laos, 1964–1970. In: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 213 – 282.
- Brown, McA: The Communist Seizure of Power in Laos. In: *Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic*. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982, ss. 17 – 38.
- Burčett, U.: *V'etnam i Laos v dni vojny i mira*. Moskva 1963.
- Burchett, W. G.: *Mekong Upstream*. Seven Seas Publishers, East Berlin 1959.
- Burchett, W.: Pawns and Patriots. The U.S. Fight for Laos. In: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 283 – 300.
- Burchett, W.: *Second Indochina War: Cambodia and Laos*. International Publishers, New York 1970.
- Caply, M.: *Guérilla au Laos*. Presses de la Cité, Paris 1966.
- Coedès, G.: Introduction à l'histoire du Laos. In: *Présence du Royaume Lao. France–Asie, Revue Mensuelle de Culture et de Synthèse Franco – Asiatique (Saigon)*, 10e Année. 12 Mars – Avril – Mai 1956, č. 118, 119, 120, ss. 711 – 715.
- Coedès, G.: *The Making of South East Asia*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1966.
- David, M.: *Guerre secrète en Indochine. Les maquis autochtones face au Viêt–Minh 1950 – 1955*. Lavauzelle, Panazol 2002.
- Dommen, A. J.: *Conflict in Laos. The Politics of Neutralization*. Pall Mall Press, London 1964 a Praeger, New York, 1971.
- Dommen, A.: Laos in 1993, *Asian Survey (USA)*, 34, January 1994.
- Dommen, A. J.: *Laos: Keystone of Indochina*. Westview Press, Boulder and London 1985.
- Dupont, F. *Mission de la France en Asie*. Horizons de France, Paris 1956.
- Evans, G.: *A Short History of Laos. The Land Between*. Allen and Uwin, Crows Nest NSW, (Australia) 2002.
- Fall, B. B.: *Anatomy of Crisis. The Laotian Crisis of 1960 – 1961*. Doubleday, New York and Toronto 1969.
- Fall, B. B.: *Dien Bien Phu, un coin d'enfer*. Laffont, Paris 1968.
- Fall, B. B. (ed. a úvod): *Ho Chi Minh on Revolution. Selected Writings, 1920 – 66*. Frederick A. Praeger, New York 1967.

Fall, B. B.: *Street Without Joy*. Pall Mall, London 1967.

Fall, B. B.: *The Pathet Lao: A „Liberation“ Party*. In: *The Communist Revolution in Asia: Tactics, Goals and Achievements*. Ed. R. A. Scalapino, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1965, ss. 173 – 197.

Feingold, D.: *Opium and Politics in Laos*. In: *Laos: War and Revolution*. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 322 – 339.

Gunn, G. C.: *Road Through the Mountains: The Origins of Nationalism and Communism in Laos, 1930 – 1954*. Univ. Microfilms International, Ann Arbor, Michigan 1988.

Gunn, G.: *A Scandal in Colonial Laos: The Death of Bac My and the Wounding of Kommadam Revised“*. *Journal of the Siam Society* 75 (Bangkok), č. 1 a 2, 1985, ss. 42 – 59.

Gunn, G. C.: *Shamans and rebels. The Ba'chai (Meo) rebellion of Northern Laos and Northwest Vietnam (1918 – 1921)“*. *Journal of Siam Society* (Bangkok), 1986, Vol. 74, ss. 107 – 121.

Gunn, G. C.: *Theravadins and Commissars: The State and National Identity in Laos*. In: *Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic*. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982, ss. 76 – 100.

Halpern, J. M.: *A Redefinition of the Revolutionary Situation*. In: Miller, N. – Aya, R.: *National Liberation: Revolution in the Third World*. The Free Press, New York 1971, ss. 1 – 26.

Halpern, J.: *American Policy in Laos*. Dept. of Anthropology, University of California, Los Angeles (California) 1961.

Halpern, J. M.: *The Role of Religion in Government and Politics in Laos*. In: *Southeast Asia. The Politics of National Integration*. Ed. McAlister, J. T. Jr., Random House, New York 1973, ss. 202 – 214.

Hiebert, M.: *Laos in 1981. Review of Developments*. *Southeast Asian Affairs* 1981, Singapore 1981, ss. 181 – 197.

Introduction à la Connaissance du Laos. Adrien Maisonneuve, Paris 1950.

Kaysone Phomvihane: *La Révolution Lao*. Edition du Progrès, Moscow 1980.

Kejsón Fomvichan: *Revoljucija v Laose: nekotorye osnovnye uroki i glavnye zadači*. Moskva 1980.

Koževnikov, V. A.: *Očerki novejšej istorii Laosa*. Nauka, Moskva 1979.

La révolution Lao à 20 ans, b.m., (Neo Lao Issara) 1965.

Lamour, C. – Camberti, M.: Les grandes manoeuvres de l'opium. Seuil, Paris 1975.

Langer, P. F. – Zasloff, J. J.: North Vietnam and the Pathet Lao. Partners in the Struggle for Laos. MA Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts 1970.

Larteguy, J. – Yang Dao: L'heureuse aventure du peuple de l'opium. Presses de la Cité, Paris 1989.

Lawallen, J.: The Reluctant Counterinsurgents: International Voluntary Services in Laos. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 357 – 371.

Le Boulanger, P.: Histoire du Laos français 1893 – 1945. Plon, Paris 1931.

Le peuple du Pathet Lao lutte pour la paix l'indépendance, l'unité et la démocratie, b. m. (Neo Lao Issara), 1954.

Lee, G. Y. Minority Policies and the Hmong. In: Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic. Ed. M. Stuart-Fox, London 1982, ss. 199 – 212.

LNDR na puti stroitel'stva socializma. Moskva 1986.

Maspéro, G.: Un empire colonial français: L'Indochine (I – II). Et bruxelles, Paris 1929 – 30.

Mao Ce-tung: Vybraná díla o vojenských otázkách, Naše vojsko, Praha 1960.

McAlister, J. T., Jr.: Mountain Minorities and the Viet Minh: A Key to the Indochina War. In: Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (II). Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967, ss. 771 – 844.

McCoy, A. W.: French Colonialism in Laos 1893 – 1945. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970.

McCoy, A. W. The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade. Lawrence Hill Books, Brooklyn 1991.

McCoy, A. W.: The Politics of Heroin in Southeast Asia. With C. B. Read and L. P. Adams II. Harper Colophon Books, New York – Evanston – San Francisco – London 1972.

McKaithen, E. T.: Life under the Pathet Lao in the Xieng Khouang Ville Area. (b.n.) Vientiane 1970.

Mrázek, R.: Jihovýchodní Asie ve světové politice 1900 – 1975. Svoboda, Praha 1980.

O'Ballance, E.: The Indo-China War 1945 – 54: A Study in Guerilla Warfare. Faber and Faber, London 1964.

Pavatsát, ປະວັດສາດ (Historie) – 3. *Viangʻan*, b.d.

Pavie, A.: Passage du Mékong au Tonkin, 1887 – 1888 [Texte imprimé] : exploration du Cambodge, du Laos et du Vietnam. Texte établi et présenté par Henri Eckert, Transboréal, Paris 2006.

Phoumi Vongvichit: Le Laos et la lutte victorieuse de peuple Lao contre le neo-colonialisme américain, b. m. (Editions du Neo Lao Haksat) 1968.

Phúmi Vongviʻít:

ປະເທດລາວແລະການຕໍ່ສູ້ພົ້ນໄຊຂອງປະຊາກຸ່ມລາວຕາມລັດທິລ່າເມືອງຂັ້ນແບບໃໝ່
ອາເມລິກາ

(Laos a vítězný boj laoského lidu proti americkému neokolonialismu). B. m. /*Néo Láo Haksát*/ 1968.

Pluvier, J. M.: South East Asia from Colonialism to Independence. Oxford University Press, Kuala Lumpur 1977.

Porter, D. G.: After Geneva: Subverting Laotian Neutrality. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 179 – 212, ss. 183 – 184.

Pourville, A. de: Auguste Pavie. Larose, Paris 1933.

Purcell, V.: Malaysia. Thames and Hudson, London 1965.

Pye, L. N.: Guerilla Communism in Malaya. Its Social and Political Meaning. Princeton University Press, Princeton 1950.

Scott, P. D.: Air America: Fyling the U. S. into Laos. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 301 – 321.

Shaplen, R.: Time out of Hand: Revolution and Reaction in Southeast Asia. Harper and Row, New York 1969.

Schanche, D. A.: Mister Pop. David McKay Company, New York 1970.

Simms, P. – Simms, S.: The Kingdoms of Laos. Six Hundred Years of History. Curzon Press, Richmond 1999.

Sisouk na Champassak: Storm Over Laos. A Contemporary History. Frederick A. Praeger, New York 1961.

Sisouk Na Champassak: Tempête sur le Laos. La Table Ronde, Paris 1961.

- Smith, R.: Laos. In: Governments and Politics of Southeast Asia. Ed. G. McT. Kahin, Cornell University Press, Ithaca – New York 1964, 2. vyd., ss. 527 – 592.
- Strock, C.: Laotian Tragedy. The Long March. In: Conflict in Indochina: a Reader on the Widening War in Laos and Cambodia. Eds. M. and S. Gettleman and L. and C. Kaplan, Random House, New York 1970, ss. 276 – 298.
- Stuart-Fox , M.: A History of Laos. Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- Stuart-Fox , M.: Laos in 1988. In: Pursuit of New Directions. Asian Survey (USA), 39, č. 1, leden 1989, ss. 81 – 89.
- Stuart-Fox , M.: National Defence and International Security in Laos. In: Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982, ss. 232 – 242.
- Stuart-Fox, M.: Socialist Construction and National Security in Laos. Bulletin of Concerned Asian Scholars (Routledge) 13, č. 1/1981, ss. 61 – 71.
- Stuart-Fox , M.: The Lao Kingdom of Lan Xang: Rise and Decline. White Lotus, Bangkok 1998.
- Šedrov, I.: Partizanskimi tropami Laosa. Moskva 1970.
- The Cambridge History of Southeast Asia. Volume One, Part One. From early times to c. 1500. Ed. Nicholas Tarling, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- The Pathet Lao and the People of Laos: Noam Chomsky Interviews a Lao Refugee. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row, New York – Evanston – London 1970, ss. 451 – 459.
- The Southeast Asian Economic Miracle. Ed. Young C. Kim, New Brunswick – London, 1994.
- Toye, H.: Laos. Buffer State or Battleground. Oxford University Press, London 1968.
- Tran Van Dinh: The Birth of Pathet Lao Army. In: Laos: War and Revolution. Eds. N. S. Adams – A. W. McCoy, Harper and Row , New York –Evanston – London 1970, ss. 424 – 438.
- Trinquier, R.: Modern Warfare. A French View of Counterinsurgency. Frederick A. Praeger, London 1964.
- USA a jihovýchodní Asie po druhé světové válce. Academia, Praha 1978.
- Van-es-Boeck, B. J.: Refugees from Laos, 1975 – 1979. In: Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982, ss. 324 – 334.
- Vo Nguyen Giap: Národně osvobozená válka ve Vietnamu. Naše vojsko, Praha 1971.

Ward, J. T.: U. S. Aid to Hill Tribe Refugees in Laos. In: Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations (I). Ed. P. Kunstadler, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1967. ss. 295 – 303.

Warner, D.: The Last Confucian. The Macmillan Company, New York 1963.

Wekkin, G. D.: The Rewards of Revolution: Pathet Lao Policy Towards the Hill Tribes since 1975. In: Contemporary Laos. Studies in the Politics and Society of the Lao People's Democratic Republic. Ed. M. Stuart-Fox, University of Queensland Press, St. Lucia 1982., ss. 181 – 198.

Sociologické, teritoriální a rozvojové studie

Alton, C. – Rattavong, H.: Service Delivery and Resettlement: Options for Development Planning. Final Report. Livelihoods Study. Lao/03/A01, UNDP/ECHO, Vientiane 2004.

Area Handbook for Laos. Ed.: G. C. Hickey, HRAF – 23, University of Chicago, Chicago 1955.

Area Handbook for Laos. Roberts, T. D. (et al.), American University, Washington D. C. 1967

Area Handbook for Laos. Ed. D. P. Whitaker, Department of the Army Pamphlet No. 550 – 58. Government Printing Office, Washington D. C. 1972.

Aymé, G.: Monographie du Ve territoire militaire. Impr. d'Extrême-Orient, Hanoi 1930.

Baird, I. G. – Shoemaker, B.: Aiding or Abetting. Internal Resettlement and International Aid Agencies in the Lao PDR. Probe International, Toronto, August 2005.

Ballard, B.: Refugee Reintegration in Rural Areas: Land Distribution in Ban Pha Thao, Lao PDR. Working Paper No 18, The Inter-University Committee on International Migration, Cambridge, MA, 2003.

Blanadet, R.: Les fronts pionniers en Asie du Sud Est. L'Harmattan, Paris 1984.

Cohen, P. T.: Resettlement, Opium and Labour Dependence: Akha – Tai relations in Northern Laos. Development and Change (Blackwell Publishing), 31/2000, ss. 179 – 200.

Cohen, T. – Lyttleton, Ch.: Opium-Reduction Programmes. Discourses of Addiction and Gender in Northwest Laos. Journal of Social Issues in Southeast Asia, Vol. 17, 2002.

Daviau, S.: Resettlement in Long District, Louangnamtha Province. Action Contra La Faim, Vientiane 2001.

Davinau, S.: Resettlement in Long District, Louangnamtha Province. Update 2003. Action Contre La Faim, Vientiane, Lao PDR, 2003.

- Dupont-Gonin, P.: Migrations et développement: des réfugiés Hmong en Guyane. *Revue des études coopératives* (Paris), 1979, č. 198, ss. 23 – 50.
- Evrard, O. – Goudineau, Y.: Planned Resettlement. Unexpected Migrations and Cultural Trauma in Laos. *Development and Change*, 35 (5), ss. 937 – 962.
- Halpern, J. M.: The Rural and Urban Economies. Laos Project Paper No 19, University of California, Los Angeles 1961.
- Chamberlain, J.: Assesment of Economic Potential and Comparative Advantages of the Minority Groups of the Lao PDR. Prepared for Asian Development Bank, Vientiane 2002.
- Chamberlain J.: Participatory Poverty Assesment, Lao PDR. ADB, SPC, National Statistics Center, Vientiane 2000.
- Kunstadler, P. – Chapman, E. C. – Sangha Sabhasri. *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. University Press of Hawaii, Honolulu 1978.
- Lao PPDR Production Forestry Policy: Status and Issues for Dialogue (Vol. 1). World Bank, SIDA and Government of Finland, World Bank, Washington D.C. 2001.
- Lyttleton, C.: Relative Pressures: Drugs, Developmmnt and Modern Dependencies in the Golden Triangle. *Development and Change*, (Blackwell Publishing), 35 (5)/2004, s. 909 – 935.
- Opium Poppy Cultivation in the Golden Triangle. Lao PDR, Myanmar, Thailand. United Nations Office on Drugs and Crime, October 2006
- Quang Canh: Les transformations économiques des régions montagneuses. Régions montagneuses et minorités nationales en R. D. Vietnam. *Études Vietnamiennes*, 15, 1967 (Hanoi), ss. 91 – 113.
- Resettlement and Social Characteristics of New Villages. Basic needs for resettled communities in Lao PDR. Ed. I. Goudineau, A OSTROM Survey, Vol 1 and 2. Supported by UNESCO and UNDP, 1997.
- Se Kong – Se San and Nam Theun River Basins Hydropower Study. Ethno-linguistic Situation in the Project Areas – 1997 (nepublikováno).
- Tenhula, J.: *Voices from Southeast Asia. The Refugee Experience in the United States*. Holmes and Mayer, New York 1992.
- The Far East and Australasia 1988. Nineteenth Edition of an Annual Survey. Europa Publications, London 1987.
- The Indigenous World 2005. International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen (Denmark) 2005.

The Indigenous World 2007. International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen (Denmark) 2007.

The National Programme Strategy for the Post Opium Scenario. The Balanced Approach to Sustaining Opium Elimination in the Lao PDR (2006 – 2009). Lao National Commission for Drug Control and Supervision. Vientiane, January 2006.

Westermeyer, J.: Poppies, Pipes and People. Opium and its Use in Laos. University of California Press, Berkeley 1982.

Where China Meets Southeast Asia. Social and Cultural Change in the Border Regions. Eds. G. Evans – Ch. Hutton – Kuah Khun Eng, Nordic Institute of Asian Studies, Copenhagen 2000.

Dokumenty a pramenné materiály

National Security Action Memorandum. No. 163, Pentagon Papers, Vol. II, New York 1971, ss. 681 – 694.

Pentagon Papers, Vol. III, New York 1971.

Političeskij doklad Central'nogo komiteta NRPL IV S'ezdu Narodno – revoljucionnoj partii Laosa. Doklad Central'nogo sekretarja CK NRPL tovarišča Kajsona Fomvichana. In: IV s'ezd revoljucionnoj partii Laosa. V'ent'jan 13 – 15 nojabrja 1986 g. Moskva 1987.

Preliminary Report 2, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.)

Resources for Unconventional Warfare, South East Asia, Pentagon Papers, Vol. II, s. 646.

Sísuk:

ບົດສະຫລຸບກອງປະຊຸມສຳມະນາຄົ້ນຄວ້າປຶກສາຫາລືກ່ຽວກັບຊື່ເອີ້ນເຜົ່າໃນສປປລາວ

(Zpráva ze setkání k výzkumu a studiu jmen etnických skupin v Laoské lidově demokratické republice). (Vientiane), 16. listopad 2000 (nepublikováno).

State of the Environment Report 2001: Lao People's Democratic Republic. United Nations Environment Programme, Nairobi 2001.

The Population and Housing Census 2005, National Statistical Centre, Vientiane (b.d.).

Twelve – Point Program adopted by the Third National Congress of the NLH in November 1968. In: Zasloff, J. J.: The Pathet Lao: Leadership and Organization. Heath and Co., Lexington, Mass. 1973, Appendix D.

IV S'ezd Narodno-revoljucionnoj partii Laosa. V'entjan 13 – 15 nojabrja 1986 g., Moskva 1987.

U. S. Congress Senate, Subcommittee of the Committee on the Judiciary. Hearings, Refugee Problems in South Vietnam and Laos, 18th Cong., 1stSess., 1965.

Materiály ze soukromého archívu sovětského laosisty L. N. Moreva, Institut Vostokovedenija AV SSSR, Moskva.

Internetové zdroje

Amnesty International. Laos. Lao People's Democratic Republic. Overview – Covering Events From January – December 2005, <http://web.amnesty.org/report2006/lao-summary-en>.

Country Profile: Laos. BBC News, http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1154621.stm.

Chamberlain, J. R.: Indigenous Peoples and Hydropower Development: A Case Study in the Use of Ethnolinguistic Analysis in Environmental Assessment. Transfield Pty Ltd., 7 – 11 October 1996, http://www.singposts.uts.edu.au/articles/Laos/Indigenous_People/366.html.

Cropley, E.: Laos Declares Opium Poppies Thing of the Past. Reuters. UNODC webpage, Achievements, 8. září 2007, http://www.unodc.org/laopdr/laos_declares.html.

Ehrlich, R. S.: Hmong and History Muddle US – Lao Ties. Asia Times online. Southeast Asia, 25 července 2006, http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/HG25Ae01.html.

Fact Finding Commission, News Releases, 5. března 2004. Internet: www.factfinding.org.

Fact Finding Commission Webpage, News Releases, 1. prosinec 2005, <http://www.factfinding.org>.

Indigenous Peoples in Laos. International Work Group for Indigenous Affairs, <http://www.iwgia.org/sw17151.asp>.

Lao Constitution. http://www.vientianetimes.org.la/Access/Constitution_LaoPDR.doc.

Lee, G. Y.: Ethnic Minorities and National Building in Laos: The Hmong in the Lao State. Peninsula, č. 11/12, 1985/1986, s. 215–232, <http://members.ozemail.com.au/~yeulee/History/ethnic%20monirities%20and%20national%20building%20in%20laos.html>.

Lestrelin, G.: Land degradation in Laos: Materiality and discourses. Vientiane, <http://catsea1.caac.umontreal.ca/ChATSCENE/ChATSEA-WP-Lestrelin-200702.pdf>

Murphy, J.: Opening Laos' Borders. BBC News, 12. října 2003, http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/programmes/crossing_continents/3304723.stm.

Ngoc Nguyen: Young Hmong Americans Confront a Dark History. North America Inter Press Service, Politics, pondělí 3. září 2007, <http://ipsnorthamerica.net/prInternet.php?idnews=964>.

Pfeifer, M. E.: Hmong Refugee Resettlement and Settlement Patterns, <http://www.hmongstudies.com/HmongRefugeeResettlementandSettlementPatterns.html>.

Strategic Programme Framework. Lao PDR 2006 – 2009. United Nations Office on Drugs and Crime, January 2006, http://www.unodc.org/pdf/laopdr/publications/lao_strategic_programme_framework_2006-2009.pdf.

Towards an Opium-Free Lao (PDR). Perspectives. UNODC, no. 2, 2006, <http://www.unodc.org/newsletter/index.html>.

Tropical Rainforests. Laos. Mongabay.com. <http://rainforests.mongabay.com/20laos.htm>.

Novinové a časopisecké články

Far Eastern Economic Review (Hongkong), 23. červen 1986.

Far Eastern Economic Review (Hongkong), 9. únor 1995.

Fawthrop, T.: Lao Tribes Suffer From Drug Crackdown. BBC News, 15. červenec 2005.

Hmong Group Surrenders in Laos. BBC News, 13. prosinec 2006.

Holding Action. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 4. listopad 1972, s. 16.

Kamm, H.: Meo General Leads Tribesmen in War with Communists in Laos. The New York Times, 27. říjen 1969.

Laos Welcomes Hmong Resettlement. Peoples' Daily Online, 13. srpen 2004.

Lintner, B.: Opium and Memoirs of War Linger on the Ledo Road. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 31. březen 1988, s. 44.

Morev, L.: Laos: Novye gorizonty. Azija i Afrika segodnja, 1989, č. 12.

Morrow, M.: An Opiate for the Trubled Meo. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 21. listopad 1975, s. 46.

Nayan Chanda: The Capitalist Road to Socialism. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 7. březen 1980.

Paisal Sricharatchatya: Creating a human fence. Far Eastern Economic Review (Hongkong), 11. srpen 1988.

Pasáson, ປະຊາຊີບ, 31. 1. 1986, 5. 2. 1988.

Phonpachit, S.: Government to Monitor Mining Operations. Vientiane Times, 3. červenec 2006.

Sasaphao, K.: Lao Front Urges End to Slash and Burn Cultivation. *Vientiane Times*, 23. říjen 2006.

StGoar, J.: Poppy Diplomacy. An American overture is an anti-drug project in a province with little opium. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 24. květen 1990.

Tasker, R.: Chasing the Red Dragon. Communist Laos appears to condone drug production. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 13. srpen 1987.

Thammavongsa, P.: Laos to be Opium-Free Soon. *Vientiane Times*, 24. březen 2005.

Thammavongsa, P.: Laos. UNODC Discuss Drug Law. *Vientiane Times*, 22. březen 2005.

The International Herald Tribune, 8. únor 1971.

Thompson, J. R.: Mountains in Climb. *Far Eastern Economic Review* (Hongkong), 59, č. 10, 7. březen 1968.

Unintended Consequences. *The Economist*, 371 (8373): 44, 1. květen 2004.

Vorkham, P.: Opium-Free Laos Closer to Reality. *Vientiane Times*, 25. květen 2005.

PŘÍLOHA

Tab. 1: Etnické složení obyvatel Laosu, 1911 – 1955⁷⁷⁵

	1911		1921		1931		1936		1942		1955	
		%		%		%		%		%		%
Laové	276,801	45	429,000	52	485,000	50	565,000	56	441,450	43.6	856,000–	77–74
Tai (Thajové)	124,238	19	122,000	15	113,000	12	100,000	10	175,170	17.3	865,000	
Kha	195,996	32	221,000	27	268,000	28	247,000	24	300,138	29.6	(Lao-Tai)	
Meo – Yao	15,205	2	25,000	3	39,000	4	47,000	5	49,240	4.9	210,000–	19–22
Vietnamci	4,109	0.7	9,000		19,000	2	27,000	2.7	39,470	3.9	258,000	
Číňané	486				3,000	0.3			6,100	0.6	52,300–	
Evropané	226		353		1,000	0.1			900	0.1	8,000	
	163		8								52,900	4
Kambodžané	1,270		1,300				2,000				8,000	
Indové, Pákistánci	6										500	
Celkem	618,500	98.7	807,653	97	964,000	96.4	988,000	97.7	1,012,468	100	1,291,951–	
											1,320,402	100

⁷⁷⁵ Podle Vatthana Pholsena, c.d., s. 224.

Tab. 2: Seznam 55 etnických skupin v Laosu sestavený na základě censu NLS 1999 – 2000⁷⁷⁶

1) ລາວ Lao	30) ກຽງ Klieng/Krieng (ແງະ) (Ngae)
2) ຜູ້ໄທ Phuthai	31) ກຸຍ Kuy
3) ກົມມຸ Kmmu	32) ຫໍ້ Hor
4) ມົງ Hmong	33) ເຈັງ cheng
5) ລູ້ Lue	34) ເຮີນີຍ໌ Herne, (ຍາເຫີນ) (yaherne)
6) ກະຕາງ Katang	35) ຍັງ Yang
7) ມະກອງ Makong	36) ແຢະ Yae
8) ກໍ Kor	37) ສາມຕ່າວ Samtao
9) ຊ່ວຍ Suay	38) ຊິງມູນ Singmun
10) ຢວນ Yuan	39) ຕຸ້ມ Tum
11) ຢຣູ Y'ru	40) ແຊກ Saek
12) ຕະໂອ້ຍ Ta-Oy	41) ເມືອງ Meuang
13) ຕະຮຽງ Tarieng/Talieng	42) ບິດ Bit
14) ພູນ້ອຍ Phunoy	43) ຫງ່ວນ Nguan
15) ຕຣີ T'ri	44) ໂລໂລ Lolo
16) ພ້ອງ Phong	45) ລະວີ Lavi
17) ຢ້າວ Yao	46) ສະດາງ Sadang
18) ເບຣົາ Blao/Brao	47) ກະຍ້ອງ Kayong
19) ກະຕູ Katu	48) ຂະແມ Khmer
20) ລະເມດ Lamet	49) ແທນ Thaen
21) ໄປຣ Plai/Prai	50) ໄທເຫນ້ອ Thai Neua
22) ຣາຣັກ Lalak/Rarak (ອາລັກ) (Alak/Arak)	51) ໄທຣາດ Thai Rat/Lat
23) ປະໂກະ Pako	52) ຊຸມມາ Summa (ກົງສາດ) (Kongsat)
24) ກາໂດ Kado	53) ກຣີ K'li/K'ri
25) ກາໄນ Kanai	54) ບຣີ B'li/B'ri (ຄົນ ປ່າ) Khon Pa
26) ຕົງ Tong	55) ກົງ King (ຫວຽດ Viet)
27) ອິນ In	
28) ໂອຍ Oy	
29) ມູເຊີ Musser	

⁷⁷⁶ Vatthana Pholsena, c.d., s. 227.

Tab. 3: Seznam 49 etnických skupin v Laosu schválený vládou LLDR⁷⁷⁷

<p>Lao-Thai ລາວ Lao ຜູ້ໄທ Phuthai ໄຕ Tai ລູ Lue ຍວນ Yuan ແຊກ Saek ຢັ່ງ Yang ໄທເໜືອ Thai Neua</p>	<p>Mon-Khmer ກິມມຸ Kmmu ໄປຣ Plai/Prai ຊິງມູນ Singmun ຜ້ອງ Phong ແທນ Thaen ອີດູ Idu ບິດ Bit ລະເມດ Lamet ສາມຕ່າວ Samtao ກະຕາງ Katang ມະກອງ Makong ຕຣີ T'li/T'ri ຕະໂອ້ຍ Tà-Oy ຢຣຸ Y'lu/Y'ru ຕຣຽງ Tlieng/Trieng ແຢະ Yae ລະວີ Lavi ເບຣົາ Blao/Brao ກະຕູ Katu ໂອຍ Oy ກຣຽງ Klieng/Krieng ສະດາງ Sadang ລາລັກ Lalak/Rarak ຊ່ວຍ Suay ຂະແມ Khmer ປະໂກຍ Pako ຕຸ່ມ Tum ງວນ Nguan ມອນ Mon ກຣີ K'li/K'ri ເຈັງ Cheng</p>
<p>Hmong-Mien ມົ່ງ Hmong ອີວມຽນ lumien</p>	
<p>Sino-Tibetan ອາຄາ Akha ສິງສິລີ Singsili ລາຮຸ Lahu ສິລາ Sila ຮາຍີ Hayi ໂລໂລ Lolo ຫໍ Hor</p>	

⁷⁷⁷ Vatthana Pholsena, c.d., s. 226.

Tabulka redukovaného přepisu s laoštiny

	na začát- ku slabi- ky	na kon- ci slabi- ky		na začát- ku slabi- ky	na kon- ci slabi- ky
ກ	k	k	ຸ	f	-
ຂ	kh	kh	ູ	ph	-
ຄ	kh	kh	ື	f	-
ງ	ng	ng	ນ, ມ	m	m
ຈ	ṭ	-	ຢ	j	-
ສ	s	-	ລ	l	l
ຊ	s	-	ຊ	l	-
ຍ	ñ, j	j	ວ	v, o	-
ດ	d	t	ທ	h	-
ຕ	t	t	ທງ	ng	-
ທ	th	-	ທຸ	n	-
ທຸ	th	-	ທຸ	m	-
ນ	n	ɲ	ທຍ	j, ñ	-
ບ	b	p	ທວ	l	-
ປ	p	-	ທວ	v	-
ຜ	ph	-	ອ	-	-
			໊	h	-

samohlásky

x̣	a	˘x	é	˘	ya
x̄	a	̄x̣	o	˘˘	ýa
xʔ	á	̂x	o	x̄˘	ua
o	i	̄x	ó	x̄˘	úa
x	í	˘xʔ	e	x˘x	ûa
o	y	xʔx	o	ʔx	aj,
x	ý	̂	ó	̄x	aj
x	ý	xʔx	ó	˘˘ʔ	au
x	u	˘	e	̂x	am
x, x	ú, û	˘˘	é	x̄˘	ua
˘x̣	e	˘x̄	ia	x˘˘x	uá
˘x̄	e	˘x̄	ía	x˘˘	ui
˘x̄	é	˘x̄	ía	˘˘˘x	ué
˘x̄	e	˘x̄			
˘˘x̄	e				

Tóny

Vysoké souhlásky

Střední a nízké
souhlásky

x	́x	x	̀x
˘x	x	˘x	x
̂x	x	̂x	́x

ABSTRAKT

Úloha horských etnik ve společenském vývoji Laosu

Studie se zabývá problémem vztahů mezi horskými etnickými menšinami a centrálními vládami v Laosu. Analyzuje mechanismy společenské a vojenské mobilizace laoských horalů v historické perspektivě od počátků laoského státu, přes období francouzské koloniální správy až po současnost. Hlavními diskutovanými tématy jsou: etnická situace v Laosu, mezietnické vztahy a národnostní politika laoských vlád.

Laoská lidově demokratická republika (LLDR) představuje etnicky značně komplikované a málo prozkoumané teritorium. Národnostní menšiny zde tvoří přibližně 70 % obyvatel země. To z Laosu činí jednu z etnicky nejrozmanitějších zemí Asie. Laoská vláda oficiálně přiznává existenci 49 etnických skupin, novější antropologické výzkumy udávají až 236 etnických skupin hovořících jazyky čtyř jazykových rodin – thajské (thai-kadai), austroasijské, miao-jaoské a tibetobarmské. Mnoho minoritních etnických skupin obývá venkovské oblasti, které patří mezi nejchudší v zemi. Vysoká etnická diversita a vysoké procento populace tvořené příslušníky národnostních minorit mají značný vliv na situaci v Laosu. Minority zde mají specifickou (často rozhodující) roli v ve společenském dění země.

Studie ve své první části analyzuje kritéria a průběh národních censů v různých historických obdobích a poskytuje stručný přehled etnických skupin v Laosu. Diskutuje rovněž tradiční třístupňový systém etnicko-geomorfologických vrstev Láo Lumů („Laosanů nížin“) Láo Thēngů („Laosanů horských úbočí“) a Láo Súngů („Laosanů horských vrcholů“).

Druhá část je věnována tradičním modelům mezietnické komunikace před ustavením francouzské koloniální správy a etnické hierarchie, v níž dominovali Laové. Analyzovány jsou koncepty thajských mýangů a mandalového státu, sociální stratifikace v rámci tradičního laoského státu.

Hlavním tématem třetí části je francouzský koloniální systém a jeho etnická politika. Zvláštní pozornost je věnována opiovému problému a protifrancouzským povstáním horských etnik. Tato část se rovněž zabývá dopadem 2. světové války a první války v Indočíně na život laoských horalů. Jsou komparovány metody sociální mobilizace horalů užívané laoským hnutím odporu Lao Issarou a Francouzi.

Čtvrtá část studie je zaměřena na období královské laoské vlády 1954 – 1973, kdy druhá válka v Indočíně hluboce ovlivňovala život obyvatel Laosu. Horalé se stali objektem americké sociální a vojenské mobilizace a rovněž mobilizace prováděné komunisty. Příslušníci stejných etnických skupin byli nezdědka nuceni bojovat na různých stranách fronty. Těmito událostmi byla zasažena zejména etnická skupina Hmongů. Desítky tisíc jejich členů zahynuly a stovky tisíc jich přišly o své domovy.

Období komunistické vlády v Laosu je rozebrané ve dvou následujících kapitolách. První z těchto kapitol je věnována rokům 1975 – 1986, kdy laoská vláda prováděla tvrdou levicovou politiku a jednostranně se orientovala na socialistické země. To v Laosu vyvolalo vleklou hospodářskou krizi, která měla na život horalů tíživý dopad. V důsledku špatné ekonomické a politické situace odcházely do zahraničí tisíce horalů, v zemi operovala řada protivládních partyzánských skupin. Druhá z kapitol analyzuje situaci po odstartování vlny reforem *t'in tanakán maj* („nového myšlení“) v roce 1986. Hlavními tématy jsou modernizace, která v řadě případů obsahuje i prvky akulturace, a budování národního státu v Laosu.

Současná laoská vláda se snaží omezovat kopaničářské zemědělství a přesídlovat příslušníky horských etnických skupin do nížiny. Důvodem je ochrana lesních porostů, upevnování sociální a politické kontroly, ekonomický rozvoj, likvidace drogového problému, zvyšování přístupu příslušníků periferních etnik ke službám a vzdělávání aj. Bohužel, tyto projekty jsou nezdědka jen slabě zabezpečeny a vedou k destrukci tradičních komunit horalů. Vyvolávají proto nespokojenost a etnické skupiny těmto snahám brání, v některých případech i násilím.

Menšinová etnika v Laosu jsou v současné době rovněž zasažena pronikáním globální kultury. V souvislosti s destrukcí horalských ekonomik, kultury a společenských vztahů se v horách objevují nové antisociální jevy jako prostituce, obchod s lidmi, zneužívání drog, násilná kriminalita aj. Kultury laoských horalů dnes proto patří k nejohroženějším na světě.

ABSTRACT**The Role of Mountain Ethnic Groups in the Social Development of Laos**

The study deals with the problem of relations between ethnic minorities and central governments in Laos. It analyses mechanisms of the mountaineers' social and military mobilisation in historical perspective from the beginnings of the French colonial administration until the present. The main discussed topics are: the ethnic situation in Laos, ethnic relations, and the Lao government's ethnic policy.

The Lao People's Democratic Republic (LPDR) is an ethnically complicated and weakly researched territory. Ethnic minorities comprise approximately 70 % of the total population of the country. This makes Laos one of the most ethnically diverse countries in Asia. Although the Lao government claims 49 ethnic groups, recent anthropological surveys revealed 236 ethnic groups belonging to four ethno-linguistic families: Tai-Kadai, Austro-Asiatic (Mon-Khmer), Hmong-Mien (Miao-Yao) and Sino-Tibetan (Tibeto-Burman). Many of the minorities inhabit rural areas, which are amongst the most poverty stricken areas in the country. The high degree of ethnic diversity, coupled with the high percentage of the total population belonging to national minorities, has an important impact on the social and political situation in Laos. Minorities have been playing specific (frequently decisive) roles in the life of the country.

In the first part, the study analyses the criteria of national censuses in various historical periods and gives a brief overview of ethnic groups in Laos. The traditional threefold categorization of the population into Lao Loum (literally lowland Laotians), Lao Theung (literally midland Laotians), and Lao Soung (literally highland Laotians) is discussed as well.

The second part deals with the traditional models of ethnic communication before the establishment of the French colonial administration. It explains why, among the ethnic groups in Laos, an ethnic hierarchy exists, placing the ethnic Lao at the apex. The concepts of muongs and the mandala state are analysed, explaining the system of social stratification in the framework of the traditional Lao state.

The main topic of the third part is the French colonial system and its ethnic policy. The colonial administration of ethnic minorities and the French opium business are discussed. Special attention is given to the anti-colonial rebellions of the mountain ethnic groups. The chapter deals with the impact of World War II and the First War in Indochina. The French,

and the Neo Lao Issara resistance movement's social mobilisation methods for the highlanders are compared.

The fourth part of the study is focused on the royal government in the period 1954 – 1973, when the Second War in Indochina deeply influenced the life of the peoples in Laos. The highlanders were an object of the American mobilisation of ethnic minorities and the communist mobilisation of ethnic minorities and pressed to fight on the both sides of the front. The Hmong ethnic group especially was touched by these events. Tens of thousands of its members died, and hundreds of thousands of them lost their homes.

The communist government's period is discussed in the two following chapters. The first of these chapters deals with the period of the radical LPDR government's minority policy (1975 – 1986), the mountain minorities' military resistance, and the problem of refugees.

The second chapter analyses the situation after the Chin Tanakay May ("New Thinking") social and economic reforms were started in 1986. The analysis of policy towards ethnic minorities is dominated by two themes: (1) modernization, which in some cases has implied acculturation, and (2) the nation-state building in Laos.

The contemporary government in Laos attempts to resettle minorities for the sake of political control, ecological preservation of forests, and delivery of social services. Unfortunately, the projects have been poorly executed, and they lead to the destruction of the highlanders' traditional communities. They have caused resentment. In some cases, the ethnic groups have resisted these attempts at control, sometimes violently.

Actually, the minority ethnic groups in Laos are affected by the penetration of global culture. As the highlanders' economy, culture, and social relations are destroyed, new anti-social phenomena such as prostitution, trade in people, drug abuse, and violent crime appeared in the mountains. Because of these phenomena, the highlanders in Laos belong among the most threatened ethnic communities in the World.